

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ

ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Β'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ (90Ν)

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1953

ΕΚΔΟΤΑΙ:

Ε. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Ἐπιτροπή ἐπιμελείας ὕλης:
ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΓΕΩΡ. Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΔ. Μ. ΓΚΑΣ
ΠΑΝΟΣ Γ. ΦΑΝΤΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ:

Ἐσωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ . . Δραχ. 150.000
Ἐξάμηνος 80.000
Ἐξωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ . . Δολλ. 15
ἢ Δίραι Ἀγγλίας 5
Νομικῶν προσώπων Δραχ. 200.000
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧ. 12.500

Ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς:

ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ (Βενετία)
ΛΕΑΝΔΡΟΣ Γ. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήναι)
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσσαλονίκη)
ΚΩΣΤΑΣ Α. ΜΙΧ. ΗΛΙΔΗΣ (Θεσσαλονίκη)
Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Ἀθήναι)

Ἐμβάσματα: ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ, Ὁδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 69 Ἰωάννινα—Τηλ. 6-59

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Ι. Ν. Νικολαΐδη:	Ἐπιτεύγματα καὶ ἐλπίδες	1
Κ. J. Beloch:	Ἡ ἔθνικότης τῶν ἀρχαίων Ἡπειρωτῶν (μετάφρασις Νίκου Παπαδοπούλου)	3
Δημ. Σαλαμάγκα:	Ὁ Νεομάρτυρας Ἅγιος Γεώργιος Ἰωαννίνων	13
Ἄλεξ. Λιθαδέωσ:	Ἡ Ἡπειρωτικὴ Ἐταιρεία καὶ ἡ συμβολὴ τῶν Ἡπειρωτῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας 1912—13	18
Νικολ. Πατσέλης:	Οἱ Τούρκοι Σπαχήδες	25
Ἄν. Γεωργαντζή:	Κασσώπη	33
Ἄθαν. Χ. Παπαγαρίση:	Ἡπειρωτικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια (συλλογὴ Β. Σκαφιδᾶ)	35
Δημ. Σαλαμάγκα:	Δευτέρα εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Πωγωνίου συμβολή	36
	Χρονιᾶρες μέρες (ἠθιογραφία)	39
	Βορειοηπειρωτικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια (συλλογὴ Μ.Μ.)	44
Κων. Παπαμιχαήλ:	Λαογραφικὰ Δελφύου	45
Χριστοφ. Μ. Μηλιώνη:	Βασκανία	47
Τάσου Βιδούρη:	Ἡ Μαλέκω Τάτσαινα	49
Γεωργ. Σκαρλάτου:	Νικέλαος Νίτσος	51
Τάκη Τσιάκου:	Πάργα	54
Γεωργίου Δροσίνη:	Ἀπὸ τὰ «φωτέρὰ σκοτάδια» (ποίημα)	60
Γιώργου Ράγκου:	Στὸ θάνατο τοῦ Δροσίνη (ποίημα)	61
Πέτρου Σπανδωνίδη:	Πρωτοχρονιάτικο (Διήγημα)	62
J o u b e r t:	Σκέψεις (μετάφραση Δ.Σ.)	67
Χρυσάνθης Ζιτσαίας:	Ἡ Λένη (ποίημα)	68
Ἄγγελου Παπακώστα:	Ἡ ὑψηλοτάτη κυρὰ Νίτσα (σημείωμα)	69
Μαρ. Σιγούρου:	Ἡ Νίτσα ἢ Γιαννιώσιτσα (ποίημα)	70
Τάκη Τσιάκου:	Ἄλκυονίδες (ποίημα)	72
Γιάννη Ἀναστασίου:	Χριστιανικὰ στοιχεῖα στὴν ποίησιν τοῦ Γιωτέφ Ἐλιγιᾶ	73
Γ. Χατζή — Πελλερέν:	Spleen (ποίημα)	80
Γιώργου Πράτσικα:	Τέλλος Ἄγρας (μελέτη)	81
Τέλλου Ἄγρα:	15 Ἀνέκδοτες ἐπιστολές	83
Γιώργου Κοττσιούλα:	Ἀπὸ μικρὰς στὰ γράμματα	86
Ἰωάννου Κιτσαρᾶ:	Μάνα καὶ ἀγωγὴ	92
Τάκη Δάνου:	Σχολεῖο καὶ στενωπὴ πατριδα	98
Γεωργ. Ἐξαρχοπούλου:	Αἱ δατικαὶ ὁδοὶ Ζαγορίου	100

Ἀπὸ μῆνα σὲ μῆνα: Σημειώματα: Μνημόσυνο τοῦ Δροσίνη—Ἡ συνωμοσία τῆς σιωπῆς—Τί γίνεται ἢ βιβλιοθήκη—Τὰ πνευματικὰ θέματα.—Αἱ ἐπιστολαὶ μας: Τὰ μνημεῖα τῶν Ἰωαννίνων—Ἡ ἱστορικὴ Μονὴ Μακραλέξη κινδυνεύει.—Αἱ προτομαὶ καὶ οἱ πρόσκοποι.—Ἐκδηλώσεις γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας»—Βιβλιοκρισίαι: Τηλ. Ἀλαβέρα: «Γ' ἀγρῆμα τοῦ ἄλλου δόξου»—Κομμά Ἀντωνοπούλου: «Ἡ Ἐπαρχία»—Γ. Α. Καλυδοπούλου: «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἡπειρος».—Τὰ γεγονότα τοῦ Δεκεμβρίου—Ἀλληλογραφία — Βιβλία καὶ περιοδικὰ ποὺ λάβαμε

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἜΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΤΟΣ Β'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1953

ΤΕΥΧΟΣ 9

Η ΣΚΟΠΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΛΠΙΔΕΣ

... Ἐδῶ καὶ ὀκτῶ μῆνες κάποιοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς παραγκωνισμένης καὶ λησμονημένης τούτης ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, παρακινημένοι εἶναι ἀλήθεια ἀπὸ τὸ θάρρος μερικῶν ἄλλων, ποὺ ἀνέβαβαν ὕστερα τὸ βάρος τοῦ ἐκδότου, τόλμησαν νὰ δραματισθοῦν ἕνα καλλίτερο μέλλον γιὰ τὸν τόπο μας, ὕλικό καὶ πνευματικό. Γιὰς δραματισμοὺς τοὺς αὐτοὺς τοὺς μετουσίωσαν σὲ πράξη καὶ μὲ τὰ φτωχὰ πνευματικὰ ἐφόδια ποὺ διέθεταν ξεκίνησαν γιὰ τὴ μεγάλη προσπάθεια. Ἔτσι βγήκε ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια».

Στὸν ὑποφαινόμενο ἔλαχε τότε ὁ κλῆρος νὰ συντάξῃ σὲ ἄρθρο τοὺς σκοποὺς καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ περιοδικοῦ. Ὁ πόνος γιὰ τὸ κατάντημα στὸ ὁποῖο βρισκόμασθε ἐξήγειρε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴ φαντασία του. Καὶ ἔταξε σκοποὺς καὶ ἔπλασεν ὄνειρα ποὺ καὶ ὁ ἴδιος στὸ βάθος δίσταζε νὰ πιστέψῃ, πῶς ἦτον δυνατό ποτὲ νὰ πραγματοποιηθοῦν. Ἄλλ' ἂν δὲν πίστευε σ' αὐτὰ, πίστευε ὅμως σὲ κάτι ἄλλο ἀπόλυτα. Στὴν Ἡπειρωτικὴ ψυχὴ. Στὴν ἄδολη, τὴν προσοδευτικὴ καὶ λεβέντισσα Ἡπειρωτικὴ ψυχὴ. Σ' αὐτὴ τὴν πρόβλεψή του δὲ λάθεψε. Οἱ Ἡπειρώτες ἀνταποκρίθηκαν μ' ὅλες τὶς δυνάμεις τοὺς στὸ πνευματικό

προσκλητήριο ποὺ ἤχησε ἀπ' τὴν πρωτεύουσά τους. Ὅλοι οἱ Ἡπειρώτες, ποὺ πονοῦν γιὰ τὸν τόπο τους καὶ ποθοῦν ἕνα καλλίτερο μέλλον γι' αὐτόν, ἔδωσαν τὸ παρὸν ἀπὸ παντοῦ. Ἀπὸ τὸ ἐσωτερικό καὶ τὸ ἐξωτερικό. Ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, τὴν Ἀθήνα, τὴν Πάτρα, τὴ Θεσσαλονίκη, τὴ Μακεδονία κι' ὅλες τὶς πόλεις τῆς Ἑλλάδας ὡς τὴν Ἀμερική, τὴν Αὐστραλία, τὴ Ζηλανδία, τὸν Περσικὸ Κόλπο καὶ τὴ νότια Ἀφρική. Μὲ πρωτοπορεία, ὅπως πάντοτε, τὰ Γιάννινα.

Μοῦ ἔλαχε καὶ πάλι ὁ κλῆρος νὰ κάνω τὸν ἀπολογισμό αὐτῆς τῆς προσπάθειας, μέσα στοὺς ὀκτῶ μῆνες ποὺ πέρασαν. Θὰ τὴν κάνω μὲ μιὰ παρομοίωση. Ὅπως ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ ἀρχίζει καὶ κυλάει ἕνας μικρὸς καὶ ἀσήμαντος ὄγκος χιονιοῦ κι' ὅσο καταβαίνει στὶς πλαγιὰς μεγαλώνει καὶ γίνεται χιονοστιβάδα ὀλόκληρη, ἔτσι ἀνδρόθηκε καὶ γιγάντωσε ἡ εὐγενικὴ φιλοδοξία τῶν ὀλίγων ποὺ ξεκίνησαν γιὰ νὰ δώσουν στὴν Ἡπειρο ἕνα πνευματικό ὄργανο ἀντάξιο τῆς ἱστορίας της καὶ τῶν παραδόσεών της, μιὰ ἔκδοση ποὺ τιμᾷ τὴν ἀκριτικὴ μας περιοχὴ καὶ ποὺ — ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ ὑπερηφανευόμαστε γι' αὐτὸ — δὲν ἔχει νὰ ζηλέψῃ τίποτε ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις ἄλ-

λων ἐπαρχιακῶν κέντρων ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς πρωτεύουσας.

Νὰ ἐπεκταθοῦμε στὸν ἀπολογισμό ἀναλυτικώτερα ; Θὰ μοιάζαμε μὲ κείνους ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὶς στατιστικὲς καὶ ἐξαντλοῦνται στὶς λεπτομέρειες. Συνολικὰ μόνο λέμε πὼς κανένας τομεὺς τῆς Ἑπειρωτικῆς ζωῆς δὲν παραμελήθηκε. Ἡ ἱστορία, ἡ ἀρχαιολογία, ἡ λογοτεχνία, ἡ λαογραφία, ἡ παιδεία, ἡ ἀνασυγκρότησις, ὁ ἀθλητισμός, τὰ φλέγοντα ζητήματα, ὅσα ἐξαγγέληκαν ὅτι θὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενο ἐρεύνης τοῦ περιοδικοῦ μας, μελετήθηκαν καὶ σχολιάστηκαν. Ὅτι ἐνδιαφέρει τὴν Ἑπειρο καὶ τὰ προβλήματα τῆς βρῆκε τὴ θέση του στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ καὶ προβλήθηκε στὸ φόντο τῆς ἐπικαιρότητας. Καὶ ἀκόμα : Ὅτι ἔχει σχέση μὲ τὴν ἐθνικὴ ὑπόθεση — ἄς μὴν ξεχνᾶμε πὼς δίπλα μας στεναρίζει δούλη ἀκόμα ἡ Βόρειος Ἑπειρος — ἀποτέλεσε ἀντικείμενο ἰδιαιτέρας προσοχῆς τοῦ περιοδικοῦ. Ἦταν ἐξ ἄλλου αὐτὸ ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωταρχικοὺς σκοποὺς ποὺ θέσαμε καὶ ὑποχρέωση κάθε πνευματικῆς προσφορᾶς εἶναι πρῶτα — πρῶτα ἡ ἐθνικὴ ὑπόθεση.

Ὅλα καλὰ καὶ ὥραϊα λοιπόν ; Ὅχι βέβαια. Ὁ δρόμος ποὺ βαλθήκαμε νὰ διανύσουμε εἶναι μακρὺς καὶ ἀτελευτήσιμος. Καὶ μεῖς δὲ βρισκόμαστε παρὰ μονάχα στὴν ἀρχὴ του. Καὶ ἔπειτα ὁ δρόμος αὐτὸς δὲν εἶναι καθόλου στραμένος μὲ δάφνες καὶ λουλούδια. Εἶναι γεμάτος ἀγκάθια καὶ τριβόλους. Στὴν ἐποχὴ μας κάθε εὐγενικὴ ἀγάπη πολλὰς φορὲς κρίνεται μὲ μέτρα ἀντιστρόφως ἀνάλογα τῶν προθέσεων καὶ τῶν ἐλατηρίων ποὺ ξεκινᾷ. Ἡ σκόπιμη παρεξήγηση δὲν εἶναι σπάνιο φαινόμενο. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ ὕβρισται ἢ ἐκεῖνοι ποὺ ἀντιδροῦν γιὰτὶ οἱ ἴδιοι ὅταν γράφουν δὲν ἔχουν τίποτε νὰ ποῦν, ὅπως

καὶ ἐκεῖνοι ποὺ σωπαίνουν ἢ ὅσοι ξεχνιζοῦνται ἀπὸ τὶς πνευματικὲς προσπάθειες τῆς ἐπαρχίας καὶ ἐνόχως σωποῦν ἐνῶ εἶχαν ὑποχρέωση νὰ συμπαρασταθοῦν, δὲν λείπουν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας. Ὅλα αὐτὰ τὰ δοκιμάσαμε. Μὰ ὅταν κανεὶς ἀγωνίζεται γιὰ κάποιο ἰδανικὸ — ὅσο μικρὸς καὶ ἀσημαντος κι' ἂν εἶναι — παρ' ὄλες τὶς ἀντιξοότητες ποὺ θὰ συναγτῆση στὸ τέλος δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ νικήσῃ. Καὶ ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» ποὺ εἶναι ἡ ἔκφραση ἐνὸς εὐγενοῦς ἰδανικοῦ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ δῆ τοὺς ἀγῶνες τῆς νὰ στέφονται ἀπὸ ἐπιτυχία.

Μπήκαμε τώρα στὸ 1953 καὶ ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» στὸ δεύτερο ἔτος τῆς ἐκδόσεώς της. Οἱ ἀγῶνες ποὺ διεξήγαγε, οἱ προσπάθειες ποὺ κατέβαλε καὶ τὸ κύρος ποὺ ἀπέκτησε ἀνάμεσα στὸν πνευματικὸ κόσμον τῆς χώρας μας τῆς δημιουργοῦν μεγαλύτερες ὑποχρεώσεις. Γιατί, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε, παρὰ τὰ ἐπιτεύγματα, ἔχουμε ἀκόμα πολλές ἀδυναμίες. Ἀδυναμίες περιεχομένου ὁλλὰ καὶ ἀδυναμίες ὑλικές. Εἴμαστε ὅμως βέβαιοι πὼς γρήγορα θὰ ξεπεραστοῦν. Οἱ πρῶτες γιὰτὶ ἡ συμπαράστασις τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων γίνεται κάθε μέρα καὶ πιὸ ἐνταῖνη, θερμὴ καὶ συγκινητικὴ. Οἱ δεύτερες γιὰτὶ οἱ ἀπανταχοῦ Ἑπειῶται πυκνώνουν ὀλοένα καὶ περισσότερο τὶς τάξεις τῶν ἐνισχυτῶν.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐνδείξεις δημιουργοῦν τὶς πιὸ εὐόϊωνες προοπτικὲς γιὰ τὸ μέλλον τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας». Δὲν μένει παρὰ νὰ ἐπικαλεστοῦμε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὴ συνδρομὴ ὄλων τῶν Ἑπειῶτων γιὰ τὴν παραγωγή ἐνὸς πνευματικοῦ ἔργου ποὺ μὲ τὴν ἀγάπην μέχρι τώρα τὸ στήριξαν.

Πιστεύουμε πὼς ὁ καινούριος χρόνος δὲ θὰ διαψεύσῃ τὶς ἐλπίδες μας.

ΙΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

BELOCH

Η ΕΘΝΙΚΟΤΗΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Προεισαγωγικόν σημείωμα

Τὸ ραδιόφωνον τῶν βορείων γειτόνων συχὰ κάμνει λόγον περὶ αὐτονομίου Μακεδονίας καὶ περὶ τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὴν Ἠπειρον. Οἱ συντάκται τῶν ἐκπομπῶν τούτων ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ Ἠπειρος καὶ ἡ Μακεδονία δὲν ἦσαν ἀρχῆθεν ἐλληνικαὶ χώραι καὶ ὅτι οἱ . . . ὀλίγοι κατοικοῦντες εἰς τὰς χώρας ταύτας Ἕλληνες καὶ ἑλληνόφωνοι εἶναι προϊόντα διττοῦ ἐξελληνισμοῦ, τοῦ μὲν γενομένου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς νοτίου Ἑλλάδος, τοῦ δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας διὰ τῆς προπαγάνδας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Τὴν ἴδρυσιν αὐτονομου Μακεδονικοῦ κράτους ὑποστηρίζουν μὲ πάθος οἱ Βούλγαροι, διότι ἐλπίζουν ὅτι μόνον διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ δυνηθοῦν νὰ ἀποσπάσουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν προσαρτήσουν ἀκολούθως εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως ἀκριβῶς ἐπέτυχον τὴν προσάρτησιν τῆς ἐλληνικωτάτης Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας¹, κατὰ τὸ 1885.

Οἱ Ἀλβανοὶ ἐξ ἄλλου, ἀφ' ὅτου διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Αὐστριακῶν καὶ Ἰταλῶν ἀπέκτησαν ἐθνικὴν συνείδησιν, δὲν ἔπαυσαν νὰ ὀνειρεῦνται τὴν ἴδρυσιν Μεγάλῃς Ἀλβανίας ἐχούσης ὡς νότια ὅρια τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Τὸ ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον ὑπέβαλεν εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου κατὰ τὸ 1878, ὃ μόλις τότε ἱδρυθεὶς «Ἀλβανικὸς Σύνδεσμος τῆς Πρισερένης», ἀποτελεῖ διὰ τοὺς Ἀλ-

βανοὺς τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῶν πρὸς νότον ἐθνικῶν αὐτῶν διεκδικήσεων².

Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912 - 13 οἱ Ἀλβανοὶ χωρὶς νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, κατώρθωσαν διὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ὄχι μόνον νὰ ἀναγνωρισθοῦν ὡς ἀνεξάρτητον κράτος, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιτύχουν διὰ τοῦ καταπτύστου Πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας τοῦ 1913 τὴν προσάρτησιν ἐλληνικωτάτου τμήματος τῆς Ἠπέιρου, τῆς ἀτυχοῦς Β. Ἠπέιρου.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος σημειώματος ἡ περιγραφή τῶν ἀγῶνων τοὺς ὁποίους κατέβαλον οἱ Βορειοηπειρώται ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας καὶ οὔτε θὰ ἀναφερθοῦν τὰ ἐπακολοθήσαντα πολιτικὰ γεγονότα, ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν ἐπετεύχθη ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Β. Ἠπέιρου, διότι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου οὐδ' ἀπραγματευθῶμεν ἔιτενός εἰς τὰ προσεχῆ τεύχη τῆς ἀγαπητῆς μας «Ἠπειρωτικῆς Ἔστιας», ἕνα ὅμως γεγονός δέον νὰ τονισθῇ ἰδιαιτέρως, ἡ μεγάλη καὶ συστηματικὴ προ-

2. Πρὸς τὸ τῶν Ἀλβανῶν ὄργανος (Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως 1878, ἀριθ. 2841, ὁ Ἀλβανικὸς Σύνδεσμος τῆς Πρισερένης (Νεολόγος 1878, ἀριθ. 2855, 2911, 2914, 2951), Gerald Fitz. Τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα (Αἰὼν 1880, ἀριθ. 3267), Περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου τῆς Πρισερένης (Αἰὼν 1881), Mémoire des Epirotes et des Thessaliens établis à Athènes en leur propre nom et au nom de leur compatriotes les chrétiens de l'Empire et de la Thessalie, Athènes, 4ον, Athènes 1881, Δ. Χασιώτου, Διατριβαὶ καὶ ὑπομνήματα περὶ Ἠπέιρου, Ἀθήνησιν 1887, Η. Bushati, Lidhja e Prizrenit (Kalendari Kombiar 1926) σ. 45 - 80, Mehdi Frashëri, Liga e Prizrenit, Tiranë, 1927, A. Galanti, l'Albania, Roma 1901, σελ. 227.

1. Γ. Α. Μέγα, Ἀνατολικὴ Ρωμυλία, Ἀθ. 1945, σελ. 20.

σπάθεια, τὴν ὅποιαν κατέβαλεν ἡ Ἀλβανία διὰ τὴν ἀφομοίωσιν καὶ τὸν ἐξαλθανισμὸν τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Διὰ τὰ ἐπιτύχουν οἱ Ἀλβανοὶ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ δημιουργήσουσιν ἐθνικὴν ἱστορίαν, ἐπεχείρησαν τὴν ἀναδιδῶσιν τῆς ἀπηρχαιωμένης καὶ μηδεμίαν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν ἐχούσης θεωρίας, κατὰ τὴν ὅποιαν οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἑπείρου δὲν ἦσαν Ἕλληνες, ἀλλὰ Ἰλυριοὶ καὶ . . . βάρβαροι.

Εἰς τὰ διδασκτικὰ τῶν βιβλία, τὰ προοριζόμενα διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς στοιχειώδους καὶ Μέσης ἐκπαιδεύσεως πραγματεύονται ἔκτενῶς περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Ἑπειρωτῶν καὶ Μακεδόνων, ἐνθ' ἀντιθέτως τὰ διδασκόμενα εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Γυμνάσια ἱστορικὰ ἐγχειρίδια οὐδὲ λέξιν ἀναφέρουν περὶ τοῦτου, καὶ παραγράφοντες τὴν ἱστορίαν, διδάσκουν τοὺς τροφίμους των, ὅτι οἱ σημερινοὶ Σκιπετάρηδες εἶναι ἀπόγονοι . . . τοῦ Πύρρου, τοῦ Φιλίππου, τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων. Δεηλατοῦντες τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν ἔκοψαν νομίματα ἀπειμονίζοντα τὸν Ἡρακλέα καταβάλλοντα τὸν λέοντα τῆς Νεμέας καὶ φέροντα τὴν εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διὸ καὶ τὸ ἐθνικὸν νόμισμα αὐτῶν ὀνομάζεται LEK (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ).

Ὁ Ἀλβανὸς ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν καὶ ἂν παρουσιασθῇ χάριν πολιτικῆς σκοπιμότητος, εἴτε ὡς φανατικὸς ἐθνικιστῆς, εἴτε ὡς μετριοφραγῆς καλῶν, εἴτε ὡς πιστὸς συνεργάτης τοῦ Μουσσολίνι καὶ ὡς τυφλὸν ὄργανον τῆς Μόσχας, εἴτε ἕνα καὶ μόνον διακαῆ πόθον ἔχει, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὀριστικὴν προσάρτησιν τῆς Β. Ἑπείρου καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον.

Σήμερον ἡ Ἀλβανία ἔχει ὑποδουλωθῆ οὐσιαστικῶς εἰς τὴν Μόσχαν καὶ ἀποτελεῖ τὸ προκεχωρημένον φυλάκιον αὐτῆς, παρὰ ταῦτα ὅμως αἱ πρὸς νότον ἐθνικαὶ διεκδικήσεις τῶν Ἀλβανῶν δὲν ἔπαυσαν ὑφιστάμεναι. Ἡ κομμουνιστικὴ ἐφημερὶς τῶν Τυράνων «Bashkimi» δημοσιεύει συχνὰ ἄρθρα καὶ ἐπιφυλλίδας, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιχειρεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν προσάρτησιν τῆς Β. Ἑπείρου καὶ τὰς πρὸς νότον ἐθνικὰς βλέψεις τῆς Νέας Ἀλβανίας. Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 249 φύλλον ἢ ἐν λόγῳ ἐφημερὶς δημοσιεύει μακρὰν

ἐπιφυλλίδα ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ νότιος Ἀλβανία καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπιδιωξεις», εἰς τὴν ὅποιαν Ἀλβανὸς λόγιος, ὀνόματι Γιοβάν Ἀδάμη, ἀναφέρει λεπτομερῶς ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ξένων ἱστορικῶν, οἱ ὅποιοι παρανοήσαντες τὴν ἀληθῆ σημασίαν ὠρισμένων χωρίων ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἠρνήθησαν τὴν ἑλληνικότητα τῶν Ἀρχαίων Ἑπειρωτῶν καὶ κατέταξαν τοὺτους εἰς τὴν χορείαν τῶν βαρβάρων. Ἐντύπωσιν ὁμως ἰδιαίτερον προξενεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἡ ἐσκεμμένη παράλειψις ὑπὸ τοῦ ἐπιφυλλιδογράφου τοῦ σπουδαιότερου ξένου ἐπιστήμονος, ὁ ὁποῖος ἠσχολήθη ἰδιαίτερος καὶ ἐπισταμένως περὶ τὴν ἔρευναν τῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Ἑπειρωτῶν καὶ Μακεδόνων καὶ ὅστις ἔλυσε ὀριστικῶς τὸ πρόβλημα τοῦτο. Ὁ διαπρεπὴς οὗτος ἱστορικὸς εἶναι ὁ BELOCH.

Ὁ Beloch συνέγραψε τετράτομον ὀγκώδη ἱστορίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἔργον ἀληθῶς μνημειῶδες διὰ τὸν νέον τρόπον τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης καὶ τὴν ἐρμηνείαν δυσκόλων προβλημάτων τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ἡ ἱστορία τοῦ Beloch, τὴν ὅποιαν χαρακτηρίζει ἀπλότης, σαφήνεια καὶ χάρις, μετεφράσθη εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, πλὴν δυστυχῶς τῆς Ἑλληνικῆς. Ὁ Beloch ὑπεστήριξε διὰ σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων τὴν ἑλληνικότητα τῶν ἀρχαίων Ἑπειρωτῶν καὶ Μακεδόνων, οὐδεὶς δὲ τῶν ξένων ἐπιστημῶν ἠδυνήθη μέχρι τοῦδε νὰ ἀναιρέσῃ ταῦτα.

Ἡ Deutsche Literaturzeitung (1927) κρῖνονσα τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ γράφει μεταξὺ τῶν ἄλλων τὰ ἑξῆς: «Es ist eine Erlösung, sich diesem Werke zu können, das nicht in Wolken schreitet, sondern fragt, wie es eigentlich gewesen ist, in dem nicht weltfremde Ideen und wirtschaftliche Mächte ringen. Wenn die Geschichte nach Tatsachen fragen und sie erforschen soll, so ist Belochs Arbeit ein Ideal».

Σήμερον ὅλοι οἱ ἀληθεῖς ἐπιστήμονες ἀναγνωρίζουν τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Ἑπείρου, ἐκτὸς βεβαίως τῶν μισελλήνων καὶ τῶν ἀργυρωνήτων, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὴν ἐπιστήμην καὶ

ἀπέδωσαν ὄργανα πολιτικῆς ραδιουργίας καὶ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ τῶν σλαύων πρὸς κατάνκτησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βορρά.

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἔστιας» δημοσιεύομεν ἐν μεταφράσει τὸ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Ἑπειρωτῶν κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τοῦ Beloch. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο περιέχεται εἰς τὸν Α' τόμον καὶ εἰς τὰς σελ. 33-44. (K. J. Beloch, Griechische Geschichte, zweite neugestaltete Auflage, Berlin - Leipzig 1926 — 27).

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Αὐγούστου 1952.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητὴς Φιλολογίας
Ἀρσακείου Ἀθηνῶν

*

ΤΟ ΟΝΟΜΑ Ἑπειρος κατ' ἀρχὰς ἦτο γεωγραφικὴ ἐννοία ἀποδιδόμενη κυρίως εἰς τὰς χώρας τῆς Β. Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν συνεχῆ ἥπειρον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νότιον Ἑλλάδα, ἣ ὁποία εἶναι διηρημένη ποικιλοτρόπως εἰς πολλὰς χώρας καὶ νήσους. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης ὠνόμαζεν Ἑπειρώτας καὶ τοὺς κατοικοὺς τῆς περιοχῆς τοῦ Παγγαίου. Λίαν ὁμως ἐνωρὶς ἤρchiσε νὰ γίνεται χρῆσις τοῦ ὀνόματος Ἑπειρος προκειμένου περὶ τῶν δυτικῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται βορείως τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ὁ ποιητὴς ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα (φ, 109, ω, 378),¹ καὶ εἰς τὸν «νηῶν κατάλογον» τῆς Ἰλιάδος (B, 635),² ὀνομαζέει Ἑπειρον καὶ τὴν Ἀχαρνανίαν καὶ εἰς δὲ τὸν Πίνδαρον (Nem. 4, 82) ἀναφέρεται :

Νεοπτόλεμος δ'
ἄπειρω διαπρυσίᾳ
βουβόται τόθι πρῶνες
ἔξοχοι κατάκεινται
Δωδῶναθεν ἀρχόμενοι
πρὸς Ἴόνιον πόρον.

Ὅταν κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' ἐν μέρος τῶν κατοίκων τῆς δυτικῆς Πίνδου, ἐδημιούργησεν πολιτικὸν σύνδεσμον ὑπὸ τὸ

1. οὐτ' αὐτῆς Ἰθάκης οὐτ' Ἑπειροιο μελαίνης (Ὀδ. φ, 109) ἀκτὴν ἥπειροιο, Κεφαλῆνεσιν ἀνάσσαν (Ὀδ. ω, 378).

2. οἴτ' ἥπειρον ἔχον ἡδ' ἀντιπέρας' ἐνεμόντο (Ἰλ. B, 635).

κοινὸν ὄνομα «σύμμαχοι τῶν Ἑπειρωτῶν», περιορίσθη τὸ ὄνομα εἰς τὴν χώραν τὴν κατεχομένην ὑπὸ τῶν λαῶν τούτων (Ξεν. Ἑλλην. 6, 1, 7, καὶ 2, 9).³ Ὁ Στράβων ὁμως (7, 326) συγκαταριθμεῖ εἰς τὴν Ἑπειρον ὅλην τὴν ἄνω Μακεδονίαν, τὴν Ὀρεσίτιδα, τὴν Πελαγονίαν, τὴν Λυγκησίδα, τὴν Ἑλιμείαν καὶ τὴν Ἐορδαίαν.

Ἐπειδὴ ὁμως οἱ κάτοικοι τῆς ὄρεινῆς ταύτης περιοχῆς ἔζησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς μίαν πρωτόγονον βαθμίδα πολιτισμοῦ, χαρακτηρίζονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων τοῦ Ε' αἰῶνος ὡς βάρβαροι, ὡς π.χ. ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (B, 68, 80, 5, Γ, 11, 7) καὶ τοῦ Ἐφόρου (παρὰ Στράβωνι Η', 334) καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἐπαναλαμβάνουν τούτους (Σκύμνος, 445, 451, καὶ Στράβων Ζ', 321), κατὰ φυσικὴν ὁμως συνέπειαν τοῦτο δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Ἑπειρωτῶν. Καὶ οἱ Πάμφυλοι ἐθεωροῦντο ὡς βάρβαροι (Ἐφορος παρὰ Στράβ. 12, 678 Σκύμνος 931) ὁ δὲ Ἀρριανὸς ἀναφέρει ρητῶς, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Σίδης ὠμίλουν βαρβαρικὴν γλῶσσαν (Ἀναβ. 1, 26, 4 βάρβαρον φωνὴν ἴεσαν), αἱ ἐπιγραφαὶ ὁμως παρέχουν τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ Παμφυλικὴ ἦτο ἑλληνικὴ διάλεκτος, ἣ ὁποία βεβαίως ἐφαίνετο ἀρετὰ ξένη εἰς τὰ Ἀττικὰ ὄτα.

3. ... ἐπεδείκνυε δὲ μοι εἰδοῦσι ὅτι καὶ ὑπήκοοι ἤδη αὐτῷ εἰεν Μαρακοὶ καὶ Δόλοπες καὶ Ἀλκέτας ὁ ἐν τῇ Ἑπιείρῳ ὑπαρχος (Ξεν. Ἑλλην. 6, 1, 7), ... εἶτι δὲ κείσθαι τὴν Κέρκυραν ἐν καλῷ μὲν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τῶν πόλεων αἱ ἐπὶ τοῦτον καθήκουσιν, ἐν καλῷ δὲ τοῦ τὴν Λακωνικὴν χώραν βλέπειν, ἐν καλλίστῳ δὲ τῆς τε ἀντιπέρας Ἑπιείρου καὶ τοῦ εἰς Πελοπόννησον ἀπὸ Σικελίας παράπλου (Ξεν. Ἑλλην. 6, 2, 9).

4. Ἀλέξανδρος δὲ ἐπὶ Σίδης ἦει. εἰσὶ δὲ οἱ Σιδηταὶ Κυμαῖοι ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίδος καὶ οὗτοι λέγουσιν ὑπὲρ σφῶν τόνδε τὸν λόγον, ὅτι ὡς καθήραν τε ἐς τὴν γῆν ἐκείνην οἱ πρῶτοι ἐκ Κύμης σταλέντες καὶ ἐπὶ οἰκισμῷ ἔξεβησαν, αὐτίκα τὴν μὲν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐξέλαθοντο, εὐθὺς δὲ βάρβαρον φωνὴν ἴεσαν, καὶ οὐδὲ τῶν προσχώρων βαρβάρων, ἀλλὰ ἰδίαν σφῶν οὕτω πρόσθεν οἶσαν τὴν φωνὴν καὶ ἐκ τότε οὐ κατὰ τοὺς ἄλλους προσχώρους Σιδηταὶ ἐβαρβάρισον (Ἀρχ. Ἀναβ. 1, 26, 4, ἐκδ' Abicht).

τατοι», διότι μία γλῶσσα δὲν δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀκατάληπτος. Τὰ Σχόλια εἰς Θουκυδίδη μεταφράζουσιν ὀρθότατα: «οὐκ ἔχοντες τὴν διάλεκτον εὐκόλον γνωσθῆναι», ὁμίλου δηλαδὴ οἱ Εὐρυτᾶνες διάλεκτον, ἡ ὁποία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι εὐκόλως καταληπτή. Ἐπομένως ἠδύνατό τις νὰ ἐνοῆ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν μετὰ τινος δυσκολίας, ὥστε ἦσαν Ἑλληνες. Τοῦτο ἄλλως τε εἶναι καὶ αὐτονόητον, ἀφοῦ οἱ Εὐρυτᾶνες ἀπετέλουν τὴν σπουδαιότεραν φυλὴν τῶν Αἰτωλῶν (Θουκ. ἐνθ. ἀνωτ. μέγιστον μέρος τῶν Αἰτωλῶν) καὶ καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα οὐδεὶς ποτὲ διανοήθη νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἐλληνικότητα αὐτῶν. Ὅταν ὁ βασιλεὺς Φίλιππος κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Αἰτωλῶν ὑπεχρεώθη ν' ἀποχωρήσῃ ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος «ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ἐκχωρεῖν», ἀπήντησε πρὸς αὐτοὺς περὶ ποίας Ἑλλάδος ὁμιλεῖτε ἐν τῷ παρόντι, ἀφοῦ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Αἰτωλίας δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα (Πολύβ. 18, 5, 8 καὶ 3, 1). Ὁ Φίλιππος εἶπε τοὺς λόγους τούτους, διότι τὸ ὄνομα Ἑλλάς κατ' οὐδένα τρόπον συνέπιπε γεωγραφικῶς μετὰ τὴν ἐθνογραφικὴν ἔννοιαν. Κατὰ τὸν 7^{ον} π.Χ. αἰῶνα ὑπῆρξαν μερικοί, οἱ ὁποῖοι καὶ τὴν Θεσσαλίαν ἀκόμη δὲν κατέτασσον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Ἡρακλείδης ὁ Κριτικός ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ καταπολεμήσῃ διεξοδικῶς τὴν γνώμην ταύτην (F.H.G. II, 236 = Geogr. Gr. Min. I), καὶ ὅμως οὐδεὶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς καὶ σήμερον, ἐσκέφθη νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἐλληνικότητα τῶν Θεσσαλῶν.

Εἶναι λοιπὸν φανερόν, ὅτι ἡ μαρτυρία αὕτη στηρίζεται ἐπὶ παρεξηγήσεως, ἄλλη δὲ ἀπόδειξις ἔχουσα καὶ σικιὰν πιθανότητος περὶ Ἰλλυρικῆς καταγωγῆς τῶν Ἡπειρωτῶν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ὁ Kretschmer (σελ. 256) παραδέχεται, ὅτι τὰ τοπωνύμια τὰ λήγοντα εἰς -ων ἦσαν συχνὰ εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ἀναγνωρίζει ὅμως, ὅτι ταῦτα ἦσαν ἐπίσης συχνὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα,

ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ μετὰ τῆς καταλήξεως -το σχηματιζόμενα ἐθνικά (π.χ. Θεσπρωτοί), τὰ ὁποῖα μάλιστα δὲν ἀπαντοῦν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ἀποδεικνύονται διὰ τοῦ ὀνόματος Βοιωτοὶ ὡς γνήσια ἐλληνικά.

Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὰ Ἰλλυρικά τοπωνύμια, τὰ ὁποῖα νομίζει, ὅτι εὐρίσκει εἰς τὴν Ἡπειρον ὁ Fick (Arstnamen σ. 142), ταῦτα ἢ στηρίζονται ἐπὶ ἐσφαλμένων ὑπολογισμῶν ἢ εἶναι ἐντελῶς ἀκαθόριστα (ἄλλως τε καὶ ὁ ἴδιος μόλις καὶ μετὰ βίας κατώρθωσε νὰ εὔρη πέντε τοιαῦτα τοπωνύμια). Τὸ ὄνομα Βαιάκη π.χ. οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἐτυμολογικὴν σχέσιν μετὰ τῆν Ἰλλυρικὴν, ἀλλὰ προέρχεται ἐκ τοῦ φαίος διὰ τροπῆς τοῦ δασέος (φ) εἰς τὸ μέσον (β), ὅπως ἀκριβῶς συνέβαινε καὶ εἰς τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον², ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται,

2. Πλείονα περὶ τούτων ἐν Otto Hoffmann' die Makedonen, Göttingen, 1906, σελ. 232. Γ. Χατζηδάκι, Zur Abstammung der alten Makedonien. Eine ethnologische Studie, Athen 1897, καὶ Ν. Ἀνδριώτης, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ ἐλληνικότητα τῶν Ἀρχαίων Μακεδόνων, ἐν Θεσσαλονίκη, 1952, σελ. 10. — Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων ἀξία ἰδιαίτερας μνείας εἶναι τὰ ἑξῆς ἔργα: 1. Γ. Χατζηδάκι, Περὶ τῆς ἐλληνικῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἀθῆναι 1896, 2. Γ. Χατζηδάκι, Καὶ πάλιν περὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου, 1910-11, σελ. 87-134 (εἰς τὰς σελ. 122-126 γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἡπειρωτῶν), 3. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἀθῆναι 1925 (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων) Ἐπιτροπεία ἐθν. δημοσιευμάτων, ἀριθ. 12.—4. Α. Κεραμοπούλου, Μακεδονία καὶ Μακεδόνες, ἐν Ἀθήναις 1930.—5. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ βάρβαροι Μακεδόνες τοῦ Δημοσθένους, «Εἰς μνήμην Σπυρ. Λάμπρου (1935) 63-67.—6. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἀθῆναι 1945.—7. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ σημερινὴ Γερμανικὴ Ἐπιστήμη περὶ τῆς Φυλετικῆς Καταγωγῆς τῶν Ἀρχαίων Μακεδόνων.—8. Ἰωάννου Παπασταύρου, Οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες ὡς συντελεσταὶ τῆς ἐθν. τῶν Ἑλλήνων ἐνώσεως, Θεσσαλονίκη, 1945.—9. Ἰωάννου Καλιτσονάκη, Ἡ πολιτικὴ τοῦ βασιλέως Φιλίππου καὶ οἱ ῥήτορες Δημοσθένους καὶ Αἰσχίνου, Ἀθῆναι 1949 (Ἀνάπτυον ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 22, (1947).—10. Ν. Βασιλοπούλου, Δημοσθένους — Φίλιππος, Ἀθῆναι, 1949.—11. Α. Δασκαλάκη, Ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων κατὰ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς, Ἀθῆναι, 54 (1950), σελ. 260.—12. Σ. Κουγέα, Ἡ ὑπὸ τοὺς Μακεδόνες Ἐνωσις τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ὁ καταστατικὸς

1. Walter Hohmann, Aetolien und die Aetoler bis zum Lamischen Kriege, Diss. Halle 1908, σ. 38.

ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο ἦτο κοινὸν καὶ εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν διάλεκτον ἢ τουλάχιστον εἰς τὸ τοπικὸν ἰδιῶμα τῆς Χαονίας. Ὁ Fick ὡς μόνον παράλληλα πρὸς τὸ ὄνομα Βαιάκη ἀναφέρει τὸ ὄρος Βαία τῆς Κεφαλληνίας ἐν Ἑλλάδι καὶ Βαίαι ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Κύμης τῆς Καμπανίας, ὀνόματα τὰ ὅποια οὐδεὶς δύναται νὰ θεωρήσῃ Ἰλλυρικά. Καὶ τὸ ὄνομα Βουθρωτός (οὗτος εἶναι ὁ ὁρθότερος τύπος καὶ ὄχι Βουρωτός) οὐδένα δύναται νὰ πείσῃ ὅτι ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ ἐν Ἀπουλίᾳ Βύτωντον· τὸ ὄνομα Βούνευμα παράγεται ἀπλούστατα ἐκ τοῦ «βοῦς» καὶ δὲν δύναται νὰ σχετισθῇ πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν τοπωνύμιον Βούννος (ἄλλως τε καὶ ποῦ εὑρίσκεται οὗτος.), τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Λαρίνη εἶναι ἑλληνικώτατον καὶ ἀναφέρεται ὡς ὄνομα μιᾶς πηγῆς εἰς τὴν Ἀττικὴν (Plin. NH, IV, 24), τυχαίᾳ δὲ μόνον δύναται νὰ θεωρηθῇ ἢ ὁμοίότης πρὸς τὸ Larinum τῆς χώρας τῶν Φρετανῶν. Τὸ ὄνομα τέλος Παιδοσία, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Fick (σελ. 84) «εἶναι ὄραϊον καὶ φαίνεται καθαρῶς ἑλληνικὸν» κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξελληνισθὲν ἐκ τοῦ Bandusia· τὰ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἠπειρῷ ἀπαντῶντα ὁμώνυμα τοπωνύμια Κεάθις πορεύονται ἀσφαλῶς ἐκ τῆς Ἠπειρωτικῆς πόλεως, καὶ εἰς τὰς δύο δὲ χώρας ὑπάρχει ποταμὸς ὀνομαζόμενος Ἀχέρων. Ἄλλως τε ἡ συνύπαρξις Ἰλλυρικῶν τοπωνυμίων εἰς τὴν Ἠπειρον δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις περὶ τῆς Ἰλλυρικῆς ἐθνικότητος τῶν Ἠπειρωτῶν, λαμβανομένης ὑπ' ἔμφιν τῆς γειτνιασεως τῶν δύο τούτων ἔθνων (Übrigens würde natürlich das vereinzelt Vorkommen illyrischer Ortsnamen bei der Nachbarschaft beider Völker für die illyrische Nationalität der Epeiroten nicht das Geringste beweisen.—σελ. 39).

Ἐπίσης δὲν εἶναι ὁρθόν, ὅτι δῆθεν ὁ Nilsson ἀνεῦρεν μὴ Ἑλληνικὰ τοπωνύμια ἐν Ἠπειρῷ. Ἡ νῆσοι Σάσων δὲν

αὐτῆς χάριτι. Θεσσαλονίκη 1952, 13. Fr. Geyer, Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II (München und Berlin 1930). [Τὸ ἔργον τοῦτο ἔχουμεν μεταφράσει καὶ θὰ δημοσιεύσῃ λίαν προσεχῶς]. 14. Pariboni, Macedonia, Milano 1947. (Σημ. μεταφρ.).

εὑρίσκεται εἰς τὰς Ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἢ Ἀργιθέα παράγεται ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ τὸ Ἄργος, τὸ ὄρος Τόμαρος ἔχει τὸ ἀνάλογον αὐτοῦ εἰς τὸ Τομεὸς παρὰ τὴν Μεσσηνιακὴν Πύλον (Θουκυδ. 4, 118, 4), εἰς δὲ τὸ ὄνομα Τύμφη ἀναλογεῖ ὁ Τυμφρηστὸς καὶ Στύμφαλος. Ποίαν ὅμως σημασίαν δύναται νὰ ἔχουν μερικά τοπωνύμια, διὰ τὰ ὅποια δὲν εὑρίσκονται ἀνάλογα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ; Μήπως ἔξ ἄλλου δὲν ὑπάρχει πλῆθος τοπωνυμίων ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Μέσῃ Ἑλλάδι, ἢ ἐτυμολογία τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ εὑρεθῇ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ; Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Nilsson ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι «τὰ πλεῖστα τῶν τοπωνυμίων τῆς Ἠπειρου εἶναι Ἑλληνικά» (σελ. 12). Ἡ γνώμη ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα προσέχονται ἐκ συνοικισμῶν καὶ ἐγκαταστάσεων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ κράτους τῶν Μολοσσῶν (Nilsson, σελ. 11) εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτος, διότι οἱ Μολοσσοὶ οὐδεμίαν πόλιν ἔκτισαν καὶ οὔτε ὑπάρχον ἐν Ἠπειρῷ ὀνόματα τεχνητῶς σχηματισθέντα, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὴν Ἀντιγόνηαν καὶ Βερενίκην αἱ ὁποῖαι ἰδρύθησαν ὑπὸ τοῦ Πύρρου (περὶ τούτων γίνεται λόγος ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς ἱστορίας μου). Ἡ γνώμη τοῦ Nilsson ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν ποταμῶν Ἀχέρων, Κωκυτὸς καὶ Ἰναχος ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος (σελ. 12) εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ποῦ ἄλλου ὑπάρχει ἀντιστοιχον παράδειγμα, ἐκτὸς βεβαίως τῶν ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδανείζοντο ὀνόματα ποταμῶν.

Ἄφ' ἑτέρου εἶναι ἐντελῶς ἑλληνικὰ τὰ προσωπικὰ ὀνόματα τῶν Ἠπειρωτῶν. Ὁ Nilsson γνωρίζει ἐλάχιστα μόνον ὀνόματα, τὰ ὅποια «φαίνονται μὴ Ἑλληνικά», δύναται ὅμως καὶ ταῦτα κάλλιστα νὰ εἶναι ἑλληνικά. Εἰς τὸ Ἠπειρωτικὸν βασιλικὸν γένος ἀπὸ τοῦ πρώτου Νεοπτολέμου, προτιμῶνται τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Μακεδονίας· ἐνεκα τούτου ὁ Nilsson φρονεῖ, ὅτι «οὐδεὶς Ἕλλην θὰ ἐτόλμα μὲ τόσην μεγάλῃν ἱεροσυλίαν νὰ μεταχειρισθῇ τὰ διασημότερα ὀνόματα τῆς Μυθολογίας» (σελ. 8). Ἄλλὰ μήπως εἶναι

ἀληθῶς ἱεροσύλλα νὰ δίδη κανεὶς τὰ ὀνόματα τῶν προγόνων εἰς τὰ τέκνα του ; Οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν ἐπίστευον ὅτι κατήγοντο ἐκ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῆς Ἀνδρομάχης. Καὶ ὁ Ἰάσων τῶν Φερρῶν, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μηριόνης (Πολυαίν. VI, 1, 6), ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ἦσαν γνήσιοι Ἕλληνες, ὁ δὲ Ἰφικράτης, ὁ ὀπίστος τόσον «ἱεροσύλλας» (ruchlos) ὠνόμασε τὸν υἱὸν του Μενεσθέα, μολοντί δὲν κατήγετο ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ ἀρχαίου βασιλέως τῆς Ἀττικῆς, ἦτο μάλιστα καὶ Ἀθηναῖος. Πολλὰ δὲ ἔτη πρὸ τούτου ἄλλος Ἀθηναῖος, ὁ Ἰπποκράτης, εἶχε τὴν «ἱερόσυλον ἰδέαν» (Ruclosigkeit) τὸν υἱὸν αὐτοῦ νὰ ὀνομάσῃ Πεισίστρατον, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ προγόνου αὐτοῦ Νέστορος. Περὶ τῆς ἐθνικότητος ὅμως τῶν Ἡπειρωτῶν ὁμιλοῦσιν εὐγλώτως τὰ ὀνόματα τῶν φύλων, τὰ ὅποια κατ' οὐδένα τρόπον ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ξένων λαῶν. Τὰ ὀνόματα τῶν Ἀμφιλοχίων, Ἀθαμάνων, Τυμφαίων, Παραναίων, Κασσωπαίων (καὶ ἄλλως Cassiopaei, Plin. IV, 2, πρβ. Κασσιέπεια, Κασσιόπη)¹, εἶναι παντελῶς Ἕλληνικά, καὶ πρόκειται ἰδίως περὶ ὀνομάτων λαῶν, οἱ ὅποιοι κατόικον εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς χώρας. Ἐὰν οὗτοι ἦσαν Ἕλληνες, καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς χώρας ἦσαν βεβαίως Ἕλληνες.

Εἶναι κρῖμα, ὅτι ὁ Nilsson δὲν ἐπεξέτεινε τὴν ἔρευναν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν Ἕλληνικῶν χωρῶν. Διὰ τῆς μεθόδου αὐτοῦ νὰ ἐκλαμβάνη τὰ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐρμηνευόμενα ὀνόματα ὡς ξενικά, καὶ νὰ λαμβάνη ὑπ' ὄψιν του μόνον ὅσα δὲν παράγονται ἐξ ἑλληνικῶν ριζῶν, θὰ κατέληγε πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα καὶ ὡς συνετὸς ἀνὴρ, θὰ ἐπείθετο ὅτι ἡ μέθοδος αὐτοῦ εἶναι ἐσφαλμένη. Τοῦτο ἐξ ἄλλου εἶναι ἐκ τῶν προτέρων φανερὸν καὶ μόνον ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν Nilsson ἡσυχολήθη ἐνταῦθα λεπτομερῶς περὶ τῆς θεωρίας του. Ἀντιθέτως δὲν θὰ ἀσχοληθῶ περὶ τοῦ ἐπεξεργασθέντος πρό τινος χρόνου τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου (Lunds

Universitets Arskrift N.F.1909) διότι σπανίως εἶδον τόσον ἐσφαλμένον βιβλίον.

Ἐπολείπεται πλέον νὰ καθορίσωμεν τὴν γραμμὴν τοῦ γλωσσικοῦ ὁρίου. Ὅτι οἱ Τυμφαῖοι ἦσαν Ἕλληνες, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν (πρβ. Τυμφρηστός, Στύμφαλος), ὡσαύτως καὶ ἐκ τῆς θέσεως τοῦ στρατεύματος αὐτῶν ἐν τῇ Μακεδονικῇ φάλαγγι. Τὴν ἑλληνικότητα αὐτῶν ἀποδεικνύουν καὶ τὰ ὀνόματα Ἀμύντας, Ἀνδρομένης, Ἄταλος, Πολέμων, Πολυσπέρχων, Σιμμίας (Hofmann, Makedonen, σελ. 156), καὶ τέλος τὸ ὄνομα Δειπάτυρος, ἐκ τοῦ «Ζεὺς πατήρ» (πρβ. Ἡσύχιον ἐν λ.). Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῶν Παραναίων, ὅπως ἀποδεικνύει τὸ ἑλληνικὸν αὐτῶν ὄνομα, τὸ ὅποιον μνημονεύεται ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος (Θουκ. II, 80, 6), τούτους δὲ ὁ Θουκυδίδης (ἐνθ. ἀνωτ.) καὶ ὁ Πρόξενος (πρβ. Στεφ. Βυζαντ.) κατατάσσον εἰς τὰς Ἡπειρωτικὰς φυλάς. Οἱ Ἀτινῆνες ἐμφανίζονται κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου στενωῶς συνδεδεμένοι μετὰ τῶν Μολοσσῶν (Θουκ. II, 80, 5), καὶ καταριθμοῦνται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (VII, 326) εἰς τοὺς Ἡπειρώτας² τὸ μόνον περισωθὲν ὄνομα Λεώμαχος (Dittenb. Syll.² 324) εἶναι ἑλληνικόν. Ὁ Ἀππιανὸς ὅμως (IIlyr. 7) κατατάσσει τούτους εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς σφάλλεται, διότι οἱ Ἀτινῆνες³ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἦσαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἰλλυριῶν, χωρὶς βεβαίως νὰ εἶναι Ἰλλυριοί⁴ πιθανῶς οὗτοι ἀνήκον εἰς τοὺς «διγλώττους», περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ Στράβων (VII, 327)⁵. Περὶ τῆς

2. Περὶ τῶν Ἀτινῆνων, οἱ ὅποιοι κατόικον τὴν σημερινὴν περιοχὴν Δροπόλεως—Τεπελενίου (πρβ. Klotzsch, Epirotische, Geschichte, Berlin 1911, σελ. 13) καὶ τῶν ἀγώνων αὐτῶν κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν πραγματεύεται ὁ Beloch εἰς τὸν Δ' τόμον τῆς ἱστορίας του (σελ. 377 - 385), θὰ πραγματευθῶμεν δὲ καὶ ἡμεῖς προσεχῶς ἀπὸ τῶν σηλῶν τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας». (σημ. Μεταφρ.).

3. Ὁ Nilsson (ἐνθ. ἀν. σελ. 2) φρονεῖ ὅτι οἱ «διγλώττοι» ὁμίλουν τὴν ἑλληνικὴν καὶ τοπικὴν γλωσσικὴν ἰδιότητα. Ἐὰν ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ὀρθή, τότε ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὅλοι οἱ Ἡπειρώται ἦσαν «διγλώττοι», ἀλλὰ τοῦτο ἀποκλείεται ρητῶς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, μαρτυροῦντος ὅτι «διγλώττοι» ἦσαν μόνον ἡπειρωτικαὶ τινες φυλαί.

1. Περὶ τῶν φύλων τούτων πρβ. ὅσα γράφει ὁ κ. Δ. Εὐαγγελίδης εἰς τὸ ἔργον του : οἱ (ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἡπείρου, Ἀθ. 1947, Σημ. Μεταφρ.).

ἐλληνικῆς ἐθνικότητος τῶν Χαόνων μαρτυρεῖ ἐκτὸς τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν συμμαχίαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς πρωτεύουσας αὐτῶν Φοινίκη, τῆς πλησίον ταύτης κειμένης πόλεως Ἐλικράνου (Πολύβ. II, 6, 2) καὶ τοῦ ὄρους Χεῖμερα (In Acroceraniais, Plin. N. H. IV, 4), καὶ ἐπὶ πλεόν τὸ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν εὐρισκόμενον Κιρραῖον πεδῖον¹. (Ἐκ. Στ. Βυζ.). Ἐκ τῶν δύο «προστατῶν αὐτῶν», τοῦ ἔτους 430, Φωτίου καὶ Νικάνορος (Θουκ. II, 83), ὁ δεύτερος τοῦλάχιστον ἔχει γνήσιον ἐλληνικὸν ὄνομα. Μετὰ τῶν Χαόνων τούτων πρέπει νὰ συνδεθῶν οἱ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Τάραντος Χῶνες. Ἐπειδὴ οἱ τελευταῖοι οὗτοι θεωροῦνται ὡς Ἰαπυγικὸν ἔθνος, πιθανῶς καὶ οἱ Χῶνες παλαιότερον ἔθνος Ἰλλυρικὸν ἐξελληνίσθη ἐνωρίτατα. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐκδοχῆς ταύτης παραπέμπομεν εἰς τὸν Ἑλλάνικον (F.H.G.I, 51, Fr. 52), ὅστις θεωρεῖ τοὺς Χῶνας ἴδιον ἔθνος πλησίον τῶν ἠπειρωτῶν, καὶ εἰς τὸν Ἐκατόν (Fr. 73) ὅστις ἀναφέρει: «Δεξάροι, ἔθνος Χαόνων τοῖς Ἐγγελεῖσι προσεχές». Ὁ Ἀντίνοος μνημονεύει τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Χῶνας ὡς «Οἰνωτρικὸν ἔθνος» (F.H.G.I, 182, 6), ἀλλὰ δὲν θεωρεῖ τούτους οὔτε Ἰάπυγας οὔτε Ἑλληνας. Ἐκ τούτων ὁμως συνάγεται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀντιόχου δὲν ὑφίσταντο πλεόν Χῶνες παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, οὐδὲν δὲ ἐμποδίζει ἡμᾶς νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Χῶνας τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῶν Ἑλλήνων (Προβ. Beloch, Gr. Gesch. I, 1, σ. 234).

Πρὸς Βορρᾶν τῶν Χαόνων κατάρχουν οἱ Ἀβαντες, ὡς ἀναγράφονται ἐπὶ τῶν

νομισμάτων αὐτῶν, ἢ καὶ ἐνίοτε Ἀβαντες² τὸ ὄνομα εἶναι πιθανῶς ἐλληνικόν (ἐν Πανωνίᾳ ὑπῆρχε λαὸς ὀνομαζόμενος Aman-tini). Ἡ παραγωγή τοῦ ὀνόματος ἐκ τῶν Ἀβάντων τῆς Εὐβοίας εἶναι τυχαία εἰκασία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πρόξενος τὴν φυλὴν ταύτην κατατάσσει εἰς τοὺς ἠπειρώτας (παρὰ Στεφ. Βυζαντ. ἐν λέξει Χῶνες), συνάγεται ἐκ τούτου, ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχον ἐξελληνισθῆ ἢ ἦσαν δίγλωσσοι (Στροβ. VII, 327).

Οἱ πρὸς Βορρᾶν τούτων κατοικοῦντες Ἐγγελεῖσι καὶ Ταυλάντιοι ὡς καὶ οἱ πρὸς ἀνατολὰς γείτονες αὐτῶν, οἱ Δισσαρῆται, χαρακτηρίζονται ρητῶς ὡς Ἰλλυριοὶ καὶ δὲν κατατάσσονται εἰς τοὺς ἠπειρώτας. Ὡς κατακλιεῖδα θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ προσθέσω ὀλίγας λέξεις περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Μακεδόνων, ὡς συμπλήρωμα τῶν ὄσων ἐλέχθησαν ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς παρουσίας ἱστορίας μου. Ὁ Kretschmer εἰδικεύει τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ὅτι οἱ Μακεδόνες «ἦσαν φυλὴ συγγενῆς τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ὅμως ἐχωρίσθη ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἐλληνικῶν φυλῶν προτοῦ ἐξασφαλισθῆ ἐν αὐτῇ ἡ ἐλληνικὴ ἐθνικότης» (ἐν Gericke καὶ Norden, Einleitung I, 158). Ἡ γνώμη αὕτη πλησιάζει περισσότερον τὴν ἰδικήν μου, καὶ μόνον θὰ ἠθελον νὰ εἶπω ὅτι «καὶ μεταγενέστεραι ἐλληνικαὶ φυλαὶ» (ἵνα εἶπω κατὰ τὸν Kretschmer) ἐχωρίσθησαν ἐκ τῶν Μακεδόνων. Οἱ Μακεδόνες εἶναι τὸ τμήμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, τὸ ὁποῖον παρέμεινεν εἰς τὴν κατὰ πρώτων κατακτηθεῖσαν χώραν καὶ δὲν μετέσχεν ἢ ὀλίγον μόνον μετέσχε τῆς ἀναπτύξεως, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὰς βραδύτερον καταληφθεῖσας νοτιωτέρας χώρας, ἕως ὅτου, ἀπὸ τοῦ Ἀρχελαίου εἰσεχωρήσαν καὶ οὗτοι εἰς τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμόν, ὡς διεπλάσθη οὗτος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου. Συμβαίνει δηλαδὴ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνάλογον, ἂν οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας γερμανικοὶ λαοὶ εἶναι Γερμανοὶ, οἱ Λομβαρδοὶ καὶ Πιεμόντιοι εἶναι Ἰταλοὶ, οἱ Προβηγκιανοὶ εἶναι Γάλλοι καὶ οἱ Καταλανοὶ Ἰσπανοὶ. Ἐὰν κανεὶς ἀκολουθῆ τὸν Kretschmer ὡς πρὸς τὸ ζήτημα

1. Ἀμφίβολον εἶναι ἐὰν ἡ Φανωτὴ (Livius XLIII, 21, XLV, 26) ἔκειτο εἰς τὴν χώραν τῶν Χαόνων. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου εἰς τοὺς Χῶνας καταριθμωμένων πόλεων (III, 13, 5), τὸ Ἐκατόμπεδον μόνον δέον νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὴν Δωδώνην, δηλ. εἰς τὴν Μολοσσίαν, ὡς καὶ τὸ Ὀμφόλιον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐπιγραφῶν (Dial. Inschr. II, 1334, 1335, 1347). Ὡσαύτως ἀμφίβολον εἶναι, ἐὰν ἡ Ἐλαιὸς ἀνήκεν εἰς τοὺς Χῶνας. [Ὁ κ. Δ. Εὐαγγελίδης τοποθετεῖ τὴν Φανωτὴν εἰς τοὺς Ἀτινᾶνας, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Γαρδικίου καὶ τὸ Ἐκατόμπεδον εἰς τοὺς Χῶνας, Ἀρχ. κάτοικοι τῆς Ἡπείρου, 1947, σελ. 18 καὶ 17]. Σ.Μ.

τῆς γλώσσης, ὀφείλει νὰ παραδεχθῆ τοῦτο· ὁ ἱστορικός ὅμως ποτὲ δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ παραδεχθῆ, ὅτι οἱ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας γεομανικοὶ λαοὶ δὲν εἶναι Γερμανοί, διότι λέγουσι Dag ἀντὶ Tag, ἢ ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἦσαν Ἕλληνες, διότι ἐξέφερον (δ) ἀντὶ (θ). Ἄλλος γλωσσολόγος, ὁ Solmsen, ὑπεσχέθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ Μακεδόνες κατεῖχον μέσσην θέσιν μεταξὺ Αἰτωλῶν καὶ τῶν πρὸς Δυσμάς κατοικούντων Ἑλλήνων (Berl. Phil. Wochenschr. 1907, σελ. 275), καὶ οὕτω θὰ ἠδύνατο καὶ ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως νὰ τεθῆ τέρμα εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐπραγματοποίησεν οὗτος τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ.

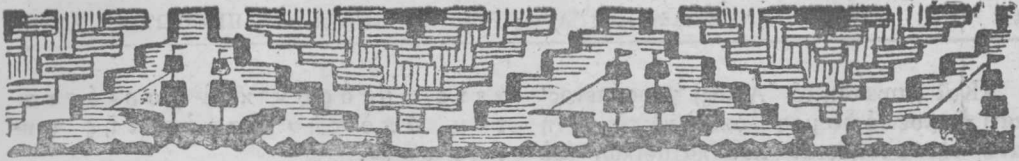
Διὰ τὰ βαπτίσωσι νινες τοὺς Μακεδόνες εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς, ἐπεκαλέσθησαν τὸ ἐπίθεμα -έστης, τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ σῆνηθες εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ ἀπαντᾷ συχνὰ εἰς τὴν Μακεδονίαν, π.χ. Ὀρέσται, Λυγκῆσται, Διάσται (ἐθνικὸν ἐκ τοῦ Δίου παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν, Πausan. IX, 30, 8, ἐνθα ἀνάγκη νὰ ἀναγνωσθῆ Διέσται). Τὸ ἐπίθεμα ὅμως τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἰδιαιτέρος τύπος τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου: Μακεδόνων ὁ τύπος, γράφει ὁ Στέφ. ὁ Βυζάντ. ἐν λέξει Δίον. Ἑλληνικά ὅμως ὀνόματα ἠρώων, ὡς Ὀρέστης, Θυέστης, ἀποδεικνύουν, ὅτι τὸ ἐπίθεμα τοῦτο ὑπῆρχεν ἀρχῆθεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας καὶ ἄλλους πολλοὺς τύπους διετήρησεν ἡ Μακεδονικὴ διάλεκτος.

Ἐπάρχουν ὅμως ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δι' οὐδεμιᾶς λογικῆς πείθονται καὶ πρὸ πάντων ὅταν πρόκειται νὰ ὑποστηρίξωσι τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν συμφέροντα. Οὕτως ὁ Βούλγαρος Kazarow ἀνέλαβεν ἐσχάτως νὰ ἀποδείξῃ διὰ δωδεκασελίδου διατριβῆς, ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἦσαν Ἕλληνες (Rev. d. Et. Grecques, XXIII, 1910, σ. 43-54). Δὲν ἐξατάζομεν ἐὰν ἐπραξέ τοῦτο ὑπηρετῶν τὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν Μεγάλην Βουλγαρικὴν ἰδέαν. Ἠσχολήθη καὶ οὗτος, κατὰ παλαιὰν συνταγὴν περὶ τὰ «γλωσσήματα». Ἐπειδὴ ὅμως αἱ λέξεις αὗται δὲν ἐρμηνεύονται διὰ τῆς Ἑλληνικῆς, ἄρα οἱ Μακεδόνες δὲν εἶναι Ἕλληνες. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει ἀπολύτως οὐδε-

μίαν σημασίαν, διότι εἶναι ναυερὸν, ὅτι οἱ Γραμματικοὶ συνέλεγον, διὰ τὸ ἐρμηνεύσωσι μόνον τὰς ἀκαταλήπτους ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων λέξεις τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου καὶ κυρίως τὰς Θρακικὰς καὶ Ἰλλυρικὰς, αἵτινες εἰσεχώρησαν εἰς αὐτὴν. Λίαν ἀνόητον εἶναι πρὸς τοῦτους, ὅτι ὁ Kazarow ἀναφέρει τὸ παράδειγμα τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς Αἰκατερίνης Β', οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν κατὰ προτίμησιν τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Εἰσῆγαγον ὅμως οὗτοι τὴν γαλλικὴν ὡς γλῶσσαν τῆς διοικήσεως εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Ρωσίαν, ὡς ἦτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὅχι μόνον εἰς τὰ Μακεδονικὰ ἀποικιακὰ κράτη, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Μακεδονίαν;

Πρέπει ὅμως νὰ λεχθῆ ἀπεριφράστως: ἔξ ὅλων τῶν ἠλιθίων ἰσχυρισμῶν οἱ ὁποῖοι ἐλέγχθησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἱστορίας, οὐδεὶς εἶναι ἠλιθιώτερος ἐκεῖνου καθ' ὃν λαός, ὅστις ἐκυριάρχησε τοῦ κόσμου, ἀπηνήθη τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν, διὰ νὰ προσλάβῃ ἄλλην ξένην γλῶσσαν. Ὅχι βεβαίως. Ἐκτὸς τούτου ὅμως ὑπάρχει καὶ ἄλλος ἠλιθιώτερος ἰσχυρισμὸς, ὅτι δηλαδὴ οἱ Μακεδόνες ἐπραξαν τοῦτο κατὰ διαταγὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, εἰς τὴν Ἀιτικὴν δηλαδὴ διάλεκτον διεῖδε τὸ κάλλιστον μέσον διὰ τὴν συγχάουσι τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων τοῦ κράτους. Τοιαῦτα φρονεῖ ὁ Kazarow, ἀλλὰ πᾶν σχόλιον εἶναι περιττόν.

Τὴν ὀριστικὴν ὅμως ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἑλληνικότητος τῶν Μακεδόνων παρέχουν τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν αὐτῶν. Τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶναι ἑλληνικά, δὲν ἀπαντοῦν ὅμως εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἑλληνικὴν πόλιν, ὥστε δὲν παρελήφθησαν ἐξ ἄλλου ἑλληνικοῦ κράτους. Ὡς γνωστόν, τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἑλλήνων ἐσηματίσθησαν ἐκ τῶν μεγάλων κατ' αὐτοὺς τελομένων ἑορτῶν. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐν Μακεδονίᾳ. Οἱ μακεδονικοὶ μῆνες Ξανθικός καὶ Περίτιος παρήχθησαν ἐκ τῶν ἑορτῶν Ξανθικὰ καὶ Περίτια (Hoffmann, die Makedonen, σελ. 107, 110). Τὰ ὀνόματα λοιπὸν τοῦ Μακεδονικοῦ ἡμερολογίου ἐσηματίσθησαν ἐπὶ μακεδονικοῦ ἐδάφους, καὶ τὸ ἔδαφος τοῦτο ἦτο ἑλληνικόν.

Ο ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ (συνέχεια)

ΣΤ'. — «... ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω μοι...»

«... ἐδείχθησιν συνόμιλος... τοῖς ἁγίοις ἀθληταῖς, τοῖς τὸ αἷμα ἐκχέασιν ὑπὲρ πίστεως...»

Ἡ ὥρα τοῦ Ἁγίου πλησίαζε.

Ἀκολουθώντας κάποιον, ἔπρεπε κι αὐτὸς νὰ σηκώσει τὸ σταυρὸ του· καὶ τὸν σήκωνε μὲ καρτερία.

Ὅλα αὐτὰ τὰ περιστατικά, ὁ Ἅγιος τὰ κύτταζε τώρα σὰ μιὰν εὐκαιρία πού τοῦδινε ὁ Θεός, ν' ἀποπλύνῃ ἀπὸ μέσα του, καὶ τὰ τελευταῖα ἀπομεινάρια τοῦ ρύπου πού εἶχαν ἀφήσει ἄπάνου του ἡ ζωὴ τοῦ Χασάν.

*

«Ἐημερώνοντας λοιπὸν ἡ Δευτέρα τοῦ Ἁγίου Ἀγωνίου, πρὸς τὰς τρεῖς ὥρας τῆς ἡμέρας (κατὰ τὶς 10 μὲ τὴ σημερινὴ ὥρα) ἰδοὺ ἔρχονται πέντε δῆμοι» (ὁ καθ' αὐτὸ δηλ. ἐκτελεστής, καὶ οἱ βοηθοὶ του).

«Ἐκ τῶν προειρημένων δὲ (συγκρατούμενον τοῦ Ἁγίου) ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνοι ἦταν διὰ κεφαλικὴν ποινὴν, ἐφοβήθησαν (μὴ ξέροντας γιὰ ποιὸν ἀπ' ὅλους εἶχαν ἔρθει), καὶ ἤρχισαν νὰ προσεύχονται, ὡς (ὁ καθέννας τους) ἠδύνατο».

«Ὁ δὲ Ἅγιος, ἐκάθητο εἰς τὴν φωτιὰν (— κατὰ μία παράδοση, «ἦταν ψῦχος δριμύτατον, καὶ τὰ κροῦσταλλα ἐκρέμουν-

ταν σὰν κἀναλες στοὺς τσίγκους καὶ τὶς στέγες τῶν σπητιῶν καὶ μαγαζιῶν»), ἔχων τὸ χέρι του εἰς τὸ μάγουλον», (καὶ βυθισμένος τόσο πολὺ σὲ διαλογισμοὺς κι ἀναπολήσεις, ὥστε δὲν εἶχε ἀκόμα τίποτε ἀντιληφθεῖ).

«Κατὰ περίστασιν ὁμως, δὲν ἔτυχεν ἐκεῖ ὁ δεσμοφύλαξ (καὶ οἱ δῆμοι, εἶχαν καθίσει κάπου ἐκεῖ σ' ἓνα δωμάτιο, περιμένοντας τὸ γυρισμό του). Ὁ (συγκρατούμενος τότε τοῦ Ἁγίου, Βουρμπιανίτης) Χαράλαμπος, βλέπει (ἀνάμεσά τους κι') ἓνα νέον χριστιανὸν τεχνίτην, Τασοῦλαν ὀνομαζόμενον (πού τὸν εἶχαν οἱ δῆμοι πάρει γιὰ τὴν ἀγχόνη, καὶ) τοῦ κάνει νεῦμα, διατὶ ἦλθον οἱ δῆμοι».

«Αὐτὸς τοὺς λέει κρυφά :

— «Διὰ τὸν Γεώργιον».

— «Τότε αὐτοὶ μυστικώτατα (πλησιάζοντας) τοῦ λέγουν» :

— «Μὴ φοβηθῆς, ὁλλὰ ἀνδρίζου· ὀλίγος εἶναι ὁ πόνος· καὶ ἔπειτα, χαίρεσαι εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα».

*

«Ἀκούσας δὲ ὁ Ἅγιος τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου», ἐχάρη ὑπερβολικὰ, δοξάζων τὸν Θεόν, ὅπου τὸν ἤξιωσεν νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὸ ὄνομά του τὸ Ἅγιον».

«Καὶ πάλιν τοῦ λέγουν οἱ εἰρημένοι :

— «Αὐτοὶ θὰ μεταχειρισθοῦν (ἀκόμα καὶ τώρα) παντοίους τρόπους νὰ σοῦ πάρουν λόγον· πρόσεχε καλὰ μὴ γελαστῆς!»

«Καὶ λέγοντας αὐτὰ, ἀνοιξεν ὁ δεσμοφύλαξ (πού εἶχε στὸ μεταξὺ γυρίσει), καὶ λέγει τοῦ Ἁγίου :

— «Σήκου!...».

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἀνέκδοτη ἐργασία

«Καὶ ἐσηκώθη (ὁ Ἅγιος) χαρούμενος» (καὶ) ἄρχισε (ὁ δεσμοφύλακας) νὰ τὸν δένη κατά τὴν συνήθειαν τῶν καταδίκων (σὲ θάνατο)».

«Ὁ δὲ Ἅγιος, ἔβαζε τὶς κορδέλαις του».

*

Τὴν ἀποφασιστικὴ αὐτὴ στιγμή, μιὰ ἑλαφρὴ τρεμουῖα, σίγουρα, διαπερνοῦσε ὅλο του τὸ κορμί· ἦταν χλωμός, μὰ συγκρατημένος· σχεδὸν δυσφοροῦσε γιὰ τὴν ἀδυναμία αὐτὴ τῆς σάρκας: «Ὁ δὲ Ἅγιος, ἔβανε τὶς κορδέλαις του, καὶ κατά περίστασιν, δὲν ἔμβαινε τὸ δεξιόν· ὄθεν ὁ Ἅγιος, ἐπαρεκάλεσε (τὸν δεσμοφύλακα) νὰ τοῦ λύσῃ ὀλίγον τὴν χεῖρα· καὶ ἔτσι τὸ ἔβαλεν λέγοντος»:

— «Ντὲ σατανᾶ! . . .».

*

Σὰν πὸς τὸ μικρὸ αὐτὸ ἐμπόδιο νὰ τὸ θεώρησε τέχνασμα τοῦ Πειρασμοῦ, γιὰ νὰ τοῦ περισπάσῃ, τὶς δεινὲς ἐκεῖνες ὥρες, τὸ νοῦ πρὸς τὶς λεπτομέρειας τῆς καθημερινῆς ζωῆς, καὶ νὰ τοῦ δημιουργήσῃ ἕνα ὑβουλὸ ἀντίρροπο, πού ἔλιπιζε νὰ τοῦ λυγίσῃ τὴ θέληση γιὰ τὴ θυσία, — ντὲ σατανᾶ! . . . τὸν ἀποπῆρε.

«. . . καὶ δίνοντας στοὺς συγκρατούμενους του τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, τὸν κίνησαν διὰ τὴν σφαγὴν».

*

«Ἐτρεχεν ὁμῶς μὲ τόσην προθυμίαν, ὡς ἡ διψῶσα ἑλάφρος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων».

«Λέγουσί του οἱ δῆμιοι».

— «Θὰ σὲ κρεμάσωμεν! . . .».

«Ὁ δὲ ἔξουθενῶν αὐτοὺς καὶ μυκτηρίζων, τοὺς ἀπεκρίθη μὲ γενναιότητα»:

— «Ὅ, τι θέλετε κάμετε! μπουγιούρουν! μίαν ὥραν πρωτίτερα! . . .».

*

«Θαῦμα μέγα ἦταν εἰς τοὺς ὁρῶντας τὸν Ἅγιον, διότι ἔτρεχε μὲ τόσην προθυμίαν πλησίον εἰς τοὺς δημίους καὶ ἀγαλλίασιν, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι πετᾶ εἰς τὸν ἀέρα· καὶ τὸ πρόσωπόν του ἐφαί-

νετο φαιδρὸν καὶ χαριέστατον, ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς ψυχῆς του».

*

Στῆ σημερινῇ Πλατεῖα Νεομάρτυρος, ἐκεῖ ὅπου εἶνε τώρα τὸ ἐστιατόριο «Ἡβη», στεκόταν τότε τὸ μανάβικο τοῦ Πασχάλη· μπροστὰ στὸ πεζοδρόμιο, ἀνοιγόταν ἕνα πηγάδι. Ἐκεῖ, πατόντας στὰ περιφερικά του χεῖλη, ὁ Τασούλας ὁ μαραιγκός, εἶχε κηόλας ἐτοιμάσει μιὰ πρόχειρη ἀγκόνη, στηρίζοντάς τη στὸ κίσμα τοῦ Πασχάλη.

Πρὸς τὰ βορεινά, ὁ βαρὺς ὄγκος τοῦ Μιτσεκλειοῦ καὶ τοῦ Κάστρου, πού τὸ ἀπομόνωνε ἀπὸ τὴν πόλη τριγυρίζοντάς το ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, ἡ βαθειὰ τάφος τὸ γνωστὸ Χαντάκι, γεμάτο τότε νερὸ καὶ πλεούμενα· γύρω, τὸ ἀνοιγμα τοῦ Κουρμανειοῦ.

Ἡ συνοδεία προχωροῦσε.

*

«Καὶ φέροντές τον εἰς τόπον λεγόμενον Κουρμανεϊό, ἐκεῖ πάλιν τὸν ἐρωτοῦν», μέσα σὲ μιὰ νεκρικὴ σιγή:

— «Τί εἶσαι ἐσύ;»

— «Χριστιανός, εἶπεν ὁ Ἅγιος: Προσκυνῶ τὸν Χριστόν μου καὶ τὴν Δέσποινάν μου Θεοτόκον».

«Καὶ λέγοντας αὐτά, παρεκάλεσε τοὺς δημίους νὰ τοῦ λύσουν τὰ χεῖρια».

«Καὶ λύντές τα, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, καὶ ἔκραξε πρὸς τοὺς Χριστιανούς»:

— «Συγχωρήσατέ μοι, ἀδελφοὶ καὶ ὁ Θεὸς συγχωρήσει σας!».

«Καὶ λέγοντας οὕτω, τοῦ ἔβαλεν τὴν τριχίαν· καὶ τραβῶντες, παρέδωκε τὸ πνεῦμα».

*

«Καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν ὁ γενναιότατος, εἰς ἡλικίαν τριάκοντα ἐτῶν».

Τὰ πόδια τοῦ Ἁγίου, ἀκουμποῦσαν στὰ χεῖλη τοῦ πηγαδιοῦ.

*

Ἴσως ὁ «τρισκατάρτος» ἐκεῖνος Χότζιας, νὰ εἶχε περάσῃ γιὰ νὰ τὸν ἰδῇ, καὶ νᾶχε κηόλας ρίξει τὸ τελευταῖο του καγχαστικὸ μῖσος:

— Ἄς κατέβῃ τώρα ὁ Χριστός, νὰ σὲ σώσῃ . . . γκιαοῦρ Χασάν ! . .

*

« Ἡμεῖς (ὅμως), ἄς δοξάσωμεν — παροτρύνει ὁ βιογράφος τοῦ Ἁγίου — ἀδελφοὶ τὸν Θεόν, ὅπου μᾶς ἤξισεν νὰ ἴδωμεν ἰδίοις ἡμῶν ὀφθαλμοῖς, τὴν γενναιότητα τῶν ἀπ' αἰῶνος Ἁγίων μαρτύρων, σωζομένην καὶ νῦν εἰς τὰς ἡμέρας μᾶς. Ἄς δοξάσωμεν τὸν Θεόν, λέγω, διότι ὁ θάνατος τοῦ Ἁγίου Νεομάρτυρος, ἔγινεν, ἀνάστασις τῶν πιστῶν καὶ πτώσις τῶν ἀπίστων, τῶν δὲ ἰοβόλων γλωσσαλογούντων κατὰ τῆς Ἀγίας Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, μεγάλη καταισχύνη ».

*

Ἀπὸ τὴ τελευταία αὐτῆ ἀποστροφῆ τοῦ βιογράφου τοῦ Ἁγίου ἐναντίον « ἰοβόλων γλωσσαλογούντων, κατὰ τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως », καθὼς καὶ ἀπὸ ἀντιστοιχο φράση τροπάριου τοῦ ἡμνωδοῦ του, κατὰ τὸν ὅποιον, ἡ δυνάδα τῶν Γιαννιωτῶν Νεομαρτύρων, ὁ Ἰωάννης δηλ. καὶ ὁ Γεώργιος, μετὰ τὸ μαρτύριόν τους « ἀπέφραξαν τὸν δυσώδη λάρυνγα τῆς κατωφρουμένης ψευδοσοφίας », συμπεραίνουμε ὅτι, δὲν ἦταν μονάχα οἱ « ὑπεναντίοι » τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ποὺ εἶχαν κατατροπωθεῖ μετὰ τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Γεωργίου· ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τὰ φαρμακερὰ κηρύγματα ποῖος ξέρει ποιῶν ἄλλων ἐχτροῶν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ποιῆς τάχα ποιῶν ἄλλων βλοσυρῆς ψευτοσοφίης ὑλιστικῶν καὶ ἀθεϊστικῶν θεωριῶν.

Μιὰ τέτοια ὅμως ἔρευνα, θὰ μᾶς τραβοῦσε πολὺ μακριά.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΤΑΥΡΟ

«... Τὴν ἀγχόνην ἀσμένως αἰρεισάμενος
δις ἐκομίσω τὸν τῆς νίκης
ἄμαραντον στέφανον... »

Α'. — ΝΕΝΙΚΗΚΑΣ ΜΕ ΓΕΩΡΓΙΕ ! . .

«... ὡς ἠτηθεις δὲ ὁ δράκων ὁ σκολιός... »

Ἄν ὁ φανατισμένος ἐκεῖνος Τουρκογιαννιώτης Χότζας τοῦ Γεκὲ τοῦ Μουχιάτ,

τύχαινε νᾶχη τὸ στοχασμὸ καὶ τὴ μάθηση ἑνὸς Ἰουλιανοῦ, ἀντὶς τὰ μάτια του νὰ λάμπουν ἀπὸ ἄγρια καὶ φονικὴ χαρὰ κατὰ τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ Ἁγίου, θὰ προτιμοῦσε — καθὼς ἐκεῖνος ξεψυχοῦσε — νὰ ψυθυρίσῃ, ταπεινομένος καὶ γεμάτος διαλογισμούς :

— Νενίκηκάς με Γεώργιε ! . .

Γιατί, ὁ λιτὸς καὶ ἀπέριττος ἐκεῖνος ἀγρότης, ἀδιάσειστα στερεωμένος ἀπάνω στὴν προγονικὴ του πίστη, μετὰ τὸ κοντάρι τῆς χριστιανικῆς ἡρωικῆς ψυχῆς του, κατάφερε μετὰ τὸν ἐπίγειόν του θάνατο θανάσιμο — ὅπως καὶ ὁ συνονόματός του Τροπαιοῦχος — πλήγμα, στὰ πλευρὰ τοῦ χαμαιλέοντα δράκοντα καὶ σκολιοῦ ἐχτροῦ τῶν χριστιανῶν.

*

Ἴσως πολλοὶ δὲν ἦταν οἱ χριστιανοὶ ἐκεῖνοι τῶν Γιαννίνων ποὺ στάθηκαν μάρτυρες καὶ θεατὲς τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Ἁγίου :

Ἀπὸ τὴ μιὰ ὁ ἐξημμένος μουσουλμανικὸς φανατισμὸς, ὁ ἀπελπισμένος ἐρεθισμὸς καὶ οἱ ἀπεγνωσμένες κινήσεις τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὴν ἄλλη, εἶναι πιθανότατο, ὅτι εἶχαν ἀναγκάσει τὶς Τούρκικες ἀρχὲς νὰ πάρουν, τὴ μέρα ἐκείνη, ἔκτακτα προληπτικὰ κᾶθε ἐξέγερσης μέτρα. Ἡ ὥρα μὲν ταῦτα τῆς ἐκτέλεσης, μᾶς κάνει νὰ συμπεραίνουμε ὅτι οἱ Τούρκοι — μετὰ τὴν ἐκδήλη πρόθεση νὰ ἐπιδείξουν τὴ δυνάμη τους, καὶ νὰ ταπεινώσουν καὶ νὰ πτοήσουν πῶς πολὺ τοὺς ραγιάδες — ἀκόμα καὶ γιὰ παραδειγματισμὸ — εἶχαν ταυτόχρονα ἐπίθυμήσει, ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Ἁγίου νὰ γίνῃ μετὰ ὅσο μπορούσε πῶς πολλὴ δημοσιότητα.

Γιὰ τοὺς ἴδιους δὲ ἀκριβῶς λόγους, εἶχαν διατάξει ὡς τόπο ἐκτέλεσης τὸ πολυσύχναστο ἐκεῖνο πλατὺ σταυροδρόμι, τὸ γεμάτο χριστιανικὴ κίνηση: — Γὸ Κουρμανεῖο.

Λίγοι παρ' ὅλα αὐτὰ — ἐκτός, φυσικὰ ἀπ' ὅσους, κατάστασι γειτονίας καθήλωνε στὴν περιοχὴ — θὰ ἦταν οἱ χριστιανοὶ ἐκεῖνοι, ποὺ δὲ θὰ προσπάθησαν νὰ ἀποφύγουν τὸ θέαμα μιᾶς παρόμοιας ἐκτέλεσης: — Θῦμα τῆς, ἦταν ἕνας ὁμόθηρσκος, ποὺ καὶ ἀπ' ὅταν ἀκόμα ζοῦσε, εἶχεν ἀρχίσει κηόλας νὰ παίρῃ μέσα στὴν ψυχὴ τους

τὸ χαρακτηριστικὸ φωτιστέφανο ἐνὸς Ἁγίου καὶ Μάρτυρα.

*

Ὅμως, ἡ τελευταία ἐπίκλησή του — φωνή, ὄχι ὀργῆς, οὔτε μίσους, οὔτε κἄν μνησικακίας ἢ παράπονον, φωνή, μετὴν ὁποῖα, τὴν ὕστατη ἐκείνη στιγμή τῆς ἐπίγειας ζωῆς του, καλοῦσε τοὺς ὁμόθροσκούς του νὰ τὸν συγχωρέσουν, καὶ παράκληση ταυτόχρονα πρὸς τὸν Παγκόσμιον Πατέρα, τὸ Θεὸ τῶν Χριστιανῶν, ὅλους νὰ τοὺς συγχωρέση, γιὰ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά τους — ἡ ὕστατη αὐτῆ φωνὴ ἐνὸς πρᾶου, πού ἀκουστικῆ, ἔστω κι ἀπὸ λίγους μονάχα Χριστιανούς, ἀπλώθηκε, ἀπὸ τὴν ἴδια ἐκείνη στιγμή, μ' ἀφάνταστη γοργότητα, κυρίαρχη καὶ βροντερή, στὰ γύρω, στὴν πόλη, στὴν ὕπαιθρον, στὴν Ἑλλάδα, στὸν κόσμον.

Ἐνας ἀθῶος ξεψυχοῦσε στὴν ἀγχόνη, καὶ συγχωροῦσε ὅλον τὸν κόσμον ἕνας ἄγνός παρέδινε, μετὸ βρόχο στὸ λαιμὸ τὸν ψυχῆ του, καὶ ζητοῦσε ἀπ' ὅλους συγχώρεση. Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, πού ὠχρός, ριγόντας, γυμνός μπροστά στὴν ἀγχόνη, παρακαλοῦσε τὸ δῆμό του νὰ τοῦ λύσῃ τὰ χέρια γιὰ νὰ κἀνῃ ἀπάνω του τὴν ὕστατη αὐτῆ στιγμή τὸ σεπτὸ σημάδι πού θύμιζε τὴ θυσία κάποιου ἄλλου Προωραχικοῦ Μάρτυρα, ἡ εἰκόνα αὐτῆ, ἄσβεστη καὶ αἰώνια, κυρίαρχησε ἀπὸ τότε στὴν ψυχὴ τοῦ βασανισμένου ραγιά.

Ὁ Ἅγιος, ἦταν σὰ μιὰ δική τους ἐκφραση, κι ὁ τυποποιημένος ἑαυτὸς τους.

*

Ποῦ τάχα ἦταν καὶ τῶν ἰδίων τὸ ἁμάρτημα;

Ὅτι ἦταν Χριστιανοὶ καὶ Ἕλληνες ὅτι τολμοῦσαν ἀκόμα νὰ ζοῦν στὸν τόπο τους, στὸ δικό τους τόπο, πού ἦταν ὁ προαιώνιος κληρὸς τους, σ' ἕναν τόπο γεμάτο αἵματα, ἰδρωτῆς, ἱστορία, καὶ δόξες τόπο πού εἶχε καθαγιασθῆ ἕνας ἔσμος μαρτύρων».

Μιά χούφτα ἑξαλλων τυραννίσκων, ἕνα μπουλουῖκι φανατισμένων, σκότωναν ἑξεδιάντροπα κι ὠμότατα ἕνα Χριστιανό, μόνον καὶ μόνον γιὰ τὴν ἦταν Χριστιανός ἀναμφισβήτητα, ἔκδηλα, ἀδίστακτα τόσον πού κι ἡ ἴδια, ἡ δική τους διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἀρχή, ἦταν ἔτοιμη νὰ τὸν ἀπολύσῃ. Κι αὐτὸς ὁ Χριστιανός, ἦταν λιθὸς κι ἀπέριττος,

ἄκακος καὶ βαθειὰ ἠθικός, ἄγνός καὶ ἄδολος. Ἐνα νέο καὶ ταπεινὸ παληκάρι, νηόπαντρο, καὶ προχρτεσινὸς πατέρας.

*

Καθὼς τὰ ἀναλογιζόταν ὅλα αὐτά, μέσα στὴν ἀπόγνωσή τους, ἡ ψυχὴ τους, βούρκωνε, τὸ μάτι, δάκρυζε, ἡ καρδιὰ πονοῦσε κατόπι, ἡ ὀργὴ καὶ τὸ μῖσος, γέμιζε τὰ ἐσώτατά τους.

Ἀισθανόταν τότε μέσα τους νὰ σφύξῃ τὸ αἷμα τοῦ ἐπαναστάτη Διονύσιου, πού τὸν εἶχαν κι αὐτόν, οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἑξαλλοί τυραννίσκοι, ζωντανὸν γδάρει, σ' αὐτῆ τὴν ἴδια τὴν Πλατεία, σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο χριστιανικὸ Σταυροδρόμι.

Καὶ μιὰ μανία τότε τοὺς κυρίευσεν, νὰ ἐξορμήσουν, νὰ θύσουν, νὰ καταστρέψουν νὰ σπάσουν τὰ δεσμά τους νὰ χύσουν κι αὐτοὶ τὸ αἷμα τους, γιὰ νὰ γίνουν, οἱ ἴδιοι ἢ οἱ ἀπόγονοὶ τους, ἐλεύθεροὶ νὰ φωνάζουν, νὰ διακηρύττουν σ' ὅλον τὸν κόσμον, ἀνεμπόδιστα, ὅτι εἶνε Χριστιανοὶ καὶ Ἕλληνες κι εἶνε αὐτὸς ὁ τόπος, ὁ δικός τους, ἡ χιλιόχρονη πατρίδα τους!

Ὅμως ἐκεῖ πέρα, καθὼς οἱ ριπὲς τοῦ παγεροῦ ἀγέρα, κοινοῦσαν δῶθε - κειθε τὸ σκῆνωμα ἐνὸς ὁμόθροσκῶ τους, κραταλοῦσαν, γύρω στὸν Ἅγιο, ψηλά στὶς ἐπάλξεις τοῦ Κάστρου, σὲ ὅλη τὴν πόλη, οἱ ἀσταλένιες πανοπλίες τοῦ τυράννου, πού βλοσυρὸς καὶ καχύποπτος, κρατοῦσε μ' ὅλη νύχτα ἀνήγυχο καὶ ἀγρυπνο τὸ μάτι ἀπάνω στὸ βαρεῖα θλιμμένο καὶ ἐξοργισμένο ραγιά, ἔτοιμος νὰ ἐξαπλύσῃ τὸν ὄλεθρο.

*

Μὰ ἡ καινούργια Ἑλλάδα;

Μιὰ μικρὴ μερίδα τῶν ὁμόφυλόν τους, εἶχαν, μετὸ ολοκληρωτικῆς θυσίας ἀποτινάξει — σὸν προχρτεῖς! — ἀπὸ πάνω τους τὸ βάρβαρο καταπιεστικόν. Μὰ οἱ πληγῆς τους, ἦταν ἀκόμα νωπές:

Εἶχαν αὐτοὶ μετὰ ποταμοὺς αἱμάτων κατακτήσει τὴν ἐλευθερίαν τους. Ὅμως τώρα, τὴν κρατοῦσαν κι ἐκεῖνοι μετὰ ξένες προστασίες. Τὰ ὄνειρά τους βέβαια δὲν εἶχαν σφύσει μὰ τώρα, δὲν μποροῦσαν, δὲν εἶχαν ἀκόμα τὴ δύναμιν.

Κι ἔπειτα, οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς, δὲν προστάτευαν τόσο πολὺ τοὺς ραγιαδες, ὅσο ἤθελαν νὰ φαίνωνται...

Ἔτσι ἔπρεπε νάνα : δὲν εἶχεν ἀκόμα ἔρθει καὶ γι' αὐτοὺς ὁ καιρὸς τοῦ «ποθούμενου» πού τοὺς εἶχε προεἰπεὶ ὁ Ἅγιος Κοσμάς, αἷμα κι αὐτὸς ἀπὸ τὸ αἷμα τους· τὰ σημάδια πού αὐτὸς τοὺς εἶχε πεῖ, ἀκόμα δὲν εἶχαν δεῖξει.

Ἔστεκαν ὅμως πάντα τοὺς ὄρθιοι οἱ Σταυροὶ πού εἶχεν ἐκεῖνος στήσει· καὶ ζοῦσαν ἀκόμα θεριεμένα τὰ δέντρα, ὅπου αὐτὸς εἶχε ἀκουμπήσει γιὰ νὰ τοὺς παρηγορήσει.

— Ὡς ὅτου δεῖξουν τὰ σημάδια, ἀδερφοί μου, Σκολεῖα καὶ Ἐκκλησίες!..

*

Κι ἀπ' τὸ κάτωχο τώρα κι ἀκίνητο πρόσωπο ἑνὸς καινούργιου μεγάλου Μάρτυρα πού τὸν ἐννοιωθᾶν πιά, σὰν καὶ τοὺς ἄλλους, ἐντελῶς δικό τους, καθὼς εἶχεν ἀπλωθεῖ ἐπάνω του μιὰ θεία ἐγκαρτέρηση, ἐκφραζόταν, κι ἀπ' αὐτοῦ ἀκόμα τὴ μορφὴ, μιὰ βουβὴ ἐπίκληση:

— Κάποτε θ' ἄρθει καὶ γιὰ μᾶς, ἀδέρφια μου, ὁ καιρὸς πού περιμένουμε. Μὰ ἴσαμε τότε, μιὰ εἶναι ἡ δύναμή σας:— Ὁ Σταυρὸς!.. Αὐτὸς πού μὲ κράτησε κι ἐμένα στὴν πίστη τῆς μάννας μου καὶ τῶν

προγόνων μου· αὐτὸς πού μὲ κραταίωσε στὸ μαρτύριο, καὶ μ' ἔκανε νὰ νικήσω τὸν ἑαυτό μου καὶ τοὺς ἐχτροὺς μου:

— Ἡ πίστη μας!.. τὸ κοντάρι τοῦ Τροπαιοῦχου πού σκότωσε τὸ Δράκοντα!

— Ἡ νίκη μου!

— Γονατῖστε, ἀδέρφια μου, κοντὰ μου... κάντε τὸ σταυρὸ σας!.. πιάστε, ὅλοι μαζῆ τὰ χέρια, καὶ μὲ μιὰ φωνή, μὲ μιὰ βουβὴ φωνή, διακηρύξτε, ὅλοι μαζῆ, ἀδέρφια μου:

— Εἴμαστε Χριστιανοί!.. Χριστιανοὶ γεννηθήκαμε καὶ Χριστιανοὶ θὰ πεθάνουμε!.. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ καταφυγὴ μας, κι ἡ ἐλπίδα μας, κι ἡ δύναμή μας!..

— Ἡ Νίκη μας!..

*

«Καὶ κάθε βράδυ, οἱ φύλακες», πρὶν ἀκόμα προφτάσουν νὰ χορτάσουν τὴν πικρὴ χαρὰ τῆς ἡττας τους, κάθε βράδυ ἔβλεπαν νὰ στεφανώνῃ τὴν ὠχρὴ μορφὴ τοῦ Μάρτυρα «φῶς οὐράνιον».

«Καὶ ἔλεγαν κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν».

— Μπάκ! μπάκ! μπου σιαῖτανλαρί!..

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

«**ΑΘΛΗΤΑ ΓΕΩΡΓΙΕ**, ἡ (εἰ) καὶ ἐκ τῆς πόλεως Γρεβενῶν ἐβλάστησας, ἀλλὰ τῶν Ἰωαννίνων πλέον γίνεται (γίγνεσαι), ἐν αὐτῇ γὰρ ἀθλήσας, ταύτην ἐπορφύρωσας, διὸ (δι' ὃ) καὶ καυχωμένη βοᾷ, σὺ υἱός μου νεώτατος πέφυκας, πρόσβευε τῷ σῶ κατὰ χάριν πατρί, καὶ ἐμοῦ δεσπότη τοῦ σωθῆναι τὰς ψυχὰς τῶν ἐν πίστει ἐκτελούντων τὴν ἀεισέβαστον μνήμην σου»¹.

1. Ἀπὸ τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἱερομόναχου Χρυσάνθου Λαϊνά, ἀντίγραφο — «25 Φεβρουαρίου 1838» — χειρόγραφο τοῦ «Ἀναστασίου εἰοῦ Κωνσταντίνου Ἱερέως», ἀνήκον στοὺς γιαννιώτες ἀδερφοὺς Γ. Κασούμη.

Η ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ 1912-13

Η «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» είναι εύ-
τυχής δημοσιεύουσα σήμεραν τὸ Α' μέ-
ρος τοῦ περιγράμματος τῆς δράσεως
τῆς Ἑταιρίας κατὰ τὴν
προαπελευθερωτικὴν περίοδον εἰς τὴν
Ἠπειρόν, τοῦ συντεταγμένου, ἀπὸ τὸ
ἀρμοδιώτερον μέλος τῆς καὶ κάτο-
χον σημαντικῶν ἀρχείων τῆς, τακτικῶν
συνεργάτην τῆς κ. Ἀλέξ. Λιβαδέα. Μὲ
τὴν πολῦτιμον αὐτὴν ἐργασίαν, ἐρχεται
εἰς φῶς μία κατὰ πολὺ εἰσέτι ἀγνω-
στος πτυχὴ τῆς Ἠπειρωτικῆς ἱστορίας
ὄχι ἀπὸ τὰς ὀλιγότερον σημαντικὰς.

Α'

Συμπληροῦνται κατ' αὐτὰς 40 χρόνια
ἀπὸ τὴν Μεγάλην Ἠμέραν, καθ' ἣν ἕνας
ἱεροφάντης τῶν πεπρωμένων τοῦ Γένους,
ὁ ἀείμνητος Κωνσταντῖνος, ἡγούμενος
τῶν Ἑλληνικῶν φαλάγγων ἔθραυε τὰ
δεσμὰ τῆς δουλείας πέντε αἰώνων, κατε-
λάμβανε τὰ παινεμένα Γιάννενα, καὶ
ὀπέδιδε τὴν Ἐλευθερίαν εἰς τὴν Ἠπει-
ρόν, τὸ λίκνον τοῦτο τοῦ νεωτέρου Ἑλ-
ληνισμοῦ, τὴν κοιτίδα τῶν Μεγάλων Πο-
λεμάρχων, τῶν Μεγάλων Διδασκάλων
τοῦ Γένους καὶ τῶν Ἐθνικῶν Εὐεργετῶν.

Κατὰ τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἐξόρμη-
σιν, ὁ Ἠπειρωτικὸς κόσμος δὲν ὑστέρη-
σε· συνεπῆς εἰς τὰς παραδόσεις του, συ-
νέβαλε δι' ὅλων αὐτοῦ τῶν δυνάμεων
εἰς τὴν εὐδόωσιν τοῦ ἀναληφθέντος ὑπὸ
τοῦ Ἐθνους μεγάλου ἀγῶνος.

Θέμα τοῦ σημερινοῦ σημειώματός
μου εἶναι, ἡ διὰ βραχυτάτων ἀφήγησις
τῶν κατὰ τὴν συμβολὴν ταύτην, ὡς καὶ
τῆς προηγηθείσης αὐτῆς ἐθνικῆς προπα-
ρασκευῆς.

Ἡ συμβολὴ αὕτη κεφαλαιωδῶς δύνα-
ται νὰ κατανεμηθῇ εἰς δύο κατηγορίας :

1) Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἡλεγεμέ-
νων πληροφωρῶν αἰτινες διεβιβάζοντο
ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον τῆς
Στρατιᾶς, καὶ,

2) Εἰς τὴν ἐνοπλον συνδρομὴν τοῦ
μαχίμου τῆς χώρας πληθυσμοῦ.

Αἱ ὑπηρεσίαι αὗται, αἰτινες ἀδιστά-
κτως δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς
ἀνεκτιμήτου ἀξίας, δὲν ἦσαν ἔργον τῆς
στιγμῆς, ἀλλὰ προῖον μιᾶς προηγηθεί-
σης — κατὰ τὸ πλεῖστον ἀγνώστου — μα-
κρᾶς, πολυσχιδοῦς, καὶ κινδυνωδεστάτης
ἐργασίας, ἐργασίας πλήρους ἀγῶνων
καὶ θυσιῶν, τὴν σκιαγράφειν τῆς ὁποί-
ας θὰ ἐπιχειρήσωμεν, διὰ νὰ παραδοθῇ
εἰς τὰς νεωτέρας γενεὰς καὶ νὰ μὴ σβῆ-
σῃ ὑπὸ τὴν τέφραν τοῦ χρόνου.

Πρὶν ὅμως προβῶμεν εἰς τοῦτο, διὰ
νὰ ἐκτιμηθῇ προσηκόντως ἡ ἀξία τοῦ
συντελεσθέντος ἔργου, θὰ δώσωμεν μι-
αν ὡχρὰν εἰκόνα τῆς κρατούσης ἐν Ἠ-
πείρῳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατα-
στάσεως.

Ἡ σκληρὰ δουλεία πέντε αἰώνων,
ἡ μεθοδικὴ καταπίεσις τοῦ κατακτητοῦ,
ἡ ἐξόντωσις παντὸς ζωηροῦ στοιχείου
τῆς χώρας, ἡ βαρεῖα φορολογία τοῦ πε-
νομένου ἀγρότου, ἡ διαβίωσις τοῦ πλη-
θυσμοῦ ἐπὶ μακροῦς χρόνου ὑπὸ τὸ κρά-
τος τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, ὁ γενικὸς
ἀφοπλισμὸς τοῦ Λαοῦ καὶ αἱ βαρύταται
κυρώσεις αἱ ἐπιβαλλόμεναι εἰς τοὺς πα-
ραβάτας, ἡ προσπάθεια πρὸς διακοπὴν
πάσης πνευματικῆς ἐπικοινωνίας μετὰ
τὸ ἐλεύθερον κράτος, αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀπο-
γοητεύσεις ἀπὸ τὰς προηγηθείσας ἀτυ-
χεῖς Ἐθνικὰς ἐξορμήσεις καὶ ἰδίως ἀπὸ
τὸ ἀτύχημα τοῦ 1897, συνετέλεσαν ὥστε
τὸ ἠθικὸν τοῦ Λαοῦ νὰ καταπέσῃ εἰς ἐπί-
πεδον χθαμαλῶν, ὁ εὐτέλεστατος ραγια-
δισμὸς καὶ ἡ ἀθλιεστάτη δουλοπροσύνη,
ἀπετέλεσαν τὸν κανόνα. Οὐδεὶς ἐτόλμα
νὰ διανοηθῇ κἄν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ
κατακτητοῦ, οἱ πάντες ἔκυπτον τὸν αὐ-
χένα καὶ πρὸ τοῦ τελευταίου ζαπτιέ.

Ἐναντι τῆς καταστάσεως ταύτης,
ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, οὐδεμία οὐδα-
μόθεν ἐσημειώθη ἀντίδρασις.

Ἐπὶ τοιαύτας δυσμενεστάτας συν-
θήκας, ἤρξατο κινουμένη μία μικρὰ
ὁμάς νεαρῶν ἐπιστημόνων, οἵτινες βρα-

δύτερον ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς Ἑθνικῆς Ὄργανώσεως.

Σύστασις τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἐταιρείας

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνος ἐν Μακεδονίᾳ, ὁ ἀρξάμενος νὰ διαφαινεται ἐν Ἑπιρῶ κίνδυνος ἐκ τῶν ξένων προπαγανδῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἀλβανικῆς κινήσεως, καὶ τὰ δείγματα δυναμικότητος τὰ ὁποῖα ἐσημειώθησαν ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὴν τελευταίαν περιόδον, ἐπεισαν ὀλίγα ἐπίλεκτα στελέχη τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἑπειρωτικοῦ κόμμου, τὸ πλεῖστον τῶν ὁποίων ἦσαν Ἑπειρῶται ἀξιωματικοί, ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ὀργανώσεως τῆς ὑποδοῦλου Πατρίδος.

Πρὸς τοῦτο συνεπήχθη τὴν 25ην Μαρτίου 1906 ἐν Ἀθήναις ἡ Ἑπειρωτικὴ Ἐταιρεία, ὀργανώσις μυστικὴ κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀποσκοποῦσα τὴν ἄμυναν τῆς Ἑπιρῶ κατὰ τῶν ξένων προπαγανδῶν, καὶ τὴν παρασκευὴν τοῦ λαοῦ τῆς διὰ τὴν ἔνοπλον ἐν δέοντι χρόνῳ ἐξέγερσιν.

Τὸ Διοικ. Συμβούλιον τῆς Ἐταιρείας κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὀρκωμοσίας, ἀπετελέσθη ἐκ τῶν κατωτέρω:

- 1) Γεώργιος Δούμας Γενικός Διευθ. ΣΠΑΠ.
- 2) Σπῦρ. Σπυρομήλιος Ὑπομείραρχος.
- 3) Βασίλειος Μελάς Ἀνθυπίαρχος.
- 4) Χαρίλαος Λιάμπης Ἀνθυποπλοίαρχος.
- 5) Χρ. Χριστοβασίλης Λόγιος (ἔδωκε τὸν ὄρκον τῆς ἐχεμυθείας καὶ ἀπεχώρησεν).
- 6) Μιλτιάδης Πανταζῆς Ὑφυ. Πανεπιστημίου.
- 7) Χρήστος Χρόνης Ὑπολοχαγὸς Οἰκονομικοῦ.
- 8) Περικλῆς Καραπάνος Δικηγόρος.
- 9) Παναγιώτης Δαγλῆς Ἀντισυνταγματάρχης Πυροβολικοῦ.

10) Κίτσοσ Μαλάμος Ταγματάρχης Μηχανικοῦ.

11) Γεώργιος Γάγαρης Δημοσιογράφος,
12) Αὐγερινὸς Ἀβέρῳφ Πολιτευτής.

Ἡ Προεδρία τῆς Η. Ε. ἀνετέθη ἅμα τῇ ὀρκωμοσίᾳ του εἰς τὸν Ἀντισυνταγματάρχην Παναγιώτην Δαγλῆν, διακεκριμένον ἀξιωματικόν, προσκείμενον εἰς τὴν Αὐλὴν καὶ ἐξέχουσαν κατέχοντα θέσιν εἰς τὴν κοινωμίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ψυχὴ ὁμως καὶ ὁ ἰθύνων νοῦς τῆς ὀργανώσεως, ὑπῆρξεν ὁ χαλκέντερος Σπυρομήλιος, εἰς τὴν ἄκαμπτον ἐπιμονήν, τὸ ἀδάμαστον ψυχικὸν σθένος, καὶ τὴν ἀσάλευτον πίστιν τοῦ ὁποῖου, ὀφείλεται ὅλη ἡ συντελεσθεῖσα προπαρασκευαστικὴ ἐργασία καὶ τὰ ἐκ ταύτης προκύψαντα κατὰ τὴν ὥραν τῆς κρίσεως καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα.

Ἄμα τῇ συστάσει τῆς ἡ Η. Ε. ἐστρεψε τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν ὑπόδουλον, ἵδρυσεν τρεῖς διευθύνσεις τὰς ὁποίας ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἀπεσπᾶσθησαν ἢ ἦσαν ἀπεσπασμένοι εἰς τὰ οἰκεῖα προξενεῖα ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὑπαλλήλων. Αἱ διευθύνσεις αὗται ἦσαν αἱ ἐξῆς:

Α' Διευθύνσις ἐν Ἰωαννίνοις, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀπὸ μακροῦ ἐκεῖ ἀπεσπασμένου ὑπολοχαγοῦ τοῦ πεζικοῦ Κωνσταντίνου Τσιριγώτη, ἡρωϊκῶς πεσόντος ἐν Τσουμαγιᾷ μετὰ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου.

Β' Διευθύνσις, ἐν Πρεβέζῃ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν τοῦ Πυροβολικοῦ Γιάγκον Παπαϊωάννου.

Γ' Διευθύνσις, ἐν Ἀργυροκάστρῳ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεσπᾶσθη πολὺ βραδύτερον ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Κοντο-

1. Ἡ ὀργανώσις ἀναφέρεται πανταχοῦ μετὰ τὰ ἀρχικὰ αὐτῆς στοιχεῖα ἡ Η. Ε.

ΣΠΥΡΟΣ ΣΠΥΡΟΜΗΛΙΟΣ

Ψυχὴ καὶ ἰθύνων νοῦς τῆς Κεντρικῆς Ὄργανώσεως, φερόμενος εἰς τὰ ἔγγραφα ὡς «Σάσων»

γούρης, πεσῶν κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κιλκίς.

Οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι ὡς μὴ Ἑπειρωτὰι δὲν εἶχον κατὰ τὸ καταστατικὸν τὸ δικαίωμα νὰ προβῶνιν εἰς μῆσεις. Τοῦτο συνετέλεσεν ὥστε νὰ μὴ συγκροτηθῇ ἀμέσως εἰς τὴν Α' Διευθύνσιν — ἡ ὁποία ἀνέπτυξε καὶ τὴν μεγαλύτεραν δράσιν καὶ τὴν ὁποίον ἔχομεν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σημερινὴν ἀφήγησίν μας — ὁ πυρὴν τῆς Η.Ε. Τὴν λύσιν εἰς τὴν ἐκκρεμότητα ταύτην ἔδωσε ἕνας Μεγάλος Ἑπειρωτῆς, ὅστις εἶχεν μνηθῆ εἰς Ἀθήνας, ὁ τότε Βελλάς καὶ Κονίτσης καὶ ἤδη προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Μακαριώτατος ῥησιπίσκοπος Σπυριδῶν, ὅστις ἐμύησε τὴν 11 Ἰουνίου 1907 ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παλιουρῆς τοὺς πρώτους ἐταίρους.

Ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης ἀρχεταὶ ραγδαία ἡ ἐργασία εἰς τὴν Α' Διευθύνσιν. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συγκροτεῖται τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 τμήμα τῆς Η.Ε., περιλαμβάνον 7—8 ἐταίρους. Ἡ προσπάθεια τῶν ὀλίγων τούτων ἐπιλέκτων, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ συνεδέοντο δι' ἔθνικῆς συνεργασίας, στρέφεται πρὸς τὰς λαϊκὰς τάξεις, πρὸς τὸν ἀνεκτίμητον αὐτὸν λαόν, ὅστις παρὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἔθνικὰς ἀπαγοητεύσεις, παρὰ τὴν ἐγκληματικὴν ἐγκατάλειψίν του ἐπὶ δεκαετηρίδας ὅλας ἀπὸ τοὺς φοφοδεῖς ἄρχοντάς του καὶ τὴν τρομοκρατημένην καὶ δουλόφρονα ἰθύνουσαν τάξιν, διετῆρει εἰς τὴν ψυχὴν του «σὰν τὴ σπιθαμὴν τῆς στάχτης κρυμμένην» τοῦ Ἐθνικοῦ ποιητοῦ, ὅλην τὴν φλόγα τοῦ θερμοῦ πατριωτισμοῦ του.

Ἐντὸς δύο ἐτῶν, τὸ δίκτυον τῆς Α' Διευθύνσεως ἐπεξετάθη καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν τοῦ Σαντζακίου Ἰωαννίνων, ὅπου ἡ δικαιοδοσία τῆς. Οἱ μνημένοι ἐντὸς τῆς πόλεως ἔφθασαν τοὺς 300, οἱ δὲ τῆς ὑπαίθρου ὑπερέβησαν τοὺς 1.500, μεταξὺ τούτων πολλοὶ ἐνθουσιώδεις ἱερεῖς. Μακρὰ καὶ διονυχιστικὴ ἐργασία προηγίτο τῆς ὀρκωμοσίας. Συχνὰ μετὰ αὐτῶν ἐπαφαὶ τῶν κυριωτέρων ἐταίρων, συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος. Τοὺς μεταδίδωσιν τὴν πίστιν ἐπὶ τὰ πεπραγμένα τοῦ Ἐθνους, εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀπολιτικῶν αὐτῶν ἀνθρώπων ἐξυπνᾷ τὸ πνεῦμα τῶν πατέρων των, Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. Ἀποτινάσσουσι τὸν ραγιασμὸν καὶ ὁ πόθος τῆς Ἐλευθερίας γιγαντοῦται εἰς τὰς ψυχὰς των. Ἐπασσαν πλέον αἱ ἐρμηνεῖαι τῶν προφητειῶν τοῦ Ἀγαθαγγέλου, μετὰ τὰς ὁποίας διεφθεῖτο ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ, οἱ Ἑπειρωτὰι εὐοῦσιν εἰς τὰς ἰδίας τῶν δυνάμεις εἰς τὴν δυναμικότητα τῆς Φυλῆς, οὖσιν τὴν πανελλήνιον ἔγερσιν διὰ

νὰ λάβωσιν τὰ ὄπλα καὶ ἀποτινάξωσιν τὸν ζυγόν.

Ἐκατὸν χωρῖα ἀπὸ τῶν συνόρων μέχρι τῆς Τσαμουργιάς ὄργανώθησαν ἐπαραστατικῶς, ἔχουσι τὰς Διοικ. Ἐπιτροπὰς των, τὰς ἐνόπλους ομάδας των, τοὺς ἀγγελιοφόρους των καὶ τοὺς συνέσμους των.

Ὅλαι αἱ διαφοραὶ τῶν χωρικῶν λύονται διαιτητικῶς ὑπὸ τῶν ἐπιτροπῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Πατρίδος, μὴδ' αὐτῶν τῶν ἀδικημάτων ἐξαιρουμένων, ἡ ζωοκλοπὴ ἐξέλιπεν ὡς διὰ μαγείας, τὰ τουρκικὰ δικαστήρια ἠρημώθησαν ἔλλειψι ὑποθέσεων, ἡ δεκάτη κατακυροῦται ἐπ' ὀνόματι τῶν κοινοτήτων, οὐδενὸς τολμῶντος νὰ πλειοδοτήσῃ, οἱ Τουρκίζοντες μουλτεζίμηδες ἐξοστρακίζονται, οἱ τσιφλικοῦχο Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ ἀναγκάζονται νὰ πωλῶσιν τὸ γεῶμορον εἰς τὰς κοινότητας. Οἱ Ἄλβανοὶ ἀγροφύλακες καὶ Σιουμπασιάδες ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψωσιν τὰ ἀγροκτήματα. Ἡ ὑπαίθρος ἀναπνέει, πνεῦμα συναδελφώσεως καὶ ἀλληλεγγύης διέπει τοὺς χωρικοὺς.

Ἐνα ἀτύχῃς γεγονός, ἡ κατόπιν προδοσίας ὑπὸ μὴ μεμυημένων κατάσχεσις ὑπὸ τῶν Τούρκων 40 πρωτοκόλλων ὀρκωμοσίας εἰς χεῖρας τοῦ Γιάννη Πουτέτση, ἠνάγκασε τοὺς δι' αὐτῶν ἐνοχοποιημένους νὰ τραπῶσιν εἰς τὰ ὄρη.

Ἐκ τούτων ἡ ἐνῶπιον περι τοὺς 30 ἀπετέλεσαν τὸ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του γνωστὸν σῶμα Πουτέτση, τὸ ὁποῖον παρέμεινεν εἰς τὴν ὑπόδουλον ἐπὶ τριμηνίον, ἤτοι ἀπὸ τοῦ τέλους Ὀκτωβρίου 1908 μέχρι τῶν μέσων Ἰανουαρίου 1909. Βραδύτερον μετεστάθμισεν τοῦτο εἰς τὴν μεθόριον μετ' ἠλαττωμένην δύναμιν, καὶ τελικῶς διελύθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἐπομένου ἔτους.

Ἡ παρουσία τοῦ σώματος μολοντί ἐγένετο ἀφορμὴ ν' ἀποκαλυφθῇ ἡ ὀργανώσις καὶ αἱ ἀρχαὶ νὰ ἀρχίσωσιν τὴν δίωξιν τῶν δυναμικῶν στοιχείων, ἰδίᾳ τῶν τῆς ὑπαίθρου, τοῦθ' ὅπερ ἔδυσχέρανε τὸ ἔργον τῆς Α' Διευθύνσεως, ἐν τούτοις παρέσχεν πολυτίμους ὑπηρεσίας, παρασκεύασε μέρος τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς αὔριον, ἐφήρμοσε τὸ πρόγραμμα καὶ ἐξετέλεσε τὰς ὁδηγίας τῆς Α' Διευθύνσεως λίαν ἐπιτυχῶς, ἐχρησιμοποίηθη ὡς ἐκτελεστικὸν αὐτῆς διὰ τὴν ὑπαίθρον καὶ ἐτρομοκράτησε τοὺς Τουρκολάτρας καὶ τοὺς δειλοὺς.

Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Νεοτουρκικοῦ Συντάγματος συνεκροτήθησαν ἐν μὲν τῇ πόλει ἄλλα δύο τμήματα, τὸ 26ον καὶ 28ον ἐν δὲ τῇ ὑπαίθρῳ, ἄλλα τρία τὸ 22ον τοῦ Ζαγορίου, τὸ 43ον τῆς Ζωρίστης καὶ τὸ τῆς Ζίτσης· τὰ τῆς ὑπαίθρου ἦσαν ὀλιγομελῆ.

Ἐκ τῶν ἑταίρων τῶν τμημάτων τούτων ἐλάχιστοι ἀνεδείχθησαν ἀξιοὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν.

Κατὰ τὸ διετὲς διάστημα τῆς δράσεως τῆς, ἡ Α' Διεύθυνσις μετέφερε 1450 ὄπλα Γκρά από τῶν συνόρων εἰς τὴν ὑπόδουλον, διοργανωθέντος πλήρους δικτύου μεταφορῶν, μέρος τούτων διετέθη διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν ὁμάδων, κυρίως τῆς ὑπάθρου καὶ μέρος ἀπεκρῦβη εἰς ἀσφαλεῖς κρύπτας ἰδίᾳ εἰς Μοναστήρια ὅπου εἶχον τοποθετηθῆ ἠγούμενοι τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Η.Ε.

Συνεκρότησε σῶμα ἐκτελεστικὸν διὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν περιοχὴν τῆς τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίηθη εἰς πολλὰς καὶ ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις.

Ἐργάσθη τὴν ὑπηρεσίαν πληροφοριῶν καὶ κατασκοπείας, ἥτις παρηκολούθει ἀγρύπνως πᾶσαν κίνησιν τῶν Τούρκων, τῶν προπαγανδῶν καὶ γενικῶς τῶν ὑπόπτων.

Ἐπίσης τὴν ὑπηρεσίαν τῶν διαβιβάσεων, ἡ ὁποία διὰ διαφορῶν μέσων καὶ πολλῶν μελῶν τῆς μετέφερε τὰ ἔγγραφα καὶ τὰς διαταγὰς τῆς ὀργανώσεως πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν.

Ἐτοίμασε καταφύγια εἰς τὰ ὁποῖα ἐκρύπτοντο τὰ διωκόμενα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὄργανά τῆς.

Ἐτοποθέτησεν εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, τὸν ἀνθυπασπιστὴν τοῦ Πεζικοῦ Ἰ. Κέντρον εἰς Κόνιτσαν, ὡς καβάσην τοῦ Μητροπολίτου Βελλᾶς καὶ Κονίτης, τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Γαρδίκαν εἰς Φιλιπιάδα, ὡς σταυλάρχην εἰς τὸ χάνι τοῦ ἑταίρου Μ. Μαλαμίδα, τὸν παλαιὸν ἐκ Κράφης λοχίαν τῶν εὐζῶνων Σιάμων εἰς τὴν Μοῆν Ἰζιόρας ὡς φύλακα, ἕτερον ἐπιλοχίαν τοῦ πυρκοῦ — τοῦ ὁποῖου δὲν ἐνθυμούμεθα τὸ ὄνομα — εἰς τὴν Μοῆν Στουπαίνης ὑπὸ τὸ πρόσχημα Μοναχοῦ.

Διέταξε τὴν νύκτα τῆς 18ης Ἰουνίου 1909 καὶ ἐξετέλεσε δι' ὄργανων τῆς παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ πόρου Δουραχανῆς τὴν συμμορίαν τῶν Σκουμπραίων, οἵτινες ἐτρομοκράτουν τὰ Βλαχόφωνα χωρία τοῦ Ζαγορίου καὶ ἀπῆλθον τὴν ἰδρυσιν Ρουμανικῶν σχολῶν καὶ Ρουμανικῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐπέτυχε κατόπιν μακρῶν ἀγῶνων τὴν κατάργησιν τοῦ κοινοτικοῦ θεσμοῦ τοῦ γεννήματος καὶ θρέμματος, καὶ κατόπιν τούτου ἡ Διοίκησις τῶν κοινῶν περιήλθεν κατὰ πλειοψηφίαν εἰς τὰ μέλη τῆς Η.Ε.

Χάρις εἰς τὴν ὀργανώσιν τῆς αἰ ἐπιθέσεις τῶν Ἀλβανικῶν συμμοριῶν ἐναντίον τῶν χωρίων Μαυρονόρος καὶ Χοϊνί-

κάπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἐνόπλων ὁμάδων τῶν ἄνω χωρίων μετ' ἀπωλειῶν.

Ἡ ἔργασία αὕτη διήρκεσεν μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1909, ὅποτε ἡ Κυβερνησις Ράλλη ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ὑποδούλου ὄλους τοὺς ἀξιωματικούς. Κατὰ τὴν περίουδον ταύτην ὑπηρετεῖ εἰς Ἰωάννινα ὁ ὑπολ)γὸς τοῦ πεζικοῦ Δημοσθένης Φλωριάς.

Κατόπιν τούτου ἡ Α' Δ)σις ἔμεινεν ἀκέφαλος εἰς τὴν ὑπόδουλον, καὶ θὰ διελύετο ἀσφαλῶς αὕτη με ἀνυπολογίστους καταστροφάς, ἐάν μὴ τὸ Κέντρον καὶ πρὸ παντὸς ὁ Σπυρομήλιος κατώρθωνε διὰ τῆς προσωπικῆς ἐπιβολῆς του καὶ ἰδίᾳ τῆ ἀρωγῇ τοῦ πανισχύρου τότε Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, νὰ ἀναθέσωσιν τὴν δ)σιν τοῦ ἐν Ἰωάννινοις Προξενείου εἰς τὸν τότε ὑποπρόξενον Πρεβέξην Ἄγγελον Φορέστην ὅστις εἶχεν ἐμπιστευτικῶς ὑποσχεθῆ νὰ ἀναλάβῃ τὴν Α' Δ)σιν.

Ὁ Φορέστης, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς Ἰωάννινα τὸν Ν)βριον τοῦ 1909 ἀνεδείχθη ἀξίος τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Η.Ε., κατώρθωσε νὰ συγκατῆσθῃ τὴν ὀργανώσιν, ἀλλὰ καὶ ἔν τιμι μέτρῳ νὰ συνεχίσῃ αὐτὴν. Μετέφερε καὶ διένειμε ἄλλα 1000 ὄπλα τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐναποθηκευμένα εἰς τὴν μεθόριον πρὸ τῆς ἀνακλήσεως τῶν ἀξιωματικῶν, ἐπέβαλε σιδηρᾶν πειθαρχίαν εἰς τὰ ἄτακτα στοιχεῖα, ἐτιμώρησεν τοὺς ἀντιδρώντας καὶ τοὺς ἐιρηνευμένους τὴν ἐθνικὴν ἔργασίαν, καὶ ἠνάγκασε τοὺς διοικοῦντας τὴν κοινότητα νὰ ἀκολουθήσωσιν τὴν πολιτικὴν τῆς Η.Ε.

Οὕτω, ὅταν ἐπέστη ἡ Μεγάλη Ἑώρα, ἡ Ἡπειρος ἐρέθη ψυχικῶς καὶ ὑλικῶς παρεσκευασμένη διὰ νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὸν ἀγῶνα.

Συμβολὴ τῶν Ἡπειρωτῶν εἰς τὸν Ἀγῶνα

Ὑπηρεσίαι Πληροφοριῶν καὶ Διαβιβάσεων

Τοῦ συνθήματος δοθέντος διὰ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἡ ὑπηρεσία τῆς κατασκοπείας, τῶν πληροφοριῶν καὶ τῶν διοβιβάσεων ἐλείτουργησε κατὰ τρόπον θαυμαστὸν καὶ ἀπέδωσεν ἀποτελέσματα καταπληκτικὰ καὶ πάσης προσδοκίης ἀνώτερα.

Οἱ ἀγγελιοφόροι, οἱ ὀδηγοί, οἱ ταχυδρόμοι, οἱ πληροφοριοδῶται, οἱ κατάσκοποι, καὶ συνολικῶς ὅλα τὰ μέλη τῆς Η.Ε. καὶ βραδύτερον ἀναθαρρήσαντες ὅλοι οἱ Ἡπειρώται, ἐθεώρουν ὑποχρέωσιν τῶν νὰ παρακολουθήσωσιν πᾶσαν κίνησιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ διαβιβάζωσιν εἰς τὴν Α' Δ)σιν πᾶσαν ἠλεγμένην πληροφορίαν. Τὴν Α' Δ)σιν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Φορέστη κατόπιν τῆς διακοπῆς τῶν σχέσεων, ἀνέλωσεν τῇ βοήθειᾳ ἐπιλέκτων μελῶν τῆς ὀργανώσεως, κυρίως ἐκ τῶν

λαϊκῶν τάξεων προερχομένων, ὁ διερμηνεὺς τοῦ Προξενείου Νικόλαος Χαντέλης, εταῖρος τοῦ 28ου τμήματος τῆς Η.Ε. ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἰδεύς.

Σχεδὸν καθ' ἑκάστην ταχυδρόμοι καὶ ἀγγελιοφόροι διέσχισαν τὰς Τουρκικὰς γραμμάς καὶ μετέφερον εἰς τὸ Γεν. Στρατηγεῖον μακροσκελεῖς κρυπτογραφικὰς ἐκθέσεις, πληροφοροῦσας αὐτὸ περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, τῶν κινήσεων αὐτοῦ, τῶν ἀφικνουμένων ἐπικουριῶν, τῶν ἀπωλειῶν αὐτοῦ εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας, τοῦ ἐφοδιασμοῦ αὐτοῦ εἰς τροφίμα καὶ πολεμικὸν ὕλικόν, τῆς διατάξεως τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ἰδίᾳ τοῦ πυροβολικοῦ, τοῦ ἠθικοῦ τοῦ στρατεύματος καὶ τοῦ Τουρκικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ γενικῶς πᾶσαν χρῆσιν διὰ τὸν ἀγῶνα πληροφορίαν, ὡς ἐπίσης καὶ πᾶσαν πολιτικὴν φάσεως τοιαύτην.

Τὸ δυσχερέστατον τοῦτο ἔργον ἀπῆται προσωπικὸν ἠσκημένον, ἀλλὰ καὶ ἐμπορούμενον φλογεροῦ πατριωτικοῦ. Διὰ τὸ ἀντιληφθῶσιν οἱ μεταγενέστεροι τὸ μέγεθος τοῦ συντελεσθέντος ἔγχειρήματος, πρέπει νὰ μεταφερθῶσιν νοερῶς εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξετελεῖτο τοῦτο, ν' ἀναλογισθῶσιν τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον ἐνέπνεεν ὁ ἐπὶ 482 χρόνια καταδυναστεύσας τὸν τόπον κατακτητῆς, ὁ ἀγωνιζόμενος ἤδη τὸν ὑπὲρ τῶν ἄλων ἀγῶνα, νὰ ἀλοθανθῶσιν τὴν φρίκην τῆς ἀγχόνης ἢ ὁποία αἰωρεῖτο ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν τῶν γενναίων ἐκείνων πατριωτῶν, ὁ ὁποῖοι εἰς οὐδὲν ἐλογίζοντο τὴν ἰδίαν αὐτῶν ζωὴν πρὸ τοῦ καθήκοντος πρὸς τὴν Πατρίδα.

Ταῦτα πάντα ἀπῆτουν ψυχικὴν παρασκευὴν καὶ τόνωσιν ἠθικοῦ, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἐκολλιέργησεν ἐπιμελῶς ἡ Η.Ε. ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

Ἄμα τῇ κηρύξει τοῦ πολέμου οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ τρομοκρατήσωσιν τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον προέβησαν εἰς τὸν ἀπαγχονισμόν 4 Ἑλλήνων καταδίκων, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῆς ἐνεργείας ταύτης ὑπῆρξεν ἀντίθετον τοῦ ἐπιδιωκόμενου· οἱ γρανιτώσαντες τὴν ψυχὴν των εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος Ἡπειρώται, μόνον ἀσπονδον μίσος ἀπέκτισαν ἀπὸ τὰς πράξεις ταύτας βίας τοῦ κατακτητοῦ.

Τὸ σύνολον τῶν ἀποσταλεισῶν ἐξ Ἰωαννίνων κρυπτογραφικῶν ἀναφορῶν κατὰ τὸ διάστημα τῶν 138 ἡμερῶν — ὅσος ὁ ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων χρόνος — ἀνέρχεται εἰς 54. Τούτων αἱ χρονολογούμεναι μέχρι τῆς 26ης Νηβρίου, ὁπότε αἱ Ἑλληνικαὶ προφυλακαὶ εἶχον φθάσει μέχρι Νηρίσκου καὶ Γεφύρας Παπαστάθῃ, διεβιβάζοντο μέσῳ Τζουμέρκων (Πράμαντα — Καλορρῦται) διὰ πολλὰς ταχυδρόμους μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Κώστας Τσασιούλας ἐκ Χουλιαράδων, ὁ Χρῆστος Κριταμῆς ἐκ Κουτσελίου, ὁ Χρῆστος Μαντζά-

ρας ἐπίσης ἐκ Κουτσελίου, ὁ Βασίλειος Ἄρμύρας καὶ ἄλλοι.

Μετὰ τὴν ἀποκρούσιν ταύτην, καὶ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ἐπικοινωνία διεξήγετο μέσῳ Γραμμικοχωριῶν, — Μοσπίνης — Λυκοστάνης — Μπουσιῶν· εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἐχρησιμοποίηθησαν ὁ Μῆτρο Παπαγιάννης, δημοδιδάσκαλος ἐκ Σαδοβίτης, ὁ μαθητῆς τῆς τελευταίας γυμνασιακῆς τάξεως Τσίκας ἐκ Γρομμένου, ὁ Ἄριστείδης Παπανικολάου ἐκ Κεβίλιανης, ὁ Ἰωάννης Κύργιος ἐκ Λόικου, ὁ Βαγγέλης Λέτας ἢ Σταμούλης ἐξ Ἰωαννίνων, ἕνας Κων)τίνος ἀπὸ Ζευγάρι ἀγνώστου ἐπωνύμου, ἕτερος ἐπίσης ἀγνώστου ἐπωνύμου ἐκ Κωστάνιανης καὶ ἄλλοι.

Μέρος τῶν ἀναφορῶν τούτων ἐκρυπτογραφήθη ὑπὸ τῆς Δ)δος Ἀντιγόνης Γ. Τζαβέλλας, ἣτις εἶχε καταφύγει πρὸς ἀσφάλειαν τῆς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ θεοῦ τῆς Ἰωάννου Λάππα διερμηνεῶς τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου. Ἡ οἰκία αὕτη εἶχε χρησιμοποιηθῆ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ὡς ἓν ἐκ τῶν μυστικῶν κέντρων τῆς Η.Ε.

Ἐκτὸς τῶν κρυπτογραφικῶν ἀναφορῶν, εἰς τὸ Στρατηγεῖον ἀπεστέλλοντο χωρικοὶ γινωρίζοιτες λεπτομερῶς τὰς θέσεις τοῦ ἐχθροῦ, οἵτινες διὰ ζωσῆς ἀνέφερον λεπτομερείας καὶ διέλυον τυχόν ἀμφιβολίας καὶ πλάνας. Ἀλλὰ καὶ Χριστιανούς λιποτάκτας, τοῦ Μπιζανίου ἐξεμαίευσεν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸ Στρατηγεῖον ἢ ὀργάνωσις διὰ νὰ μεταδώσουν προφορικῶς πᾶσαν λεπτομέρειαν.

Μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς ἐπιθέσεως τῆς 7ης Ἰανουαρίου, ἀποστέλλεται εἰς Λοζέτοι ὁ Χρῆστος Μαντζάρας, γινωρίζων ἀριστα τὸ ἔδαφος ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὀδηγὸς τῆς δρώσης ἐκεῖ Ἑλληνικῆς φάλαγγος.

Ὅταν ὁ κίνδυνος ἐπεκρέματο ἄμεσος, εἰδικοί ἀπεσταλμένοι σπεύδουν νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς ἡμετέρους.

Οὕτω, δταν 8 τάγματα μετὰ μυδραλιοβόλων ἐξεκίνησαν κατὰ τὸ Μετσόβου, τὴν 7ην Νοεμβρίου, τὸ μὲν μέσῳ Ζαγορίου τὸ δὲ ἀπ' εὐθείας μέσῳ Δρίσκου, ἑκτακτος πεζοπόρος εἰδοποιεῖ ἔγκαίρως τὸν ἀρχηγὸν τῶν δυνάμεων Μετσόβου ἀντιυπταγματάρχην Μήτσαν. Ὅμοίως δταν ὁ Γκαλιπὶ Πασσῶς ἀνεχώρει ἐκ Ζίτης μετὰ 3.000 ἀνδρῶν καὶ πυροβολικοῦ διὰ Παραμυθίαν, ὅπως κυκλώσῃ τὸ ἀσθενὲς ἀριστερὸν τῆς παρατάξεώς μας, φρουρούμενον μόνον ἀπὸ Ἡπειρωτικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, ὁ καλὸς ἠγούμενος τῆς Μονῆς Λυκοστάνης σπεύδει οὐτοπρὸσώπως εἰς Μπουσιούς ἵνα μεταδώσῃ, τὴν εἰδησὴν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀριστεροῦ ἀντισυν)χηγῆν Μαλάμον.

Τὰ λαγωνικὰ τῆς Η.Ε. ἐπέτυχον νὰ πλησιάσουν ἑλληνας τὴν κατογωγὴν ἐφέδρους ἀξιωματικούς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, εἰσέδυσαν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ στρατιωτικὰ νοσοκομεία, ὅπου ἐνοσηλεύοντο οὗτοι ἐκ τραυμά-

των, καὶ ἐξεμαίευσαν ὕψιστης σπουδαιότητος πληροφορίας.

Ὁμογενὲς ἀξιωματικὸς πληροφορεῖ ὅτι ἡ βολὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ ὤρισμένην ἡμέραν ἦτο μακρά, καὶ οὐδεμίαν ἐπέφερον βλάβην εἰς τὰ ὄχυρά τοῦ Μπιζανίου. Ὑποδεικνύει ὤρισμένας ἐνεργείας καὶ τελικῶς πείθεται νὰ παραδώσῃ τοπογραφικὸν διάγραμμα τῶν ὄχυρῶν τοῦ Μπιζανίου, τὸ ὁποῖον ἀποστέλλεται κατεσπυσμένως εἰς τὸ Στρατηγεῖον.

Τὸν καλὸν τοῦτον Ἕλληνα, ἐπρόδωσαν ἀτυχῶς ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιπολαιότης, ἀναγραφέντος τοῦ σημαντικοῦ τούτου γεγονότος εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς πρωτεύουσας μετὰ τὴν

ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἰωαννίνων ἀποτέλεσμα τῆς δημοσιογραφικῆς ταύτης ἐνημερότητος, ὑπῆρξεν ὁ ἐν Σμύρῃ ἀπαγχονισμὸς τευ μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων. Τὸ ἐπισημὸν τοῦ κολοῦ τούτου πατριώτου ξέν διεσάθη, μόνον τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶναι γνωστὸν, ἐκαλεῖτο Νικολάκη Ἐφέντης.

Ἡ ἐνημερότης τῆς ὑπηρεσίας πληροφοριῶν ἐφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐπισημάνῃ καὶ αὐτὸ τὸ Στρατηγεῖον τοῦ Ἐσῶτ Πασσᾶ. Τὸ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον εἰδοποιεῖται ὅτι οὗτος εἶναι κατασκηνωμένος εἰς θέσιν «Πέτρα», πορὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν καὶ πορὰ τὰ λιμνάζοντα ἐκεῖ ὕδατα ἐντὸς πρασίνης σκη-

ΤΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ Α' ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

Κ α θ ἡ μ ε ν ο ἰ : Εἰς τὸ κέντρον Μιχαὴλ Λάντος (Νινθας) Διευθυντής, δεξιὰ τοῦ Ἀριστοτέλη Χρηστίδης (Γούλιππος), Πρόεδρος 20ου τμήματος καὶ ἀριστερὰ Χαρ. Παππᾶς, ἐταῖρος. Ὁρθοὶ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ : 1) Ἰωάν. Νούτσος ἐκ Πραμάντων σωματοφύλαξ Μ. Λάνθου, 2) Ἰωάν. Τζιοφᾶς ἐκ τῶν ἐλευθερωτῶν τῶν ομάδων τῆς Νήσου, εἰς ἐκ τῶν δύο ἐκτελεστῶν τῶν Μπρωτσαίων, 3) Σπύρος Λαμπάτος ἐκ Κεφαλληνίας, ἀρχηγὸς τῆς κατασκοπείας 4) Νικόλαος Μάιος ἐκ Κοβίλλιανης, ἀρχηγὸς τρίτης ομάδος περὶ τοῦ δημοσίουμα τῆς «Ἡπειρωτ. Ἐστίας» εἰς τὸ δεύτερον τεῦχος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Νικόλαος», 5) Ἀλέξανδρος Α. Διβαθεὺς ἐταῖρος τοῦ 20ου τμήματος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Λάιος», γραμματεὺς τῆς Α' Διευθύνσεως καὶ ἀρχηγὸς τοῦ ἐκτελεστικοῦ τῆς πόλεως μέχρι 20.6.909, ἀπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης μέχρις Ὀκτωβρίου 1910 γραμματεὺς τοῦ Κέντρον Ἀθηνῶν, 6) Κ. Τασιοῦλας ἐκ Χουλιαράδων ἀρχηγὸς ομάδων διακριθεὶς κατὰ τὰς μεταφορὰς ὀπλων

νης, πρὸς μεσημβριαν τῶν σκηνῶν τοῦ ἐκεῖ προχείρου Νοσοκομείου.

Αἱ πληροφορίες περὶ τῶν ἀπωλειῶν τοῦ ἔχθρου εἶναι ἀλλεπάλληλοι· οὕτω τὰ τέλη Ὀκτωβρίου εἰδοποιεῖται τὸ Στρατηγεῖον ὅτι αὐταὶ ἀνῆλθον εἰς 500, ὅτι μετὰ τὴν μάχην τῶν Πεσῶν διεκομίσθησαν εἰς Ἰωάννινα πολλοὶ τραυματῆαι, ὅτι ἐκηδεύθησαν εἰς συνταγματάρχης καὶ εἰς ταγματάρχης τραυματισθέντες εἰς Καστρίτσαν, ὅτι ὁ ταξίαρχος Τσαβίτ Πασσᾶς ἐφονεύθη εἰς Κοσμιρᾶν, ὅτι τὰ μέσα Δεκεμβρίου οἱ τραυματῆαι ἀνῆλθον εἰς 3 500, ὅτι τὰ νοσοκομεία δὲν ἐπαρκοῦσιν καὶ ἐπετάχθησαν ἰδιωτικαὶ οἰκίαι μετατραπεῖσαι εἰς νοσοκομεία, ὅτι περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου οἱ ἀσθενεῖς καὶ τραυματῆαι ἀνῆλθον εἰς ἐπὶ τὰ χιλιάδας.

Καὶ διὰ τὰς λιποταξίας τῶν ἀλβανῶν διαβιβάζονται συχναὶ πληροφορίες. Τὸν Νοέμβριον εἰδοποιῶνται οἱ ἡμέτεροι ὅτι οἱ μετακληθέντες ἐξ Ἀλβανίας Μπαμπάδες διὰ νὰ τονώσουν τὸ φρόνημα τῶν Ἀλβανῶν στρατιωτῶν ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, κατόπιν τῶν ἀθρόων τουφεκιῶν λιποτακτῶν, ὅτι ἡ ἀναγγελία τῆς ἀνακηρύξεως τῆς αὐτονομίας τῆς Ἀλβανίας κατὰ Δβριοῖν ἐπέτεινε τὰς λιποταξίας, καὶ συγκεκριμένως ἐλιποτάκτησαν τὰ 2/3 τῶν Ἀλβανῶν. Ὅτι κατὰ τὰ μέσα Ἰανουαρίου οἱ λιποτακτῆσαντες Ἀλβανοὶ ἀνῆλθον εἰς 10.000.

Ἄλλὰ θὰ προβληθῇ τὸ ἐρώτημα, ποῖοι παρέτειναν μετὰ τὰς ἀθρόας λιποταξίας τὴν ἀντίστασιν;

Τὴν ἀντίστασιν παρέτειναν τὰ ὑπολείματα τῆς ἐκ 50.000 ἀνδρῶν στρατιάς τοῦ Βαρδάρ, ἀποτελούμενα ἐκ Μικρασιατῶν ἀριστῶν μαχητῶν, οἵτινες παρὰ τὰ δεινὰ τῆς ὑποχωρήσεως μετὰ τὴν ἦτταν τῶν ὑπὸ τῶν Σέρβων, συνῆλθον καὶ ἐπολέμησαν γενναῖα ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας.

Καταπληκτικαὶ ἐπίσης εἶναι αἱ πληροφορίες περὶ τῶν θέσεων εἰς τὰς ὁποίας ἦτο ἐγκατεστημένον τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικόν, ἀναφέρονται λεπτομερῶς, ἀριθμοὶ πυροβόλων, διαμέτρημα αὐτῶν, ἂν εἶναι ταχυβόλα ἢ οὐ

ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπηρετούντων αὐτὰ πυροβολητῶν, κλπ.

Τὸ ἀποκορύφωμα δὲ τῆς ἐνημερότητος εἶναι, ἡ ἀποσταλείσα τὴν 15ην Φεβρουαρίου ἀναφορά, ἐν ἣ σημειοῦνται οἱ ἀριθμοὶ τῶν συσταγμάτων μετὰ τῆς κατὰ τάγματα δυναμικῶς αὐτῶν, ἰδιαίτερας, τοῦ Πεζικοῦ, Πυροβολικοῦ, Μηχανικοῦ καὶ λοιπῶν σχηματισμῶν, ὡς καὶ ἡ θέσις εἰς ἣν ἐκάστη μονὰς εἶναι ταγμαμένη, καταλήγει δὲ εἰς τὴν πληροφορίαν ὅτι ἡ μᾶχμος δύναμις ἀνέρχεται εἰς 33.233 χιλ. ἀνδρας.

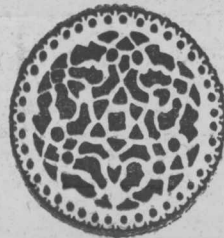
Γενικώτερον δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ πολέμου οὐδεμία μετακίνησις στρατοῦ ἢ ὕλικου ἐγένετο, χωρὶς τοῦτο ν' ἀναφερθῇ αὐθημερόν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον.

Ἄλλὰ καὶ πολιτικῆς φύσεως πληροφορίες μεταδίδονται ἐξ Ἰωαννίνων. Καταγγέλλονται ἐν λεπτομέρειαι προσάθειαι τοῦ Αὐστριακοῦ Προξένου Μπελίνσκου, πρὸς ἀνακήρυξιν τῆς Ἀλβανικῆς Αὐτονομίας, ὅτι ἀφίχθησαν εἰς Ἰωάννινα ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἰσμαῆλ Κεμάλ, ἀρχικῶς ὁ τέως βουλευτῆς Ἀργυροκάστρου Μουφίτ Μπέης καὶ βραδύτερον Μιδχάτ — Ἰβραῆμ — Φράσιαρης καὶ ὁ Χουσεῖν Κοκκαλιόρης, ὅπως πείσωσι τοὺς Τουρκογιαννιώτες νὰ ἀποστείλωσιν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ Ἀλβανικὸν Συνέδριον τοῦ Αὐλῶνος, ὅτι ἀντιτάχθη εἰς τοῦτο ἀποφασιστικῶς ὁ Ἐπιτελάρχης Βεχρή Μπέης, ἀπειλήσας ἀπαχονισμόν παντὸς κινουμένου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν, ὅτι ἀφίκοντο εἰς Ἰωάννινα τρεῖς Αὐστριακοὶ ἀνταποκριταὶ τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου τῆς Βιέννης» οἵτινες τὰς ἐπενεχθεῖσας καταστροφὰς εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ χωρία ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, θὰ ἀποδώσωσι εἰς Ἑλληνας ἀντίρτας.

Ταῦτα ἐν συντομίᾳ σχετικὰ μὲ τὴν ὑπηρεσίαν κατασκοπείας πληροφοριῶν καὶ διαβιβάσεων.

Ἦδη ὀλίγα τινα σχετικὰ μὲ τὴν ἐνοπλον δράσιν τῶν Ἡπειρωτῶν κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα.

(Συνεχίζεται)

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΣΠΑΧΗΔΕΣ*

ΑΥΘΑΙΡΕΣΙΑΙ ΣΠΑΧΗΔΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΑΥΤΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ

Είδομεν εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον τὰ προνόμια τῶν Σπαχῆδων, τὰ ὁποῖα τοὺς καθίστων πραγματικούς ἡγεμόνας τῆς ἐπιτοχίας. Ἡ δικαιοδοσία τοῦ σπαχῆ ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς προσκλήσεως νέων γαιῶν εὐρύνει τὸ ἔδαφός του καὶ τὸν καθιστᾷ ἀπόλυτον κύριον μηδένα ἀναγνωρίζοντα ἀνώτερον, ἢ ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὸν χαρακτήρισμόν τοῦ Γάλλου Ἀκαδημαϊκοῦ Αἰμιλίου Φαγκέ, «*κληστήν, σκληρόν, κατακτητήν*» εἰς χώραν κατακτηθεῖσαν, καταβροχθίζοντα τὰ πάντα, καὶ κόπτοντα τὸ δένδρον ἵνα δρέψῃ καρπὸν».

Οἱ Σπαχῆδες, γράφει ὁ Σωτηρόπουλος, τοσοῦτον αὐθαιρέτως, ἐξήσκουν τὴν ἐξουσίαν καὶ εἰς τοιαύτας καταπιέσεις καὶ ἀδικίας παρεξέτρεποντο, ὥστε τὸ ὄνομα «σπαχῆς» διεγείρει καὶ σήμερον ἀκόμη τὰς ἀπαισίας ἀναμνήσεις¹.

Εἰς τὴν Ἠπειρον ἡ ἀγριότης τῶν Σπαχῆδων ἐξεδηλώθη κυρίως εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἀργυροκάστρου. Ἴδου τι γράφει ὁ Ἀραβαντινός:

«Οἱ ἐξ Ἀργυροκάστρου ἄτακτοι καὶ ἀτίθασσοι σπαχῆδες καὶ τουρκάλβανοὶ διὰ πολυειδῶν καταχρήσεων καὶ ἀδικιῶν κατεπόνουν τοὺς Χριστιανοὺς Ἕλληνας ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ, πολλάκις ἀπογυμνοῦντες, μαστιγοῦντες καὶ φονεύοντες καὶ εἰς τοσαύτας θρᾶσύτητας προβαίνοντες, ὥστε ν' ἀρπάξωσι τοὺς παῖδας καὶ τὰς κόρας τῶν Χριστιανῶν, ὅσαι διεκρίνοντο ἐπὶ κάλλει»².

Ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας, γράφει ὅτι μεταξὺ

τῶν λεγομένων Σπαχῆδων διεκρίνοντο εἰς τὴν κακίαν οἱ Χαλήλη, Μάστακα, Μολᾶ, Μπαλῆ, Μπαρτζοῦμα, Κυραβία. Οὗτοι προσθέτει ὁ Περραιβὸς «*ἤρπαζον αὐθαίρετως τοὺς παῖδας ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν γονέων, πολλάκις καὶ τὰς γυναῖκας, ὕβριζον, ἐπροπηλάκιζον, ἐξυλοκόπουν αὐτούς, εἰς τὰς ἀγορὰς ὡς ἀνδράποδα. Ἐσφτερίζοντο τοὺς ἰδρωῖτας τῶν ἀπανθρώπων, διὰ τὰ σπαταλῶσιν αὐτοὺς ἀσώτως. Σπανίως ἐπλήρωνον ὅσα ἠγόραζον παρ' αὐτῶν χειροτεχνήματα καὶ εἶδη διαφόρων πραγμάτων τῶν ὁποίων οὐδ' ἐτόλμων σχεδὸν τὰ ζητήσωσι τὴν ἀξίωσιν»³. Οἱ Ἕλληνες, προσθέτει ὁ Περραιβὸς, οὐ μόνον Ἐκκλησίας τὰ ἐγείρων ἢ ἐπισκενάσωσι δὲν ἠδύνατο, ἀλλ' οὕτε λιτανεῖαν ἢ ἐπιτάφιον ἢ Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐτόλμων τὰ ψάλλωσιν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας».*

Ὁ Λαμπρίδης τοὺς χαρακτηρίζει ὡς κοινὴν μάλιστα «*εἰς ἣν πολλῶν κοινοτήτων ἡ παρακμὴ καὶ διάλυσις ὀφείλεται*»⁴. Προσθέτει μάλιστα ὁ Λαμπρίδης ὅτι πρὸ τοῦ ἡμίσεως τοῦ 17ου αἰῶνος εἰς πολλὰ μέρη τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου εἶχε καθιερωθεῖ τὸ αἰσχρὸν ἔθιμον κατὰ τὸ ὁποῖον εὐθύς μετὰ τὸ στεφάνωμα ὠδήγουν τὴν νύμφην εἰς τὸν Σπαχῆν τοῦ χωρίου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὴν παρελάμβανεν ὁ σύζυγος μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Ἡ ἀφόρητος αὕτη κατὰ τῶν Χριστιανῶν ὕβρις εἰς μὲν τὴν Ἠπειρον διετερήθη ἐπ' ἐλάχιστον, εἰς δὲ τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τοῦ 1803. Τὸ ἔθιμον τοῦτο τὸ κατήγγησεν εἰς τὴν Ἠπειρον ἡ συχνὴ τῶν Σπαχῆδων δολοφονία. Εἰς τὸ χωρίον οὕτω Πρωτόπαπα ὁ προύχων

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου καὶ τέλος

1. Περί τῆς Ἐγγείου Φορολογίας ἐν Ἑλλάδι, σελ. 7. Πρὸβλ. Ἰ. Ζ α γ ε ρ α φ ο υ : Δημοσιονομικαὶ Μελέται, σελ. 131.

2. Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ σελ. 56 - 57.

3. Ἐθν. ἀνατ., σελ. 61 - 61.

4. Κουρηντιανὰ—Τσερκοβιτιανὰ. Εἰσαγωγή.

Σιουλής προτίμησε νὰ φονεύσῃ τὸν Σπαχῆν περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ νὰ ἀπέλθῃ μὲ τοὺς οἰκείους του εἰς Δέλβινο, παρὰ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν νύμφην του νὰ ὀδηγηθῆ εἰς τὸν σπαχῆν μετὰ τὸ στεφάνωμα καὶ ὑποβληθῆ εἰς τὴν κτηνώδη ὄρεξίν του.

Ἀρχετὰ χωρία τῆς Ἡπείρου κατεστράφησαν ἔνεκα τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν Σπαχῆδων. Πρὸς Δ. οὕτω τῶν Ἄνω Πεδινῶν εἰς μικρὸν ὄροπέδιον τοῦ Μιτσικελιοῦ, ὑπῆρχεν ἄλλοτε εὐπορον καὶ σημαντικὸν χωρίον τοῦ ὁποίου τὰ ἔρεπια σώζονται καὶ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Παλιοχώρι». Οἱ κάτοικοι λοιπὸν τοῦ χωρίου τούτου διεσκορπίσθησαν διότι ἐφόνευσαν τοὺς σπαχῆδες τῶν, ποὺ ἐτόλμησαν νὰ παραβιάσουν νεόνυμφον ποῦ ἐπέστρεφεν εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὸν ἔσπερινὸν τοῦ Πάσχα¹.

Διὰ τοὺς σπαχῆδες ἐπίσης κατεστράφη καὶ τὸ πρὸς Α. τοῦ Δελβινακίου κείμενον χωρίον «Λέπενον», κωμόπολις ἀριθμοῦσα ἄλλοτε περὶ τοὺς 800 κατοίκους. Οἱ σπαχῆδες μὲ τὰς βιαιοπραγίας τῶν ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους του τὸ 1644 νὰ τοὺς φονεύσουν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κωματάρχου τῶν Ἀντιῶνιου. Μαθόντες οὗτο οἱ συγγενεῖς τῶν φονευθέντων, σπεύδουν ἀπὸ τὸ Δραγάτσι μὲ πολλοὺς ἄλλους, καίουν τὸ χωρίον καὶ ἀπαγάγουν τὴν σύζυγον τοῦ προεστῶτος Ἀντιῶνη.

Μνεϊάν τῆς ἀπαγωγῆς ἐκείνης κάμνει καὶ τὸ κάτωθι δημοτικὸν τραγοῦδι :

Ἐχάλασαν τὸ Λέπενο, Ἀντιῶνη, Ἀντιῶνη
καὶ τὴ μεγάλη χώρα, Ἀντιῶνη καπετάνε
Ἐπῆραν τὴν Ἀντωνάνα τὴν πολυξακουσμένη
Στὰ Γιάννινα τὴν ἀπερνοῦν στὴν Ἄρτα τὴν
[τηγαίνουν...]².

Κατὰ τὸν Δελβινακιώτην Γ. Γαζῆν τὸ νῦν χωρίον τοῦ Πωγωνίου «Φαράγγι», ἄλλοτε Γκουβέρι κτισθὲν τὸ 1692 ἀνῆκεν εἰς σπαχῆν πρὸς διαχειμασίν τῶν προβάτων του, καὶ τὸ ὁποῖον οὗτος ἐπώλησεν εἰς τοὺς Δελβινακιώτας διὰ 1.000 γρόσια³.

Σύσσωμον τὸ Δεμάτι μετηνάστευσε κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα εἰς Μακεδονίαν,

ἐπειδὴ δυναστικῶς οἱ σπαχῆδες αὐτοῦ ἀπῆλθον τελείαν καὶ ἀκριβῆ τὴν δεκάτην τῶν προϊόντων. Ἐπανάκαμψεν ὅμως, βραδύτερον τῆ παρακλήσει τῶν ιδίων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ἀποδημίαν αὐτὴν τοῦ πληθυσμοῦ εἶχον στερηθεῖ καὶ τῆς κατ' ἀποκοπὴν καθιερωθείσης δεκάτης⁴.

Κατὰ τὸν Λαμπρίδην αἱ βιαιοπραγίαι τῶν σπαχῆδων κατὰ τῶν χριστιανῶν προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τὴν ὀσημέραι ὑποτίμησιν τοῦ νομίματος καὶ τὴν συνεπείᾳ τούτου ὑπερτίμησιν τῶν καρπῶν καὶ ἰδίως τῶν σιτηρῶν. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον κατὰ πᾶσαν κρίσιμον τῶν κοινοτήτων περιστάσιν οὗτοι ἱκανοποιοῦντο, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κυβέρνησιν πολλάκις κατέφευγον ἵνα δικαιολογηθῶσι⁵. Οἱ κάτοικοι ἵνα ἀποφύγουν τὰς βιαιοπραγίας αὐτάς, ἠναγκάζοντο νὰ ζητοῦν τὴν προστασίαν ἰσχυρῶν ἀγάδων καὶ μπέηδων ἢ καὶ αὐτῆς τῆς βασιλομήτορος. Οὕτω καθιερώθη τὸ καθεστῶς τῆς προστασίας «ἀγαλίκι».

Οἱ κάτοικοι τοῦ Β διαμερίσματος τοῦ Μαλακασίου διετέλεσαν μέχρι τοῦ 1480 ἀνεξάρτητοι, ὅτε χάριν τῶν ποιμνίων τῶν ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς τότε βασιλομήτορος (βαλιδὲ Σουλτάνας) πληρώνοντες εἰς αὐτὴν ὡς φόρον ὑποτελείας 160.000 ἄσπρα ἐτησίως⁶.

Ἐκτὸς δὲ τῶν 45 — 50 χωρίων ποὺ ἀποτελοῦν τὸ Α διαμέρισμα τοῦ Ζαγορίου, καὶ ἄλλαι κοινότητες τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας ἢ ὕστερον ἀνεγνωρίσθησαν ὡς προικοδοτήσεις τῆς βασιλομήτορος, πληρώνουσαι τὴν δεκάτην τῆς ἐπικρασίας ὄχι εἰς τοὺς σπαχῆδες ἀλλὰ εἰς τὴν προστάτιδα αὐτῶν βασιλομήτορα καὶ εἰς ποσὸν ἐλάχιστον.

Ἡ Πογδόριανη οὕτω τοῦ Πογωνίου κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἔχουσα 243 στρατευσίμους ἐπλήρωνεν εἰς τὴν βασιλομήτορα 10.000 ἄσπρα, τὰ δὲ Δολιανὰ μὲ 48 στρατευσίμους ἐπλήρωνον τὴν ἰδίαν ἐποχὴν εἰς τοὺς σπαχῆδες 7.000 ἄσπρα⁷.

4. Λαμπρίδου : Κουρηντιανά, σ. 22.

5. Ἰδίου, ἐνθ' ἀν. σελ. 12.

6. Πουκεβίλ : Ταξιδιον, τόμ. Β', κεφ. 6, σελ. 320.

7. Λαμπρίδου : Μαλακασιακά μέγρος Β, σελ. 27.

1. Λαμπρίδου : Ἡπειρ. Μελ. Γ. σ. 9.

2. Ν. Πατσέλη : Τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἡπείρου, σελ. 88.

3. Γαζῆ : Κώδιξ τῆς βιογραφίας... (ἀνεκδοτὸν), Ἄμφισα 1841.

Ὅλαι αἱ κοινότητες πού ἐτέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς βασιλομήτορος ἦσαν σχεδὸν αὐτόνομοι καὶ εἰς οὐδεμίαν ἐπαρχιακὴν ἀρχὴν ὑπῆγοντο, ἀλλὰ διοικοῦντο ὑπὸ δημοτικῶν ἀρχῶν πού ἐξελέγοντο ἐλευθέρως. Αἱ κοινότητες αὗται ἐπλήρωνον μόνον εἰς τὴν βασιλομήτορα τὸν φόρον ὑποτελείας, τοῦ προβατονομίου καὶ προσωπικοῦ κατὰ πάσαν πρώτην Μαρτίου.

Καὶ τὸν μὲν προσωπικὸν τὸν ἐπλήρωνον εἰς τὸν ὑπάλληλον τοῦ Σουλτάνου εἰς Ἰωάννινα ἢ τὴν Τρίκλιν, τὸ προβατονόμιον ὅπου δωρὴν διεχειμάζον τὰ ποιμένα αὐτῶν καὶ τὸν ὑποτελείας, τὸν λεγόμενον «μ ο υ κ α τ ἂ» εἰς τὸν ἐπίτροπον τῆς βασιλομήτορος τὸν λεγόμενον «β ο ε β ὀ δ α ν» καὶ ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς διέμενεν εἰς Πογδόριανην.

Ἡ προστασία αὕτη τῆς βασιλομήτορος δὲν διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν διότι ἀπὸ τοῦ 1645 - 1650 οἱ κατὰ καιροὺς Σουλτάνοι ἀπέσπων ἀπὸ τὴν βασιλομήτορα διαφόρους κοινότητας καὶ τὰς διένεμον εἰς διαφόρους γενναίους πολεμιστὰς. Τὸ δὲ 1690 καὶ αὐτὴ ἢ Πογδόριανη, πού ἦτο ἡ ἔδρα τοῦ εἰσπράκτορος τῆς βασιλομήτορος ὑπεβλήθη εἰς τοὺς σπαχήδες.

Ἀπολέσασαι ὅθεν αἱ διάφοροι κοινότητες τὴν αὐτονομίαν των καὶ παντοδαπῶς πιεζόμεναι ἠναγκάζοντο ἢ νὰ ἐκποιοῦν τὰς ἰδιοκτησίας των ἢ νὰ ζητοῦν τὴν προστασίαν ἰσχυρῶν ἀντι βαρυντάτου τιμήματος.

Ἐπειδὴ, ὅμως προϊόντος τοῦ χρόνου ὅλαι αἱ κοινότητες ἀπεσπώντο ἀπὸ τὴν βασιλομήτορα, αὕτη ἀφιέρωσε πρὸ τοῦ 1788 εἰς τὰ ἱερὰ τῆς Μέκκας καθιδρυμάτα, τὴν Ζίτσαν, Ἄνω καὶ Κάτω Λαψίσταν, Πέραμα καὶ Μπισδουνόπουλο, ὅπου ἀπεστέλλοντο καὶ ὁ φόρος δεκάτης.

Εἰς ἓνα τῶν κωδίκων τῆς Μονῆς Δευάνου, ἀναγινώσκομεν ὅτι ἡ Δρόβιανη ἀπὸ μὲν τῆς κατακτήσεως μέχρι τοῦ 1538 ἐτέλει ὑπὸ σπαχήδες, ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1600 ὑπὸ τὴν βασιλομήτορα, ἀποτίουσα εἰς αὐτὴν 50.000 ἄσπρα, εἶτα μέχρι τοῦ 1615 ὑπὸ σπαχήδες καὶ αὐθις μέχρι τοῦ 1778 ὑπὸ τὴν βασιλομήτορα, χορηγοῦσα εἰς αὐτὴν 60.000 ἄσπρα¹.

Οἱ κάτοικοι ἐπὶ πλέον τῆς Γκριτσουνίστης πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς σπαχήδες κατέφυγον τὸ 1760 εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Σουμειμὰν πασᾶ τοῦ Βερατίου, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπεχρεώθησαν οὗτοι ἐγγράφως νὰ προσφέρουν τὸ 1/5 τῶν προσόδων των. Τὸ ποσοστὸν τοῦτο, λέγει ὁ Λαμπριδης, ραδιοῦργος ἐνὸς Παναγιώτη Δημητρίου ἀπὸ τὸ αὐτὸ χωρίον μετετράπη ἐντὸς ὀλίγου εἰς τακτικὸν γεώργιον. Διὰ τὴν μετατροπὴν δὲ αὐτὴν οἱ μὲν προεστῶτες τοῦ χωρίου ἀντημείφθησαν μὲ ἓνα φέσι, ὁ δὲ ραδιοῦργος καὶ ἀπατεὼν μὲ 12 στρέμματα γῆς, ἐλευθέρως γεωμόρου².

Καὶ οἱ κοινότητες τοῦ Ζαγορίου καίτοι αὐτονομούμεναι, εἶχον τεθῆ ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰσχυρῶν ἀγάδων καὶ μπέηδων ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρον, Τεπελένι, καὶ Ἰωάννινα, ἀντι τιμήματος ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου των (σουμπασάδων) πού διέμενον διαρκῶς εἰς κάθε χωρίον, τὸ ὁποῖον τοὺς συνετήρει, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐνίοτε ἐδάδειζον μὲ τοκογλυφικὸν τόκον ἐπ' ὀνόματι τῶν προΐσταμένων των³.

II

Τὴν μεγαλειτέραν ὅμως καταστροφὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὴ ἢ ἐθνικότης τῆς Ἡπείρου, ὑπέστη αὕτη μετὰ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν τὸ 1620—1650.

Ὡς γνωστὸν οἱ σπαχήδες ἦσαν ἀρχικῶς Χριστιανοί. Ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκστρατεύουν ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου εἰς ὅλους τοὺς πολέμους, συνηθροίζοντο εἰς Ἰωάννινα. Εἶχον ἰδικὴν τῶν σημαίαν μὲ σταυρὸν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὴν ὁποίαν ὅμως ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀντικαθιστοῦν μὲ τουρκικὴν, ὅταν ἐξεστράτευον πέραν τῆς Πίνδου.

Τὴν ὑποχρέωσιν αὐτὴν ἠκολούθησαν οἱ σπαχήδες ἐπὶ δύο αἰῶνας. Ὁ φθόνος ὅμως τῶν Τούρκων, λέγει ὁ Φιλήμων, συνώδευε πάντοτε τὰς ἀνδραγαθίας των.

Οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι σπαχήδες διετήρησαν, ὡς ἀποκλειστικὸν σχεδὸν προνόμιον τὰ σπαχηλίκια μέχρι τοῦ 1635, ὅταν

2. Ἰδίου Κουρεντιακά σελ. 11.

3. Ἰδίου : Ζαγορσιακά μέρος σελ. 78 - 79.

1. Ἰδίου ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 26.

ἐπὶ Σουλτὰν Μουράτ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐξωμώσουν. Ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο ἔδωσε μία ἐκστρατεία κατὰ τῶν Περσῶν ποὺ διήρκεσε περὶ τὰ τριάνοντα ἔτη (1620—1650) καὶ εἰς τὴν ὁποίαν σύμφωνα μὲ τὸν ὄρισμὸν τοῦ Σινὰν πασᾶ ὑπεχρεώθησαν νὰ συμμετάσχουν καὶ ἐκεῖνοι. Διὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην ὅλοι οἱ χριστιανοὶ σπαχήδες οἱ στρατεύσιμοι τοῦ Δελβίνου, Ἀργυροκάστρου, Κονίτσης καὶ Πρεμετῆς ἀνερχόμενοι εἰς 12.000 περίπου συνηθροίσθησαν εἰς Ἰωάννινα μὲ τὰς σημαίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου¹ καὶ ἐκείθεν ἔφθασαν ἕως τὸ Μέτσοβον, ὅπου ἀντικατέστησαν τὰς σημαίας των διὰ τῆς τουρκικῆς.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν ἡπειρωτῶν σπαχήδων, ὅταν εἶδον ὅτι οἱ τούρκοι ἔφευγον διωκόμενοι ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἀναπέτασαν τὴν Χριστιανικὴν σημαίαν καὶ ὀρμήσαντες ἀντενίκησαν τοὺς Πέρσας, μετὰ δὲ τὴν νίκην των αὐτὴν παρουσιάσθησαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Βεζύρη μὲ τὰς ἰδικὰς των σημαίας. Τὸ γεγονός τοῦτο, γράφει ὁ Φιλήμων, ἐνέσταξεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Βεζύρη καὶ τῶν ἄλλων Τούρκων τὴν ἀδιάλλακτον ζηλοτυπίαν, τὸ μῖσος καὶ τὰς κινδυνώδεις ὑποψίας διὰ τὸ μέλλον.

Ὁ τούρκος ἀρχιστράτηγος (σερασκέρης) ἐθεώρησε προσβολὴν τὴν ὑψωσιν τῆς σημαίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἣ ὁποία ἐσημαίνει ὅτι εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν ὑπηρετοῦν ἀρκετοὶ χριστιανοί, πρᾶγμα ἀπαγορευόμενον ἀπὸ τὸ Κοιάνι. Ἡ Ὀθωμ. Κυβέρνησις διέταξε τότε ὅπως τοῦ λοιποῦ μὴ ὑπάρχη ἕλλην σπαχῆς. Ὅσοι δὲ ἀπὸ αὐτοὺς ἤθελον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ νέμονται καὶ νὰ καρπῶνται τὸ δικαίωμα δεκάτων (σπαχλίκι) ἔπρεπε νὰ ἀσπασθοῦν τὸν ἰσλαμισμόν, ἄλλως θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ δουλοπαροίκου.

Κατόπιν τούτου πολλοὶ ἴνα μὴ στερη-

1. Οἱ Τούρκοι μέχρι σήμερον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι μουσουλμανικοὶ λαοὶ (Συρίας, Μεσοποταμίας, Περσίας) ἐξακολουθοῦν νὰ σέβονται ἰδιαίτερώς τὸν Ἅγιον Γεωργίον τὸν ὁποῖον ἐξακολουθοῦν νὰ θεωροῦν ἰδικόν των «τεντέ» ἄγιον).

θοῦν τὴν συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν των καὶ νὰ καταντήσουν ἀκτήμονες ἐδέχθησαν, τὸν ἰσλαμισμόν, καταπροδίδοντες τὴν πίστιν καὶ θυσιάζοντες τὰ ἐπουράνια εἰς τὰ ἐπίγεια. Οὕτω λοιπὸν ἀρχίζει τὸ δράμα τῆς ἐθνολογικῆς ἀλλοιώσεως τῆς Ἡπείρου καὶ ἰδίως τῆς Βορείου, συνεπεὶα τοῦ γεγονότος τούτου. Ἡ ἑλληνικὴ πλειονοψηφία τῆς ἐπαρχίας μετεγράφη εἰς σχετικὴν. Αἱ ἐθνολογικαὶ καταστροφαὶ συνεπεὶα τῶν ἐξωμώσεων τούτων διὰ μερικὰς περιφερείας ὅπως τοῦ Αὐλῶνος, Μπερατίου καὶ μέρος τῆς Χειμάρρας καὶ ἡ περιφημοῦ Μουζακιά ἦσαν ἀνεπανόρθωτοι. Αἱ περιφέρειαι αὗται ἔκτοτε ἐχάθησαν διὰ τὴν ἐθνότητα, ὁ θρύλος μόνον καὶ ἡ ἀρχαία ἀνάμνησις διετηρήθη καὶ τὸν ἀκούει συχνά τις, ἐκεῖ πῶς ὅλοι οἱ Τόσκιδες, οἱ Ὀθωμανοὶ τουτέστι κάτοικοι τῆς σημερινῆς Β. Ἡπείρου ἦσαν πρὸ δύο—τριῶν αἰῶνων Ἕλληνες χριστιανοί.

Ἄλλοι ἠσπασθησαν τὸν μωαμεθανισμόν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μόνον ἐμφάνισιν καὶ κατ' ὄνομα. Ἄλλοι συνεφώνησαν μὲ τὰς οἰκογενείας των, ὅπως ἴνα μὴ χάσουν τὸ σπαχλίκι καὶ τὴν ἐπικαρπίαν τῶν ἰδιοκτησιῶν, ἓνα μέλος τῆς οἰκογενείας δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμόν ἀπὸ δὲ τὰ εἰσοδήματά του χορηγῆ εἰς τοὺς συγγενεῖς του, ποὺ ἐναπέμεινον ὡς χριστιανοὶ ἀνάλογον μερίδα. Οὕτω λοιπὸν παρουσιάζετο εἰς τὰς τοιαύτας οἰκογενείας ἀλληλομαχία καὶ ἀναταραχὴ ἰδίως κατὰ τὰ πρώτα ἔτη τῆς ἐξωμώσεως. Εἰς τὴν αὐτὴν οὕτω οἰκογενεῖαν συνέβαιναν ὥστε ὁ ἄνδρας νὰ εἶνε ὀθωμανὸς ἢ Χριστιανὸς ἀρησίθρησκος, ἢ γυναῖκα του Χριστιανή, ὁ υἱὸς Τούρκος καὶ ἢ κόρη βαπτισμένη Χριστιανὴ καὶ ὅλοι μαζῆ νὰ κἀθηται εἰς τὴν ἰδίαν Τράπεζαν καὶ νὰ τρώγασιν κατὰ τὸν ἰδιόρρυθμον τρόπον τῆς θρησκείας των.

Τὴν συμφωνίαν ποὺ ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, μεταξὺ τῶν ἐξισλαμισθέντων χριστιανῶν, διετήρησαν οὗτοι ἐν ὅσῳ ἔζων τὰ ἀρχικὰ μέλη τῆς οἰκογενείας μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπέλθει ἡ συμφωνία. Οἱ ἀπόγονοι ὅμως αὐτῶν ἀπεστέρησαν τοὺς συγγενεῖς των τῆς τοιαύτης ἐπικαρπίας, ἔγιναν δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ μάστιξ τῶν χριστιανῶν. Οὕτω λοιπὸν ὁ μωαμεθανισμὸς εἰς τὴν Ἡ-

πειρον ἔλαβε μεγάλην πρόοδον, τὸ δὲ ρεῦμα τῆς ἔξισλαμίσσεως ἀνεχαιτίσθη μόλις τὸ 1786 συνεπεία τῆς τότε μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ Ρωσσίας συνθήκης.

Αἱ περισσότεραι ὄθεν ἔξισλαμίσεις εἰς τὴν Β. Ἡπειρον εἶχον ὡς αἰτίαν ἢ ἀποτέλεσμα τὴν διάσωση τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων ποὺ τὴν κατεῖχον τότε¹.

Τὸ τραγικώτερον ὅμως τῆς τοιαύτης ἔξωμοσίας εἶναι ὅτι οἱ ἔξωμόται Ἑλληνας καὶ Ἀλβανοὶ ἐζήτουν γυναῖκας Ἑλληνίδας, τὰς ὁποίας ἐξεβίαζον νὰ γίνουσι καὶ ἐκεῖναι ἔξωμόττουσαι, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀργότερον ἐπάλευον πρὸς συγκράτησιν τῶν τέκνων των εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν.

Εἰς ἀπόσπασμα τοῦ Κουβαρά, δημοσιευθὲν τὸ 1831, περιγράφεται ἡ δραματικὴ περίοδος, καὶ ἐκεῖ βλέπομεν ὅτι ὅλοι οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τοῦ Ἀργυροκάστρου, τοῦ Δελβίνου, τῆς Πρεμετῆς ἦσαν ἐπίσης χριστιανοὶ Ἑλληνας².

Ἀπὸ τοιαύτας ἔξωμοσίαις προήρχετο καὶ ὁ Ἀσλὰν πασᾶς ὁ ὁποῖος ἐλληνοπαῖς ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι τοῦ Ζαγορίου, γενόμενος σπαχῆς, διὰ τὰς πολεμικάς του ἀνδραγαθίας ἔγινε καὶ ἀρχηγὸς αὐτῶν (ἀλάιμπεης), κατοικῶν δὲ εἰς Ἰωάννινα ἐφθασεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πασᾶ. Ἀπὸ τὸν Ἀσλὰν πασᾶν αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐκνέβερνε τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τοῦ 1600 — 1612 καὶ τοῦ ὁποῖου ἀρχετοὶ ἀπόγονοι ἐχρημάτισαν μέχρι τοῦ 1788 διοικηταὶ Ἰωαννίνων, κατήγοντο, πρὸ αἰῶνος, ὅλοι αἱ σημαντικαὶ οἰκογένειαι, πολλαὶ τῶν ὁποίων διεκρίθησαν εἰς διαφόρους πόλεις ὅπως τὸ Ἀργυροκάστρον, Λιμπόχορον καὶ Καστοριάν ἦτοι Ἀσῆμ μπέης (υἱὸς τοῦ ποτὲ Μουσταφᾶ πασᾶ), Ἀσλὰν καὶ Νεμπῆ μπέηδες. Καπλὰν πασᾶ ἀπὸ τὸ Ἀργυροκάστρον, ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποῖου κατήγετο καὶ ὁ περίφημος Σουλεϊμὰν πασᾶς³.

Κατὰ τὴν παράδοσιν γόνος χριστιανικῆς οἰκογενείας ἦτο καὶ ὁ Ντουραχὰν πασᾶς, μπεϊλὲρ μπέης (ἀνώτατος διοικητῆς) τῆς Ρούμελης, ὁ ἰδρυτῆς τῆς Μονῆς τῆς

Ντουραχάνης, εἰς μνήμην τῆς Γενέσεως τῆς Θεοτόκου, κατὰ τὸ 1428, κατὰ τὸν Ἀραβαντινόν, κατὰ δὲ τὸν Λαμπρίδην τὸ 1434⁴.

Ἐξωμότης χριστιανὸς ἦτο ἐπὶ πλεόν καὶ ὁ κατὰ τὸ 1518 διοικητῆς Αὐλῶνος Λιάζ πασᾶς, ἀπὸ τὸ χωρίον Παλιάσα τῆς Χειμάρρας.

Οἱ ἔξισλαμιζόμενοι οὗτοι ὑποκινούμενοι καὶ φανατιζόμενοι, διέπραττον πρὸς τοὺς πρώην ἀδελφούς των Χριστιανούς, τὰ πλεόν φρικώδη ἐγκλήματα καὶ ἦσαν φανατικώτερα προσηλωμένοι εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς καὶ ἰδίως τῆς περιοχῆς τῆς Κορυτσᾶς ἠναγκάζετο ἕνεκα τούτου νὰ διάγῃ βίον ἀμυντικόν, ἀρματωλικόν. Ἐπὶ ὀλόκληρον αἰῶνα ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐπαρχίας ταύτης προφυλασσόμενος ἀπὸ τὰς συχνὰς καὶ πολυπληθεῖς πολλαῖς ἐπιδρομὰς ἔξει μὲ τὸ ὄπλον εἰς τὰς χεῖρας.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος ὅτε ἔπαυσε μὲν ἡ βιαία ἔξισλαμίσις, ἀλλ' οἱ ἔξισλαμισθέντες ἔγιναν οἱ περισσότεροι λησταί, ὁ δὲ τόπος δὲν ἠδύνατο ἕνεκα τούτου νὰ ἐπιδοθῆ εἰς τὰ εἰρηνικά του ἔργα, ἠναγκάσθη ὁ Σουλτάνος νὰ ἐκδώσῃ προστατευτικὰς διὰ τοὺς χριστιανούς διαταγὰς⁵.

Μὲ τὸν ἔξισλαμισμὸν αὐτὸν τῶν σπαχίδων, ἐδημιουργήθησαν αὐτομάτως εἰς τὴν Ἡπειρον δύο ἀντίζηλοι κοινωνικαὶ τάξεις. Ἡ τάξις τῶν μουσουλμάνων γαιοκτημόνων, ἰσχυρῶν οικονομικῶς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Πύλη παρεχώρει ἀφειδῶς τίτλους καὶ προνόμια καὶ ἡ τῶν ραγιάων Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῆς ἐπιμονῆς των εἰς τὴν θρησκείαν των ἐτέθησαν ὑπὸ διωγμὸν καὶ περιήλθον εἰς οἰκονομικὸν μαρασμόν.

Ὑπῆρχον βεβαίως καὶ μεταξὺ τῶν μουσουλμάνων ἀκτήμονες πιεζόμενοι οικονομικῶς, πλὴν ὅμως οὗτοι ἦσαν ἐλάχιστοι καὶ ἡ θέσις των ἐβελτιούτο συνεχῶς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τούτους δὲν ἐχῶ-

1. Τσοποτοῦ: ἔνθ' ἀν., σελ. 38.

2. Περιοδικὸν «Ἀθηνα», Μάρτιος 1831, σελ. 101.

3. Φιλήμωνος: Δοκίμιον Ἱστορικόν... Ναύπλιον 1834, σελ. 12 - 14.

4. Λαμπρίδη: Μαλακασιακὰ Ἀ', σελ. 37. Πρὸβλ. Δ. Σαλαμάγκα: Ἐφημερίς Ἰωαννίνων «Ἐθνικὸς Ἀγών», 4, 5, 6, 9 Ἀύγουστου 1950.

5. Παπασπύρου Ν. Ζέγκου: Βιογραφία Πελοκάρπου Δαρδαίου, Ἀθήναι 1927, σελ. 103.

ρίζεν ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους φεουδάρχας ἢ ἐθνικὴ συνείδησις. Ἐδούλευον λοιπὸν οἱ Χριστιανοὶ διὰ τοὺς πλουσίους πάτρωνάς των, τοὺς μουσουλμάνους μπέδες, ἀγάδες, πασάδες καὶ λοιποὺς τιτλούχους τῆς Αὐτοκρατορίας¹.

Ὁ Λαμπριδῆς περιηγηθεὶς τὰ μέρη τῆς σήμερον καλουμένης Β. Ἡπειροῦ γράφει τὰ κάτωθι:

«Ἡ κατὰ τὰ ἔτη 1735—1740 ἀλλαγὴ τῆς πατρῴας θρησκείας παρὰ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Ἀδλῶνός καὶ Μπερατίου ἐν τῷ τμήματι τῆς Μικρᾶς Μουζακιάς μάλιστα συνετέλεσε τὰ μέγιστα πρὸς περιστολὴν τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου ἐνθάδε ἰδίως. Ἐπιγραφαὶ δὲ ἑλληνικαὶ ἐπὶ λίθων ἀλλαχού μετηνεγμένων καὶ ἐντειχισμένων καὶ ἑλληνικὰ νομίσματα μαρτυροῦν τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην λαμπρότητα τῆς περιοχῆς ταύτης². Αἱ ἐθνολογικαὶ καταστροφαὶ τῶν περιφερειῶν ἐκείνων ἦσαν ἀνεπανόρθωτοι διὰ τὴν ἐθνότητα».

Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἀρβυροκάστρου ἢ ἀλλοίωσις ἦτο μικροτέρα. Ἡ πλειονοψηφία παρέμεινε ἑλληνική. Ὅλα τὰ χωρία τοῦ κάμπου τῆς Δροπόλεως διετήρησαν τὴν πίστιν των, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ παλαιὰ των ἦθη καὶ ἔθιμο, μὲ ἀπίστευτον δὲ φανατισμὸν προσεπάθησαν νὰ τὰ διατηρήσουν, καὶ τὰ σώσουν ἀπὸ τὸν πένιξ κατακλισμὸν τῆς ἐξωμοσίας, τῆς βιαιοτέρας σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας.

Τὴν τραγωδίαν αὐτὴν τῆς ἐξωμοσίας, μᾶς παριστάνει σπαρακτικὰ ἢ δημοτικῆς μας μοῦσα, ὁ καθρέφτης αὐτὸς τῶν μαρτυριῶν καὶ βασάνων τοῦ ἔθνους μας. Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι ποὺ ἐτούρκεψαν, καὶ οἱ ὅποιοι κατὰ βιάθος παρέμειναν κρυπτοχριστιανοί, παρακαλοῦν τὰς Ἑλληνίδας τῆς Δροπόλεως ποὺ διετήρησαν τὴν πίστιν των νὰ προσευχηθοῦν, νὰ κίμουν καὶ δι' ἐκείνους ἕνα σταυρὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἴδου αἱ σχετικαὶ στροφαὶ τοῦ τραγουδιοῦ:

Μωρ' δεροπολίτισσα μωρ' καὶ μένη
μωρ' δεροπολίτισσα ζηλεμένη...

1. Β. Ζώγκου: Ἡ θέσις τῆς Ἀλβανίας εἰς τὴν παρούσαν σύρραξιν σελ. 38.
2. Α α μ π ρ ὶ δ η: Ἀγαθοεργήματα τόμ. Β. σελ. 225 - 226. Πρβλ. Ἀ λ ε ξ ο ὄ δ η: Περιγραφή Βελεγράδων σελ. 17 - 18.

Βαλ' τὸ φέσι σου στραβά (κλπ)
καὶ σύρε στήν Ἐκκλησίαν
μὲ λαμπάδες, μὲ κεριὰ
καὶ μὲ μοσκοθυμιάτα.
Καὶ προσκίνα για - τε - μᾶς,
για - τε - μᾶς τοὺς χριστιανούς
ποὺ μᾶς σφάζει - ν - ἢ Τουρκιά
σάν τ' ἀρνιά τὴν πασκαλιά...

Ὅπως ὅμως εἶπομεν ὁ ἐθνολογικὸς χαρακτήρ τῆς Δροπόλεως δὲν ἠλωιώθη. Ὁ ἐκεῖ ἑλληνισμὸς ἀγωνιζόμενος μὲ ἀφάνταστον καρτεριαν, καὶ ἐμμένον μὲ ἀπίστευτον πίστιν εἰς τὰ πάτρια, κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὸν ἑλληνισμὸν, καὶ μάλιστα εἰς τοιαύτην μορφήν. Ὅστε νὰ θεωρεῖται οὗτος ἀπὸ ὄσους τὸν ἐπεσκέφθησαν ἡμετέρους καὶ ξένους ὡς ὁ ἀκραιφνέστερος καὶ ἀμειψέστερος ἀπὸ ὄσους διεσώθησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους μέχρι τοῦδε.

Εἰς τὴν Ἡπειρον ὁ θεσμὸς τῶν σπαχήδων καθρηγῆθη μαζὺ μὲ τοὺς Γενιτσαίρους, ὅταν εἰσῆχθη εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ νεώτερα ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ, ὁπότε καθρηγῆθησαν καὶ τὰ δικαιώματα τῶν σπαχήδων ἐπὶ τῶν γαιῶν. Ἐκτοτε ἡ δεκάτη μετετέθη εἰς τὸ κράτος καὶ ἀπετέλεσε δημόσιον ἔργιον πρόσοδον.

Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν σπαχήδων εἰς τὴν Ἡπειρον ἀνέλαβε ὁ Ρεσίτ πασᾶς. Τὸ ἔργον του ὅμως ἐκεῖνο ἀνεκόπη λόγῳ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Σαρράπου τῆς Σκόδρας Μουσταφᾶ πασᾶ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου διετάθη οὗτος νὰ ἀπέλθῃ, ἀργότερον δὲ διε ἀχθῆ νὰ ἀπέλθῃ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου ποὺ εἶχεν εἰσελθεῖ εἰς τὴν Συρίαν.

Τὸ ἔργον τῆς διαλύσεως τῶν σπαχήδων ἀνέλαβεν τότε ὁ ἀντάξιος υἱὸς τοῦ Ρεσίτ, Ἐμὴν πασᾶς, ἀργότερον δὲ ὁ στρατάρχης τῆς Ρούμελης Μουχαμέτ Ρεσίτ πασᾶς, ὁ ὅποιος τὴν 24ην Ἀπριλίου 1846 μετ'βη ἀπὸ Μοναστήριον εἰς Ἰωάννινα μὲ αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν νέον νόμον εἰς ὅλην τὴν Ἡπειρον, ὅπως καὶ τὸν ἐφηροσεν.

Ὅσοι σπαχήδες ὅμως ἔζων, κατὰ τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ, αὐτοὶ ἐξηκολούθουν νὰ λαμβάνουν ἀπὸ τὸ βασιλικὸν ταμεῖον, ποσὸν ἴσον μὲ ἐκεῖνο ποὺ παρήγαγε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἢ μίσθωσις τοῦ τιμαρίου των. Τὸ δικαίωμα ὅμως αὐτὸ δὲν πε-

ριήροχετο εἰς τοὺς κληρονόμους, μὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχικοῦ σπαχή.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ χωρία, ἀπὸ αὐτὰ ὅσα εἶχον ζητήσῃ τὴν προστασίαν τοῦ ἰσχυροῦ ἀγᾶ καὶ μπέη καὶ μετεβιβάσθησαν εἰς αὐτούς, αὐτὰ ἀπετέλεσαν τὰ λεγόμενα «τ σ ι φ λ ἰ κ ι α», οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων εἶχον περιέλθει εἰς κατάστασιν πραγματικῶν εἰλώτων.

Ἄλλα χωρία ἐξηκολούθουν νὰ παραμένουν σουλτανικά. Αὐτὰ προήρχοντο ἀπὸ σπαχλίκια πού εἶχον ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ σπαχίδες χριστιανούς πού δὲν εἶχον ἐξιλαμισθεῖ, ἢ ἀπὸ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας ἐκείνων ἀπὸ αὐτοὺς πού εἶχον ἐνταχθεῖ ὡς ἀρματωλοὶ κατὰ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς. Αὐτὰ εἶναι τὰ λεγόμενα «ἰ μ λ ἄ κ ι α» ἢτοι ἐθνικαὶ γαῖαι. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὅμως πολλὰ ἐπωλοῦντο εἰς διαφόρους ὀθωμανοὺς ἰσχυροὺς καὶ ἐγένοντο «τ σ ι φ λ ἰ κ ι α», καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀπαλλοτριώσις ἤρχισε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἡπείρου τὸ 1912, διὰ τοῦ γενικοῦ ἀγροτικοῦ νόμου τοῦ 1919.

Ὁ θεσμὸς τῶν σπαχίδων ἔχει ἑκατὸν ἔτη πού κατηργήθη εἰς τὴν πατρίδα μας Ἡπείρον. Ἡ ἀνάμνησίς του ὅμως προκαλεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸν τρῶμον, εἰς βαθμὸν ὅσπερ ἡ λέξις «σπαχίς» νὰ εἶνε συνώνυμος τοῦ τυράννου.

Ἡ φοβερωτέρα ὅμως καὶ ἀνεπανόρθωτος συνέπεια τοῦ θεσμοῦ τούτου, εἶνε ὅτι λόγῳ τῆς ἐξιλαμίσσεως τοῦ πληθυσμοῦ μετὰ τὸ 1630 πού ἐμνημονεύσαμεν, ἠλλοιώθη εἰς βάρος τοῦ ἐκεῖ ἐλληνικοῦ στοιχείου ἡ ἐθνολογικὴ ὑπόστασις τῆς χώρας, ἄλλοιώσις ἀρκετὴ ἵνα διαπραχθῇ εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος τὸ ἀνοσιούργημα τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας καὶ καταδικασθῇ ἕνα ἀπὸ τὰ ἐλληνικότερα ἀλύτρωτα τμήματα εἰς τὸν ἀλβανικὸν ζυγὸν καὶ τὸ σημερινὸν καθεστῶς τοῦ ἐρυθροῦ τυράννου Ἐμβέρ Χότζα.

Πρὶν τεματίσωμεν τὴν παρούσαν μελέτην μας, δίδομεν κατωτέρω ἀντίγραφα μερικῶν ἐγγράφων, σχετικῶν μὲ τὸν θεσμόν τοῦτον εἰς τὴν γενέτειράν μας, τὸ Δελβινάκιον, καὶ τὰ ὁποῖα ἀρνούμεθα ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου μας ἀρχείου.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΠΑΤΣΕΛΗΣ

Α Ν Α Φ Ο Ρ Α

Ἡγεμῶν μου,

Κραταιότατε, ἐνδοξότατε, εὐεργετικώτατε, εὐσπλαχνικώτατε, προστάτα καὶ πατρῶν ἡμῶν αὐθέντα μας εὐτύχει καὶ εὐδαιμώνει ἐν ὑγείᾳ.

Περίληψις

Ἐπειδὴ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ὁ δοῦλός σας ὀφείλει νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν, παρακαλεῖ ὅπως διὰ τὴν προμήθειαν χρειωδῶν ἐκστρατείας καὶ ὀδοπορικῶν, διαταχθῶσι τὰ δέοντα καὶ εἰσπραττόμενον ἀπὸ τοὺς δεκατιστάς, δοθῇ εἰς τὸν δοῦλον σας τὸ ἐκ χιλίων γροσίων δικαίωμά μας δεκάτης κατ' ἀποκοπὴν ὅπερ ἀνεκάθεν εἰσπράττομεν ἀπὸ τοὺς κατοίκους Δελβινάκιου καὶ τοὺς δεκατιστάς διὰ τὸ ἐκ τῶν τιμαρίων μας ἐν τῷ Δήμῳ Πωγωνίου ἀπὸ τοὺς κατοίκους Δελβινάκιου καὶ τοὺς δεκατιστάς τοῦ χωρίου τούτου.

Ὁ Δοῦλός σας

Μουσλήμ Ἀλῆ υἱὸς Σεῖχ Ἰβραήμ

Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς αἰτήσεως ὑπάρχει παραεμπικὴ διαταγὴ τοῦ ὀνόματι Χασάν πρώτου Ὑπασπιστοῦ τῆς Αὐλῆς καὶ Καϊμακάμη Δελβίνου διατάσσουσα νὰ δοθῇ ἀπὸ τὸ χωρίον Δελβινάκι τοῦ Δήμου Παληοπωγῶνι εἰς τὸν αἰτοῦντα Σπαχίην τὸ αἰτούμενον ποσό.

Τῆ 29 250 ἔτους (1834)

Κάνο θυμισι εγὼ σάμετ σάχος ελαβα το κεσίμ στου δελβινάκι ἀπὸ συνορο παλαμπελο χίλια ασπρα γιὰ τους χιλιους οχτάκοσιους δεκα πέντε καὶ δινο το τεσκερε μου στοὺς 1815 μαρτιου προτη

Σαμετ
Σπάχος
Τ.Σ.

Α Ν Α Φ Ο Ρ Α

Κραταιότατε, Εὐεργετικώτατε, Εὐσπλαχνικώτατε προστάτα, γενναϊόδωρε καὶ μεγάλθυμε καὶ Εὐεργετικώτατε Ἡγεμῶν Αὐθέντα μου.

Εὐτύχει καὶ εὐδαιμώνει ἐν ὑγείᾳ.

Ὁ δοῦλός σας ἀναφέρει διὰ τῆς παρουσίας τὰ ἐξῆς :

Ἐκ τοῦ ὀνόματι Τούη Χαλιφὲ (χαλιφικόνσορογοῦτι) χωρίου καὶ λοιπῶν ἄλλων τοῦ Δήμου Μαζαράκι τοῦ Σαντζακίου Δελβίνου, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ τιμαρίον μας

ὅπερ ἐξουσιάζω δυνάμει ὑψηλοῦ καὶ ἱεροῦ Μπερατίου, διὰ τὸ «τ ο ρ ά κ ι» (τὰ ἀκίνητα δ.λ.δ. τὰ κείμενα ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν «καλλιεργειῶν Δελβίνου» τῶν κειμένων ἐν τῷ Δήμῳ Πωγώνια(νης) τὰς ὁποίας σπεύρουν καὶ καλλιεργοῦν οἱ κάτοικοι Δελβινακίου, τὸ δόσιμον, τῶν καλλιεργειῶν τούτων ὠρίσθη κατ' ἀποκοπὴν, ἐνώπιον τοῦ ἐνδοξοτάτου αὐθέντου μας Μαχμουτ Πασᾶ, συμφώνως πρὸς τὰς ἱεράς διαταγὰς του, εἰς χίλια γρόσια ἐτησίως.

Τὸ δικαίωμα ὅμως ὅπερ ἔχομεν διὰ τὸ ἀντίτιμον τοῦ δεκατιμοῦ, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ τρία ἔτη προσπαθοῦμεν νὰ τὸ λάβωμεν ἀπὸ τοὺς Σουμπασάδες τοῦ Δελβινακίου, οἱ Σουμπασάδες δὲν ἔδωσαν οὔτε ὀβολόν. Τοῦτο παρέμεινεν εἰς χεῖρας τοῦ ἔξ Ἀργυροκάστρου Κασίμ ἐφέντη ἀπὸ τοῦ ἔτους 46 μέχρι τοῦ ἔτους 47 (1247) καὶ εἰς χεῖρας τοῦ ἐκ Λεσκοβικίου μολλά Ἀλῆ ἀπὸ τοῦ ἔτους 47 ἕως τοῦ ἔτους 48, καὶ εἰς χεῖρας τοῦ ἀρξισαράφη τοῦ ἐνδοξοτάτου Ἐμὴν πασᾶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 48 ἕως τοῦ ἔτους 49.

Ὁ δοῦλος σας ἦδη, οὕτως ἔδοξε τῷ Θεῷ, εὐρίσκειται ἐντὸς τῆς φυλακῆς καὶ σᾶς ἀπευθύνει τὴν παροῦσαν ἰκείαν ὅπως εὐσπλαχνιζόμενος ἔξ οἴκτου καὶ μεγαθυμίας καὶ ἐλεημοσύνης μοὶ χορηγήσετε ὑψηλὴν διαταγὴν σας, ἀπευθυνομένην πρὸς τοὺς σουμπασάδες Δελβινακίου διὰ τῆς ὁποίας νὰ λαμβάνηται, ὡς ἀνέκαθεν, εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔτους, δι' ἕκαστον προηγούμενον ἔτος, ἀπὸ τοὺς σουμπασάδες Δελβινακίου καὶ δίδετε εἰς τὸν δοῦλόν σας τὸ δικαίωμά μας ἐπὶ τοῦ ἀντιτίμου τῆς δεκάτης καὶ με ἀναξωγογήσητε.

Τὸ τέλος ἀνήκει εἰς Σᾶς. Ἐπὶ τούτοις, ἡ διαταγὴ καὶ τὸ πρόσταγμα τῆς ὑμετέρας ἐνδοξότητος.

Ὁ Δοῦλος σας

Ἐκ τῶν ἰπικῶν στρατευμάτων
Σεῖχ Ἰμπραῖμ υἱὸς Μεχμέτ

Ἐπισημειωματικὴ ἐνέργεια
Βεζυρικὸν Μονόγραμμα

Πρὸς τὸν Ἐντιμώτατον Μουσᾶ ἀγᾶν...

Ἰωαννίνων

Ἀφοῦ μελετήσῃς τὸ περιεχόμενον τῆς παρούσης ἀναφορᾶς νὰ καλέσῃς ἐνώπιόν

σου τοὺς μουλτεζίμηδες Ταχῆ ἀγᾶ καὶ Ἐλμάζ Βετζιχ ἀγᾶν καὶ ἄλλους ἐνδεικνυμένους καὶ ἐξακριβώσης τὸ ζήτημα καὶ τὸ βásiμοντῆς ὑποθέσεως νὰ δώσῃς προσοχὴν εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν καὶ ἐπὶ τὴν ἐπαλήθευσιν καὶ νὰ ἀναφέρῃς ταῦτα εἰς ἡμᾶς.

8 Σ. 249

Ἐτέρα ὑπογραφή

Ἀναφέρει δουλικῶς

Εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ἐκδοθέντος βεζυρικοῦ διατάγματος ἐξηκριβώσα ἐκ τῶν μουλτεζίμηδων (δεκατιστῶν) Ταχῆ ἀγᾶ, Ἐλμάζ ἀγᾶ καὶ ἄλλων τοιούτων τὴν ὑπόθεσιν περὶ διεκδικήσεως (αἰτήσεως) 1.000 γροσιῶν ὡς δικαίωμάτου δεκάτης σας κατ' ἀποκοπὴν, ὅπερ ἔχει ὁ ὑποβαλὼν τὴν ἀναφορὰν ἐκ Λοζατίου δοῦλός σας Σεῖχ Ἰμπραῖμ ἐπὶ τῶν προσηρημένων εἰς τὸ χωρίον Δελβινακί (γαῖων) τὰς ὁποίας ἐξουσιάζει δυνάμει ὑψηλοῦ Μπερατίου ἐγνωστοποιήθη εἰς ἡμᾶς ὅτι ἡ δεκάτη τῶν ἐν λόγῳ προσηρημένων γαιῶν καθωρίσθη πρὸ ἐτῶν εἰς χίλια γρόσια δυνάμει Βεζυρικοῦ Διατάγματος τῆς Ἑμετέρας Εὐεργετικότητος δοθέντος εἰς τὸν εἰρημένον Σεῖχην καθὼς καὶ δυνάμει δύο Διαταγμάτων ἑλληνιστὶ γεγραμμένων τοῦ ἐνδοξοτάτου Ἐμὴν πασᾶ πρὸς τὸν ἴδιον καὶ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ κατ' ἀποκοπὴν δεκάτη δύο ἐτῶν πρὸ τοῦ ἔτους 46¹ εἰσπραχθῆ ἀπὸ τοὺς δεκατιστὰς (μουλτεζίμηδες) τοῦ εἰρημένου χωρίου καὶ ὅτι παρὰ τὰ ἀνωτέρω τὰ ποσὰ αὐτὰ δὲν ἐμετρήθησαν ἐκ τοῦ ταμείου τῶν μουλτεζίμηδων ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀντιτίμου τοῦ ἰλιζαμίου (τῆς ἐκμισθώσεως δεκάτης).

Καθίσταται ὅθεν δῆλον εἰς τὴν ὑμετέραν περιουστάτην ἐξοχότητα ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν ἀνωτέρω σημειωθεῖσαν δῆλωσιν, δέον νὰ ζητηθοῦν ἀπὸ τὰ πρόσωπα ἅτινα εἰσέπραξαν διὰ λογαριασμὸν τοῦ Δημοσίου τὰς προσόδους τοῦ εἰρημένου χωρίου.

Τῆ 11 Σεπτ. 249 (1833)

Τ.Σ.

1. 1246 (1830) Δύο ἐτῶν δ.λ.δ. τῶν ἐτῶν 1828 καὶ 1829.

Ἡ μετάφρασις ἐκ τῆς τουρκικῆς τοῦ παρόντος ἐγγράφου ὀφείλεται εἰς τὸν ἐκ μητρὸς θεῖόν μας κ. Πέτρον Κ. Κύρον.

ΑΝ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ, Δημοδιδασκάλου

ΚΑΣΣΩΠΗ

Όταν για πρώτη φορά ανέβουμε στους αίματοβαμμένους βράχους του Ζαλόγγου και ρίξουμε μιὰ ματιά στη μαγευτική γύρω φύση, στὰ δυτικά μεταξύ Ζαλόγγου και του παρακειμένου χωριού Καμαρίνα θὰ ἰδοῦμε τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας Κασσώπης, πρωτεύουσας του ἑνδόξου κράτους τῶν Κασσωπαίων. Ὁ ἑρευνητὴς ἢ ὁ ἀπλὸς ἐπισκέπτης τῶν ἀρχαίων αὐτῶν ἑρειπίων ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή συνειπαίρεται ἀπὸ μιὰ ἐξαιρετικὴ γοητεία, ἀντικρῦζοντας τὴν πανέμορφη δόλογυρα φύση πὸ τὸ κέντρο της κατέχει ἡ Κασσώπη. Μπροστὰ στὸ βάθος ἀπλώνεται μὲ ὅλη τὴν ὁμορφιά του τὸ Ἴόνιο. Πιὸ κοντὰ μας, πρὶν τὸ μάτι μας κόψει τὴ θάλασσα, ἀπλώνεται ἕνας μεγάλος κάμπος μὲ τὶς ἀτέλειωτες μικρὲς λοφοσειρὲς του—ἡ Λάμαρη—καὶ πίσω μας ὀρθώνεται ἐπιβλητικὸς μὲ ὅλο τὸ μεγαλεῖο του ὁ χιλιотραγουδισμένος Ζάλογγος. Οἱ Κασσωπαῖοι ἐκλύστηκαν φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀσύγκριτη αὐτὴ ὠραιότητα καὶ ἔχτισαν ἐκεῖ τὴν πρωτεύουσά τους. Σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν δράσιν τῶν ἀρχαίων Κασσωπαίων πολὺ λίγα πράγματα γνωρίζουμε. (Δυστυχῶς οἱ προϊστορικοὶ καὶ οἱ πρώτοι ἱστορικοὶ χρόνοι τῆς Ἡπείρου εἶναι σκοτεινοί). Οἱ Κασσωπαῖοι ἦταν φιλή Θεσπρωτικῆ¹ καὶ κατεῖχε νοτιώτερα τῶν Θεσπρωτῶν τὸ ὄρεινὸ συγκρότημα τῶν Κασσωπαίων ὄρεων ἀπὸ τὸν Ἀχέροντὰ μέχρι τὸν Ἀμβρακικό. Ὁ λαὸς αὐτὸς εἶχε ἀξιόλογο πολιτισμὸ. Οἱ λίγες ἀρχαιοτῆτες πὸν βρέθηκαν στὰ ἑρείπια τῆς πρωτεύουσας

του καθὼς καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἑρείπια (Θέατρον, Ὠδεῖον, Βουλὴ κλπ.) μαρτυροῦν τὸ βαθμὸ τοῦ πολιτισμοῦ τους. Μέσα στὰ τόσα κτίρια πὸν στολίζουν τὴν ἀρχαία Κασσώπη σώζονται σήμερα δύο ἀρχαῖα θέατρα πὸν τὸ ἕνα, κατὰ τὴ γνώμη τῶν ἀρχαιολόγων, ἴσως νὰ ἦταν ὠδεῖο. Ὁ ἐπισκέπτης βλέπει τὸ κοῖλο μέρος τοῦ Θεάτρου στὸ βράχο καὶ τὶς κερκίδες πὸν καθότανε οἱ Κασσωπαῖοι καὶ παρακολουθοῦσαν τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων τραγικῶν καὶ ἄλλων δραματικῶν συγγραφέων. Οἱ διάφορες ἀνασκαφὲς ἔφεραν σὲ φῶς ἕνα ὑπόγειο θαλαμοειδὴ τάφο πὸν ἀνήκει ἀσφαλῶς σὲ κάποιον Κυβερνήτη τῆς χώρας αὐτῆς. Ἐπίσης οἱ περυσινὲς καὶ φετεινὲς ἀνασκαφὲς ἔφεραν σὲ φῶς ἕνα κτίριον μὲ ἀρκετὰ διαμερίσματα πὸν ἴσως νὰ ἦταν ἡ βουλὴ τῶν ἀρχαίων Κασσωπαίων. Ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη τοῦ κ. Δάκαρη ἔφερε ἐπίσης σὲ φῶς μέσα ἀπὸ τὰ ἑρείπια τῆς Κασσωπαίας βουλῆς μιὰ ὠραιωτάτη Κεφαλὴ τῆς Θεᾶς Ἀθηνᾶς. Πολλὲς ἄλλες ἐπίσης παλαιότερα μικροἀνασκαφὲς καθὼς καὶ οἱ βροχὲς ἀπεκάλυψαν διάφορες ἐπιτύμβιες πλάκες μὲ ἐπιγραφὰς. Μιὰ μάλιστα φέρει τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ ΑΝΙΚΑΤΟΣ ΚΕΦΑΛΟΥ κοσμημένη δόλογυρα μὲ ὠρεῖα σκαλιστὰ ἄνθη. Δυστυχῶς πάρα πολλὰ κρύβονται ἀκόμη μέσα στὴ γῆ. Ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη θὰ φέρῃ σὲ φῶς πολλὰ ἱστορικοπολιτιστικὰ στοιχεῖα ὅποτε θὰ μπορούμε νὰ μιλοῦμε μελλοντικὰ σαφέστερα γιὰ τὴν Ἱστορία, τὴν δράσιν καὶ τὸν πολιτισμὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Ἐνα μεγάλο τεῖχος πολυγωνικοῦ σχήματος περιέβαλε τὴν Κασσώπη πὸν τὴν ἔκανε πάντα νὰ εἶναι ἀπόρρητη σὲ κάθε ξενικὴ προσβολή.

Ἔτσι οἱ Κασσωπαῖοι διατηροῦσαν τὴν ἀνεξαρτησία τους μέχρι τὴν ἐποχὴ πὸν

1. Στραβ. Ζ. 7, 5, 6. 323, 324 «Χάονες μὲν οὖν καὶ Θεσπρωτοὶ καὶ μετὰ τούτων ἐφεξῆς Κασσωπαῖοι (καὶ οὗτοι δ' εἰσι Θεσπρωτοὶ) τὴν ἀπὸ τῶν Κεραυνίων ὄρεων μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου παραλίων νέμονται χώραν εὐδαίμονα ἔχοντες.

οί παντοδύναμοι Μολοσσοί κατέλαβαν ὅλη τὴν Ἡπειρο, ὁπότε καὶ ἡ γῶρα τους ἔγινε τμήμα τοῦ μεγάλου Μολοσσικοῦ κράτους.

Οἱ διάφορες ἐπιγραφές μᾶς διαφωτίζουν ὅτι οἱ Κασσωπαῖοι πολὺ ἔνωρὸς ἤρθαν σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς γύρω γειτονικοὺς λαοὺς εἴτε μὲ ἐμπορικὰ συναλλαγὰς εἴτε μὲ κατακτητικὰς προθέσεις. Ὁ συνάδελφος Γεώργιος Σακκάς, Διευθυντὴς Δημοτικοῦ Σχολείου Καμαρίνας, εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δώσῃ γραπτὴ μιά ἐπιγραφὴ πού βρέθηκε σὲ ἐπιτύμβια πλάκα στὸ Θύρρειον τοῦ Ξηρομέρου καὶ ἡ ὁποία μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Κασσωπαῖοι γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο εἶχαν φθάσει μέχρι τὴν Ἀκαρνανία.

Νά, τί ἀκριβῶς γράφει: ΠΑΤΡΙΣ ΜΕΝ ΚΑΣΣΩΠΑ ΜΑΤΕΡ ΔΕ ΜΟΙ ΕΞΕΚΕΝΩΣΕ ΤΕΚΝΑ ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΝ ΚΑΙ ΕΧΕΝΙΚΑΝ ΑΛΛΑ ΠΑΝΤΟΒΑΡΥΣ ΑΔΗΣ ΗΡΠΑΣΕΝ ΑΥΤΑ.

Κατὰ τὴν τετάρτη περίοδο οἱ Κασσωπαῖοι εἶχαν κόψει δικό τους νόμισμα χάλκινο. Κατὰ τὴν τρίτην ἀργυρὸ πού ἔφερε στὸ ἔμπροσθεν μέρος κεφαλὴ Ἀφροδίτης μετὰ πλόου στὸ πίσω δὲ μέρος τὴν ἐπιγραφὴ ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ.

Δυστυχῶς ἡ λαμπρὴ αὐτὴ πόλις κατεστάρφη τὸ 167 π.χ. ἀπὸ τὸν Ὑπατο τῶν Ῥωμαίων Αἰμίλιο Παῦλο ὁ ὁποῖος κατέστρεψε 70 Ἡπειρωτικὰς πόλεις (κατὰ τὸ πλεῖστον Μολοσσικὰς) καὶ ἐξανδραπόδισε 150.000 κατοίκους γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἡπειρώτες πού ἐξεστράτευσαν μὲ τὸ Βασιλέα τους Πύρρο στὴν Ἰταλία. Ἔτσι ἡ Κασσώπη μετεβλήθη σὲ σωροὺς ἀπὸ ἔρειπια πού θὰ μαρτυροῦν πάντα πῶς ἐκεῖ ἔζησε καὶ ἔδρασε ἕνας λαὸς καθαρὰ Ἑλληνικὸς μὲ ἀξιόλογο πολιτισμὸ καὶ δράσι.

ΑΝ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Στράβων Ζ, 7, 5, Ἡρόδοτος, Δ. Εὐαγγελίδης οἱ Ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἡπείρου, Ἱστορία Ἑλλάδος Κ. Παπαρηγοπούλου, Τρ. Εὐαγγελίδη Νέος Μπαϊδεκερ. Περιοδικὸ

«Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ζωή», Ἐγκυκλοπαίδεια Ἑλευθερουδάκη, περιοδικὸ «Ἡλιος» τόμος Ἑλλάς, Ἄλ. Πάλλη Μελέται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Χορογραφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἡπείρου στὴν Πανδώρα.

*

Σημ. Συντάξεως: Δὲν εἶναι βέβαιο, ἴσως νὰ εἶναι καὶ ἀπίθανο, ἔάν καταστράφηκε ἡ Κασσώπη ἀπ' τὸν Αἰμίλιο Παῦλο, γιὰ τοὺς ἔξης λόγους:

1) Οἱ Κασσωπαῖοι ἦταν Θεσπρωτοὶ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶναι γνωστὸ, ὅτι στράφηκαν κυρίως κατὰ τῶν τότε κυριάρχων τῆς Ἡπείρου, τῶν Μολοσσῶν, συμμάχων τῶν Μακεδόνων, ἀσπόνδων ἐχθρῶν τῶν Ῥωμαίων. Ἀντίθετα τμήμα τῶν Θεσπρωτῶν φαίνεται νὰ συνεμάχησε μὲ τοὺς ἐπιδρομεῖς Ῥωμαίους.

2) Οἱ ὡς τώρα ἀνασκαφῆς ἔφεραν σὲ φῶς ἐπιτύμβιες πλάκες, ἀγγεῖα, πίθους, οἰκιακὰ σκευῆ καὶ νομίσματα τῶν Ῥωμ. Χρόνων καὶ τῶν ὑστέρων Ῥωμαϊκῶν ἀκόμα. Φαίνεται ἐπομένως ὅτι ἡ Κ. ἐπέζησε καὶ μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴ κατάκτηση. (167 π.Χ.) ἴσως ὁμως μὲ φθίνουσα ἀκμῇ.

3) Ἐνῶ οἱ ἀρχαῖες πηγὲς ἀναφέρουν ὅτι πολλὰς πόλεις τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας (Ἀμβρακία, Ἀνακτόριον, Καλυδὼν) ἐξεκένωθησαν ἀπὸ τὸν Ὀκτάβιο (29 π.Χ. περίπου) καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ὑποχρεώθηκαν νὰ συνοικισθοῦν στὴν νεοσύστατη πόλη, τὴν Νικόπολη, ἡ Κασσώπη δὲν ἀναφέρεται ἀπ' τις πηγὰς αὐτές, νὰ ἐγκατελείφθη. Πιθανῶς τοῦτο ὀφείλεται σὲ δύο λόγους. Πρῶτα, γιατί, ἡ Θεσπρωτικὴ πόλη, δὲν καταστράφηκε, ἀλλὰ ἐξακολούθησε νὰ βρίσκεται σὲ ἀκμῇ, καὶ δεύτερο, γιατί ἴσως ἐχρησίμευε σάν ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς Νικοπόλεως ἐναντίον τῶν βορείων ἐπιδρομῶν κι' αὐτὸ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι πιθανὸ νὰ διέφυγε ἀπὸ τὴν προσοχὴ τοῦ τόσο στρατηγικοῦ πνεύματος τοῦ Ὀκταβίου.

II.

Ἡ μετρικὴ ἐπιγραφὴ ἀπ' τὸ Θύρρειο εἶναι ἤδη γνωστὴ, δημοσιευθεῖσα ἐδῶ καὶ ἀρχετὲς δεκαετίες στὸ BCH, 1886 σελ. 178, no 3. (Bulletin Correspondance Hellénique).

Τὴν ἄλλη, πού βρίσκεται μπροστὰ ἀπ' τὴν ὠραία πύλη τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς Ζαλόγους (Ἀνιάτος Κεφάλους) τὴν πρωτοδημοσίευσε ὁ Εὐαγγελίδης στὴν Α.Ε. (Ἀρχ. Ἐφημερίδα) 1914 καὶ τὴν ἀναφέρει γιὰ ἄλλη μιά φορὰ ὁ γυμνασιάρχης Χρ. Σούλης (Ἡπειρ. Χρονικά 1934 σελ. σελ. 110).

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Η ΔΙΩΓΜΕΝΗ

- Μιά Παρασκευή, κι' ένα Σαββάτο βράδυ,
Μάννα μ' μ' έδιωχνε από τὸ σπιτικό μου
Φεύγω κλαίοντας, φεύγω μοιρολογιῶντας
Παίρον' ένα στρατί, στρατι και μονοπάτι.
Βρίσκ' ένα δεντρί, ψηλὸ σὰν κυπαρίσσι,
Στέκω τὸ ζωτῶ, στέκω και τὸ ξετάζω.*
- Δὲν μοῦ λὲς δεντρί, δεντρί και κυπαρίσσι,
ποῦ νὰ βραδυνασιῶ και ποῦ νὰ μείν' ἀπόψε ;
- Νὰ ἡ ῥίζα μου νὰ δέσης τ' ἄλογό σου
νὰ κι' οἱ κλώνοί μου, στὸν ἴσκιό ἀπὸ κάτω,
πέσε πλάγιασε, πέσε γλυκοκοιμήσου.
Σήκων τὸ πουργὸ και πλήρωσε τὸ νοῖκι,
δνὸ σταμνιά νερὸ στὲς ῥίζες μου νὰ χύσης.
- Ὡς και τὸ δεντρί τὸ νοῖκι μοῦ γυρεύει.

||

Ο ΔΥΟΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

- Ὁ δνόςμος κι' ὁ βασιλικὸς και τὸ μακεδονίσι,
πᾶν τὰ ματάκια μ' βρούση,
ν αὐτὰ μ' ἀποκοιμήσανε και μούφηνγε ἡ ἀγάπη
κοντούλα και γιομάτη
Παίρνω τὰ ὄρη σκούζοντας και τὰ βουνὰ ζωτῶντας,
Θεὸν παρακαλῶντάς:*
- Μὴν εἶδες τὴν ἀγάπη μου, τὴν ἀγάπητικιά μου
τὴν φλόγα τῆς καρδιᾶς μου;
Ἐφῆς τὴν εἶδα στ' ἀργαλειό, στὸν ἀργαλειὸ νὰ ὑφαίνη
κι' ἐμένα δὲν μοῦ κρένει.*
- Ἐφαίνει τὰ μεταξωτά, ὑφαίνει τὰ λαχούρια,
Γειά σου ἀγάπη μου καινούργια.*

[Συλλογὴ Βασιλείου Σκαφιδᾶ]

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΙΣ ΤΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΟΝ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ ΣΥΜΒΟΛΗ*

Β') ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΔΡΥΜΑΔΩΝ

στ' ἀγριογόλευκα· λοφίσκος λαβὸν τὸ ὄνομα ἀπὸ ἀγριολευκάς. Παρατηρητέον τὸ οὐδέτερον γένος ἐδῶ.

στὸν Ἀιδανάση· τοποθεσία καὶ χωράφια ἀπὸ παρακείμενον ἐξωκκλήσι ἀνήκον εἰς τὸν Κακόλακκον.

στὸν Ἀιλζᾶ· λόφος, ἐξωκκλήσι.

στὸν Ἀινικόλα· τοποθεσία καὶ ἀμπέλια λαβόντα τὸ ὄνομα ἀπὸ παρακείμενον ἐξωκκλήσι.

στὸν Ἀισπυρίδωνα· χωράφια καὶ κῆποι λαβόντες τὸ ὄνομα ἀπὸ εὐρισκόμενον μεταξὺ αὐτῶν εἰκόνισμα τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος.

στ' ἄλωνάκι· χωράφια κείμενα ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου καὶ ὀλόκληρος ὁ ἐφ' οὗ κεῖνται λόφος. Ταῦτα λόγῳ τῆς διαπλάσεως τοῦ λόφου ἔχουν ἐν τῷ συνόλῳ των στρογγύλον, ὡσὰν ἄλωνάκι, σχῆμα.

στ' Ἀλέξη τὸ λάκκο· λάκκος. Ἄγνωστον διατὶ ὠνομάσθη οὕτω.

στὲς ἄλουπότρυπες· ἐκ φωλεῶν ἄλωπέκων ὠνομάσθησαν καὶ τὰ χωράφια καὶ ὁ περιβάλλον ταῦτα ἀκαλλιεργητος χώρος.

στ' ἀμπέλια (προφ. στ' ἀμβέλια)· ὄνομα χωραφιῶν, ὅπου τόρα δὲν ὑφίστανται ἀμπέλια.

στὴν Ἀνδοιγγάδα (δηλαδὴ στὴν Ἀγία Τριάδα)· λοφίσκος καὶ χωράφια καὶ ἐξωκκλήσι.

στ' ἀπαντημένο (προφ. στ' ἀπανδημένο)· τὸ ἄνω τῶν Δρυμάδων πρᾶνὲς τῆς Νεμέρτσ(κ)ας, ὅπου ἀπαγορεύεται ἡ ξύλευσις καὶ ἡ βοσκὴ τῶν ζῴων. (Περὶ τῆς λέξεως

ἀπαντῶ βλ. Συμβολὴν μου εἰς τὸ τοπωνύμιον τοῦ Πωγωνίου, Ἡπ. Χρον. τ. Η').
στὴν ἀφωρεσμένη· χωράφια. Ἰσως ἐδόθη τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι δὲν προκόβουν ἐδῶ τὰ σιτηρά.

στὸ βαθύλακκο· χεῖμαρρος, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν παρακείμενην τοποθεσίαν.

στοῦ Βάκα· χωράφια. Κυριώνυμον διατηροῦν τὴν ἀνάμνησιν οἰκογενείας μὴ ὑφισταμένης ἤδη.

στὲς Βασιλάτες (προφ. στὲς Βασιλάτες)· χωράφια. Ἡ κατάληξις -άτες εἶναι δηλωτικὴ καταγωγῆς ὅθεν Βασιλάτες οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὸν Βασίλην, Γιωργοτσάτες οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὸν Γιωργοῦτσον, Πλεσάτες οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὸν Πλέσαν. Καὶ ἓνα πλῆθος ἄλλων τοπωνυμίων ἐν Β. Ἡπειρῳ λήγον εἰς -άτες, δηλωτικὰ προφανῶς τοῦ προγόνου οἰκιστοῦ: Μπουλιάρατες, Ζερβάτες, Προγονάτες κ.τ.τ. ἢ μὲ τὴν ἄλλην μορφήν τὴν ἐκ τῆς γενικῆς: Μπουλιάράτι, Ζερβάτι, Πλεσάτι, Προγονάτι. Περιέργως τὸ προκείμενον τοπωνύμιον ἐστράπη εἰς θηλυκὸν γένος. Πιθανώτατα οἱ ἰδιοκτῆται τῶν χωραφιῶν τούτων ἐγκατεστημένοι παρ' αὐτὰ ἐν ἀγροτικῇ καλύβῃ ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ δημιουργηθῇ τὸ τοπωνύμιον ἐκ τῶν φράσεων: Πάω στοὺς Βασιλάτες, ἔρχομαι ἀπὸ τοὺς Βασιλάτες, πέρασα ἀπὸ τοὺς Βασιλάτες.

στὴ βουβαλιὰ· χωράφια ὀνομασθέντα οὕτω ἀπὸ βουβαλιές ποῦ ὑπάρχουν ἐκεῖ ὥστε φυτώνυμον.

στὰ βοῦρλα στὸ λάκκο· Λάκκος καὶ τὰ ἐκατέρωθεν κείμενα χωράφια. Φυτώνυμον.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

στοῦ βάλιον· λόφος, στάλος, χωράφια. Κυριώνυμον.

στοῦ βέγα· χωράφια. Κυριώνυμον.

στά βειμάτικα· χωράφια. Κυριώνυμον. (*βέμας ἢ *βέμος > βειμάτες > βειμάτικα).

στοῦ βραίμη· τοποθεσία, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνουν οἱ ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου κείμενοι κῆποι. Προφανῶς κυριώνυμον.

στοῦ δογδάνου· λόφος. Πιθανώτατα κυριώνυμον.

στὴ γεροκοφωλιά· λόφος καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτὸν χωράφια. Παρατηρητέα ἢ πρὸς τὸ ἀκολουθοῦν ο τῆς συλλαβῆς κο ἀφομοίωσις τοῦ α τῆς β' συλλαβῆς τῆς λέξεως· ὥστε γερακοφωλιά > γεροκοφωλιά.

στοῦ Γηωργονίκα· χωράφια καὶ ὁ περίξ χώρος, διατηροῦντα τὴν ἀνάμνησιν οἰκογενείας ἰδιοκτητῶν μὴ ὑφισταμένης ἤδη.

στὴ γκούρζα (προφ. στὴ γούρζα)· χωράφια καὶ κῆποι. Δὲν γνωρίζω τί σημαίνει ἢ λέξις.

στὴ γούβα· χωράφια κείμενα εἰς βαθούλωμα ἐδάφους.

στὴ δαμασκηγιὰ ἢ στὴ δαμασγιὰ· λόφος, ἢ εἰς τοὺς πρόποδας τούτου κειμένη κοιλὰς καὶ ὁ διὰ ταύτης διερχόμενος χείμαρρος· δαμασκηνέα δὲν ὑφίσταται τώρα. Παρατηρητέα ἢ δι' ἀνομοίωσιν ἀποσιωπησις τῆς συλλαβῆς κη, ἔνθα οὐρανικὸν τὸ κ, διὰ τὸ παρακείμενον συγγενὲς σζ. (Πρβλ. τὸ ἡπειρωτικὸν καὶ ρουμελιώτικον Θανάης < Θανάσης, Χαρίης < Χαρίσης, χαρίεις < χαρίζεις, ἔνθα ἢ ἀνομοίωσις κατ' ἀντίθετον φοράν).

στοῦ δουρδουμάνη· ὁ λάκκος καὶ οἱ παρακείμενοι κῆποι.

στοῦ Ζερβοῦ· λάκκος, χωράφια. Κυριώνυμα ἀμφοτέρω.

στὸ ζωναράτο· λόφος, ἐν ᾧ τὰ πετρώματα διακρίνονται διατεταγμένα δίκην ζωνῶν.

στὸ καγκέλι (προφ. στὸ κανγέλι)· ἢ πλαγιὰ διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται ἑλικοειδῆς δρόμος (καγκέλια) διὰ τὴν Νεμέρτσ(κ)αν καὶ τὰ ἐκεῖ εὐρισκόμενα χωράφια.

στοῦ Καραντζιά τ' ἀλώνι· λόφος καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ κείμενα χωράφια. Δὲν ὑφίσταται τώρα ἀλώνι ἐκεῖ.

στοῦ καλοέρου ἢ καὶ (μὲ διατήρησιν τοῦ τόνου κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν) στοῦ καλόερον· λάκκος. Ἄγνωστος ἢ αἰτία τοῦ τοπωνυμίου.

στά κανναβοτόπια· χωράφια μετὰ τῆς πέριξ περιοχῆς δεικνύοντα μὲ τὸ τοπωνύμιον τοῦτο καὶ ἓνα εἶδος κολλιεργείας, μὲ τὸ ὁποῖον ἡσχολοῦντο οἱ παλαιότεροι.

στὴν καρυοπούλα (προφ. στὴν γαρλοπούλα)· φωτῶνυμον χωραφιῶν, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν τώρα καρυδιῆς ἢ (ἡπειρωτικώτερον) καρνές.

στοῦ Καταραμβᾶ· κυριώνυμον ἐξάρσεων ἐδαφικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐν μέρει καλλιεργοῦνται

στὴν καψάλω (προφ. στὴν γαψάλω)· ὀνομασία μερικῶν κήπων. Ἴσως ἀπὸ κανένα καψαλισμένον κορμὸν δένδρου.

στὴν κερασιά (προφ. στὴν γερασιά). ὄνομα τοποθεσίας, ὅπου τώρα δὲν ὑπάρχει κερασιά.

στὸ κλήμα· λόφος, χωράφια καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ λόφου στάλος. Κλήμα τώρα δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ.

στοῦ Κόικον· πλαγιὰ. Κυριώνυμον.

στὸ κόνισμα· βοσκοτόπι, ὅπου ὑπάρχει εἰκόμισμα.

στὸν Κομφόλαγγο (προφ. στὸν γουφόλαγγο)· λόφος. Ἴσως εἶναι κυριώνυμον. Διὰ τὴν κατ' αἰτιατικὴν ἐκφορὰν καὶ ὄχι κατ' ὀνομαστικὴν, ὅπως εἰς τὰ ἄλλα κυριώνυμα, ἰσχύουν ὅσα ἐγράφησαν διὰ τὸ τοπωνύμιον στὸν Ἀμαλῆ τοῦ Δολοῦ ('Ἡπειρ. Ἑστίας, τεῦχος Η', σελ. 815). Ἐὰν ὅμως δὲν ἔχωμεν ἐδῶ β' συνθετικὸν τοῦ τοπωνυμίου τὸ ὄνομα Λάγγος (Λιγγῶν ἐγνώρισα ἐν Β. Ἡπειρῶ διαρκούντος τοῦ Ἑλληνοϊταλικῶ πολέμου), ἀλλὰ τὸ οὐσιαστικὸν λόγγος, τότε παρουσιάζεται ἐδῶ ἀνομοίωσις τοῦ λο εἰς λα διὰ τὰ παρακείμενα ο. στὸ κουφονέρι· χείμαρρος ὁῶν ἄνευ πατάγου.

στὴν κρανιά (προφ. στὴν γρανιά)· Φυτώνυμον τοποθεσίας καὶ χωραφιῶν.

στὴ λακκοπούλα· μικρὰ κοιλὰς, ὅπου καλλιεργοῦνται καὶ τινα χωράφια ἔχοντα τὸ αὐτὸ ὄνομα.

στά λαφομούρζα· τόπος μὲ βαθουλώματα, ὅπου συλλέγεται νερὸ καὶ πίνουν

τάλαφια. (*Μούρσα* (ἦ), κοίλωμα μὲ νερό).
 — *στὴ λιθαρόστρουγκα* (προφ. *στὴ λιθαρό-*
στρουγκα) λόφος καὶ χωράφια. Ἡ ἐκεῖ
 εὗρισκομένη λιθίνη στρούγκα ἔδωσεν
 ἀφορμὴν νὰ δηιουρηθῆ τὸ τοπωνύμιον
 κατὰ διαστολὴν πρὸς ἄλλες στρούγκες,
 φτειαγμένες προχείρως ἀπὸ ξύλα, βάτους
 καὶ παλιούρια.

στὰ λισβάγια (πλαγιά ὀνομασθεῖσα
 οὕτω ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ χώματος
 (λίσβας).

στὰ μαράτικα ἢ *στὰ μαρέικα* ἢ κατὰ
 ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν *στὰ μαραῖικα* λό-
 φος καὶ χωράφια προφανῶς ἐξ οἰκογενείας
 Μάρη. Ὡστε *Μαράτες* > *Μαράτικα*, *Μα-*
ραῖοι > *Μαραῖικα*.

στοῦ Μάτανγα χαράδρα.

στὸ μεγαβορτόπι λακκιά μεγάλη. (Βλ.
 Χρ. Σούλην ἐν Ἠπ. Χρονικοῖς 1932 σελ.
 225 εἰς λέξιν *βορτόπι*).

στὸ μεγαδένδρο συστάς δένδρων ὑπὸ
 τὰ ὁποῖα ὑπάρχει εἰκόνισμα. Τὸ τοπωνύ-
 μιον διατηρεῖ τὴν ἀνάμνησιν ἐνὸς μεγάλου
 δένδρου προὔπαρξαντος ἴσως τῆς σημε-
 ρινῆς συστάδος.

στὸ μεγαλάκκο ἐπιμήκης καὶ ἀρκετοῦ
 πλάτους λακκιά. Τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔχουν καὶ
 τὰ ἐν αὐτῇ χωράφια.

στὸ μεγαπροσήλιο μεγάλη προσηλιακὴ
 πλαγιά. Παρατηρητέος ὁ τονισμὸς καὶ
 τοῦ α' συνθετικοῦ ἐπὶ τῆς τελικῆς του συλ-
 λαβῆς, ἐπειδὴ τονίζεται ἡ δευτέρα συλλα-
 βὴ τῆς λέξεως *προσήλιο*, τῆς κατεχούσης
 ἐδῶ θέσιν β' συνθετικοῦ. Τοιοῦτος τονισμὸς
 δὲν ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ δύο προηγούμενα το-
 πωνύμια *μεγαλάκκο*, *μεγαδένδρο*, διότι τονί-
 ζεται ἡ εὐθύς μετὰ τὸ γα συλλαβῆ. Κοιτάζω
 τὰ σημειώματά μου καὶ δὲν εὗρισκω καὶ
 ἄλλον τόνον εἰς τὸ ἀνωτέρω τοπωνύμιον
μεγαβορτόπι ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ βεβαι-
 ῶσω ἂν προεφέρθη ἡ λέξις μὲ ἓνα τόνον
 ἢ ἂν ἐγὼ παρέλειψα νὰ σημειώσω καὶ
 δεύτερον τονισμόν.

στὰ μερόδρυγα ἐξάρσεις ἑδαφικαὶ καὶ
 χωράφια, ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἤδη *μερό-*
δρυα, (εἶδος δρυός).

στὰ μελόνηθρα τόπος βσσηκῆσιμος,
 ὅπου ὑπάρχουν καὶ μεγάλες πέτρες. Δὲν
 γνωρίζω τὴν σημασίαν τῆς λέξεως.

στὰ ναναῖικα χωράφια.

στὰ νεζιάτικα χωράφια. Κυριῶνυμα
 ἀμφοτέρω.

στὴν παλιοκάλυβα (στὴμ βαλιοκάλυβα)
 λοφίσκος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ὅπως μαρτυρεῖ
 τὸ τοπωνύμιον, ὑπῆρχε κάποια καλύβη.

στὴν Παναγιά (προφ. *στὴμ βαναγιά*)
 ἐξωκκλήσι, χωράφια.

στὰ παλιάμπελα ἤδη μόνον χωράφια.

στὸ πλάι τ' Αἰλιᾶ τὸ ὑπερκείμενον τοῦ
 ἐξωκκλησίου *Αἰλιᾶ* (βλ. ἂν. τοπωνύμιον)
 πρηνὲς τῆς Νεμέρτσ(κ)ας.

στὸ πλάι τοῦ Κόλια τοποθεσία ἐπὶ τοῦ
 πρηνοῦς τῆς Νεμέρτσ(κ)ας ὀνομασθεῖσα
 οὕτω διότι ἐκεῖ κάποιος Κόλιας, κτηνοτρό-
 φος, εἶχε τὴν στάνην του.

στὸν πλάτονα (προφ. *στοῦμ βλάτονα*)
 χωράφια ὀνομασθέντα οὕτω ἀπὸ ὑφιστα-
 μένην ἄλλοτε ἐκεῖ πλάτανον, ἡ ὁποία ὀνο-
 μάζεται *πλάτονας*.

στὸ ποτάμι χεῖμαρρος, ὁ παρακείμε-
 νος τόπος, οἱ κῆποι, τὰ χωράφια ποῦ εὐ-
 ρίσκονται ἐκεῖ.

στὰ προσηλία ὄνομα πλαγιᾶς προση-
 λιακῆς καὶ τῶν ἐκεῖ χωραφίων.

στὸν πυργάκη (προφ. *στοῦμ βυργάκη*)
 ὄνομα διδόμενον εἰς δύο λόφους, τοὺς νῦν
 ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας *διδύμους*
λόφους ὀνομαζομένους. Ἴχνη πύργου δὲν
 φαίνονται.

στὴ ραχηρίανη φυτώνυμον λόφου.

στὸ ριάχοβο ὄνομα ῥύακος καὶ τῶν
 παρακειμένων χωραφίων.

στοῦ Σαούλη χωράφια. Προφανῶς κυ-
 ριώνυμον. Οἰκογένεια φέρουσα τὸ ὄνομα
 τοῦτο δὲν ὑφίσταται τώρα.

στοῦ Σικούλα χωράφια. Προφανῶς
 κυριώνυμον.

στὸ σκάπετο λόφος.

στὴ σουρβιά χωράφια, ὅπου τώρα δὲν
 ὑπάρχει σουρβιά.

στὰ στεράγια λόφος, τοῦ ὁποίου τὰ
 πρηνῆ κατέχουν χωράφια, εἰς τῶν ὁποίων
 τὸ χῶμα εὗρισκονται στεράγια, (στουρνά-
 ρια, πυριτόλιθοι). Ἄλλοι τὴν αὐτὴν θέσιν
 μοῦ τὴν εἶπαν *στὰ στεράδια* προφανῶς
 κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλας λέξεις εἰς -*ἄδια*
 ληγούσας (ξεράδια, στεγνάδια).

στὸ ταβόρι· λόφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὑπῆρχε σταθμὸς χωροφυλάκων.

στὸν *τζίλιαρη* (ὀνομαστική· ὁ τσίλιαρης· τὸ τσ μετὰ τὸ ν τρέπεται εἰς τζ· λ.χ. τὸν *τζάρο*, τὸν *Τζαῦο*, τὸν *Τζάκα* ἔξ ὀνομαστ. *τσάρος*, *Τσαῦος*, *Τσάκας*)· χωράφια. Ἴσως ὀνομασθήσαν οὕτω ἐκ σκωπτικῆς διαθέσεως τῶν Δρυμαδιωτῶν πρὸς τὸ ἄγονον τῶν χωραφιῶν τῶν εὗρισκομένων εἰς τὴν θέσιν ταύτην. *Τσιλιάρηδες* λέγονται τᾶρο-κάτσικα ποῦ *τσιλιοῦνται* καὶ δὲν ἔχουν *προκοπή*.

στὴν *τζιούκα* (ἔξ ὀνομ. ἡ *τοιούκα*)· ὄνομα λόφου καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ δάσους.

στοῦ *Τζιουρη*· ἔξαρις ἐδάφους μὲ χωράφια. Κυριώνυμον.

στοῦ *Τζιουρη* στὸ *λάκκο*· ὁ πλησίον τῆς ἀνωτέρω τοποθεσίας *λάκκος*.

στοὺς *τσέρους*· χωράφια ὀνομασθέντα οὕτω ἔξ ὑπαρχόντων ἐκεῖ *τσέρων*, εἰδους δρυός.

στοῦ *Τσιακόπλη*· τὰ ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου, ὅπου εὗρισκονται ἀλῶνια.

στοῦ *Τσιρόνη*· χωράφια καὶ ὁ περίξ τούτων *κῶρος*. Ἐπώνυμον *Τσιρόνη* δὲν ὑπάρχει.

στοῦ *Τσιόρου*· *λάκκος* καὶ χωράφια. Κυριώνυμον.

στοὺς *φούρους*· χωράφια. Ἄγνωστος ἢ αἰτία τοῦ τοπωνυμίου.

στὴν *ψηλήραχη* (προφ. στήμ βζηλήραχη)· λόφος ὑψηλός.

Γ) ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΚΑΤΩ ΜΕΡΟΠΗΣ

(πρῶν Φρασανῶν).

στὸν *Ἀιδμητήρη*· ὄνομα τόπου ἀπὸ ὑφιστάμενον ἐκεῖ εἰκόνημα.

στὸν *Ἀινικόλα*· ὄνομα τόπου ἀπὸ ὑφιστάμενον ἐκεῖ ναῖσκον.

στὰ *βορτόπια*· μεγάλη ἔκτασις. Ἡ λέξις ἐρμηνεύεται εἰς τὰ Ἡπειρ. Χρονικά, 1932, σελ. 225.

στὴ *βουζιά*· χωράφια καὶ ὁ περὶ αὐτὰ *κῶρος*. Ἴσως ἄλλοτε ἐφύοντο ἐκεῖ *βουζιές*, ἀκτέαι.

στὴ *βουρδιά*· ἔκτασις περιλαμβάνουσα λόφους καὶ χωράφια.

στοῦ *βαράκου*· πηγὰδι καὶ ἡ περίξ τοποθεσία. Κυριώνυμον. Πιθανὸν ὁ κατασκευάσας τὸ πηγάδι.

στοῦ *βέση*· χωράφια μὲ τὴν περίξ τοποθεσίαν. Κυριώνυμον.

στὴ *γλάβα*· ἡ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀρχίζει τὸ ποτάμι τοῦ Γορμού.

στὴ *γουμανιέρα*· χωράφια. Ἴσως ὑπῆρχεν ἐκεῖ δένδρον, (*γουμανιέρα* βελανιδιὰ ἢ *γουμανιέρα* γκορτσιὰ ἢ ἄλλο τι), εἰς τὸ ὁποῖον ἐφώλιαζαν *γουμαναῖοι* ἢ ἄλλως λεγόμενοι *γουμάνια*.

στὸ *διαβατό*· χωράφια. Ὅταν ταῦτα λαμβάνωνται ὡς σύνολον, λέγεται *στὰ διαβατά*. Τὸ τοπωνύμιον ἐγένετο, διότι ἀπὸ ἐκεῖ διέρχεται ἡ ἀπὸ Βοστίνης εἰς Δέμα ἄγουσα ὁδός.

στοῦ *δοβίση*· ἔκτασις χωραφιῶν. *Ντομπίτσι* λέγεται τὸ χονδρὸν καυσόξυλον, τὸ ἄλλως *κούτσουρο*. Κατὰ μεταφορὰν δὲ λέγεται καὶ ὁ ἔξ ὑπερβολικῆς οἰνοποσίας ἀναισθητός, ὅθεν καὶ ἡ φράσις *ἔγινε ντομπίτσι* = ἐμέθυσε μέχρι ἀναισθησίας. Ἡ κατὰ γενικὴν ἐκφορὰ τοῦ τοπωνυμίου στοῦ *δοβίση* δείχνει ὅτι τοῦτο εἶναι κυριώνυμον· γνωστὸν δὲ ὅτι σκωπτικοὶ χαρακτηρισμοὶ (*ἔγινε ντομπίτσι*, αὐτὸς εἶναι *ντομπίτσι*) λεγόμενοι περὶ τινος ἐξελίσσονται εἰς ὀνόματα, ἐπώνυμα, κληρονομούμενα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους, ἔστω καὶ ἂν εἶναι σφραρονέστεροι τοῦ προγόνου. (βλ. σχετικῶς τοπωνύμιον Δολοῦ στοῦ *Γιανίτσαρη* ἐν Ἡπειρ. Ἐστία, τεῦχος 8 (1952) σελ. 816).

στὴν *καροκάλυβα* (προφ. στήν γαροκάλυβα)· δάσος καὶ χωράφια. Τὸ πρῶτον συνθετικὸν τοῦ τοπωνυμίου ἴσως δηλοῖ τὸ ἐπώνυμον τοῦ ἰδιοκτῆτου εὗρισκομένης ἴσως ἄλλοτε ἐκεῖ *καλύβης*, ὁπότε δηλοῦται τοῦ *Καροῦ ἢ καλύβα*. Τοιαῦτα σύνθετα ὑπάρχουν καὶ ἄλλα· λ.χ. τὸ *παπαδόσπιτο*, τὸ *δασκαλόσπιτο*, δηλ. τοῦ παπᾶ, τοῦ δασκάλου τὸ σπιτί· ἔτι δὲ λέγεται καὶ ἡ *Πλοσκό-νυφη* τοῦ Πλόσκα ἢ *νύφη*, ἢ *Σιαρόνυφη* καθ' ἀπλολογίαν ἀντὶ τοῦ *Σιαρονό-νυφη* τοῦ *Σιαρένη* ἢ *νύφη*. Ἀποκλείεται δὲ τελείως ὅτι τὸ α' συνθετικὸν εἶναι ἡ λέξις *κάρρο*, ὁπότε θὰ εἰδήλου ἡ λέξις *καροκά-*

λυβα τὴν διὰ τὴν φύλαξιν τῶν κάρρων χρησιμοποιουμένην καλύβην κατὰ τὸ ἀνυροκάλυβα, διότι κάρρα εἰς τὸ Πωγόνι καὶ δὴ εἰς τὰ Φραστὰνὰ ἔνεκα τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους οὐδέποτε ἐχρησιμοποιοῦνθησαν.

στὸν κολταιδιάρη (προφ. στὸν γολτσιδιάρη) Χωράφια μὲ τὴν πέριξ τοποθεσίαν. Ἐδῶ φύεται ἀφθονή κολτσιδα. Φυτώμιον λοιπὸν καὶ τοῦτο.

στὸ κουρί· Ἡ τοποθεσία εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται τὸ δάσος (τὸ κουρί) τῶν Φραστῶν.

στὴν κυδωνιά (προφ. στὴν γυδωνιά) χωράφια. Ὅταν λαμβάνωνται ὡς σύνολον, λέγεται στές κυδωνιές.

στὸ λαηνόχωμα· χωράφια καὶ ὁ πέριξ χώρος. Ἡ παράδοσις δὲν διασώζει ἀνάμνησιν πληοπλαστικῆς ἐκεῖ, περὶ τῆς ὁποίας δμῖλεϊ τὸ τοπωνύμιον.

στὸ παλιόκαστρο· λόφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐρείπια.

στὸ παλιοκλήσι· λόφος καὶ χωράφια. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐκκλησίας ὑπάρχει ἤδη εἰκόνημα.

στὸ παλιομανάστηρο· χωράφια. Ἰγνη μοναστηρίου δὲν σώζονται. Γνωστὸς ὁ τύπος *μαναστήρι ἀντὶ μοναστήρι*.

στὴν παλζουρή (προφ. στήμ βαλζουρή) χωράφια καὶ τοποθεσία. Φύονται παλιούρια.

στὰ παλζοπήγαδα· δάσος. Πηγάδια δὲν σώζονται.

στὴν παλιόστρουγκα (προφ. στήμ βαλιόστρουγκα) δάσος.

στὰ πηγαδίτσια· λάκκος καὶ ἡ περιέχουσα τοῦτον τοποθεσία μετὰ τῶν χωρῶν. Ὀνομάσθη ἐξ ἀναβρυνόντων ἐκεῖ νερῶν τροφοδοτούντων τὸν Γορμόν.

στὴν πλαγιά (προφ. στήμ βλαγιά) τὸ μεταξὺ Παλαιοπύργου καὶ Φραστῶν πρᾶνές.

στὸν ποισιῶνο ἢ στὴν ποισιῶνα (προφ. στὸμ βοτσιῶνο, στήν βοτσιῶνα). Χωράφια ἀπὸ διερχομένους λάκκους, εἰς τὰ νερὰ τῶν ὁποίων ποτίζονται τὰ ζῶα.

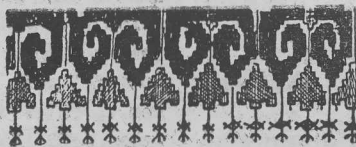
στὸ ρετσόλακκο· δάσος χωράφια, λάκκοι. Ἴσως τὸ ἀ' συνθετικὸν τῆς λέξεως τὸ ἐπάνωμιον Ρέτσης ἢ Ρέτσος. Οἰκογένεια ὅμως μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο τώρα δὲν ὑπάρχει.

στὰ σιάδια· ἔκταση πεδινή, χωράφια. Λέγεται κατὰ διαστολήν πρὸς τὸ παρακείμενον ἀνώμαλον ἔδαφος.

στὰ σώχωρα· τὰ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ συνοικισμοῦ χωράφια. Ἄλλοῦ λέγονται *σωκήπια*, (*σωκήπι*) κἀτι τέτοιοι κῆποι. Δὲν ἀποκλείεται τὸ *σωκήπι* νὰ ἔγινε *σωπίκι* ἢ *Σωπική*. Ἀφοῦ εἴπομεν διὰ τὰ σώχωρα ἅς ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὰ Σεπόλια, ἔσω τῆς πόλεως.

στοὺς φυλιάδες· ὄνομα πλαγιάς, εἰς τὴν ὑποίαν δὲν ὑπάρχουν τώρα πτελέαι.

[Συνεχίζεται]

ΧΡΟΝΙΑΡΕΣ ΜΕΡΕΣ*

Τὴν εἶχε καλὰ τυλωμένη τὴν κοιλιὰ του ὁ Γιάννης ὁ Βίβης, σὰν ξεκινοῦσε τὸ πρωῒνὸ ἐκεῖνο τοῦ Δεκέμβρη—ἀνάμεσα Χριστοῦγεννα καὶ Ἁ—Βασίλη, μὲ τὶς προβιῆς παραμάσκαλα γιὰ τὸ Παζάρι.

Στὴν μεγάλη τὴν κακάβα, χαράματα ἀκόμα, εἶχεν ἐτοιμαστῆ ὁ πηχτὸς σιταρένιος τραχανᾶς, μὲ μπόλιο ἀωῖσιο τυρί, καὶ μπόλιο περιχυμένο τσιγαριστὸ βούτυρο· καὶ τὸ εἶχε τιμήσει ὁ Βίβης γιὰ καλὰ τὸ πρωῒνὸ ἐκεῖνο νέκταρ.

Μὰ τώρα, καθὼς ἀνέβαινε κυματιστὰ—κυματιστὰ ἀπὸ τὰ Μποστάνια κατὰ τὸ Παζάρι, αἰσθανόταν ξυνῆλες. Πέρασε τὸ στενὸ τοῦ Ἁ—Νικόλα, κι' ἔστριψε ἀριστερὰ κατὰ τὰ τσαρουχάδικα. Καθὼς πλησίαζε στὸ χάνι τοῦ Παπαδημήτρη, προτοῦ φτάσουμε στὸ Γιουμπροῦκι (τὴ στοὰ τοῦ Λέβη, ὅπως τὴ λένε σήμερα),

—Ἐνα κρασάκι, σκέφτηκε, γιὰ νὰ μοῦ κόψη τὶς ξυνίλες· καὶ τρύπωσε στὸ χάνι, κάθισε σ' ἕνα τραπεζάκι καὶ παράγγειλε τὸ πενητάρι.

Ὁ μάγερας, εἶχε κηόλας ἀραδιάσει, μπροστὰ—μπροστὰ στὸ μαγαζί, προκλητικὰ καὶ καλοφκιαγμένα τὰ διάφορα φαγιὰ μέσα στὰ ταψιά καὶ τὶς τεντζερέδες, κι' οἱ δυνατὲς μυρουδιές, τοῦ γαργαλοῦσαν τὰ ρουθούνια.

—Καλὸ τὸ κρασάκι, σκέφτηκε ὁ Μάρμα—Γιάννης, μὰ θέλει καὶ μεζὲ παρέα, γιὰ νὰ φανῆ ὅλη του ἡ καλωσύνη.

Τὸ τηγάνι χαλοῦσε τὸν κόσμο, διαλαλώντας πολυθόρυβα τὶς νοστιμάδες ποῦ κολυμποῦσαν στὸ τσιτσιριστὸ τὸ βούτυρο.

—Τὶ τηγανίζεις αὐτοῦ μάλιστα; ρώτησε ὁ Βίβης, ἄν καὶ τῷξερε καλὰ τί τηγα-

νιζόταν· Τί ἄλλο ἀπὸ σηκοτάκια καὶ σπληνίτσες θὰ τηγανίζε προῦτ—προῦτ ὁ μάγερας! ὁ παταῖς, ὁ νοστιμότατος γιαννιώτικος πατσιᾶς, καὶ τὰ τηγανισμένα σηκοτάκια, μὴ δὲν ἦταν τὸ πρωῒνὸ κολατσιὸ τῶν ἀργαστηριαρέων;

Γύρισε ὁ μάγερας καὶ τὸν κύταξε προκλητικὰ.

—Σῶχω κάτι μεζεδάκια σήμερα, κύρ Γιάννη, ἄλλο προῦμα!..

Τοῦ Βίβη εἶχε γεμίσει σάλιο τὸ στόμα καὶ ξεροκατάπινε· ὁ τραχανᾶς ἔβραζε ἀκόμα μέσα του· μὰ κρασάκι χωρὶς μεζὲ γίνεται; κι' αὐτὸ τὸ ἀναθεματισμένο τὸ τηγάνι ὄλο καὶ παينهότανε!..

—Στείλε ἕνα πιατάκι, μάλιστα, ἀποφάσισε ὁ Βίβης ὑποχωρώντας στὸν δυνατὸ πειρασμό.

—Σῶχω κάτι μεζεδάκια σήμερα κύρ Γιάννη, ἄλλο προῦμα! (Σκίτσε Κ. Μαλάμου)

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος

Ὁ μάγειρας τοῦ εἶχε βάλει κι' ἕνα - δύο μπιντιβίτσια, καὶ κάθισε ὁ Γιάννης μας, καὶ κατανοσιμεύτηκε, μ' ἕνα κομμάτι ψωμί μπαμπλίκια, τὰ τρυφερὰ σηκωτάκια, τὶς σπληνίτσες, φρέσκες - φρέσκες μὲ τὸ αἷμα τους, τεχνικὰ ἀλατισμένες μὲ μαῦρο ἀλάτι καὶ μὲ μπόλικη ἀρωματικὴ ρήγανη. Μακάριος, τὰ πότισε ἀπὸ πάνου μὲ τὸ ξανθὸ κρασάκι ποῦ σπίθιζε κρυσταλένιο καὶ διάφανο στὸ ποτήρι.

Ἐσέφισε τὸ ζουναρί, πλήρωσε, καὶ συνέχισε τὸ δρόμο του: μιὰ κουβεντούλα ἀπὸ δῶ, ἕνα παζαροῦλι ἀπὸ κεῖ, κάτι φίλοι ποῦ ἀντάμωσε, κάτι γνωστοί, ζύγωνε μεσημέρι ὅταν ὁ Βίβης, γιαβιάς - γιαβιάς, ξεπούλησε σὲ καλὴ τιμὴ τῆς προβιές.

Περνώντας ἀπὸ τὸν πλάτανο στὶς Κανίστρες, εἶδε τῆς φράγκικες μάνικες ποῦ σιδέρωσαν τώρα τελευταία τὰ φέσια τους οἱ νεώτεροι. Κἀτι φεσάκια μάτια μου, μικρὰ καὶ μίξερα, σὰν ἀναποδογυρισμένες τσάρπες, μὲ συμπάθειο καὶ κάτι κασιδιάρικες φουίντες, σὰν ἀπὸ κομπολόια!

Ἰσαίε λιγάκι τὸ πλούσιο τσακιστό του φέσι, χაΐδεψε τὴ βαρειὰ τὴ φούντα, καὶ διαβαίνοντας κατὰ τὸ Κουρμανειό, κούνησε λυπητερὰ τὸ κεφάλι του· μὴ δὲν εἶχαν δὰ φορέσει τώρα - τώρα κάτι φράγκικα πανταλόνια στενὰ καὶ κακορίζικα, σὰν κἀναλεις; ἀμὴ τὰ σακάκια τους, τὰ ἴσια καὶ κοντὰ; χωρὶς κέντημα, χωρὶς ἀνθρωπιά, χωρὶς τίποτε;

*

Ἔστριψε τὸν κατήφορο· οἱ Ἑβραῖοι χασάπηδες χαλοῦσαν τὸν κόσμο ἀπὸ τὶς φωνές.

— Δὲν τοῦ πλάου, δὲν τοῦ πλάου! Πῶ! Πῶ! Πῶ!

Ἄλλος τοῦ φώναζε ἀπὸ δῶ, ἄλλος τὸν καλοῦσε ἀπὸ κεῖ, κάποιος πλησίασε καὶ τὸν τραβοῦσε κηόλας ἀπὸ τὸ μανίκι. Ὁ Χαῖμ Μπόνος εἶχε σφάζει ἕνα δαμάλι. πρῶτης. Τί ἀκριβεία ὅμως μωρὲς παιδιὰ! δὴ μιση γρόσια τὴν ὀκᾶ πουλοῦσε ὁ ἀθεόφοβος· καὶ τί; βοδινό!

— Ἀκριβείες, ἀκριβείες! ἀνησύχησε ὁ Βίβης· μὴ δὲν εἶχαν αὔγατσει μιὰ δεκάρα τὴν ὀκᾶ καὶ τὸ ψωμί; πενήντα παράδες τὴν ὀκᾶ τὸ ψωμί!.. Ποῦ θὰ πᾶμε;

πῶς θὰ ζήσουμε; τί θὰ γίνῃ ἡ φτώχεια; Ἄλλοίμονο!..

Ψώνισε λοιπὸν κι' αὐτὸς ἕναν πασιὰ μοσχαρίσιο μὲ τέσσερα πόδια γιὰ τὸ βράδυ, καὶ τράβηξε τὸν κατήφορο.

Διψοῦσε δυνατὰ.

*

Λοξοδρόμησε λιγάκι κατὰ τὸ μαγαζὶ τοῦ κύρ Κωσταντῆ τοῦ Μπογατσιατζῆ, ποῦ εἶξερε πῶς εἶχε πάντα του νερὸ τῆς Ντραμπάτοβας γιὰ τοὺς μουστερήδες του.

Χαιρέτησε φιλικὰ καὶ ζήτησε νεράκι: Ὅτι εἶχαν βγάλει ἀπὸ τὸ φοῦρνο ἕνα ταψὶ μὲ μπογάτσα ροδοψημμένη καὶ μυρωδάτη κι' ἀχνιστή. Τὸ φρέσκο βούτυρο, τὸ γαλοτύρι, ἡ σπάνια μαγιά, ποῦ τὸ μυστικὸ τῆς μόνο ὁ κύρ Κωσταντῆς τῶξερε, σκορποῦσαν διαβολικὰ ἀρώματα. Τὰ μάτια τοῦ κύρ Βίβη λιγώθηκαν· εἶχε μπήξει ὁ κύρ Κωσταντῆς, μέσα στὴν καρδιά τῆς μπουγάτσας, τὸ κοπίδι, καὶ κύταζε πονηρὰ τὸ Γιάννη μας.

— Πέτυχα σήμερα ἕνα γαλοτύρι, κύρ Γιάννη μου, ἄλλο πράμα! καὶ βύθισε ξανά τὸ κοπίδι στὸν κόθρο.

Ὁ Βίβης ἔννοιωσε τὸν ἑαυτὸ του χαμένο. Τὸ στομάχι του πονοῦσε, κι' εἶχε καὶ φουσκομάρες· μὰ πῶς νὰ μὴ δοκιμάσῃ τὸ ὑπέροχο ἐκεῖνο πρᾶμα; παράγγειλε δὴ μὲ μπογατσιοκλοῦρες, καὶ σὲ μιὰ γωνιὰ ἀπόλαψε ἡδονικὰ τὸ ὑπέροχο ἐκεῖνο κατοστάρι τῆς μπουγάτσας ποῦ σπαρταροῦσε θαρρεῖς λαχταριστῆ στὸ πιᾶτο του.

— Μεσημέρι εἶνε, εἶπε μέσα του, θὰ ξαπλώσω, καὶ θὰ χωνέψῃ.

*

Σὰν πῆγε στὸ σπῆτι, ἡ ἀδερφή του ἡ χήρα εἶχε ἐτοιμάσει καμμιά σαρανταριά κεφτέδες, τοὺς μισοὺς τηγανιστούς, τοὺς ἄλλους μὲ κουρκοῦτι, ξυνοῦτσικο καὶ πικάντικο. Ἄχ! καὶ πῶς τοὺς πετύχαινε τοὺς κεφτέδες ἡ κυρὰ Καλλιόπη! κούφιοι κούφιοι καὶ ἀφράτοι, ἔλυωναν θαρρεῖς στὸ στόμα!..

Μεσημέρι ἦταν! δὲ θὰ τρώγαμε; θὰ ξαπλώσουμε καὶ θὰ χωνέψουμε! Πῶς δὰ νὰ στενοχωρήσουμε καὶ τὴ νοικοκυρὰ ποῦ τοὺς ἐφκιασε μὲ μεράκι;..

Ἔπρεπε βαρὺς στὸν ὕπνο τὸ μολυβένιο καὶ γεμάτο ἐφιιάλτες.

Πήγε, λέει, στο Μπογατσιατζή να πάρη τις προβιές που είχε στίλει το πρωί να ψηθούν· μ' άντις, βρήκε εκεί το Μπόνα το χασάπη, με μιὰ κοιλιὰ σὰ νταούλι γύφτικο· έκανε, λέει, να βγάλη ο Μπόνας τής προβιές από το φούρνο, μὰ βγήκε λέει, από μέσα ένα θεώρατο σινί, μ' ένα όλόκληρο δαμάλι πού ροδοψηνόταν. Τράβηξε ο Βίβης το κοπίδι, μὰ ξαφνικά, το δαμάλι ζωντάνεψε, και τόν κλώτσησε, λέει στο στομάχι· και τώρα πονούσε, λέει, πονούσε πολύ. Και μούγκριζε, λέει, το δαμάλι, μὰ σάμπως, απ' τή δική του τήν κοιλιὰ και το δικό του το λαρύγγι νάβγαιναν τὰ μουγρητά.

Και ξεφυσούσε και στριφογύριζε και λαρωμò δέν είχε.

Άργα το βράδι βγήκε μιὰ βόλτα στο Μωλο κι' έροξε λιγάκι κρύο νερό στο κεφάλι του, πού βούιζε και φλόγιζε.

Σάν ξαναμπήκε στο σπήτι, ή αδελφή του ή χήρα, μόλις είχε βγάλει από το φούρνο τήν μεγάλη τέντζερη με τόν πατσιά και τόν ξεκοκάλιζε και τόν καθαίριζε· ή κυρά Βασιλική έφκιανε τή σάλτσα με ξύδι και φιλοκομμένα σκόρδα.

Τὰ ρουθούνια του Βίβη άρχισαν ν' άνοιγοκλειούν, μὰ δέν μπορούσε· δέν έννοιωθε τόν έαυτό του καλά.

— Δέν ξέρου πώς είμι έτος' μουρ' Καλλιώπ', είπε, έχου έτος' σάν άντραλλά κι' άναγούλια· λέω να μη φάου άπόφι.

— Μπά ; και πώς θα κοιμηθή ! νησιτικός ; οί άναγούλιες θάταν άπο τήν πείνα· δέν είχε κολατσίσει το άπογευματάκι, και γι' αυτό· να μη φάη απ' τόν περιφημο αυτό πατσιά, να ψυχοπιαστή ; βράδυ ήταν· θα κοιμώταν, και το πρωί θα σηκωνόταν περδίκι· το σκόρδο και το ξύδι, θα τόν έγίανε.

*

Κοντά στα μεσάνυχτα ο Γιάννης πάει να σκάση. Είχε μεγάλη άγκούσα, μὰ από τί, δέν καταλάβαινε καλά. Στο πολύ φαί,

ποτέ δέν πήγαινε ο νοϋς του· αυτός χώνευε άλλες φορές όλόκληρο άρνι'· γιατρό και φαρμακείο δέν είξερε. Μὰ τώρα χαροπάλευε· ζητούσε τόν παππά να μεταλάβη.

— Τί μι χάλασι, βογγοϋσε, τί μι χάλασι ! θα μι μάτιασαν προυί· προυί !..

Τρόμαξαν οί γρηές, και τρέχουν στο γείτονά τους το γιατρό το Δαλάγκα, πού κανενός χατήρι δε χαλούσε. Σα μπήκε στο σπήτι, ρωτώντας· ρωτώντας, κατάλαβε τί ήταν αυτό πού «χάλασι» το Γιάννη μας.

Άπό το πρόχειρο φαρμακείο του έδωσε μερικά άνακουφιστικά και διέταξε καθάρσιο· θα ξαναπρονούσε βγαίνοντας τα πρωί, να ξαναρωτήση, και να τού πουν και πόσα χέρια ενεργήθηκε ο άρρωστος.

*

Με το ξημέρωμα είχεν ο Βίβης ξαλαφρώσει.

Σάν ήρθε ο γιατρός, τού παράγγειλε να μη σηκωθή εκείνη τήν ήμέρα, και να μείνη νησιτικός· ίσα με το μεσημέρι πού θα περνούσε να τόν ξαναδής.

— Τί να γίνη ; άφου το διατάζει ο γιατρός, θα το τραβήξουμε κι' αυτό ! Τί να γίνη ;

— Άλήθεια ! και πόσα χέρια ενεργήθηκες Μπάρμπα Γιάννη ; ρώτησε ο Δαλάγκας, σάν πέρασε να τόν ιδή ;

— Αχ ! Στιφανάκι μ' άπολογήθηκε ο Βίβης, τού πρώτου πλόχειρου, πρόφτακα κι το μέρησα· κατόπ', τί να σ' κάνου γιατρέ μ' ; δέν πρόλαβα να ματαμιτροήσουν !..

Κι' άντις, έδειξε στο γιατρό σε κάποια γωνιά, ένα σκυφίδι γεμάτο.

*

Κατά το μεσημέρι, ο Γιάννης ο Βίβης, ξεκίνησε πάλι, κυματιστός· κυματιστός, μ' ένα δέμα προβιές παραμάσκαλα. Θα πήγαινε κατά το Παζάρι για να τις πουλήση.

Χρονιάρες μέρες ήταν και μολέξοδες.

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

Ιούλιος 1938

ΚΟΥΠΑ - ΚΟΥΠΑ ΜΠΙΡΜΠΙΛΕΝΙΑ

Κοῦπα — κοῦπα μπιρμπιλένια
κόρη μαργαριταρένια.

Φκιᾶσε μου καλὸ γιοφύρι
νὰ διαβῶ νὰ πάνω πέροχ,
Στοῦ πάππᾶ τὴ θυγατέρα
ποὺ πουλάει τὰ μῆλα πέντε,
Τὰ λειμόνια δέκα πέντε.

Πέρω σκίζω ἓνα λεμόνι,
βρίσκω τὴν ἀγάπη μέσα
μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα
καὶ μὲ τὰ μαλλιά πλεγμένα.

Ἐήπλεχτα καὶ ῥίχτα πίσω,
νᾶρθω γῶ νὰ σὲ φιλήσω.

Ἐήπλεχτα καὶ ῥίχτα μπρός,
νᾶρθω γῶ νὰ μπῶ γαμπρός.

| |

ΨΕΣ ΕΙΔΑ ΜΑΥΡΑ ΜΟΥ ΜΑΤΙΑ

Ψές εἶδα μαῦρα μου μάτια, ψές εἶδα στὸ εἴνορό μου
ψές εἶδα στὸ εἴνορό μου, μαῦρα μάτια στὸ πλευρό μου.
Καὶ ξυπνῶ καὶ δὲν τὰ βρίσκω, ἀναλῶ κρὶ πεθαινήσκω
μὲ τὰ ροῦχα μου μαλώνω, ροῦχα μου καλὰ μου ροῦχα,
ποὺ εἶν' τὰ μαῦρα μάτια ποὺ εἶχα ;

Μαῦρα μάτια στὸ ποτήρι
κι' ἄλλα δυὸ στὸ παραθύρι·
Μέ τηροῦν καὶ μὲ λογιάζουν,
μέσα σιὴν καρδιά μὲ σφάζουν.

[Ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Τραγοῦδια τοῦ γάμου» τοῦ κ. Μ. Μ.]

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΛΕΛΟΒΟΥ*

Θ'—ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Τὸ Λέλοβο ἀπαρτισθὲν ἀπὸ δύο συνοικισμοῦς, διέσωσε τὰ ἐξῆς διακριτικά :

1) Δύο συνοικίας πυκνοκατωκοιμένας μὲ τὸ διάμεσον ἀραιοκατωκημένον.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καθε συνοικία εἶχε τὸν πρόεδρόν της μὲ ἴσα μέλη, ἀλλ' ἔναντι τοῦ κράτους ἐλογίζοντο ὡς μία. Τὸ αὐτὸ ἴσχυε καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Κατὰ τὴν ἐτησίαν λιτανίαν, ἐκάστη συνοικία εἶχε καὶ ἔχει τὴν χωριστὴν πλευρὰν της ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας. Εἰς τὴν πλατεῖαν, κάθε συνοικία ἔχει τὸ χοροστάσι της, ὅπου τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα, μετὰ τὸ φαγητὸν συγκεντρῶνται καὶ σήμερον ὄλαι αἱ οἰκογένειαι καὶ χορεύουσι χοροὺς κυκλικούς, ἀνδρες καὶ γυναῖκες, κατὰ σειρὰν ἡλικίας. Τὰ παλαιὰ χρόνια, ἀρχὴν καλὴν ἔκαμνεν ὁ Ἡγούμενος Καστρίου, ἱερεὺς ἢ γέρον τις. Ὁ χορὸς παρουσίαζε κατὰ τὸ μαγευτικόν, ἅπαντες ἐφόρουσι ὠραῖες φουστανέλλες μὲ τὰ γελιέμια των, τὰ πλουμιστὰ μὲ μετὰξι. Κάποτε ἀνεμινύοντο στὸ χορὸ καὶ κλέφτες προσκυνημένοι, μὲ τὰ λάμποντα ἀσημένια ὀπλα των καὶ μὲ τὰ ἥρωϊκά τραγούδια τοῦ Μπότσιαρη, τοῦ Τζιαβέλλα, τοῦ Κολοκοτρώνη. Τὰ πλεῖστα ὅμως εἶναι τραγούδια συναισθηματικὰ τῆς νεότητος.

Καθιερώθη τὸ ἔθιμον, μετὰ τὸ Πάσχα νὰ γίνωνται οἱ περισσότεροι ἀρραβῶνες.

Κάποτε ἐνθυμοῦμαι ὅτι συνέβαινε καὶ τὸ ἐξῆς : Τὴν τρίτην ἡμέραν, μόλις διελύετο καὶ ὁ τελευταῖος χορὸς, τὰ παιδιὰ τῶν δύο συνοικιῶν ἤρχιζον τὸν ἀναμεταξύ των πε-

τροπόλεμον, ἐνῆστε ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἰδικῶν των. Πιθανὸν ὁ πετροπόλεμος νὰ ἦτο λείψανον παλαιοῦ ἀγωνίσματος πρὸς ἐγκύμνασιν τῶν νέων ἀπὸ τῆς μικρᾶς των ἡλικίας.

Γ Α Μ Ο Σ

Τὴν Κυριακὴν ὁ γαμβρὸς ἐλούετο καὶ ἀλλάζε μὲ τὰ ὄργανα, ὅπερ κατηργήθη. Πρὶν ἐκκινήσουν γὰρ τὴν νύμφην, ἔστελλον τὰ πρὸς στολισμὸν της δῶρα, τὰ δὲ ὑποδήματα, θὰ τῆς τὰ ἐφόρει παιδί, ἔχον καὶ τοὺς δύο γονεῖς. Ὅταν ὄλαι ἦταν ἔτοιμα, ἱερεὺς, γαμβρὸς, ἀνάδοχος, μὲ τὸ φλάμπουρο μπροστά, καλεσμένοι, ἐκκινῶντες, ἔρριπτον τρεῖς πυροβολισμούς, ὡς σύνθημα ἐκκινήσεως, συνηκούθει δὲ ἅπαν τὸ ἀκάλεστον πλῆθος· ὅταν ἐπλησίαζον εἰς τὸ σπήτι τῆς νύμφης, ἤρχιζον πυκνοὶ πυροβολισμοὶ ἐκατέρωθεν, ἔθιμον, ὅπερ κατηργήθη. Κατὰ τὴν ὑποδοχὴν ὁ γαμβρὸς ἐφίλει τὰς χεῖρας τῶν δευτέρων του γονέων, καὶ ἐδέχετο τὰ δῶρα των. Μετὰ τὰς συνήθεις εὐχὰς, ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἀνάδοχον καὶ τὸν γαμβρὸν εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς νύμφης ἐτέλει τοὺς θρησκευτικὰς ἀρραβῶνας, τοῦ ἀναδόχου ἐναλλάσσοντος τὰ δαχτυλίδια, ἢ δὲ στέμψις ἐγίνετο ἢ ταυτοχρόνως ἢ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Μετέπειτα οἱ γονεῖς παρέδιδον τὴν προίκα εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ ἐντεταλμένον, ἐξεφόρτωναν δὲ αὐτὴν ἀνδρες ἔχοντες πλήρη τὴν οἰκογένειαν. Γιὰ νὰ ξεκινήσῃ ὁμις ἢ νύμφη, ἔδει νὰ ἐπιτύχουν τὸ σημάδι· καὶ πρὸς τοῦτο, ἐχρειάζετο καὶ τοῦ φέμι καλὸς, καὶ σκοπευτῆς καλὸς· καὶ τοῦτο ὁμις ἔπαυσε.

Τὴν νύμφην, μέχρι τῆς αὐτῆς συνώδευον οἱ γονεῖς ἀλλὰ γὰρ νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν κατοικίαν της, ἔδει ὁ γαμβρὸς νὰ ἀναμείνῃ αὐτήν, νὰ τὴν βοηθήσῃ μὲ τὸ δεξιὸν χέρι. Μετὰ τοὺς γονεῖς, τὴν συνώδευον οἱ ἀδελφοί, ὡς

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ μεγαλύτερη ἐργασία τοῦ μὲ τὸν τίτλον «Ἱστορία τῆς κωμοπόλεως Λελόβου (Θεσπρωτικῆ)».

και ἡ ἀδελφή και θεία, συνηκολούθουν δὲ και ἔλαι αἱ φίλαι γειτόνισσαι της με τὰ ἀκόλουθα τραγούδια τῆ ἁοηθεία τῶν ὀργάνων :

Ἄφήνω γυιὰ μανοῦλα μου, ἀφήνω γυιὰ
[πατέρα,
ἀφήνω γυιὰ ἀδέρφια μου και οἶς γειτο-
[νοποῦλες,
Εὐχῆσου με μανοῦλα μου τώρα στο
[κίνημά μου κτλ.

Μόλις δὲ ἔφθανον στοῦ γαμβροῦ, ἔτραγούδουν τὸ ἐξῆς :

Ἔβγα μάννα πεθερά νὰ δεχτῆς τὰ νιό-
[γαμβρα κτλ.

Ὅποτε ἡ νύφη, ἐνώπιον τῶν νέων γονέων της κλίνουσα τρίς τὴν κεφαλὴν, ἠσπάζετο τὴν δεξιάν των, οὔτινες και με νέον φιλημάτων, τῆς ἐφόρουν ἀνάλογα στολιδια.

ΤΟ «ΚΛΕΦΤΙΚΟ» ΤΩΝ ΑΠΟΚΡΕΩ

Ἐπὶ τουρκοκρατίας, οἱ Χριστιανοὶ τοῦ τόπου μᾶς εἶχον τὸ ἐξῆς προνόμιον : Τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας, Πάσχα, Ἄπόκρευ, πανηγῦρι, γάμους, οἱ εἰσπράκτορες και τὰ ἀποσπάσματα χωροφυλακῆς, διετάσσοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς ἑδρας των, ἀφήγοντες ἐλευθέρους τοὺς χριστιανούς νὰ διασκεδάξωσιν. Συνεπῶς κατὰ τὰς Ἄπόκρευ, και διασκεδάζομεν και ὠπλοφοροῦμεν, κάθε δὲ οἰκογένεια, θὰ πυροβολοῦσε μετὰ τὸ δεῖπνον.

Κατὰ τὰς Ἄπόκρευ ἐπαίζετο και τὸ λεγόμενον «κλέφτικο», ὅπερ και ἀπεικόνιζε τὴν τότε κατάστασιν. Οἱ πάντες ἔτρεχον

νὰ ἰδοῦν γιὰ νὰ γελάσουν. Ἐπαίζετο δὲ ὡς ἐξῆς :

Νεοὶ μετεμφισμένοι και ὠπλισμένοι, διηρουντο εἰς δύο ὁμάδας, εἰς κλέφτες και εἰς ἀπόσπασμα με ἐπικεφαλῆς ἀξιωματικὸν τουρκον, ὁμιλοῦντα τὰ ἑλληνικά, ὄχι καλά. Οἱ κλέφτες, σῶμα εὐκίνητον, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξολοθρευθοῦν, διότι τὸ κράτος τότε, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ διατηρῆ μόνιμα ἀποσπάσματα καταδιώξεως, δὲν διετήρει. Ὅσακις δὲ εἰδοποιεῖτο διὰ τινὰ ληστείαν ἢ αἰχμαλωσίαν, ἀπέστελλεν ἀπόσπασμα, ὄχι ἔμπειρον, τὸ ὁποῖον συνήθως διερχόμενον τὰ χωριά και τίς στάνες, προσεκάλει προέδρους, βοσκούς και μυλωνάδες νὰ παράσχουν πληροφορίας. Οἱ βοσκοὶ και οἱ μυλωνάδες, διὰ γνωστὸς λόγους ὑπεκρίνοντο ἄγνοιαν, καθὼς και οἱ Πρόεδροι και ἔτσι οἱ κλέφτες ἔμενον ἀκαταδίωκτοι.

Ἐνῶτε ὅμως συνέβαινε και τὸ ἐξῆς : Κλέφτες διημερεύοντες ἐντὸς χωρίου, ὅπως συνέβη εἰς τὸν Ἀη-Λια τῆς Ποδογόρας εἰς τὰς ἡμέρας μου, αἴφνης ἐκυκλοῦντο ὑπὸ ἀποσπάσματος ὀδηγούμενου ὑπὸ φιλοτίμου, ἔμπειρου και ἱκανοῦ ἀξιωματικοῦ. Οἱ κλέφτες διὰ νὰ διασπᾶσουν τὸν κλοιδὸν και νὰ φύγουν ἔπρεπε νὰ δώσουν μάχη, ἣτις και κατέληγεν εἰς τραυματισμούς και φόνους κλεφτῶν, διότι τὸ ἀπόσπασμα ἐπυροβολεῖ ἀπὸ ἀσφαλὲς μέρος : Μιμήσεις ὄλης τῆς διαδικασίας και λεπτομερειῶν παρουσίαζε τὸ «κλέφτικο», τῶν ἀπόκρευ.

ΚΩΝ. ΠΑΤΑΜΙΧΑΝΑ

ΒΑΣΚΑΝΙΑ

[Παρατηρήσεις που έγιναν στο Περιστέρι (Μέγκουλη) Πωγωνίου]

Δύσκολο είναι να κάνη κανείς έρευνα όλων τών εκδηλώσεων μιᾶς κοινωνίας που «φύρονον τόν χαρακτήρα τοῦ ὁμαδικοῦ, τοῦ αὐθορμήτου καὶ τοῦ κατὰ παράδοσιν», τών εκδηλώσεων δηλαδή που ἐξετάζει ἡ Λαογραφία. Καὶ στὸ μικρότερο χωριὸ κι' ἂν ζῆ, δὲν μπορεῖ εὐκολα καὶ σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα νὰ τὶς παρατηρήσῃ, νὰ τὶς μαζέψῃ καὶ νὰ τὶς ἐκθέσῃ.

Στὴν ἔρευνά του χροιάζεται ἐπίσης κι' ἔναν ὁδηγὸ, που θὰ τοῦ δείχνῃ τὸν δρόμο που πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ. Τέτοιος πολῦτιμος ὁδηγὸς εἶναι τὸ ἐρωτηματολόγιό που συνέταξε ὁ κ. Γ. Μέγας σὲ τρία τεύχη καὶ μὲ τίτλο : «Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας» (Ἀθήνα 1950). Αὐτὸν ἀκολούθησα.

Μιὰ ἄλλη δυσκολία που συναντᾷ ὁ μελετητὴς εἶναι ἡ ἐχεμύθεια τών χωρικῶν. Εἶναι δύσκολο νὰ σοῦ ἐκμυστηρευτοῦν «ξόρια» κι' ἄλλες μαγικὲς λέξεις που χρησιμοποιοῦν. Ἰδιαίτερα τὴ δυσκολία αὐτὴ τὴ βρίσκει ὅποιος μελετᾷ ἕνα θέμα σὰν τὸ δικό μας, ὅπου στὴν ἀποτροπὴ τοῦ κακοῦ σημαντικὸ ρόλο παίζουν μαγικὲς λέξεις καὶ προσευχές, που ὁ χωρικός τὶς ἔμαθε ἀπὸ κάποιον πολὺ γέρο, τὶς λέει μὲ τὸν νοῦ του καὶ δὲν τὶς φανερῶνει σὲ ἄλλον, γιατί «δὲν τοῦ στρέει ὕστερα». Ὅταν αὐτὸς νιώσῃ πὼς λίγη εἶναι ἀκόμα ἡ ζωὴ του, φανερῶνει τὸ μυστικὸ σ' ἕνα ἀγαπητὸ του πρόσωπο. Κι' ἔτσι μυστικὰ παραδίδεται ἀπὸ γέροντα σὲ νεώτερον.

Στὸ χωριὸ πολὺ συχνὰ ἀκούει κανεὶς τὶς φράσεις : «τὸ παιδὶ πῆρε ἀπὸ μάτι, τὸ μάτιαξαν, τὸ φάγαν μὲ τὸ μάτι, τὸ χούγιαξαν» ἢ «κακὸ μάτι νὰ μὴν τὸ ἰδῆ ! φτοῦ νὰ μὴν ἀβασκαθῆ !».

Βάσκανοι ἄνθρωποι θεωροῦνται οἱ

«Σαββατογεννημένοι» καὶ οἱ «ματαβυζασμένοι», ἐκεῖνοι δηλαδή που, ὅταν ἦταν μικροί, βύζαξαν γιὰ δευτέρη φορά. Ἀλλὰ καὶ κάθε ἄνθρωπος, ὅταν θαυμάσῃ πολὺ κάτι καὶ τὸ ζηλέψῃ, μπορεῖ νὰ τὸ φάῃ μὲ τὸ μάτι. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι ἄσχετοι μ' ἐκεῖνους που ἔχουν κακὸ συναπάντημα, ἢ ὅπως λένε : «δὲν ἔχουν καλὸ ἀστρικό». Ἄν δηλαδή τοὺς συναντήσῃς πηγαίνοντας στὴ δουλιὰ ἢ ἔρθουν πρῶτ' στὸ σπίτι σου, ἡ μέρα σου δὲ θὰ πάῃ καλά. Ὑπάρχουν ἀκόμα ἄνθρωποι, κατὰ τὴν λαϊκὴ ἀντίληψη, που ματιάζουν μόνον ἀπὸ τὸ ἕνα μάτι. Πολλὲς φορὲς μάλιστα ξέρουν τὴν ιδιότητά τους αὐτὴ : «Περνοῦσε, λέει, μιὰ φορὰ ἕνας καβαλλάρης, κι' ἕνας που ἤξερε ὅτι ἔχει μάτι εἶπε: Θέλετε νὰ γκρεμίσω ἐγὼ αὐτὸν τὸν καβαλλάρη ; Ἐκλείσε τὸ καλὸ τὸ μάτι καὶ κοίταξε μὲ τ' ἄλλο τὸν καβαλλάρη' κι' ὁ καβαλλάρης ἔπεσε μαζί μὲ τ' ἄλογό του».

Κάθε ἕνας μπορεῖ νὰ βασκαθῆ, πρὸ πάντων ὅμως τὰ μωρὰ κι' οἱ λεχόνες. Τὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα : δέντρα, καινούργια σπίτια, ραπτομηχανές καὶ γενικὰ κάθε τι τὸ ὁμορφο καὶ τὸ πολῦτιμο. Ἀπὸ τὰ ζῶα περισσότερο τὰ «μουσκάρια», τὰ «πουλάρια» καὶ γενικὰ τὰ μικρά. Ἡ «ντρομπολίτσα» ὅταν ματιαχτῆ δὲ βγάινει βούτυρο.

Τὴ βασκανία ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ τὴ φοβᾶται πολὺ καὶ μὲ μαγικὰ μέσα προσπαθεῖ νὰ τὴν προλάβῃ ἢ νὰ τὴν θεραπεύσῃ. Μπορεῖ νὰ τὴν προλάβῃ μὲ φράσεις ἀποτρεπτικῆς, ὅπως : «φτοῦ, φτοῦ νὰ μὴν ἀβασκαθῆ ! κακὰ μάτια νὰ μὴν τὸ ἰδοῦν ! φτοῦ νὰ μὴ σοῦ πάρῃ ἀπὸ μάτι». Ἄν κανεὶς μιλήσῃ μὲ θαυμασμὸ γιὰ κάτι,

τοῦ λένε : «σκόρδα στὰ μάτια σου!» ἢ «σκόρδα στὰ μάτια σου καὶ εἴγανη στ' αὐτιά σου!» ἢ «σκόρδα στὰ μάτια σου καὶ εἴγανη στ' αὐτιά σου, κι' ὥσπου νὰ πᾶς στὸ σπῖτι σου νὰ σκάσης στὴ γωνιά σου!». Ἄλλα μέσα ἀποτρεπτικά τῆς βασκανίας εἶναι τὰ : Π ρ ο β α σ κ ἄ ν ι α. Γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα χρησιμοποιοῦν τὰ «φυλαχτά» ἢ «τζελβένια». Τὸν τρόπο κατὰσκευῆς τους μοῦ τὸν εἶπε μιὰ γρηά : «Παίρνεις, λέει, ἓνα σκόρδο [μονοσκέλιδο, θυμιάμα ἐξαιρέτο (δηλ. ἀπὸ τὸ θυμιατήρι τοῦ Παπᾶ, ὅταν λέει τὸ «ἐξαιρέτως. . .»), ἓνα κάρβουνο, ἓνα σπειρὶ λουλάκι, ἓναν μικρὸ σταυρὸ ἀπὸ ξύλο μελοκουκιάς, μιὰ τρίχα ἀπὸ γυναίκα, ἓνα χέρι ἀπὸ κουφὸ (ἀσπάλακα) καὶ τιμόξυλο, ἄν ἔχης. Αὐτὰ τὰ ράβεις σὲ μιὰ μικρὴ σακούλα ἀπὸ παννὶ βουτηγμένη σὲ κερὶ λιωμένο». Ἐπίσης ἀποτρεπτικὸ θεωρεῖται τὸ «φιδοκέρατο» καὶ τὸ «φιδορούτι» (πουκάμισο φιδιοῦ). Τὰ μικρὰ παιδιὰ, γιὰ νὰ μὴν πάρουν ἀπὸ μάτι, τὰ γανώνουν στὸ μέτωπο. Στὰ μικρὰ πουλάκια κρεμοῦν ἀπὸ τὸ λαιμὸ τους ἓνα «χουλιάρι». Ἐπίσης ράβουν στὸ καπίστρι τοῦ γαῖδαριουῦ, στὸ μέτωπο, μιὰ κόκκινη φούντα μ' ἓνα τζελβένι ἢ μ' ἓνα δόντι ἀπὸ ἀγριογούρουνο καὶ δυὸ - τρεῖς χρωματιστὰ κομπολόγια. Ἡ ἴδια γρηά πού ἀνάφερα, μοῦ εἶπε : «Τὰ βόγια τὸ πρωῖ, ὅταν κινᾶνε γιὰ τὸ χωράφι, τὰ ραντίζουν μὲ κάτουρο. Κι' ὅταν τὰ ζέβουν κι' ἀρχινοῦνε, τοὺς ρίχνουν ψίχα χῶμα στὸ μπροστά, στὰ κολομέρια».

Γιὰ ἄψυχα ὄντα : Πάνω ἀπὸ τις πόρτες τῶν καινούργιων σπιτιῶν καρφώνουν πέταλα. Στους κήπους καὶ στὰ χωράφια κρεμοῦν ἀπὸ ἓνα παλούκι μιὰ σκορδαμάθα ἢ μιὰν ἀρμάθα ἀπὸ «σιλίμπια» (σαλιγκάρια) ἢ ἓνα κεφάλι ἀπὸ ἄλογο, βόιδι ἢ γαῖδαρο.

Αὐτὰ γιὰ τὴν πρόληψη τῆς βασκανίας. Ἄν ὅμως δὲν προληφθῆ πρέπει βέβαια νὰ θεραπευτῆ. Καὶ πρῶτα πρέπει νὰ γίνῃ ἢ διάγνωση. Ἐνα ἰδιαίτερο μέσον στὸ Περιστέρι εἶναι : ὁ Σ τ α υ ρ ὅ ς. Σ' ἓνα σπῖτι, τοῦ Κολιοῦ, ἔχουν ἀπ' τὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἓνα σταυρὸ ἀπὸ τιμόξυλο, καθὼς λένε. Ἐπάνω ἔχει σκαλισμένους ἓναν ἄντρα καὶ μιὰ γυναίκα. Ὅταν κανεὶς εἶναι ἄρρω-

στος πηγαίνει στὴ γυναίκα τοῦ σπιτιοῦ· αὐτὴ παίρνει τὸ σταυρὸ λέγοντας μιὰ προσευχὴ καὶ τὸν ρίχνει ὄρθιο σὲ ἓνα ποτήρι μὲ νερό. Τότε ἀρχίζουν νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ ξύλο φουαλίδες, κι' ἂν βγαίνουν ἀπὸ τὸν ἄντρα τοῦ σταυροῦ, τότε ὁ ἄρρωστος εἶναι ματιαγμένος ἀπὸ ἄντρα, ἂν ἀπὸ γυναίκα, γυναίκα τὸν ἐμάτιαξε. Μὲ τὸ νερὸ τοῦ ποτηριοῦ βρέχει ὁ ἄρρωστος τὸ μέτωπό του καὶ θεραπεύεται.

Ἄν ἀδιαθετῆσθ τὸ μωρό, ρίχνουν σ' ἓνα ποτήρι μὲ νερὸ ἓνα κάρβουνο ἀναμένο, ἀναφέροντας τὸ ὄνομα ἐκείνου πού εἶδε τὸ παιδὶ αὐτὴν τὴν ἡμέρα· ἔπειτα ἄλλο, κι' ἄλλο. Ὅταν ἓνα κάρβουνο βυθιστῆ, ὁ βάσκανος ἦταν ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀναφέρθηκε στὸ κάρβουνο αὐτό. Μὲ τὸ νερὸ τοῦ ποτηριοῦ ραντίζουν ἔπειτα τὸ μωρό. Ἄλλος τρόπος : «στάζεις δυὸ τρεῖς σταλαματιῆς ἀπ' τὸ λάδι τοῦ καντηλιοῦ σ' ἓνα φλυτζάνι μὲ νερὸ, κι' ἅμα ἰδῆς πού κοποῦνε, ἔχει μάτι, ἅμα δὲν κοποῦνε, δὲν ἔχει». Ἐπίσης «ὅταν ἀναχασμέται ἐκεῖνος πού σὲ σταυρώνῃ, εἶσαι ματιασμένος». Κι' ἀφοῦ ἔτσι ἀποδειχτῆ, ὅτι ὁ ἄρρωστος εἶναι ματιαγμένος, ἀκολουθεῖ ἡ θεραπεία. Αὐτὴ γίνεται μὲ τὸ σταύρωμα :

Σταυρώνουν τὸν ἄρρωστο μὲ τὸ καντήλι (ἀναμένο) τρεῖς φορὲς κι' ἔπειτα τοῦ δίνουν καὶ νίβεται μὲ τὸ νερὸ καὶ τὸ λάδι τοῦ φλυτζιανοῦ πού ἀναφέραμε. Ἐνας ἄλλος τρόπος εἶναι τὸ σταύρωμα μὲ ἄλατι : Παίρνουν λίγο ἄλατι καὶ κάνουν τὸ σταυρὸ τους κρατώντας τὸ στὰ δάχτυλα· ἔπειτα σταυρώνουν τὸν ἄρρωστο κι' ἀκολουθῶς ρίχνουν τὸ ἄλατι στὴ φωτιά. Ξαναπαίρνουν ἄλλο ἄλατι, κάνουν τὸ ἴδιο καὶ τὸ ρίχνουν πίσω τους. Τὸ ἴδιο γίνεται γιὰ τρίτη φορὰ καὶ ρίχνουν τὸ ἄλατι στὸ νερὸ, δίνοντας λίγο στὸν ἄρρωστο νὰ τὸ φάῃ. Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ σταυρώματος λένε μὲ τὸ νοῦ τους μιὰ προσευχὴ πού τὴν κρατοῦν μυστικῶς.

Οἱ μάνες, πρὶν φασκίωσουν τὰ παιδιὰ, τὰ περνοῦν τρεῖς φορὲς πάνω ἀπὸ τὴ φωτιά λέγοντας : «Πάρε τζιτζια (παιδικὴ λέξη—φωτιά) τὸ κακό». Κι' ὅταν ἐπιπέτετε κανεὶς σπῖτι, ὅπου ἔχουν μωρό, ἀφήνει φεύγοντας κι' ἓνα σημάδι του. Ἄν τυχὸ ματιάξῃ τὸ παιδὶ κι' ἀδιαθετῆσθ,

Η ΜΑΛΕΚΩ ΤΑΤΣΑΙΝΑ

«Όπως κάθε χρόνο έτσι κι' εκείνη τή χρονιά, ή μάνα του πατέρα μου, ή μαλέκω Τάτσαινα που —μ' έλο πούχε περάσει τὰ έκατό— ήταν ακόμη καλοστεκούμενη, άφησε τὸ ήσυχο σπιτάκι της στὰ Καλύβια του Βούρκου κι' ήρθε στὸ χωριό μας, στὴ Δρόβιανη, γιὰ νὰ περάση τίς χρονιάρες τούτες μέρες κοντὰ στὸ γυιό της Βασίλη και στ' άγγογάκια της που κάθε χρόνο αιδάταιναν κι' από ένα κεφαλάκι. Δέν ήταν μονάχα ή άνάγκη νὰ φυλάη τὸ κτήμα του γυιου της, που κράταγε τή μαλέκω Τάτσαινα μακρὰ μας. Είχε στὰ Καλύβια θάμμένο τὸ νοικοκύρη της και δυὸ από τὰ παιδιά της κι' ήθελε νὰ μὴν τὸς άφίνει μοναχούς. Τίς μεγάλες δμως μέρες τῆς Χριστιανοσύνης, άναθε στους τάφους των τὰ κεράκια της κι' έπαιρνε τὸ δρόμο γιὰ κοντὰ μας...

καίνε τὸ σημάδι, διαλύουν τὴ στάχτη στὸ νερό και μ' αὐτὸ τὸ ποτίζουν.

Ὁ λαὸς μὲ τὴν πρωτόγονη φαντασία του πιστεύει σὲ δυνάμεις ὑπερφυσικές, μερικῶν ανθρωπων, δυνάμεις τοῦ πνεύματος τοῦ κακοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲ κατώρθωσε νὰ εξαλείψη τὴν πίστη του αὐτῆ, που ζεῖ ανάμεσα στις τόσες και, πολλές φορές, αντιφατικές δοξασίες του. Ἄλλὰ ὁ ανθρωπος τοῦ λαοῦ βόηκε στὴ νέα θρησκεία ένα καινούργιο ὄπλο, γιὰ νὰ προσηυχτῆ ἀπ' τίς δυνάμεις αὐτές. Ἔτσι σύμβολα τοῦ Χριστοῦ ἔγιναν μαγικά σύμβολα, ικανὰ νὰ αποτρέψουν μαζὺ μὲ ἄλλα τὸν ὑπερφυσικὸ κίνδυνο. Τώρα πὺς είναι δυνατὸν τὰ ἱερὰ σημεῖα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ σταυρὸς π.χ. κι' οἱ προσευχές, νὰ ἀνακατεύονται μὲ ἄλλα μαγικά και συχνὰ εὔτελῆ ἀντικείμενα (πρβ. τὰ φυλαχτὰ)— ὁ λαὸς δὲν ἐνδιαφέρεται και πολὺ. Πιστεύει και στὰ δυὸ χωρὶς νὰ αισθάνεται καμμιάν αντίφαση.

ΧΡΙΣΤΟΦ. Μ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ

Τὴν παραμονὴ εκείνης τῆς πρωτοχρονιάς ἔπλασε μόνη της τὸν «πεντάρτο», ὅπως συνήθιζε κάθε χρόνο, κι' ή νύφη της, που λέγονταν κι' εκείνη Βασιλική, ἔφτιασε τίς πίττες μὲ τὸν «κοφτό».

Σάν καθίσαμε τὸ βράδυ νὰ φάμε στὸ χαμηλὸ στρογγυλὸ σουφρά κι' ἐκόψαμε τὴν πίττα, τὸ γρόσι ἔπεσε στὸ κομμάτι τοῦ πατέρα μας κι' ὄλοι τοῦ εὐχήθηκαν «καλὴ χρονιά», μὲ ὕγεια και χαρὰ και μ' ὄλα τ' αγαθὰ τοῦ Ἄβραμ και τοῦ Ἰσάκ». Οἱ μεγάλοι, σάν ἀποφάγαμε, ἔπῃγαν νὰ κοιμηθοῦν στους ὄνταδες τους, ἐνῶ ή μαλέκω ἔστρωσε νὰ πλαγιάση κοντὰ σ' ἐμὰς τὰ παιδιά, κάτω από τὸ κόνισμα, ὅπου τὸ καντήλι ἔρριχνε τὸ σύθαμπο φῶς του.

Κάθε φορὰ που ἔρχονταν στὸ σπίτι— κι' αὐτὸ γίνονταν μονάχα τίς μεγάλες γιορτές—ἐμεις τ' ἀγγόνια της θέλαμε νὰ πλαγιάζωμε κοντὰ της γιὰ ν' ἀκούμε τίς ὡραίες ἱστορίες που μὰς ἔλεγε. Κι' ἀλήθεια, ή μαλέκω Τάτσαινα ήταν ζωντανὴ ἱστορία. Δέν μὰς ἔλεγε παραμύθια ψεύτικα σάν τίς ἄλλες γριές, ἀλλὰ πραγματικές ἱστορίες παρμένες ἀπὸ τὴ ζωὴ της κι' ἀπὸ τίς λαϊκὲς παραδόσεις, γιὰ τίς ὅποτες ἐμεις αισθανόμαστε ξεχωριστὴ εὐχαρίστηση.

Ἐκείνο που μὰς ἔκανε νὰ κρεμώμαστε ἀπὸ τὰ χεῖλη της ήταν ὅταν μὰς μιλοῦσε γιὰ τὸν Ἅγιο Κοσμᾶ και τίς προφητείες του και πρὸ πάντων ὅταν μὰς ἔλεγε γιὰ τὸ «ποθούμενο» που θάρχονταν τὸ δίχως ἄλλο κι' αὐτὸ θὰ γένονταν ἀφοῦ τὰ ἀλάλα και τὰ πάλαλα» θὰ κυβερνοῦσαν τὸν τόπο μας σάν ὄργανα τοῦ Σατανᾶ . . .

Δέν εἶχε ἀκόμα ξεημέρωσει ὅταν ή μαλέκω Τάτσαινα σηκώθηκε ἀπὸ τὸ στρώμα, πλύθηκε, ἔκανε τὴν προσευχὴ της στὸ κόνισμα κάνοντας πολλές μετάνοιες κι' άναψε τὴ σιτὰ στὸ παραγῶνι. Ἦστερα σηκωθήκαμε κι' ἐμεις κι' ἀφοῦ πλυθήκαμε κι' ἐκάναμε

τὸ σταυρό μας στὸ κόνισμα, καθίσαμε σταυροπόδι γύρω στὸ παραγώνι νὰ πυρωθοῦμε. Αὐτὴ σηκώθηκε, φέρεσε τὴ χοντρή σιάρκα της καὶ καὶ βγήκε στὸν κήπο. Σὲ λίγο γύρισε κρατώντας στὴν ἀγκαλιά της φρεσκοκομμένα κλωνάρια ἀπὸ ἐλιά. Ξανακάθισε στὴ θέση της, πὺ ἀπὸ σεβασμὸ δὲν τὴν πείραξε κανένας. Καὶ σὰν ξύπνησαν κι' οἱ μεγάλοι κι' ἐκάθισαν ὀλόγυρα στὸ παραγώνι, ἐπήρε μερικὰ κλαριά καὶ τῶρριξε πάνω στὴ φωτιά λέγοντας :

Μπροῦσια αἰγά, μπρούσια πουλιά,
μπρούσια γίδια, μπρούσια ἀρνιά
μπρούσια γρόσια καὶ φλωριά,

Παραμέρισε κατόπι μὲ τὴν πλατειὰ σιδερένια μασιά τὴ χόβολη καὶ ἄφησε ἀνοιχτὸ ἓνα μικρὸ μέρος καὶ μαδώντας ἓνα - ἓνα ἐλιόφυλλο ἀπὸ τὰ ἀπείραχτα κλαριά τῶρριχνε στὸ ἄδειο μέρος γιὰ τὴν υγεία τοῦ καθενὸς μελετώντας τὸ ὄνομά του.

— Τοῦτο εἶναι γιὰ τὸ Βασίλη, εἶπε. Τὸ φύλλο τσίριξε λίγο καὶ πετάχτηκε μακριὰ «πρατσαλίζοντας». Μὲ γειά σου, μὲ χαρά σου, γυϊόκα μου. Θὰ βγάλῃς μὲ υγεία τὸν καινούργιο χρόνο, εἶπε χαρούμενα. Τὸ ἴδιο ἔγινε γιὰ τὴ μάνα μας καὶ γιὰ ἕλα τὰ παιδιὰ.

Στὸ τέλος σὰν κάτι νὰ τὴν ἔκανε νὰ μὴ βιάζεται μὴπως συμβῆ ἐκεῖνο πὺ φοβοῦντανε, ἔκοψε ἓνα φύλλο καὶ τῶρριξε σὰν τᾶλλα μελετώντας τὸ ὄνομά της.

— Καὶ τοῦτο τώρα εἶναι γιὰ μένα, εἶπε.

Τὸ φύλλο ὅμως ἀντὶς νὰ πεταχτῆ σὰν τ' ἄλλα ἔκαμε ἓνα ἀδύνατο «φίς» καὶ ἔμεινε ἀκίνητο γιὰ νὰ κατῆ σὲ λίγο.

— Ἀχ, ἡ ἔρημη! ἔκαμε ἡ γριά, πάει μοῦ σῶθηκε τὸ λάδι ἐφέτος, δὲν θὰ τὸν ἐγάλω ντότι τὸν καινούργιο χρόνο. Ἐφέτος θὰ σᾶς ἀφήκω γειά, παιδιὰ μου, θὰ πάω νὰ βρῶ τοὺς ἄλλους πὺ μὲ καρτεράνε ἐκεῖ ψηλά καὶ θὰ θιαμαίνωνται κι' αὐτοὶ πὺ ἄργησα τόσο.

Κι' ἐπειδὴ νὰ μάτια μας ἐδοῦρκωσαν ἀπὸ τὰ δάκρυα πὺ ἄρχισαν νὰ τρέχουν στὰ μάγουλά μας :

— Μὴν κλαῖτε, ψυχούλες μου, μᾶς λέει. Νισάφι πιά, ἀρκετὰ ἐκάθισα στὸν ψεύτικο τοῦτο ντουνιαῖ. Σᾶς εὐχίεμαι ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια μου νὰ φτάσετε κι' ἐσεῖς τὰ χρόνια μου καὶ νὰ τὰ περάσετε . . .

Ἀπὸ τὴ μέρα ἐκεῖνη μιὰ βαρειά μελαγχολία ἐπλάκωσε τὴν καρδιά τῆς μαλέκω Τάτσαινας. Δὲν ξαναπῆγε πιά στὰ Καλύδια, ἀλλὰ κάθισε κοντὰ στοὺς δικούς της γιὰ νὰ τοὺς χορτάση . . .

Σὲ λίγες μέρες ἀρρώστησε βαρειά ἀπὸ πόντα καὶ μ' ἕλα τὰ ρέο:λα πὺ τῆς ἔκαναν δὲν βάσταξε καὶ μιὰ βραδυὰ τοῦ ἴδιου χειμῶνα, ξημερώνοντας Καθαρὴ Δευτέρα, ἡ μαλέκω Τάτσαινα παράδινε τὴν καθαρὴ ψυχὴ της στὸν Πλάστη.

Τὸ ἐλιόφυλλο δὲν εἶχε λαθέψει . . .

ΤΑΣΟΣ ΒΙΔΟΥΡΗΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΙΤΣΟΣ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ

Ὁ προκηρυχθεὶς λαογραφικὸς διαγωνισμὸς ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας» τῆ ἀπολύτῳ πρωτοβουλία ταύτης καὶ τῶν ἐξαιρέτων συνεργατῶν της μᾶς παρέχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναφερθῶμεν ἀκριθινῶς εἰς τὸ ἔργον ἐνὸς ἐκ τῶν διαπρεπῶντων Θεσπρωτοῦ συγγραφέως, τοῦ ἀειμνήστου Νικολ. Νίτσου. Καὶ τοῦτο διότι πιστεύομεν ὅτι καὶ ὑψηροσίαν προσφέρομεν εἰς τὴν Ἑπειρωτικὴν λαογραφίαν καὶ ὅτι τὸ ἔργον του εἶναι ἀξιολογώτατον ἀποτελοῦν σπάνιον μνημεῖον τῆς ἱστορίας καὶ λαογραφίας τοῦ τόπου μας. Ἀποτελεῖ βέβαια ἀναμφισβήτητον πραγματικότητά ὅτι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ἔζησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς μίαν ἀκριτικὴν γωνίαν τῆς Ἑπείρου καὶ ὅτι τὸ ἔργον του εἶναι ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὰς κοινωνικοεθμικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Τσαμαντᾶ καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτὴν ἀναφέρεται καὶ δι' αὐτὴν ἐγράφη, ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως δύναται νὰ μειώσῃ τὴν ἰκανότητα τοῦ συγγραφέως ὡς εἰδικευμένου μελετητοῦ, ὀξυδερκοῦς παρατηρητοῦ καὶ βαθέος ἐρευνητοῦ τῶν λαϊκῶν ἐκδηλώσεων εἴτε αὐταὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν πνευματικόν, εἴτε εἰς τὸν ὑλικόν, εἴτε εἰς τὸν κοινωνικόν τῶν ἀνθρώπων βίον διὰ τοὺς ἔξῃς δύο κυρίως λόγους. Πρῶτον μὲν διότι ὡς λαογράφος ὑπῆρξεν εὐρυμαθὴς καὶ ἀντικειμενικὸς ἐκτιμητὴς τῶν κοινωνικοεθμικῶν ἐκδηλώσεων ἐξετάζων μὲ ἀξιομίμητον καὶ περιζήτητον μεθοδικότητα ἐξαντλητικῶς ἤθη καὶ ἔθιμα ὡς καὶ πᾶν ἄλλο σχέσιν ἔχον μὲ τὴν λαογραφίαν (δαισιδαμονίας καὶ ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ περὶ θρησκείας, δικαίου κ.λ.) καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιαι-

τέρας του πατρίδος καὶ δεύτερον διότι τὸ ἔργον του οὐδόλως δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ τοπικιστικὸν καὶ στενόν, ἀλλὰ τὸνναντίον τοῦτο εἶναι εὐρύτατον καίτοι ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὴν γενετείραν του Τσαμαντᾶ, ἐνεκεν τῆς ὑπερεκχυλισίας ἀγάπης τοῦ συγγραφέως πρὸς αὐτήν, καθόσον ἐν αὐτῷ δὲν ἀντικατοπτρίζονται μόνον οἱ κοινωνικοεθμικοὶ θεσμοὶ τοῦ Τσαμαντᾶ, ἀλλὰ ἐν πλείστοις οἱ τοιοῦτοι μᾶς σημαντικωτάτης περιφερείας τῆς Θεσπρωτίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ πρωτεύουσαν κυρίως θέσιν δύναται νὰ καταλάβῃσιν πλὴν τοῦ Τσαμαντᾶ καὶ τὰ χωρία Βαβοῦριον, Λειά, Ἀσπροκλήσι, Ἅγιοι Πάντες κ.λ.

Ἄπαντα τὰ χωρία ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα προστίθεται καὶ σειρά ἄλλων, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῶν θέσεως, τῆς κοινωνικῆς τῶν ἀναμείξεως καὶ τῶν ἀλληλοεπιδράσεων, διεμόρφωσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμοίotypον κοινωνικὴν κατάστασιν. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθά ὡς ἱστορικῆς πλευρᾶς ἐξεταζόμενον τὸ ἔργον τοῦ Νικ. Νίτσου δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἀξιολογώτατον μνημεῖον τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἱστορίας (Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Πολιτικῆς). Εἰς τοὺς κόλπους τῆς πρώτης ὁ συγγραφεὺς ἀφιέρωσε τὸ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἀξιόλογον βιβλίον του περὶ τῆς ἐν Τσαμαντᾶ (Καμύτζιανη) ἀρχαίας Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὸ ὁποῖον πλὴν τῆς Ἱστορίας τῆς ἐξεχούσης παλαιότερον ἐν Θεσπρωτίᾳ Μονῆς, περιλαμβάνονται καὶ πλεῖστα ὅσα ἱστορικὰ στοιχεῖα γενικωτέρου Ἑπειρωτικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Ἐνταῦθα θεωρῶ σκόπιμον νὰ παραθέσω καὶ τὴν κρίσιν τῆς ἐν Ἰωαννίνοις

τότε εκδιδομένης «Ἐλευθερίας» τοῦ Χ. Χρηστοβασίλη (Ἀριθ. φύλ. 82/15.9.24), καθ' ἣν «...Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο βιβλίον ἐκδοθὲν μὲ ὄσπην καλλιτεχνικὴν μορφὴν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκδοθῆ ἐνταῦθα, εἶνε μεστὸν ἱστορικῶν Σημειώσεων καὶ πληροφοριῶν χρησίμων εἰς πάντα ἱστορικόν, ὅστις μίαν ἡμέραν ἤθελε συγγράφει γενικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ δὲ συγγραφικῆς ἀπόψεως εἶνε ἐπαγωγότατον, δυνάμενον νὰ τέρψη πάντα Ἡπειρώτην...». Εἰς τὸ ἀργότερον ἐκδοθὲν βιβλίον τοῦ «Μονογραφία περὶ τοῦ χωρίου Τσαμαντᾶ» ὁ συγγραφεὺς ἐνδιαφέρθη πρωτίστως καὶ διὰ τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοχωρίων του, πρᾶγμα ὅπερ τὸν ὤθησε καὶ εἰς βαθυτέρας ἱστορικὰς μελέτας ἐνδιαφερούσας ἀμέσως τοὺς περὶ τὴν ἀκριτικὴν περιόχην τῆς Μουργκάνας κατοικοῦντας καὶ πανηπειρωτικὸν ἐνδιαφέρον ἐχούσας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προελεύσιν καὶ τὴν καταγωγὴν τῶν κατοίκων τῆς Ἡπειρωτικῆς ἐκείνης γωνιάς. Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τούτου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἄνω ἱστορικὴ ἀνασκόπησις ἐπέχει θέσιν εἰσαγωγῆς εἰς τὸ κύριον θέμα, ἀποτελεῖ ὄντως πρότυπον λαογραφικοῦ προῖοτος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ σαφήνεια ἀποτελοῦν τὸ κύριον χαρακτηριστικόν του. Εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν θεμάτων του χωρεῖ ὁ συγγραφεὺς φυσιολογικώτατα καὶ μεθοδικῶς ἀπτόμενος ἐνὸς ἐκάστου τούτων μετ' ἐξαιρετικῆς λεπτότητος καὶ ἀκριβείας καὶ μὴ ἀρκούμενος μόνον εἰς τὴν ἀπλὴν περιγραφὴν αὐτῶν, ἀλλὰ φροντίζων νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν προελεύσιν ἐνὸς ἐκάστου κοινωνικοῦ θεσμοῦ καὶ νὰ καθορίσῃ τυχὸν ἐπελθούσας ἐπ' αὐτοῦ μεταβολὰς διὰ μέσου τῆς ἱστορικῆς του πορείας. Ἡ «Ἐλευθερία» τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸ φύλλον τῆς 15.9.24 ἔγραφε διὰ τὸ δεῦτερον τοῦτο βιβλίον: «Ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἐτοιμάσει καὶ ἐκδίδει μετ' ὀλίγον ὀγκώδη Μονογραφίαν περὶ τοῦ χωρίου Τσαμαντᾶ, θαυμασίαν ἠθογραφίαν καὶ ἱστορίαν περὶ τῆς κώμης ταύτης τῆς Τσιαμουργιάς, ἐν τῇ ὁποίᾳ Μονογραφίᾳ ἀντικαταπρόξισταὶ ὀλόκληρος ἡ Τσιαμουργιά καὶ αὐτὴ ἡ Ἡπειρος ἐν γένει». Σπουδαῖα θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα κυρίως

ἠσχολήθη ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο βιβλίον εἶναι: Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος τῆς κώμης καὶ τῆς καταγωγῆς τῶν κατοίκων της, ὡς καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, περὶ ἐκπαιδεύσεως καὶ σχολείων, περὶ ἡθῶν καὶ ἐθίμων σχετικῶν μὲ τὸν θρησκευτικόν, οἰκογενειακὸν καὶ ἐθνικὸν βίον (Τοκετός, Βάπτισις, Ὀνοματεπώνυμα, Μνηστεία, Γάμος, Ἡ γυνὴ ὡς σύζυγος καὶ οἰκοδέσποινα, Αἱ σχέσεις τῶν συζύγων, Κηδεῖα, Χοροὶ κ.λ.), περὶ γλώσσης (Προφορὰ καὶ Τυπικόν, Ἰδιωτισμοί, Φράσεις χαιρετισμοῦ, Εὐχαὶ κ.λ.), περὶ λαϊκῆς φιλοσοφίας, Λεξιλόγιον καὶ πλεῖστα ἄλλα σπουδαῖα καὶ ἄσημα πλὴν οὐσιώδη θέματα.

Ἄλλ' ἡ συγγραφικὴ δράσις τοῦ Ν. Νίτσου δὲν ἐξηντλήθη εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν δύο ἀναφερθέντων βιβλίων. Αὕτη ἔσχε μακρὰν πονὴν καὶ ἐξεδηλώθη εἰς πλείστας ἄλλας μελέτας δημοσιευθείσας εἰς διαφόρους ἐφημερίδας τῆς ἐποχῆς, ἐξ ὧν σημαντικωτάτη ἡ περὶ προελεύσεως τῶν τοπωνυμιῶν Τσιαμουριά καὶ Τσαμαντᾶ. Εἰδικῶς ἠσχολήθη ὁ συγγραφεὺς καὶ μὲ τὰ «ἀλειψίατικα» μὲ τὴν ἰδιωματικὴν δηλονότι διάλεκτον μιᾶς ἀντιπροσωπευτικῆς τάξεως βιοπαλαιστῶν προερχομένων κυρίως ἀπὸ τὰ περὶ τὴν Μουργκάναν χωρία (Μπαμποῦρι, Τσαμαντᾶ, Πόβλα, Λειά, Λίστα, Γλούστα κ.λ.).

Ἄλλ' ὁ ἐπισυμβὰς ἐν τῷ μεταξὺ θάνατος τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα κατοκικὴ περίοδος ἔσχον καὶ ἀνάλογον καταστρεπτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἔργου του, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε κυριολεκτικῶς παραμεληθὲν πρὸς μεγίστην περιφρόνησιν τοῦ συγγραφέως καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου του κινδυνεύει νὰ καταποντισθῇ. Τὰ ὀλίγα ἐκδοθέντα προπολεμικῶς ἀντίτυπα, τὰ μὲν ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τοὺς ἐν Ἀμερικῇ ὁμογενεῖς τὰ δὲ φιλικῶς διατεθέντα κυρίως ἐν Ἡπειρῷ, ἐξηνεμίσθησαν ἢ κατεστράφησαν πρὸς ἀνεπανόρθωτον βλάβην τῆς Ἡπειρωτικῆς λαογραφίας καὶ ἱστορίας. Κυρίως τὸ γεγονός πρόπει νὰ βαρύνῃ τοὺς Θεσπρωτοὺς καὶ ἰδιυτέρως τοὺς ὁμοχωρίους οἵτινες, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἔδει τοῦλάχιστον νὰ συγκεντρώσωσι τὸ οὕτως ἐξανημασθὲν ἔργον καὶ διὰ ἐρά-

νων ἢ ἄλλων μικροεισφορῶν νὰ προβῶσι εἰς τὴν ἐπανεκδοσιν τῶν περισωθέντων ἀντιτύπων καὶ δι' ἐνδειξιν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν συγγραφέα, ἀλλὰ κυρίως δι' ἐνδειξιν σεβασμοῦ καὶ ἐκτιμήσεως τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου διὰ τὴν Ἑπειρωτικὴν Ἱστορίαν καὶ λαογραφίαν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι δύνανται κάλλιστα νὰ ἀντιτάξουν ἀκλόνητον δικαιολογητικὸν τῆς ἀδρανείας τῶν τὰ τόσα δεινὰ πλήγματα, τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν κατὰ τὴν κατοικικὴν καὶ τὴν συμμοριτικὴν περίοδον, δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς ἀπανταχοῦ Θεσπρωτοὺς. Συγχρό-

ως δὲ ὑπεύθυνοι πρέπει νὰ θεωροῦνται πάντες οἱ λοιποὶ Ἑπειρῶται οἱ ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρίσαντες τὸν συγγραφέα καὶ δια φιλικῶν δεσμῶν μετ' αὐτοῦ συνδεθέντες.

Διότι, ὅταν ἐλαφρῶ τῇ καρδίᾳ ἀφίνωμεν νὰ καταστρέφονται καὶ νὰ πίπτουν εἰς τὴν λήθην τοῦ χρόνου τοιαῦτα ἔτοιμα πνευματικὰ ἔργα, μὲ ποῖον δικαίωμα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, εἴτε ὡς ἄτομα, εἴτε ὡς σύνολα θὰ παρουσιασθῶμεν διεκδικηταὶ ἀνωτέρων πνευματικῶν θέσεων ;

ΓΕΩΡ. ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ
ΤΟΥ Α' ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Η

ἙΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ΕΣΤΙΑ

ΠΡΟΚΗΡΥΣΣΕΙ

ΤΟΝ Α' ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΗΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΝ

μὲ α' ἔπαθλον 1.000.000 δραχμὰς καὶ β' 500.000

Ὅροι τῆς συμμετοχῆς εἶναι οἱ ἐξῆς :

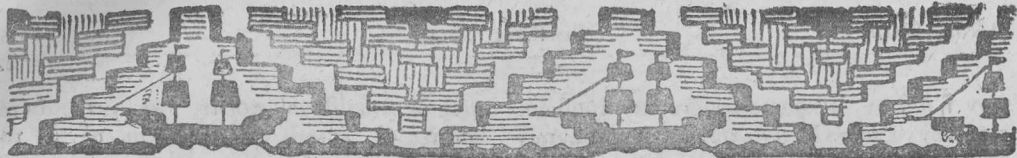
α) Κάθε λαογραφικὴ συλλογὴ πρέπει νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἑπειρὸν νὰ ἔχη δὲ ἕκτασιν πέντε τοῦλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων (80 σελ.)

β) Αἱ λαογραφικαὶ συλλογαὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀνέκδοτοι.

γ) Αἱ ἀποστελλόμεναι συλλογαὶ θὰ φέρουν ὡς ἐπικεφαλίδα ἓνα ρητὸν ἢ παροιμίαν καὶ εἰς κλειστὸν φάκελλον ἐπὶ τοῦ ὁποῖου θὰ εἶναι τὸ ἴδιον ρητὸν, θὰ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ συλλέκτου.

δ) Ἔργασια θὰ γίνονται δεκτὰ μέχρι 30 Ἰουνίου 1953.

ε) Ἡ βράβευσις τῶν συλλογῶν θὰ γίνῃ εἰς πανηγυρικὴν συνεδρίασιν τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Αὐγούστου 1953

ΤΑΚΗ ΤΣΙΑΚΟΥ

Π Α Ρ Γ Α

Ο ΘΡΥΛΟΣ—Η ΙΣΤΟΡΙΑ—ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ

«Πεζοβολός» είναι τὸ δίχτυ τῆς φουρο-
νεριάς γιὰ κεφαλόπουλα καὶ σπάρους.
Ὅπως τὸ εἶχον καὶ βουλιάζει στὸ νερὸ
παίρνει ἓνα σχῆμα κωνικό. Σὲ τέτοιο σχῆ-
μα θὰ τὸ ἴδεις ἀπὸ μακρὰ τὸ ἱστορικὸ
βουνὸ τῆς Πάργας.

Τὶς μέρες καὶ τὶς πραγματικὲς συνθήκες
τῆς φυγῆς ἀπὸ τῆς γάχης τοῦ Πεζοβολοῦ
τὶς ἔκρυψαν τὰ χρόνια. Παλιὸς ὁ θρύλος
θέλει τὸ χωριὸ νὰ κατεβαίνει πρὸς τὴ
θάλασσα μὲ τὴν εὐχὴ τῆς Παναγίας.

Στὴν κυματοδαρμένη ἀκτὴ μὲ τοὺς με-
γάλους σκόρπιους βράχους, τοὺς μολυβέ-
νιους ὑφάλους ποὺ ξεμυτίζουν στὸ ἀσημί
νερό, τὶς κάθετες κοιτιὲς μιᾶς κόκκινης
ἄλλου στερεῆς κι' ἄλλου ξανθῆς, τὸ γρα-
φικὸ ἀκρωτήρι καὶ τὸ μικροσκοπικὸ νησί
ποὺ πλέει στὰ φύκια, τὶς ἀμμουδιὲς ποὺ
περπατᾶς ποὺ περπατᾶς, καὶ τ' ὀλοστρόγ-
γυλο λευκὸ γουλιὸ στὶς ἄλλες σπιάττες—
στὴν κυματοδαρμένη κάτω ἀκτὴ—καμά-
ρωνε ἓνας βράχος σὰν βουνὸ καταμεσὶς
δυσὸ κόρφων.

Στὸν ἓνα κόρφο σκάλωνε ὁ βορριάς.
Στὸν ἄλλον ἐξεθύμεινε ὁ σορόκος. Ὁ βρά-
χος πάταε στὰ βαθειὰ καὶ δέχονταν κατὰ-
στηθα τὸ κύμα τοῦ γαρμπῆ. Στὶς σκοτει-
νὲς μεγάλες γράβες τοῦ φωλιάζαν γλάροι
σπαθωτοὶ—καὶ τὰ πετροχειλίδονα στὶς ἄλ-
λες. Τὸ κύμα ξαναγύριζε στὴ θάλασσα μὲ
αὐλάκια καὶ τερροὺς κρουνοὺς, κι' ἄλλου
διαλύονταν σὲ μικρὲς σταλιὲς μαργαριτά-
ρια. Πάνω στὶς σκαλωσιὲς καὶ στὰ ψηλώ-
ματα βλάστεινε χλόη καὶ πρασινάδα κα-
τσαρή. Γύρω—τριγύρω ὁ τόπος ἔσμα-
ράγιζε βάλαντιδιὰ καὶ κυπαρίσσι κι' ἀγρι-

λὰ κι' ἦταν γιομαῖτες οἱ κατηφοριὲς μὲ
κουμαριὲς καὶ σκίνους.

Σ' αὐτὸ τὸ βράχο βρέθηκε τὸ κόνισμα
τῆς Παναγίας, σ' ἓνα βαθούλωμα μιᾶς
γράβας. Μπροστὰ τοῦ τρέμιζε κανδήλα λι-
γοστοῦ λαδιοῦ.

Σταυροκοπήθηκε ὁ τσομπάνος τῶν γι-
διῶν κι' ἔτρεξε, τῆεπε στὴν Παληόπαργα,
κι' ἦρθαν καὶ προσκυνήσαν καὶ λιτάνεψαν
καὶ ξαναπῆραν τὴν εἰκόνα. Στὴ γράβα
φλόμωσαν τὰ θυμιατὰ κι' ἀνακατώθηκαν
μὲ τὸ γλυκὸ μόσκο τῆς ῥίγανης καὶ τὸν
βαθύ, τὸν ἄλλο τῆς ἀλμύρας. Στὴ γάχη τοῦ
Πεζοβολοῦ χορεύαν πηδηχτὸ τὰ σήμαντρα
καὶ καρτερούσαν οἱ γερόντιοι μὲ μπαϊρά-
κια. Κάποια παιδόπουλα σκαλώσαν στὶς
βαλαντιδιὲς. Τὸ μονοπάτι εἶχε στρωθεῖ μὲ
δάφνες καὶ χλωρὲς μυρτιὲς.

Τὸ κόνισμα ὅμως ἔφυγε ξανὰ κι' ἄφησε
πάλε μοναχὴ τὴ «Ζωοδόχο» τῆς Παληό-
παργας. Κι' ἔγινε τοῦτο κάμποσες φορὲς,
μέχρι ποὺ οἱ Παργινοὶ κατάλαβαν τὴ θεϊὰν
ὀρμήνεια. Κάποιο πρῶτ' ῥοβόλησαν πρὸς τὸ
γιαλὸ καὶ σκαρφαλώσαν στὸ μεγάλο βράχο.

*

Μὲ πέτρα γκριζὰ καὶ βαρεῖὰ μάντρω-
σαν πρῶτα τὸ στενὸ λαιμὸ τῆς ἀπροστά-
τευτης στερεῆς. Κατόπι χτίσανε κοντὰ-κον-
τὰ, χεροπιαστὰ κι' ἀγκαλιαστὰ, τὰ πρῶτα
σπίτια. Τὰ χτίσαν ἔτσι, ν' ἀγναντεύουν
τὴν πλατεῖα τῆς θάλασσας καὶ νὰ τὰ λούζει
ἀπ' τοὺς Παξοὺς γλυκὸς πουνέντες. Στὴ
μέση ἢ ἐκκλησιὰ τῆς Παναγίας. Ἐδῶ τὴν
εἶπαν «Ὁδηγητῆρα». Ὁ βράχος πέφτει
κάθετος ἐδῶ, κοφτοῦ, σὲ δεκαπέντε ὀργιὲς
νερό. Στὴν ἄκρη τοῦ—στὸ «κρέμασμα»—
κελάριζε μιὰ βρύση.

Τοῦτα τὰ σπίτια καταστράφηκαν πολ-
 λές φορές καὶ ξαναχτίστηκαν πολλές φορές,
 μέχρι πού ρήμαξαν ὀριστικά μὲ τὸν Ἄλῃ
 καὶ πέρα. Μετά, πού ξαναγύρισαν οἱ Παρ-
 γινοὶ —κι' ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν πεινάσει,
 κι' ὅσοι δὲν βάσταγαν τῆ νοσταλγία στὴν
 ξενητεία— τὸ κάστρο (ὁ βράχος), ἦταν
 ἀπροσπέλαστο καὶ τὸ διαφέντευαν οἱ Τοῦρ-
 κοὶ. Στριμώχτηκαν, λοιπόν, ἄλλου, καὶ
 χτίσανε καινούρια Παναγιά —τούτη τους
 πιδ ἑθασινή— στῆ μέση τοῦ νησιοῦ
 τους. Ἄπ' τὸν Ὀχτώβρη κι' ἔπειτα τὴν
 καπελώνει ἡ θάλασσα καὶ τῆς μουλιάζει
 τοίχους καὶ σκεπή. Μὰ οἱ Παργινοὶ ἀγα-
 ποῦν τὴν Παναγιά τους. Πίσω της στέκει
 κάποιος βράχος πάλε κωνικός —μικρὸς
 Πεζοβολός— πού τῆ φυλάει ὅσο μπορεῖ
 ἀπ' τὸ κύμα. Κάτι μοῦ λέει πὼς ὁ τόπος
 ἐδιאלέχτηκε ἐξεπίτηδες γιὰ νὰ θυμίζει τὴν
 καταγωγή.

Ἡ Παναγίτσα τοῦ νησιοῦ γιορτάζει
 τὸ δεκαπενταγυστο κι' εἶν' ἡ χαρὰ τῶν
 Παργινῶν καὶ μιὰ ἀποκάλυψη ὁμορφιάς
 στὴν ἐκθαμπη ματιὰ τῶν ξένων.

Σώζεται κι' ἄλλη μιὰ «ὀδηγήτρα» (Ἡ
 Δῆτρια) Παναγιά —σ' ἀνάμνηση ἐκείνης
 τοῦ κάστρου— μέσα στὶς πυκνές ἐλῆδες,
 γλυκεῖα, γαλήνια, μιὰ ιδιωτική, τῆς φά-
 ρας τῶν Ζουλαίων. Εἶναι κι' ἡ Παναγιά
 ἡ Βλαχέρηνα— τὸ μοναστήρι. Τούτη ἔχει
 τοίχους καὶ περίβολο μὲ πολεμίστρες —καὶ
 πολλὰ κελιά. Τ' ὀχτωκαμάρωτο ψηλὸ
 καμπαναριὸ της δείχνει πὼς ἦταν εὐκατά-
 στατη. Σ' αὐτὸ τὸν τόπο στρατοπέδευσε
 ὁ Παῖσας πρὶν μπεῖ στὴν Πάργα.

Λίγο πιδ κάτω, στὸ μυχὸ τοῦ κόρφου
 μιᾶς κερσιμαρῆνας ἀμμουδιάς, σώζεται τὸ
 πάλῃδ ξωκκλήσι τοῦ θαματουργοῦ καὶ ξε-
 μολογητῆ Ἡ Σπυριδῶνα. Ἐδῶ καὶ τὸ
 μικρὸ τὸ ἀγκυροβόλι τῶν παλιῶν μας Παρ-
 γινῶν. Βρίσκονται ἀκόμα σφηνωτοὶ χαλκά-
 δες γύρα γιὰ πρυμάτσες. Κάποιο στενὸ
 κι' ἐρειπωμένο σπίτι στὴν κατηφοριά, πού
 λές καὶ γλίστηρε ἔτσι μονοκόματο κι' εἶν'
 ἔτοιμο νὰ πέσει, λένε πὼς ἦταν Ἐλωνεῖο
 τῶν Ἐνετῶν. Ἐδῶ σταμάτησε κι' ὁ στό-
 λος τοῦ μεγάλου Καίσαρα πλέοντας γιὰ
 τὴν τιμωρία τῆς Κλεοπάτρας. Τὸ ἀγκυρο-
 βόλι τώρα τὸ παράχωσε κάποιον ποτάμι
 πού κυλάει ὀρημητικὸ μὲ τὶς βροχές, τρα-

γυδώντας κάθε καλοκαῖρι, καθὼς κινάει
 τοὺς τρεῖς νερόμυλους διαδοχικὰ καὶ πλημ-
 μυρίζει ὁ τόπος παφλασμούς. Τὰ περιβόλια
 πρασινίζουν εὐφορα. Πορτοκαλιές καὶ λε-
 μονιές, ροδακινιές, μηλιές καὶ καρυδιές
 θρεμένες σὰν πλατάνια, γιαλλίζονται στ' αὐ-
 λάκια τὰ πλατεῖα. Στὶς καλαμιές παίζουν
 κρυφτοῦλι τὰ βατραχία.

Σώζονται κι' ἄλλα, ἓνα σωρὸ, ξωκκλή-
 σια τόσο στῆ στερεά, σὲ λόφους καὶ βαθύ-
 σκεια πρασινάδες, ὅσο καὶ στῆ μακρὰ τα-
 ντελωτῆ γραμμὴ τῆς ἀκροθάλασσας, σὲ βρά-
 χους πιδ πολλὰ ἀκαρφαλωμένα. Θὰ σᾶς
 ἀπαριθμήσω μερικά :

Ἡ Γιώργης, Ἡ Θανάσης, Ἡ Γε-
 ράσιμος, Εἰσόδια, Ταξιάρχης, Ἡ Λένη,
 Προφήτης Ἡλίας, Εὐαγγελισμός, Ἡ
 Γιάννης, Ἡ Δημήτρης, Ἡ Κυριακή,
 Ἡ Σαράντα, Ἡ Ἅγιος Τρύφανας, Ἡ Ἅ-
 γιος Παντελέημονας, Ἡ Μαρίνα, Ἡ Ἅ-
 γιος Διονύσης, Ἡ Νικόλας. Ἡ Ἅγιος
 Νικόλας στερηανός, τῆς φάρας τῶν Πα-
 πύρη, κι' ἓνας καραβοκύρης, καπετάνιος,
 θαλασσόλυκος, θαλασσομάχος, μοναχός,
 καβάλα στὸ «μονόλιθο», στῆ μέση τοῦ πε-
 λάγου. Τοῦτος παλεύει μὲ τὸ κύμα ὀλοχρο-
 νις κι' εἶναι ψαρὸς κι' ἀλατοζυμωμένος.
 Σὲ χαιρετάει μὲ τὰ μπουλούκια τῶν θα-
 λασσινῶν πουλιῶν ὅπως περνᾶς γιὰ τὶς
 βαρῦθυμες, τὶς μελαγχολικὲς ἐκείνες ἐκβο-
 λές τοῦ Ἄχέροντα, ἀνικρῦ σου.

Μοῦ μένουν ὅσα δὲ θυμοῦνται κι' οἱ
 παλιοί. Μοῦ μένουν καὶ δυὸ—τρία (μπο-
 ρεῖ) μέσα στὸ κάστρο. Χοντρά ἀγκωνάρια
 κύλησαν ἀπὸ ψηλά κι' ἔχουν σφαλίσαι πιδ
 τὸ μονοπάτι. Δὲ μπόρεσα ποτέ μου νὰ
 τὰ ἰδῶ.

Ἄπ' τὰ ξωκκλήσια πού ἀπαρίθμησα
 μόνο τὰ πέντε ἀνήκαν στὴν κοινότητα.
 Τ' ἄλλα τους ὅλα μᾶς τὰ γράφουν ιδιωτι-
 κά, χωρὶς νὰ ἐξαιρεθεῖ κι' ἡ Παναγιά τοῦ
 Κάστρου. Γι' αὐτῆ, μᾶς λέν πὼς ἦταν
 χτῆμα τῶν μεγάλων Βασιλᾶ καὶ μνημονεύ-
 εται εἰδικὰ στὴν πρώτη ἱστορικὴ συνθήκη
 μὲ τοὺς Βενετούς. Ὁ Παπᾶ Γιάννης Βα-
 σιλᾶς, πρωτοπρεσβύτερος καὶ μέλος τῆς
 Ἐπιτροπῆς τῶν Παργινῶν εἶχε ἐπιμείνει
 στῆ γραφή.

*

Τὴν Πάργα μᾶς τὴν ἀναφέρει πρῶτος

ὁ Ἰωάννης Κατακουζηνός, κάνοντας λόγο γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὴν Ἡπειρο (1339), ὑπὲρ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Β'. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινό, πρόκειται ἀκόμα περὶ τῆς Παληόπαργας στὴ γράχη τοῦ Πεζοβολοῦ. Σώζονται ἐκεῖ καὶ κάτι ἐρεῖλια: τὸ «Καστέλλι». Τὰ ἐρεῖλια φαίνεται πὼς εἶναι τῆς Θεσπρωτικῆς Τορύνης ποῦ ἀναφέρει ὁ Πτολεμαῖος κι' ὁ Πλούταρχος. Ὁ γεωγράφος Μελέτιος τὴν ὀνομάζει Ὑπαγρον (Ὑπάγρα) Ὑπάργα, Πάργα). Praga θὰ πεῖ κατώφλι, σλαβικά. Τὴ ρίζα Pra= κοντά, τὴ βρισκουμε καὶ στὴν Ἀλβανική. Μπορεῖ ν' ἀνῆκε στὴν Πελασγικήν ἐξ ἄλλου γλώσσα. Στὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης δὲν κατέγινα.

Ἡ θέσις τῆς Παληόπαργας γειτόνευε μὲ τὰ χωριὰ Μαζαρακιά (μάζα ρυακίων) καὶ Μαργαίτι. Στὸ πρῶτο ζοῦσαν Χριστιανοὶ ποῦ ἀλλαξοπίστησαν. Στὸ δεῦτερο Ἀρβανίτες. Ἀπὸ τὰ ὀνόματά τους μαρτυροῦν ἐλληνικὴ καταγωγή, δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ νὰ πρόκειται γιὰ ἀπλὴ τοπωνυμία. Τὰ δυὸ χωριὰ συχνὰ ἐνοχλοῦσαν τὴν Παληόπαργα. Τὸ πρῶτο μάλιστα ἀναφέρεται καὶ στὴ συνθήκη μὲ τοὺς Βενετοὺς «γιὰ τὴν ἐπιστροφή τῶν κλοπιμαίων». Ἱστορικὰ ἐξηγεῖται συνεπῶς ἡ ἐπιμονὴ τῆς Παναγιάς.

Οἱ φάρες ἦταν τότε μόνο 17. Τίς μνημονεύω ἀπὸ τὸν Φιλικὸ καὶ σύντροφο τοῦ Ρήγα Περραιβό, ποῦ τροφοδότησε τοὺς ἄλλους, ὄχι γιατί τὰ ὀνόματά τους σώζονται καὶ σήμερα, μὰ μοναχὰ γιατί, τοῦτες οἱ φάρες, μπόρεσαν καὶ κράτησαν ἀπείραχτες, μέσα ἀπὸ φλόγα καὶ καταστροφή, καταγωγή, θρησκεία καὶ γλώσσα.

Ἡ ἱστορία τῆς Πάργας δὲν εἶναι μόνο ἡ προσφορά στὸν ἄνισον, δραματικόν, ἀγῶνα τοῦ Σουλιῦ (Πάργα=πόρτα τοῦ Σουλιῦ), μῆτε στοὺς καπετάνιους μας τῆς ἀνεξαρτησίας, ἀργότερα (τὸ χειμαδιό τους), μῆτε καὶ τὸ πολυκλαμένο ἐκεῖνο γεγονός τῆς παραχώρησής της ἀπ' τοὺς Ἀγγλους στὴν Τουρκία—γιὰ ἀτομικὰ συμφέροντα, πολιτικὰ καὶ ἰσορροπίες—μῆτε κι' ἡ πρώτη δυνατὴ φωνὴ τῆς ἀγανάκτησης τῶν πρώτων Φιλελλήνων. Μὰ κι' ὅση μᾶς περίσσευε σὰν κάστρο τοῦ καταδιωγμένου ἑλληνισμοῦ καὶ κάστρο τῆς Χριστι-

ανουσίνης, πρὶν καὶ μετὰ τὴν πώση τῆς Κωνσταντινούπολης. Οἱ Τοῦρκοι ἀργήσανε νὰ μποῦν—καὶ δὲν ἐρίζωσαν ποτὲ—σ' αὐτὸ τὸ κάστρο.

Οἱ φάρες ἦταν οἱ ἐξῆς:

Βασιλάτες, Δεσυλάτες, Πετσάληδες, Δημουλτσαῖοι, Ζουλαῖοι, Βερβιτσιώτες, Μαυρογένηδες, Στανελάτες, Μανιάκηδες, Ζουπαναῖοι, Παπύρηδες, Ἰδρωμένοι, Τσόριδες, Καλούληδες, Βρανάτες, Βέργοι καὶ Λουμπαῖοι. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπῆρχαν (πρὶν τὴς ἀφανίσει ἓνας λοιμὸς) κι' ἄλλες ἀκόμα 14, ποῦ μερικὲς τους εἶχαν ρίζα γεναλογικὴ Βυζαντινὲς μεγάλες οἰκογένειες (Βασιλίτσι, Κουμάνοι, Ἀντιόχοι), κι' ἄλλες ποῦ ἀκμάσανε πρὶν τῆς Τουρκοκρατίας στὴν Ἡπειρο καὶ Κέρκυρα (Βάρδες, Βατάτζα, Φιλανθρωπινοί, Καβάσιλοι, Δοῦκες, Γκλαβοὶ καὶ Δοξαράτες).

*

Στὴ λαϊκὴ μούσα τῆς Πάργας ποῦχει ἀποθησαυρίσει ὁ Ἀραβαντινός, ἐκτὸς ἀπ' τίς ἐνδιαφέρουσες ὁδὲς «τῶν Χριστουγέννων», «τῶν Θεοφανείων», «τοῦ Λαζάρου» καὶ πρὸ παντὸς ἐκείνης «τῶν Παθῶν»:

«... Κάτω στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ στοῦ Χριστοῦ
[τὸν τάφο
ἐκεῖ δέντρο δὲν ἦταν καὶ δέντρο ἐφανερῶθη
—τὸ δέντρο ἦταν ὁ Χριστὸς κι' οἱ κλώνοι οἱ
[Ἀποστόλοι...»

βρισκουμε καὶ τραγούδια μισοερωτικὰ («γαμήλια» μᾶς τὰ λέει ὁ Ἀραβαντινός) ἐπηρεασμένα ἀπ' τὴ μεγάλη πίστη τῶν κατοίκων. Τὰ καθαρὰ δημοτικὰ παρουσιάζονται τὸ πιὸ πολὺ σὰν δίστιχα. Τὰ πιὸ ὀλοκληρωμένα (τὰ μὲ συνέχεια σὲ στίχους πιὸ πολλοὺς, θέλω νὰ πῶ) φέρνουνε τὴ σφραγίδα τοῦ προσωπικοῦ. Προσωπικὴ σφραγίδα φέρνουν κι' ἄλλα ποῦ περιλαμβάνονται στὴ συλλογὴ ποῦ ἀνέφερα, μὰ καὶ στὴν ἱστορία τοῦ Σαλαπάντα καὶ τοῦ Περραιβοῦ κι' ἄλλοῦ. Τοῦτα τὰ παραλείπω. Ἴδου ἓνα δεῖγμα τώρα τῶν ἐρωτικῶν—θρησκευτικῶν (γαμήλιων) αὐτῶν δι-
στίχων:

«Εἰς τὸ σκαμνὶ ποῦ κάθεσαι ξερὰ ἦταν τὰ ξύλα
κι' ἀπὸ τὴν ὁμορφάδα σου ἀνθοῦν καὶ βγά-
[νουν φύλλα,
Ἐὐαν σ' ἐγέννα ἡ μάνα σου εἶχαν τ' ἀλέφια
[σκόλη

καὶ σοῦδωκαν τὴν ὁμορφίαν οἱ δώδεκα Ἄπο-
[στόλοι.
 Ἄγγελοι ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς μὲ προσταγὴ Κυρίου
 κατέβηκαν καὶ σοῦδωκαν τὴ λάμψη τοῦ ἡλίου.
 Ἔχεις μαλλιά τοῦ Ἀβεσαλώμ, τοῦ Ἰωσήφ
[τὰ κάλλη,
 καλότηχος, καλόμοιρος ὁ νεῖος πού θά σέ πάρει».

*

Ὅταν κατέβηκαν στὸ βράχο οἱ Παργι-
 νοὶ (γύρω στὰ 1360 ἢ 70), δὲν περιμέναν
 νὰ τοὺς ὀρμηθῆναι πάλε ἢ Παναγιά πῶς
 πρέπει νὰ προφυλαχτοῦν καὶ τί νὰ κάμουν.

Τὸν πρῶτο χρόνον θὰ τὸν πέρασαν μὲ
 νοσταλγία τοῦ μακρονοῦ Πεζοβολοῦ. Μπο-
 ρεῖ καὶ τρομαγμένον ἀπὸ τὴ θάλασσα,
 πού τῆς μετροῦσαν τώρα ἀπὸ κοντὰ τὸ
 μέγα κύμα. Στὸ δεύτερο θὰ συνηθίσαν
 καὶ ξεθάρρεψαν. Ἴσως μονάχα νὰ τοὺς
 μούδιασε γιὰ λίγες μέρες, στὴν ἀρχή,
 ὁ χειμῶνας.

Κατόπι θάρθε ἢ ἀνοιξη καὶ σεριανί-
 σαν τοὺς γιालούς. Θάβειχαν ἀνθίσαι τώρα
 οἱ γραφικὲς πλαγιὲς καὶ θὰ μπερδεύονταν
 τὰ μῦρα τῆς στερηᾶς μὲ ἐκεῖνα τῶν φυ-
 κῶν στ' ἀκροθαλάσσια. Τώρα τ' ἀνάσαιναν
 καὶ τοὺς ζωντάνευε ἢ ψυχὴ. Τὰ βράχια
 τώρα θὰ βουλιάζανε στὰ διάφανα νερὰ καὶ
 θάπλεγαν ἀνάστροφος οἱ καταπράσινες στε-
 ρηῆς στὸ φυρονέρι. Λυωμένο ἀσῆμ κατα-
 κάθαρο (πού πελεκοῦν στὰ Γιάννενα οἱ
 ἀσύγκριτοι τεχνίτες καὶ χύνουν σὲ μετα-
 ξωτὲς κλωστὲς) θάβειχε χυθεὶ στὴν ἄμμο τοῦ
 βυθοῦ. Πάνω θὰ ναρκισσεύονταν κρυφά
 νησιὰ καὶ κάστρα.

Ὅξω, τὸ πέλαο θ' ἀργοσάλευε, πλατύ,
 μέχρι τίς ἄκρες τῆς τεφρῆς Κεφαλλονιάς
 —πίσω ἀπὸ τὴ γαλανὴ Λευκάδα.

Ξέθωρες, ξαπλωμένες λουλακιές, πῖο
 χαμηλές, οἱ ἀκτὲς τῆς Πρέβεζας. Μενεξε-
 λιὲς οἱ κορυφὲς τοῦ ἀγέρωχου Σουλιοῦ.
 Πράσινες οἱ κατηφοριὲς ἀριστερά, κι' οἱ
 φτέρες κι' οἱ βατομουριὲς ν' ἀναρριχοῦν-
 ται ὀργιαστικὲς στὶς κεφαλὲς τῶν λόφων.
 Ταντέλες ἀτλαζένιας ὁμορφιάς, ταντέλες
 ἀσημιές, χαιρετισμὸς χαρᾶς στὰ τριγυρνά,
 τὰ φύλλα τῆς πολλῆς τῆς ἀγγελιᾶς. Κι' ἀν-
 τίκρου ἀπὸ τὸν ἥλιο πού θὰ πρόβαλε σὲ
 σμαραγδιὰ κορφῆ (καὶ βάφει τώρα κίτρινη
 —χρυσὴ τὴ μικροσκοπικὴ ἐκκλησιά μιᾶς
 ἀγρυπνούσας Ἁγία Λένης), θ' ἀνάλυω-
 ναν στὸ διάφανο γαλάζιο τ' οὐρανοῦ καὶ

στὸ ἀνοιχτὸ ζαφεῖρι τοῦ πελάγου, ζαφεῖρι
 πῖο βαθύχρωμο, οἱ Παξοί.

Ἐδῶ πλαγιάζει ὁ μέγας ἥλιος κάθε
 δειλινὸ καὶ βάφει τίς κυματιστὲς κορφὲς
 τῶν μενεξέδων τοῦ πουνέντε ἢ παπαροῦνα.
 Ὅσοι ἄσπροι κρίνοι ταξιδεύουν στὰ νερὰ
 σβύνουν σιγὰ καὶ ξεψυχοῦν. Τότε, Παξοὶ
 κι' Ἀντίπαξοι, φοροῦν κορώνες μὲ διαμαν-
 τικά καὶ ντύνονται βαρεῖες βυζαντινὲς πορ-
 φύρες. Κι' εἶναι ροδις—μαλαματίς ὁ θά-
 νατός τους κάθε δειλινὸ.

Τὸ καλοκαίρι θάρθε ὀλόχρυσο νὰ κυ-
 λιστεῖ στὶς ἀμμουδιές, πού θὰ τοὺς κέν-
 τας ὁ λευκὸς ἀφρὸς ψιλὰ μετὰξωτὲς. Καὶ
 διάφανες σὰν τοῦλι, καὶ μεταξωτὲς, καὶ
 χρυσοκεντημένες, νύχτες ἔφτασαν κι' αὐτές.
 Μιὰ τέτοια νύχτα θάρραξε καὶ τὸ φεγγάρι
 κάπου ἐκεῖ, μπορεῖ καταμεσις τοῦ λιμα-
 νιοῦ. Κι' ἤρθαν δροσοῦλες τῆς στερηᾶς
 στὰ γαλινὰ μεσάνυχτα καὶ πήραν τὸ τρα-
 γούδι. Τὸ πήραν χαμηλὰ καὶ χαμηλὰ νὰ
 μὴ ξυπνήσουν τὸ γιало, μὰ τ' ἄκουσε ὁ για-
 λὸς πού δὲν κοιμᾶται :

«Κόρη, ὅταν ἐφιλιώμαστε, νυχτᾶηταν, ποῖος
[μᾶς εἶδε ;
 Μᾶς εἶδε τῆς νυχτὸς τ' ἀστρί, μᾶς εἶδε τὸ
[φεγγάρι.
 Καὶ τὸ φεγγάρι (ν) ἔσκυψε, τῆς θάλασσας τὸ
[εἶπε,
 Θάλασσα τῶεπτε τοῦ κουπιοῦ καὶ τὸ κουπὶ τοῦ
[ναύτη
 κι' ὁ ναύτης τὸ τραγοῦδησε, τὸ μάθαν οἱ
[γειτόνοι.
 Τῶμαθε κι' ὁ πνευματικὸς, τῆς μάνας μου τὸ
[εἶπε,
 κι' ὁ κύρης ἀπ' τὴ μάνα μου τῶμαθε κι' ἔπει-
[σμάθη.
 Μ' ἔβρισαν καὶ μὲ μάλωσαν καὶ προσταγὴ
[μου δώκαν
 οὔτε στὴν πόρτα μου νὰ βγῶ, οὔτε στὸ πα-
[ραθύρι.
 —Στὸ παραθύρι ἐγὼ θὰ βγῶ γιὰ τὸ βασιλι-
[κό μου
 κι' ἐγὼ τὸν νιὸν ὅπου ἀγαπῶ θὰ τόνε κάμω
[ἐκταίρι».

Μιὰ τέτοια νύχτα θὰ μαρκάρησαν
 στὰ πρῶτα τους σκαφιδια οἱ Παργινοί, νὰ
 διακονέψουν τὴ φιλία τῶν δυνατῶν. Τοὺς
 ἔβλεπαν νὰ ὀργώνουν τὴ μεγάλη θάλασσα,
 παράξενα σκαριά, τῶν πῖο ψηλῶν — πού
 τὰ θαυμάζαν — ἄρμπουρων, μὲ πλώρες
 κεντημένες ἄσπρο ἀφρὸ καὶ πρῶμες κό-

σμο. Πρώτοι φουντάρησαν στὸν κόρφο οἱ Νορμανδοί.

*

Τὴν Ἱστορία τῆς Πάργας θὰ τὴν πού-
με πεταχτά.

Στὰ 1400 βρίσκονται στὴν Κέρκυρα Ἑνετοί. Γενναῖος λαὸς καὶ τολμηρός, μὲ πολλὰ πλοῦτη. Στὴν Πάργα τῶρα ταξιδεύουν πιδ συχνά. Τὸ διάπλοτο λιμάνι στοὺς πολλοὺς καιροὺς πῆρε καὶ δίδαξε τοὺς Παργινοὺς τὴν τέχνη τῶν θαλασσι-
νῶν. Τῶρα εἶχαν γίνεαι καπετάνιοι. Τῶρα εἶχαν μάθει καὶ τὸ ἀρμένισμα καλά, καθὼς τὸν πόλεμο στὴ ράχη τοῦ Πεζοβολοῦ μὲ τοὺς κασικοκλέφτες ἀρβανίτες. Στείλαν, λοιπόν, στὴν Κέρκυρα ἀντιπρόσωπους. Τὸν ἄλλο χρόνο (22 τοῦ Μάρτη) συντάζεται στὴν Κέρκυρα συνθήκη μὲ τοὺς Βενετούς. Τὴν ὑπογράφουν, ἀπ' τὴν Πάργα ὁ Παπᾶ Γιάννης Βασιλᾶς, Γιάννης Ἀντίοχος, Γιάννης Κουμάνος κ' ὁ Δημήτρης Βερβιτσιώτης. Ἀπὸ τοὺς Βενετούς ὁ Βάιλος Ἀζαρίνος. Ὁ Βασιλᾶς ἀξίωσε χῆμα δικό του κληρονομικό, τὴν Παναγία τοῦ κάστρου (ἄρθρο συνθήκης 11).

Ἄξιζε νὰ σᾶς μεταφέρω τὴ συνθήκη αὐτὴ μὰ ὁ χρόνος εἶναι λίγος. Ὁ Σαλαπάντας ἄλλωστε τὴν ἀναφέρει αὐτολεξεί. Τὸ τελευταῖο τῆς ἄρθρο λέει νὰ εἰσπράττεται φόρος 8 ἡμερῶν (εἰσαγωγῆς κ' ἐξαγωγῆς), γιὰ νὰ τὸν δαπανοῦν οἱ Παργινοὶ στὸ πανηγῦρι «Ροζαλίσι ἢ Ρουσαλία». Κατὰ τὸν Σαλαπάντα, τὸ πανηγῦρι «ἦν ἔθιμον Σικελικόν, καὶ ἐξ ἄλλων καὶ ἐκ τούτου εἰκάζεται ὅτι οἱ Νεαπολιτάνοι (οἱ Νορμανδοὶ τῆς Νεαπόλεως) κατεῖχον καὶ τὴν Πάργαν». Τὸ πανηγῦρι πάντως ἦταν μᾶλλον ἔθιμο Ρωμαϊκό, εἰς μνήμην τῶν νεκρῶν (ὁ «Ροδισμός»), ἀρχῆς τοῦ Μᾶη, σὰν οἱ Καλένδες, πού ἀπομείναν στὸ Βυζάντιο. Μετὰ μὰ ἡρωϊκῆ κρασοκατάνυξη κατέληγε σὲ μάχη χριστιανῶν καὶ ψευδορωμαεθανῶν, καὶ στὴν αἰχμαλωσία τῶν δευτέρων. Γιὰ τοὺς Ρωμαίους φυσικὰ ἡ κατάληξη ἦταν ἄλλη. Οἰνοποσία, λοιπόν, μονάχα καὶ πανζουρλισμός. Μὲ τ' ἄλλα τ' ἄρθρα ἐξασφαλίζονταν ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Πάργας.

Ὁ Δούκας Λεονάρδος Λαουρεντάνος

(Δεκέμβριος, 1511) παραχωρεῖ κ' ἄλλα προνόμια στὴ σειρά κατοχυρώνοντας καὶ τὴν αὐτοδιοίκηση μὲ πιδ μεγάλη ἐλευθερία. Τὰ δικαστήρια ἦταν ἀνεξάρτητα, μπορούσαν ὁμῶς καὶ νὰ γίνουιν προσφυγές στὰ μεγαλύτερά τους τῆς Κερκύρας, χωροῦσαν κ' ἐφέσεις στὴν πρωτεύουσα. Μὲ γενικὴ ψηφοφορία ἐκλέγονταν 32 μέλη ἐπιτροπῆς τῶν προεστῶν, πού ἀκούσαν τῶρα πιδ τις ἐξουσίες. Πρόεδρος ἦταν Ἑνετὸς — ὁ κυβερνήτης — πού ἀναγκάζονταν νὰ πολιτεύεται ὡσοδῆποτε στὰ πλαίσια τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων. Τὰ δικαστήρια δικάζαν κ' αὐτόν.

Στὰ 1452 ἡ Πάργα δοκιμάζεται μὲ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Χατοῦ Μπέη. Στὰ 1538 τὴν καταστρέφει ὁ Μπαρμπάρσας. Στὰ 1567 γυρίζουν οἱ φεγγάτοι Παργινοὶ καὶ ξαναχτίζουν πιδ ἰσχυρὸ τὸ ἔρειπωμένο κάστρο. Ἐπιμονὴ τῶν Βενετῶν νὰ μετοικήσουν στοὺς Παξοὺς τοὺς ἀπορρίπτεται πολλὲς φορὲς μὲ ὀργή. Ἡ πατριδολατρεία τῆς Πάργας — χάρισμα τόσο ἑλληνικὸ — δὲν δέχεται συζήτηση. Στὰ 1569 ἀρχίζει ὁ πόλεμος Τουρκίας καὶ Βενετίας. Στόλος τῶν Βενετῶν πού φτάνει τάχα γιὰ ὑποστήριξη, φέρεται πιδ σκληρὰ κ' ἀπ' τοὺς ἐχθρούς. Τὴ βαρβαρότητά του τὴν ὑφίστανται κ' ἄλλα παράλια καὶ νησιά, μέχρι τὴν Κρήτη, τότε.

1571, ἡ Πάργα πάλι καταστρέφεται. Ὁ πορθητὴς τῆς τῶρα εἶναι ὁ ναύαρχος Ἀλῆ Πασᾶς. Ἀπὸ τὴν Πάργα ξεκινάει ὁ στόλος του γιὰ νὰ χτυπήσει τὰ νησιά. Τὸν κατερόνως ὡς τόσο ἐκεῖ στὴ Ζάκυνθο πολὺ ὀργισμένοι οἱ Βενετοὶ μὲ τοὺς Ναπολιτάνους (τις ὁρδὲς τότε τοῦ Πάπα) καὶ τοὺς Ἰσπανοὺς συμμάχους. Στις Ἐχινάδες καὶ στὴ Ναύπακτο τὸν καταστρέφουν. Ὁ κόσμος ξαναεῖ καὶ τοῦ ζεσταίνεται ἡ καρδιά. Στὰ Ἑνετικὰ καρᾶβια βρίσκονταν καὶ κάμποσες χιλιάδες Ἕλληνες. Ἐπήρασαν τὴν ἐκδίκησή τους. Τὴ ναυμαχία αὐτὴ τῆς Ναυπάκτου τὴν τραγουδοῦν στὴν Πάργα μὲ τὸ ἀκόλουθο δημοτικὸ τραγοῦδι:

«Νᾶημον πουλί, γλυκαηδονί, νᾶημονα χε-
νᾶημον καὶ χρυσοφάναρο στὸν κάβο ^{λιδόνι,}
γὰ νᾶγλεπα, νὰ βίγλιζα, τὸ Ρῆγα πού ^{στίνιας,}
ἀρμε»

[νίξει,
 ὅπου ἀρμενίζουσαν χαίροντας καὶ λάμνουν τρα-
 [γουδώντας.
 Δὲν πᾶν σὲ πόρτο γιὰ νὰ μοῦσιν, λιμάνι γιὰ
 [ν' ἀράξουν.
 Γυρεύουν τὸν Ἀλῆ Πασᾶ γιὰ νὰ τὸν πολεμή-
 [σουν.
 Ὅταν συναπαντήθηκαν οἱ δυὸ χοντρές ἀρμάδες
 βροντοκοπᾶνε οἱ κανονιές, γίνετ' ἡ μέρα νύχτα,
 πλώρη μὲ πλώρη σμίγουνε, κατάρτι μὲ κατάρτι.
 Λαμποκοπᾶνε τὰ λαμιά, βροντοῦνε τὰ τριμπόνια,
 ποδάρια, χέρια καὶ κορμιά γιομίζουσαν τὰ κα-
 [ράβια.
 Σκοτώθηκε ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τ' ἄξο τὸ παλλη-
 [κάρι,
 κι' ὁ Ρήγας τὴ γαλιότα του τὴν ἔσερνε ἀπ' τὴν
 [πρύμη».

Μὰ ἐκτὸς ἀπ' τὶς χιλιάδες Ἑλληνέσ
 τῶν Βενετσιάνικων ἐκείνων καρabiῶν,
 ὑπῆρχαν κι' ἀρκετὲς Ἑλλήνων σκλάβων στὰ
 τούρκικα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Καὶ τὸ τραγού-
 δι συνεχίζεται μὲ τὴ δραματικὴ περιγραφή

τοῦ περιεχομένου τῆς γαλιότας τοῦ Πασᾶ,
 καὶ τὴν ἐξομολόγησι ἐνὸς σκλάβου :

«Μεσαῖχε σκλάβους ἑκατό, στὰ σίδερα δεμ-
 [νους,
 καὶ σκλάβος ἀναστέναξε κι' ἐστάθη τὸ καρᾶβι.
 Ὁ Ρήγας ἀνατρόμαξε, τὸν πρώτο του φωνάζει :
 Ἐκείνον ποὺ ἀναστέναξε κι' ἐστάθη τὸ καρᾶβι,
 ἂν εἶναι ἀπὸ τοὺς δούλους μου, τὴ ρόγα του
 [ν' ἀξήσω,
 κι' ἂν εἶναι ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου, νὰ τὸν
 [ἐλευτερῶσω.
 —Ἐγῶεμαι ὅπου ἀναστέναξε καὶ τὸ καρᾶβι
 [ἐστάθη.
 Γι' αὐτό ἔδα ὄνειρατα κακὰ στὸν ὕπνο ποὺ κοι-
 [μῶμουν.
 Εἶδα καὶ τὴ γυναῖκα μου, τὴ στεφανῶναν
 [μ' ἄλλον.
 Νιόγαμπρο τέσσερω μηνῶν Τούρκοι μὲ πήραν
 [σκλάβο
 καὶ δέκα χρόνους ἔκαμα στῆς Μπαρμπαραῖς
 [τὰ μέρη.
 Δέκα καρυὲς ἐφύτρεψα στὴ φυλακὴ ποὺ μ' εἶχαν
 κι' ἀπ' ὅλες ἔφαγα καρπὸ καὶ λευτεριά δὲν
 [εἶδα.»
 [Συνεχίζεται]

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

— Διάφουρου κατσουλουτό, κι' ζημιὰ οὐλουστρόγγ'λη*.

(Γιὰ ὄσους χαίρονται ποὺ θρῆκαν κάτι, ποὺ εἶναι αἰτία μεγαλύτερης ζημιᾶς)

Σ η μ.—Ἡ λέξις κατσουλουτό ὑπενθυμίζει ἐδῶ τὸ καρφί τῆς γνωστῆς παροιμίας «τὸ καρφί καὶ τὸ πέταλο» καὶ ἡ λέξις ὄλοστρόγγυλος ὑπενθυμίζει τὸ πέταλο τῆς παροιμίας αὐτῆς κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ ἀγωγιάτης χάρηκε ὅταν θρῆκε τὸ καρφί, ἀλλὰ σὲ λίγο ἀντελήφθη ὅτι ἦτο δικό του γιὰτι ἔχασε τὸ πέταλο ὅταν εἶδε νὰ κουτσαίνει τ' ἄλογό του.

— Δυὸ γαιῖδάρ' στοὺν ἴδιου τοὺν ταβλά!

(γιὰ ὄσους δὲν μποροῦν νὰ ζοῦν στὸ ἴδιο μέρος)

— Δυὸ νουμάτ' τρεῖς κουθέντις.

(Ἐπὶ ἀσυνενοησίας).

— Εἶδ' οὐ ἄβρακους βρακί, κάθι πόρτα καὶ τοῦ λύ'

(Γιὰ τοὺς ἐπιδεικνυομένους γιὰ πράματα ἀσήμαντα)

— Εἶδ' οὐ ζουρλόσ τοῦ μεθυσμένου κι' ἀναμέρσι²

(ὅτι ὁ μεθυσμένος εἶναι χειρότερος κάποτε ἀπὸ τρελλό)

— Εἶπ' ἡ χ . . . τ'ς κατούρους : Παρέκεια ! μοῦ βρωμάς . . .

(ταυτόσημη μὲ τὴν : Εἶπε ὁ γαῖδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλαι)

— Ἐπῆρε τοῦ χλιάρ' τ' νιρὸ

(Γιὰ ὄσους κατέλαβον ἀξίωμα, παρ' ἀξίαν).

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ

ΑΠΟ ΤΑ "ΦΩΤΕΡΑ ΣΚΟΤΑΔΙΑ,"

Τ' ἀηδονάκι ξεφτερούγησε
σὲ τριανταφυλλιᾶς κλωνάρι
κ' ἡ τριανταφυλλιὰ ἀνασείστηκεν
ἀπ' τ' ἀνάλαφρο φτερό.

Τὰ λευκά της ῥόδα μάρησαν
στ' ἀπριλιάτικο χορτάρι
κ' ἔπεσ' ἐν' ἀχνὸ ροδόφυλλο
σὲ τρεχούμενο νερό.

Ταξιδιάτικο ροδόφυλλο,
τῶχει ἡ μοῖρα σου γραμμένο,
σὲ μιὰ μαύρη, ἀχόρταγη ἄβυσσο
σὰ βαρκούλα νὰ πνιγῆς,

γιὰ νὰ φέρης ἡλιογέννητο,
ταπεινὸ κ' εὐωδιασμένο
κάποιο μήνυμα ἀπ' τὴν Ἄνοιξη
στὰ κατὰβαθα τῆς γῆς.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΡΑΓΚΟΥ

ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ

1

Κοπήτε, γλέντια, γιορτεροί παῖνες,
Σωπάτε, κύμβαλα χαρᾶς καὶ σείστρα!..
Ἐχῆστε πένθιμα οἱ βραχνῆς καμπάνες,
Ὀδύνη, θέρειψε καρδιοραγίστρα!

2

σὸ ξόδι τοῦ σοφοῦ τραγουδοπλέχτη,
ποῦ ἀπ' τὸ κρασί τῆς Μούσας μεθυσμένος
γλυκὰ τῆ σαΐτια τοῦ Χάρου ἐδέχτη
σὸ Κάστρο τῆς Γαλήνης θρονιασμένος.

3

Στὸ ἐξοχικό του ἡσυχαστήρι σπίτι,
λουλουδισμένη ποῦ τὸ ζώνει ἡ χλόη,
Σάτυροι, κι Αἰγιπᾶνες, τοῦ πρεσβύτη
ἐλάτε νὰ τοῦ πλέξετε μοιρολόι!..

4

Ἡλιοχαρῆ Ἀλκυόνα τοῦ Γενάρη
μὲ τὰ φτερά τῆς δόξας τὰ γεράνια
πετᾶ ἡ ψυχὴ τοῦ γητευτῆ λυράρη
τὴν ἀμβροσία νὰ πιῆ ψηλὰ στὰ οὐράνια...

5

Τοῦ Χαροτράγουδου χυθῆτε, φθόγγοι,
ἀπὸ βοσκοῦ καλύβι κι ἀπὸ τράτα.
Κι ἕνας αἰτὸς ἄς πάη στὸ Μεσολόγγι
τοῦ θανάτου του τὰ πικρὰμαντάτα...

6

Πρώιμα ἀνθισμένα μυγδαλιᾶς κλωνάρια
ἄς κόψουν μυροφόρες πονεμένες
τῆ στράτα νὰ τοῦ στρώσουν τῆ μακάρια.
Κι ἐσεῖς οἱ κρινοδάχτυλες παρθένες,

Ἀθήνα, Γενάρης τοῦ 1951

7

πλέξετε τοῦ δακρυστάλαχτο στεφάνι,
στολίστε τοῦ τὸ δλόλευκο... κεφάλι
μ' εὐωδερὸ θυμάρι, ἀγνὸ λιβάνι,
κι ἀρμυρωμένα φύκια ἀπ' τὰκρογιαλί.

8

Στῆς τέχνης τοῦ τὰ Ἡλύσια ἀναστημένη
ἡ διαλεκτὴ τοῦ κόρη Ἀμαρυλλίδα
ἀνοίγοντας τὴν ἀγκαλιὰ προσμένει
νὰ τοῦ φορέση φωτεινὴ ἄλουργίδα.

9

Κι ἡ Λυγερή, ξωθιά τοῦ Κάτω Κόσμου,
ποῦ ἀσώτειψε τὸ δάκρυ στὴ θανή της,
βραγίει θὰ δρέψη μυροβόλου δυόσμου
νὰ ράνη τὸν ἰδανικό ἐραστή της...

10

Κι οἰμέ! Πονετικά θ' ἀναστενάξη,
κι ὑψώνοντας τὰ ρόδινα τὰ χέρια
τᾶθῶα τᾶγγελοῦδια θὰ συνάξη,
γιὰ νὰ τοῦ ψάλουν Ἀλληλούια αἰθέρια...

11

Ἐνας λαὸς πυργώνει γρανιτένιο
τὸ μνήμα τοῦ Δροσίνη, ἡ Ρωμιοσύνη
τᾶθᾶνατο νερὸ τὸ κρυσταλλένιο
νὰ σκύβη ἀπὸ τὴ βρῦση του νὰ πίνη!

12

Κι ἄς γλύψη ἡ σμίλη στὸ κιβούρι ἐπάνω
κλεφτῶν χορὸ, λαμπριάτικο τραπέζι...
Σὲ γάμου πανηγύρι ἕνα τζοπάνο
τὸ Λάγιο ἀρνὶ μὲ τὸν αὐλὸ νὰ παῖζη!

ΠΕΤΡΟΥ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΤΙΚΟ

⊖ Ἀσᾶς διηγηθῶ τώρα κάποια περιστατικά, σπουδαῖα ἢ ἀσήμαντα, πού δόνησαν τὴν ψυχὴ μου καὶ μοῦ ἔδωκαν νὰ καταλάβω μόνος, ὅσα δὲ θὰ μποροῦσε κανεὶς ποτὲ νὰ μὲ διδάξει.

Ἀκοῦστε, χριστιανοὶ μου, τί συνέβη. Ἦμουν ἐκεῖνον τὸ χρόνo καινούργιος καθηγητὴς στὸ 12^ο γυμνάσιο ἀρρένων. Ἦταν τότε τὰ ἐαμικὰ κρυφομιλήματα καὶ ἦσαν οἱ πλάγιες ματιὲς καὶ κανένας δὲν ἤξαιρε ἂν σὲ φίλο μιλάει, ἂν σὲ σπιῶνο. Μέσα στὴν ἴδια ὥρα μποροῦσες νὰ λογαριάζεσαι «φασίστας» ἢ «δικός μας». Ἄλλὰ τὰ ὄρια εἶχαν χαθῆ βαθύτερα. μετὰ στὴν ἴδια τὴν ψυχὴ καὶ [μποροῦσες νὰ ἴσαι φασίστας συνδρομητὴς τῆς ΕΤΑ καὶ ἐαμικός, πού συμβιβάζεσαι μ' ὄλον τὸν κόσμο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ΕΑΜ. Πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ βρεθεῖ ἄκρη. Νὰ φυλάγεις τὸν ἑαυτὸ σου ἔπρεπε. Κάθε λόγος ἦταν δίκοπο μαχαίρι. Ὁ φόβος ἔζωνε τίς καρδιές, πού δὲν μποροῦσαν νὰ ἴναι τόσο γενναῖες, ὅσο ἤθελαν . . .

Περὶ ἀπ' ὄλ' αὐτά, τίς πρώτες μέρες ἀντίκρουσα ἀνεξήγητες κινήσεις τῶν μαθητῶν μου. Δυὸ - τρεῖς ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν περιστροφὰ στὴν πίσω τζέπη τοῦ πανταλονιοῦ. Ἄλλοι πουλοῦσαν ἐνσημα τῆς ΕΠΟΝ. Ἐβλεπὰ καὶ μούδιαζα. Τί γίνεται ἐδῶ; Σκηνοθεσίες ἦταν ἀργότερα τὸ κατάλαβα. Ἦθελαν νὰ πιᾶσουν τὸ πουλί στὸν ἀέρα. . . Μὰ ὁ ἄνθρωπος, ἀκοῦστε χριστιανοί, εἶχε λεπτύνει πολὺ, εἶχε χάσει αὐτὸ πού τοῦ ἔδωκε ὁ Θεὸς καὶ εἶχε γίνει περιστροφo ἢ ἐνσημο. Πάνω μου εἶχαν διασταυρωθῆ οἱ περιέργειες. Ἐπρεπε νὰ εἶχα γίνει σύνθημα, Θεέ μου. Ἐνσημο ἢ περιστροφo. Κ' ἐγὼ ἐνόμιζα, πὼς εἶχα γεννηθῆ γιὰ τὸ γαλάζιο οὐρανό, γιὰ τὴ πράσινη γῆ, γιὰ τὴν αὐτοταπεινώση καὶ τὸν αὐτοεβασμό. . .

Κάποιες ὁμιλίες αἰσθανόμουν ἀλάλητες ἐκεῖ ἐπάνω, ἐκεῖ γύρω, ἐκεῖ μέσα μου, καὶ προσπαθοῦσα νὰ τίς χαρῶ μόνος μου. Ἀλίμονο! Πόσο περισσότερο ἔπρεπε νὰ εἶμαι προσεκτικός! Δυὸ σφαῖρες εἶχα δεχθῆ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, ἀπὸ ἀνθρώπους, πού αὐτοὶ εἶχαν γίνει συνθήματα ἀπὸ ἀντίθετες διευθύνσεις, δυὸ σφαῖρες ἀπὸ πνευματικούς ἀνθρώπους καὶ μιὰ κλωτσιὰ ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο καὶ ἔπρεπε ἀπὸ νωρὶς νὰ φοβᾶμαι τοὺς ἀνθρώπους, τὸν ἄνθρωπο. . .

Ἄλλὰ τὸ βλέμμα τῶν μαθητῶν ἦταν δύσκολο. Ἄ! αὐτὴ ἡ αἴσθησις μὲ ἀναστάτωνε. Ὑποψιζόμουν τίς σκοτεινὲς πηγές. Ὅμως μιὰ φωνὴ ἄκουγα μέσα μου, πού μὲ ἡμέρωνε πάλι καὶ γέμιζε προαότητα τὴν ψυχὴ μου: «Παιδιά εἶναι, συλλογίσου πὼς ἡ ρίζα δὲν εἶναι βλαμμένη». «Πρέπει νὰ δουλέψω», εἶπα κάποια στιγμή στὸν ἑαυτὸ μου, «δὲν εἶναι βλαμμένη ἡ ρίζα. . .».

Σιγά - σιγά, μέρα με τη μέρα, ώρα με την ώρα, έβλεπα την ψυχοῦλα τους να ξαναγυρίζει στην ἅγια διάθεση τῆς δεκτικότητας ἐκείνης, τῆς ἐγκατάλειψης ἐκείνης, ὅπου κάθε φόβος εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν ψυχή, κάθε ὑποψία με μεγάλα γαμπὰ νύχια εἶχε καταλάβει, ὅτι νύχια δὲν χρειάζονται, παρὰ ὅταν θέλει κανείς νὰ βγάλει τὰ ἄχρηστα μάτια του. . . Θυμᾶσαι, Κοροβέση, ἐκείνον τὸν καιρὸ ; κανένας δὲν εἶχε νύχια μαῦρα πειὰ, νύχια γαμπὰ. Θυμᾶσαι μιὰ μέρα πὺν εἶχαμε πάει ἐκδρομὴ ; Εἶχαμε διαπιστώσει, πὺς τώρα πειὰ τὰ πουλιά ἄρχισαν νὰ κελαῖδουῖν ἐλεύθερα, πὺς τὰ φίδια εἶχαν ἀποσυρθῆ στὴ φωλιά τους. Εἶχε ἀλλάξει ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς. Τί ἐντύπωση ἀπὸ κείνη τὴν ἐκδρομὴ ! Ὅταν εἴμασταν ἔτοιμοι γιὰ τὴν ἐπιστροφή, ὅλα ἦσαν καλά, γιατί τὰ φίδια εἶχαν νικηθῆ ἀπὸ τὰ πουλιά. Τί τραγούδια ἐλεύθερα ! οἱ λόχμες ἦσαν ἄδειες ἀπὸ ὑποψίες καὶ φόβους... Θὰ σᾶς πῶ, χριστιανοί μου, καὶ τὸ ξαίρει καλὰ ὁ Φρίγκος, ἦσαν κάτι ἄλλο ἐκείνες οἱ μέρες, ἦταν κάτι ἀλλοιώτικο ἐκείνη ἡ μέρα καὶ ἡ ὥρα, 9 καὶ 45' τὸ πρωί. Ἡ ὥρα βούλιαζε σιγά - σιγά μέσα στὸ χρόνον καὶ ἤρθε ἡ στιγμή, πὺν κανένας δὲ θὰ μπορούσε πειὰ νὰ τὸν μετρήσει. Τότε πὺν τὰ λόγια ἔπεφταν μόνα τους, ἡ ἀκοὴ λειτουργοῦσε μόνη, τὰ μάτια θωροῦσαν ἐκστατικά. Τίποτε ἄλλο δὲν ὑπῆρχε τότε, παρὰ μιὰ εἰκόνα τοῦ Μποτιτσέλλι. Ὁ Βασίλης εἶχε τὴν αἴσθηση κάποιου μεγάλου ἀγαθοῦ καὶ ἀδιόρατα χαμογελοῦσε. Ὁ Νίκος νόμιζε, ὅτι βρισκόταν μακριὰ, στὴ θάλασσα καὶ ξεμπάρκαρε σὲ μιὰ γελαστὴ ἀκρογιαλιά. Καὶ ὁ Φώτης ἄκουε μετὸ στόμα ἐκείνα τὰ ἀπόκοσμα λόγια, πὺν ἀντηχοῦσαν οἱ αἰῶνες :

*Δὲν ἤρθα γιὰ νὰ πάρω μερίδιο στὸ μῖσος
ἤρθα γιὰ νὰ πάρω μερίδιο στὴ χαρὰ σας.*

Μελαγχόλησε ξαφνικὰ ὁ Φώτης. Ἐσκυψε τὸ κεφάλι. Ξαφνικὰ ἔπειτα τράβηξε ἓνα φύλλο ἀπὸ τὸ τετραδίό του καὶ τὸ ἔσκισε. Τί ἦταν γραμμένο ; Ἴσως ἓνα σκίτσο. Κανείς δὲν ξέρει ὅμως, οὔτε ὁ ἴδιος ἤξειρε, γιατί τότε ἔσκισε ἐκεῖνο τὸ φύλλο βίαια. Θὰ ὑπάρχει ὡστόσο πάντα ἓνας Φώτης, πὺν θὰ σκίσει μετὸ ἀγανάκτηση κάποια σκίτσα. . .

Ὅλ' αὐτὰ προχτὲς ἤρθαν ξαφνικὰ καὶ φανερώθηκαν μπροστά μου, τοπίο ἀπὸ σκοτωμένες ἔχιδνες καὶ πουλιά πὺν δὲ φοβοῦνται νὰ βλέπουν τὸν οὐρανό. Προχθές, παραμονὴ πρωτοχρονιάς, προχωρημένη νύχτα. Γλυκειὰ ἦταν ἡ χειμωνιάτικη βραδιά. Τὰ ἄστρα ἀναδεύονταν σιωπηλά, σὰν ἀπόκοσμες λευκὲς ἀρετὲς μέσα στὴ νύχτα. Τότε, σὲ μιὰ ριπὴ τοῦ ματιοῦ, ἀνάμεσα στὸ φῶς ἑνὸς ἄστρου καὶ στὸ σκοτάδι πὺν κρύβει τὸν ἑαυτό του, εἶδα τὸ μῦθ ο τ ὠ ν π ε ρ α σ μ ἔ ν ω ν ἔ κ ε ἰ ν ω ν. Σᾶς βεβαιῶνω, χριστιανοί μου, πὺς εἶδα μετὰ τὰ μάτια μου τὰ περασμένα. Ἦταν ἓνα ξυπνόνειρο γλυκὸ καὶ τρομερὸ μαζί. Κάτι τὸ ἀνεπανάληπτο, πὺν ἐπαναλήφθηκε. Κάτι τὸ χαμένο στὸ χρόνο, πὺν ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ ἐμφανίσθηκε ἀτόφουο μπροστά μου. Γιατί ; Μὲ ρωτᾶτε «γιατί» ; Σὰ νὰ μὴ ξαίρετε, ὅτι τὸ «γιατί» εἶναι ἡ πὺν ἀναπάντητη λέξη στὸν κόσμον. Κοντολογίης, πὺς τὸ καθεὶ ὑπάρχει χωρὶς νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανένα «γιατί». Ἀφῆστε, λοιπόν, ζωντανὸ αὐτὸ πὺν εἶδα μετὰ τὰ μάτια μου, σᾶς ὀρκίζουμαι. Εἶδα, ὁ Φώτης ἔσκισε

βίαια έκείνο τὸ φύλλο ἀπ' τὸ τετράδιό του. Πόσο θὰ εἶμαι εὐτυχησμένος, ἀγαπητοὶ χριστιανοί, ἂν καταλάβετε αὐτὸ τὸ λίγο, αὐτὸ τὸ πολύ, πὼς ὁ Φῶτης ἔσκισε βίαια ἐκείνο τὸ φύλλο ἀπ' τὸ τετράδιό του . . .

Ἄλλὰ καθὼς τὸ παραπέτασμα τῆς στιγμιαίας μνήμης ἐκείνο ἔκλεισε, γύρισα καὶ εἶδα τώρα πάλι στὸν οὐρανὸ νὰ λάμπουν πέρα μιὰ ἀνθοδέσμη ἀπὸ ἄστρα. Ἄδελφοί μου, τόσο γοητεύθηκα ἀντικρύζοντας τὸ κνηνητὸ ἐκείνο τῶν ἀκίνητων ἄστρον, ὥστε γιὰ μιὰ στιγμή, εἶπα μέσα ἀπὸ τὸ ἀκίνητο στήθος μου κοιτώντας χάμω, πρῶς καὶ ὑποκλινῆς :

— Θεέ μου, πόσο λίγο εἶμαστε ἐδῶ, πόσο πολὺ θέλουμε νὰ εἶμαστε ἐκεῖ. . .

Καὶ τότε ἔνοιωσα, πὼς μιὰ ἀνεξήγητη ὁρμὴ μὲ συνέπαιρνε πρὸς τὴ μυστηριώδη λόχη τῶν ἄστρον.

Ἄγνάντευα. . . Εἶχα λησμονηθῆ.

Ἄλλὰ κάποια στιγμή εἶχε περάσει στὸ διάστημα ἡ γυάλινη σκιὰ τοῦ Φῶτη, ὅπως ἀπάνω στὴ γαλήνια θάλασσα διαβαίνει ἡ σκιὰ τῶν πουλιῶν. Ἴσως εἶχα ἀκούσει ἀπὸ ἓνα ἄγνωστο μέρος τοῦ οὐρανοῦ τ ρ α γ ο ὄ υ ἰ α. Τραγούδια ; ἄναβαν κ' ἔσβηναν οἱ φωτιές κάποιων φωνῶν ἢ πλατάγιζαν φτεροῦγες μικρῶν πουλιῶν ;

Πάει. ὁ παλιός. ὁ χρόνος.

Τί ἐσήμαιναν ὅλα αὐτά ; αὐτὲς οἱ γυάλινες σκιές, αὐτοὶ οἱ διάττοντες τῶν φωνῶν μέσα στὸ μέγαλονοῦρανό ;

Ἄξαφνα, γύρισα καὶ κοίταξα τὸν ἑαυτό μου, καὶ ἀναρωτιόμουν μέσα σὲ μιὰ γλυκεῖα ἀνησυχία, γιατί τάχα βρισκόμουν ἐδῶ στὸ μπαλκόνι τώρα, παραμονὴ πρωτοχρονιάς, ὥρα προχωρημένη. Καὶ θυμῆθηκα, πὼς πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχα ἀνοίξει βίαια τὴ μπαλκονόπορτα, γιατί πάλι ἀκριβῶς κάτι τέτοιες μακρινές διακοπτόμενες φωνές εἶχα ἀκούσει ἐνῶ βρισκόμουν στὸ δωμάτιο μέσα, εἶχα ἀκούσει νὰ φτερουγίζουν πάνω ἀπὸ τὴ γῆ «Πάει ὁ παλιός μας χρόνος». Ἄ ! καὶ ποῖος «παλιός χρόνος» ; εἶπα ἀνήσυχος, σὰ ν' ἀπαντοῦσα σ' ἐκείνη τὴ κινήμη.

Ὅμως γρήγορα χαρούμενος βρῆκα τώρα, πὼς κάτι ἄλλο εἶχε γίνει, πὼς τώρα χωρὶς ἄλλο τὰ φίδια θὰ εἶχαν ἀποσυρθῆ στὸ σκοτάδι καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ τραγουδοῦσαν σὰν τὰ πουλιὰ τὶς τρίλλιες τους

Πάει ὁ παλιός ὁ χρόνος.

Ἐπειτα ὅλα εἶχαν σταματήσει. Ἡ ἡσυχία γύρω ἦταν μολυβένια παντοῦ, ἀφότου εἶχαν πάψει οἱ ἀπόκοσμες ἐκεῖνες φωνές, πὺ χάραζαν τόσο ἀνάλαφρα, τόσο γλυκὰ καὶ τόσο ἀνατρεπτικὰ τὸ τζάμι τῆς ἀκοῆς μου γιὰ κάμποση ὥρα.

Κάποτε ἔπεσε μπροστὰ στὰ μάτια μου ἡ αἴσθησις, ὅτι μιὰ χειμωνιάτικη βαρεὶὰ ὁμίχλη σεργνόταν καὶ εἶχε πειὰ ἀρχίσει νὰ τυλίγει μὲ τὸ λευκὸ σκοτάδι τῆς τῆς ὅλα τὰ πάντα. Καὶ ἀποσύρθηκα στὸ δωμάτιο . . .

Δὲν ξαίρω ἀπὸ πότε μποροῦσε νὰ εἶχε γίνει αὐτό, ὅμως μιὰ μυστηριώδης λευκὴ πνοὴ προχωροῦσε πλατεῖα καὶ σκέπαζε τὴν ἔκτασι τῆς πόλης. Οὔτε ἡ καμινάδα τῆς ΥΦΑΝΕΤ, οὔτε τὰ σάλια δόντια τοῦ Λευκοῦ Πύργου φαίνονταν πειὰ.

Ούτε ἐκεῖ κοντὰ τὸ κρησφύγετο τοῦ μπαρμπα Λάζου τοῦ μπαλωματῆ, πὸν μπά-
λωνε μὲ σάπιες σόλες καὶ καλωσύνη. Τί εἶναι αὐτὸ πὸν κυλοῦσε τόσο ἀνεξήγητα ;
"Α ! μήπως ἦταν ὁ πηχτὸς Χρόνος, ὁ χρόνος, πὸν τὸν βλέπω, αὐτὸς πὸν κινεῖται
χωρὶς νὰ ξαίρει πὸν πάει, ἀπὸ πὸν ἔρχεται, τί ζητάει, τί σέρνει μαζί του, κὰν
ἀνθρώπινες ζωές, κὰν πραγμάτων μεταμορφώσεις ; Θεέ μου, θέλω νὰ γλυτώσω
ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀσύλληπτη ροή, πὸν μὲ περισφίγγει ἀπὸ αὐτὸ τὸ σκοτεινότητα φῶς,
πὸν μὲ περιβάλλει. Μονολογοῦσα ἢ ἄκουα τίς σκέψεις μου ; "Ἐλεγα πὸς ἐγὼ θέλω
νὰ ξαίρω καθαρὰ πὸν πάω, ἔχω κερδίσει τὴ ζωὴ μου, τί σχέση ἔχω μὲ τὴν ὀμί-
χλη τοῦ χρόνου, εἶμαι στερεός, εἶμαι αἰώνιος, ξαναγεννήθηκα μέσα στὸ ἀμετά-
βλητο, ἔχω κερδίσει τὸ στοιχημὰ μου, ὁ Φῶτης ἔχει γράψει νέες φιογῶρες πάνω
στὸ νέο φύλλο τοῦ τετραδίου του. . . Ὡστόσο, τώρα πειὰ κάτι ἦταν πὸν μὲ κατέ-
βαζε σὲ ἀκαταμέτρητα βάρη. Οἱ σκέψεις μου ἔκαιναν γυμνάσματα ἰσορροπίας
στὸν ἀέρα. "Ἰλιγγος. Ἡ καταπαχτὴ τῶν βλεφάρων μου ἔκλειε βαρειά. . . Ὡρα
11 καὶ 30'.

"Ἀλλὰ ἐκεῖνες οἱ σκιές προχωροῦσαν πέρα στὴ γωνιά τὴ φωτισμένη ἀπὸ
τὰ νυσταγμένα λαμπιόνια τοῦ δρόμου. Δὲν ξαίρω ἂν εἶχα ξυπνήσει, ἀλλὰ κάποτε
ἄκουα καθαρὰ φωνές νεανικές, πὸν ζουγράφιζαν τὴ χαρὰ. Μοῦ φάνηκε, πὸς
βλέπω κινήσεις - μεσ' ἀπὸ τὸ κλειστὸ παράθυρο ἀκούω λόγια σπασμένα. Μικρὴ
δέσμη ἀπὸ νέα παιδιὰ μέσα στὸ σύθαμπο. Ξαφνικὰ ἡ ὀμίχλη ξέσπασε

*Πάει ὁ παλιὸς ὁ χρόνος
ὡς γιορτάσουμε παιδιὰ. . .*

Ποῦ βρεῖθα ἐκεῖνη τὴν ξαφνικὴ χαρὰ μέσα μου ; Ποῦ ἦταν ἐκεῖνη ἡ δύναμη
τῆς χαρᾶς στὸ κούρσασμένο σῶμα ; "Αναπήδησα.

— Εἶναι ἐκεῖνοι !

εἶπα μέσα μου. Πὸς κατάλαβα, ὅτι ἦσαν ἐ κ ε ἰ ν ο ι ; "Ανεξήγητο.

Βεβαιότητα ὅμως εἶχα πολλὴ γιὰ τὸ πιδ ἀνεξήγητο προᾶγμα. Πὸς οἱ ἔχιδνες εἶχαν
ἀποσυρθῆ στὴ μονιά τους καὶ οἱ ψυχές ἀνθίζαν χαρούμενα τραγούδια. . . Ὅταν
τέλειωσε τὸ τραγοῦδι

— Καλὴ χρονιά σας, εἶπα μέσ' ἀπὸ τὸ παράθυρο

καὶ ἔσκυβα λυπημένος πολὺ. Γιατί δὲ μποροῦσα νὰ χαρῶ ἀ ρ κ ε τ ἄ τώρα,
ἀφοῦ ἄκουσα. . .

"Ἀλλὰ κάποιος ἀπὸ τοὺς νέους ἔμενε ἐκεῖ ἀκίνητος. Ποῦ ἔβλεπε ;

— "Ἐλα ρὲ Φῶτη. . .

τονὲ φώναξε ἕνας ἄλλος. Ἐκεῖνος ἐξακολουθοῦσε νὰ μένει στὴν ἴδια θέση. Τὸν
τράβηξαν τέλος ἀπὸ τὸ χέρι. Καὶ ὁ ὄμιλος τῶν νέων ἐξαφανίσθηκε. Ἐσκυβα πάντα
λυπημένος. Πὸς μποροῦσα νὰ χαρῶ ἀ ρ κ ε τ ἄ ἕνα τέτοιο προᾶγμα ; Ὅμως εἶπαν :
Φῶτη ! Εἶχα πειὰ τὴ βεβαιότητα. Ἦσαν οἱ ἐξαγνισμένες καρδιές. Οἱ καθαρὲς
ψυχές. Ἐκεῖνοι πὸν ξαναβρεῖθκαν τὸν ἑαυτό τους τ ὁ τ ε. Τοὺς εἶχε φέρει ὁ χρό-
νος πίσω ; Ποῦ ἦσαν ὡς τώρα τέσσαρα χρόνια ; Καὶ πὸς τώρα ἦρθαν, τί τοὺς
εἶχε ὀδηγήσει ; . .

Ἔτσι πὼς ἤμουν ἀκουμπησμένοι τώρα στὸ περβάζι τοῦ παραθύρου κατάλαβα, πὼς τίποτε δὲ χάνεται. Ὁ χρόνος τὰ περιέχει ὅλα. Καὶ τὰ παιδιά αὐτὰ ἦσαν ἤδη ἄνθρωποι. Εἶδα μέσα στὴν ἐπίσκεψη τῶν σκιῶν τους αὐτὴ τὴ βεβαιότητα. Μπορεῖ νὰ μὲ γέλασαν οἱ αἰσθήσεις, μπορεῖ ἴσως νὰ μὴν ἦρθε κανένας, μπορεῖ νὰ εἶχα ἰδεῖ ὅ,τι ἦ θ ε λ α ν ἄ ἰ δ ῶ, σὲ μιὰ μικρὴ στιγμή τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ἐκείνη τὴ στιγμή ἐγὼ εἶχα τὴ βεβαιότητα, τὴν ἀσύλληπτη βεβαιότητα τοῦ Ἀνθρώπου.

Τώρα ξημέρωνε ὁ καινούργιος χρόνος. Καλῶς νὰ ῥθει. Χαίρω ὅτι ὁ κόσμος μπορεῖ πειὰ νὰ κατοικεῖται ἀπὸ ἄνθρωπους. Στριφογυρίζω στὸ κρεβάτι μου καὶ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ κοιμηθῶ ἀκόμα. Μὲ πλημμυρίζει φῶς ἐκείνη ἡ βεβαιότητα. Ὁ κόσμος μ π ο ρ ε ῖ νὰ κατοικεῖται ἀπὸ ἄνθρωπους. Γιατὶ νὰ μισοῦμε ; γιατί νὰ δηλητηριάσουμε τὴν ψυχὴ μας, αὐτὴ τὴ δική μας ψυχὴ, ποὺ ὅμως μᾶς τὴν ἔδωκε ὁ Θεός ; Πέσ το, Τζώλη· πέσ το Χατζησάββα, δὲν εἶναι ἔτσι καλύτερα ; Δὲν αἰσθάνεσθε, ὅτι ὅταν εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος, μπορεῖ νὰ περπατάει μὲ ἐλαφρότητα ἀγγέλων ; Καὶ ἀφοῦ ὅλες οἱ δυνατότητες ὑπάρχουν μέσα στὸ χρόνο καὶ ἀφοῦ ὅλοι οἱ δρόμοι ὀδηγοῦν πρὸς τὴ μεγάλη ἐπιστροφή, ὅπου τὰ φίδια ξέχασαν τὸν σκοτεινὸ τους δρόμο καὶ τὰ πουλιά πίνουν ἐλεύθερα τὴ γαλάζια ἄχνα τοῦ οὐρανοῦ, πρὸς τί ἡ ἐκδίκηση, ὁ φθόνος, ἡ κακότητα, ἡ συκοφαντία, ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρπετὰ τῆς ψυχῆς, ποὺ δὲν τὰ ἔπλασε ὁ Θεός, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος. . . ;

Καὶ πιστεύω πὼς αὐτὸς ὁ χρόνος ποὺ ἔρχεται, πρέπει νὰ εἶναι ὁ καλύτερος ἀπ' ὅλους. Γιατὶ ὁ χρόνος περιέχει τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό. Γιατὶ τώρα ποὺ ξημερώνει θὰ κυκλοφορήσουν στὴ γῆ ἄνθρωποι γεμάτοι πραότητα, καὶ ἡ εὐχὴ δὲ θὰ εἶναι κατάρα καὶ ἡ ἀτιμία δὲ θὰ εἶναι τιμωρία. Τὸ εἶχε καταλάβει αὐτὸ καθαρὰ ἀπὸ καιρὸ ὁ Φώτης καὶ γι' αὐτὸ εὑρίσκει καιρὸ καὶ ζουγράφισε καράβια μὲ λευκὰ φτερά. Καὶ γι' αὐτὸ εἶχε σχίσει τ ὄ τ ε τὰ φύλλα, ὅπου ἦταν ζουγραφισμένα καράβια μὲ μαῦρα φτερά. . .

Κουρασμένος ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τῶν ὑ π ο σ χ ἔ σ ε ω ν ποὺ εἶχα δώσει στὴν ψυχὴ μου, ἔγειρα πάλι στὸ μαξιλάρι. Ὅταν - ἐνῶ ἤμουν ἀκόμα ξύπνιος, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχα κοιμηθῆ ἀκόμα παρουσιάσθηκε μπροστά μου μιὰ μορφή. Ἐνας μελαχροινὸς κορμὸς ἀνθρώπου. Τὰ μάτια του εἶναι ἀκίνητα. Κουνάει τὸ στόμα, ἀλλὰ σιωπᾷ. Ἦθελε κάτι νὰ πεῖ. Ἀλλὰ ὅταν τὰ μάτια μας ἀντικρύστηκαν, τὸν εἶδα ν' ἀπομακρύνεται σιγὰ κ' ἀργά. . . Ἀσπρο ἄλατι σκέπαζε τὰ χεῖλη του

— Ἄ ! εἶπα τότε ! κοίτα τί γεννάει ἡ φαντασία μας.

Ἔπειτα μὲ πῆρε ὁ ὕπνος.

Ἴσως ἦταν ὕπνος, γιατί μεσ' ἀπὸ τὰ κλειστὰ μάτια συλλογιόμουν ἐπίμονα ὅ,τι εἶδα καὶ ὅ,τι ἄκουσα. Νὰ ξεκαθαρίσω δὲ μπορούσα τέλεια, τί ἐσήμαιναν ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶχα ζήσει καὶ εἶχα ξαναζήσει. Τί ἐσήμαινε αὐτὴ ἡ διάρκεια τῆς νύχτας τῆς 31 Δεκεμβρίου πρὸς τὴν 1η Ἰανουαρίου, αὐτὴ ἡ διάρκεια ποὺ δὲν ἦταν χρόνος ἄδειος ποὺ

κυλοῦσε. Κάτι ἔσεργε μαζί της ἀπὸ τὰ περασμένα, κάποια ὥραϊα προαισθήματα ἐπρόβαλλε γιὰ τὸ μέλλον. Κ' ἐγὼ ἤμουν κάπου. Τότε ἢ τώρα, ἐδῶ ἢ ἐκεῖ. Οὔτε μὰ στιγμή δὲν ἤμουν μόνος, χωρὶς τὸ χρόνο καὶ χωρὶς τὰ πράγματα. Ἀντίθετα μοῦ φαίνεται πὸς ἐκείνη ἢ αἰθούσα διδασκαλίας, αὐτὸ τὸ μπαλκόνι, τὰ ἄστρα καὶ τὸ τραγοῦδι, ὅπου ἤμουν χθὲς, ὅπου εἶμαι σήμερα, τὰ ἔζησα ὅλα μαζὶ στὴν ἴδια διάρκεια ὀλίγων κόκκων χρόνου. Ὁ χρόνος εἶναι ἀνύπαρκτος χωρὶς αὐτά. ὦ, Θεέ μου! Τί λοιπόν; ἡ ζωὴ μας εἶναι τόσο ἓνα ἀπλὸ πρᾶγμα: αἰσθάνομαι τὸ Φῶτι νὰ ζουγραφίζει καράβια μὲ ἄνθινα πανιά, αἰσθάνομαι τὸ τραγοῦδι τῆς πρωτοχρονιάς, αἰσθάνομαι τὴ μελαχροινὴ ὄπτασία, Κύριε, Κύριε! μόνον τόσο, μόνον τόσο. . . .

ΠΕΤΡΟΣ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

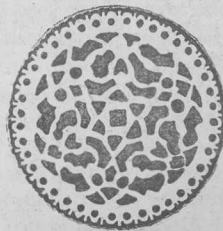
ΟΙ ΚΡΙΤΙΚΟΙ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

JOUBERT (1754—1824)

Σ Κ Ε Ψ Ε Ι Σ

- Ἡ ὠμορφιὰ τοῦ πληστόν μοῦ δίνει τόση εὐχαρίστηση ὅσο κι' ἡ δική μου.
- Τί μπορεῖ κανένας νὰ μπάση σ' ἓνα μυαλὸ ποῦ εἶνε γεμάτο· καὶ γεμάτο μάλιστα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του;
- Ἀποτανηθε τοὺς νέους: τὰ ξέρουν ὅλα!
- Ἡ ἐσπέρα τῆς ζωῆς, φέρνει μαζὺ της καὶ τὸ λύχνο της.
- Ἡ ἀξία τῶν στίχων, δὲ μετριέται, οὔτε μὲ τὸν ἀριθμὸ οὔτε μὲ τὸ θᾶρος, ἀλλὰ μὲ τὸν «τίτλο».
- Πρῶθενά δὲ μπορεῖ νὰ βρῆ κανένας ποίηση, ἂν δὲν τὴν ἔχει μέσα του.
- Ὑπάρχουν συγγραφεῖς ποῦ ἀρχίζουν τὸ ἔργο τους μὲ ὕφος ἠχηρὸ γιὰ νὰ κάνουν τοὺς ἄλλους νὰ ποῦν γι' αὐτοὺς: ἔχουν χρυσάφι.
- Δὲν ὑπάρχει πιὸ ὠραῖο πρᾶγμα ἀπὸ ἓνα ὠραῖο βιβλίον.
- Διακρίσου καὶ θὰ ζήσης.

Μεταφραστὴς Δ.Σ.

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

Η Λ Ε Ν Η

Τοῦ Μῆλα ἡ Λένη—κυρὰ ἀρχόντισσα
—Μοῖρα βαρειά καρτὸ μολῦβι—
δὺὸ φορὲς χῆρα—Θεὸς σχωρέστηνε
κι' ἅγιο τὸ χῶμα ποὺ τὴν κρύβει.

Ψηλὴ μελαχροινὴ, περήφανη,
μὴ ἀπ' τὰ σαράντα ἀπάνω περασμένα.
Τῆ μαύρη τῆ μαντῆλα ὡς μὲ τὰ φρούδια τῆς.
—Τῆς μοίρας ποιὸς τὰ ξέρει τὰ γραμμένα.—

... Νᾶχε ἓνα γυιό. . . —διπλὸ μαράζι τῆς—
σὰν τοῦτο τ' ἄξιο τὸ κοπέλλι
ποὺ ὄλο τὸ βιό τῆς τώρα τὸ διαφέντευε
καὶ νυχτοξημερώνονταν στ' ἀμπέλι.

Καὶ τοῦτο τὸ κοπέλλι κι' ὁ παλλήκαρος
—ποιὸς ἔρωτας τὰ δύχτια του νὰ ὑφαίνει—
Βαῖ, βᾶι,—φτωχό—πῶς τὴν ἀγάπησε
καὶ δούλευε μονάχα γιὰ τὴ Λένη,

ποὺ κράταγε ψηλάθε τὴν ὑπόληψη
ἀπ' τὸ παληὸ τὸ σόι,—βραχνᾶς τὴν πνίγει.—
—Ἀναγεν ἢ καταλαλιά καὶ φούντωσε.—
τὴν πόρτα τῆς χαρᾶς νὰ μὴν ἀνοίγει.

Κι' ἔλυνε τὸ παιδί κι' ὄλο μαράζιωνε
κι' ἀπ' τὰ κοιτῶνια ἀπάνω—ποιὸς λογιάζει—
τὸ βοῆγε σκοτωμένο ἐκεῖ στὰ κτήματα
κι' ὁ πόνος φεῖδι τὴ σπαράζει.

χαμήλωσε ἡ μαντῆλα ἡ μαύρη πλιότερο.
—Ποιὰ μοῖρα τὰ πλεμάτια τῆς νὰ ὑφαίνει—
Μὲ τὴν ὑπόληψη ψηλάθε ἀλέκιστη
καὶ τὴν καρδιά τὴν πληγωμένη

Ἀνὸ φορὲς χῆρα καὶ παντέρημη
κι' ἀπὸ τὰ ματια ἀπόμερα τοῦ κόσμου
μοιρολογοῦσε ἀδιάκοπα στὰ κτήματα
«λεβέντη μου κι' ἀγάπη μου καὶ φῶς μου».

Τοῦ Μῆλα ἡ Λένη, κυρὰ ἀρχόντισσα
μὲ τούτη τὴν πικρὴ τὴν ἱστορία
νὰ τὴ θυμᾶμαι τραγικὴ κι' ἀγέρωχη
σὰν πρόσωπο ἀπ' ἀρχαῖα τραγωδία.

ΑΓΓΕΛΟΥ Ν. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

Η ΥΨΗΛΟΤΑΤΗ ΚΥΡΑ ΝΙΤΣΑ

ΠΟΥ ΠΕΘΑΝΕ ΣΤΟ ΚΑΛΥΒΙ ΕΝΟΣ ΓΥΦΤΟΥ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Γιὰ τὴν πανέμορφη καὶ ὑψηλότατη κυρὰ Νίτσα, πὸν ἦ τραγικὴ τῆς μοῖρα ἐνέπνευσε στὸν κ. Μαρίνο Σιγοῦρο τοὺς ἐξαίσιους στίχους πὸν ἀκολουθοῦν βρῖσκουμε εἰδήσεις σὲ διάφορες πηγὲς τῶν χρόνων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ μάλιστα στὸ Βηλαρά καὶ τὸν Ἀραβαντινὸ.

Κατὰ τὸν Βηλαρά¹ ἡ Αἰκατερίνα πὸν τὴν ἔλεγαν χαϊδευτικὰ Νίτσα ἦταν κόρη κάποιου χοντρογούναρη ξυστιᾶ, Θεωρῆ Σιούλη ἀπὸ τὴν πρώτη του γυναῖκα. Γιὰ νὰ ζήσει, ἐπειδὴ ἦταν φτωχὴ, δούλευε ἀπὸ τὰ μικρὰ τῆς χρόνια σὲ σπίτια τῆς ἀράδας. Ὅταν ἔγινε 14 χρόνων ξελανέθηκε ἀπὸ κάποια μαυλίστρια τοῦ Ἀλῆ, πὸν ἐπρόσεξε τὴ θαμπωτικὴ ὁμορφιά τῆς καὶ ἔγινε παλακίδα τοῦ Μουχτάρ. Ἐπειδὴ ἦταν ὠραία, λιγερὴ καὶ ὑπηρετίσα ἐπιτήδεια στὰ ἐρωτικά ὁ Μουχτάρ τὴν ἐκράτησε ὀχτὼ χρόνια. Ὅστερα θέλησε νὰ τὴν παντρέψῃ μὲ κάποιον Ἀναστάση Γκίνου Σήψα Κονιτσιώτη, πραγματευτὴ γραμματισμένο πὸν εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴ Νεάπολη. Τὴν ἀρραβώνιασε λοιπὸν καὶ μετὰ τὸ συμπθερικὸ ὤρισε νὰ γίνῃ ὁ γάμος Κυριακὴ. Ὅταν ὁμως ἦρθε ἡ ὥρα τοῦ στολισμοῦ καὶ ἡ στολίστρια πῆγε τὴν πανέμορφη νύφη στὸν πασᾶ γιὰ νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι ἔγινε θρήνος καὶ κοπετὸς ἀνάμεσα στοὺς δύο ἐραστὲς² ὁ ἀποκοιμισμένος ἔρωτας τοῦ πασᾶ ξύπνησε καὶ τὸν ἐμπόδιζε νὰ τηρήσῃ τὸ λόγο του. Κι ἡ Νίτσα ὁμως ἔλεγε κλαίοντας «κάλλια νὰ μὲ βγάλουν στὸ ξυλοκρέββατο, παρὰ νύφη ἀπὸ τὸ σαράγι». Κι ὅσο σίμωνε ὁ ἀποχωρισμὸς τό-

σο μεγάλωνε ὁ ἔρωτας τοῦ πασᾶ καὶ ἡ λύπη του.

Κατὰ σύσταση γιατροῦ, πὸν δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ὁ Κωλέτης, ἀφοῦ αὐτὸν εἶχε γιὰ τὸν στὸ χαρέμι του ὁ Μουχτάρ—εἰδοποιήθηκε ὁ γαμπρὸς ὅτι ἡ νύφη ἀρρώστησε βαρῖα καὶ ὅτι ὁ πασᾶς τοῦ ἔδινε ἄλλο κορίτσι ἀπὸ τὸ σεράγι του. Κι ὁ Ἀναστάσης ὁμως δὲν ἠθέλε νὰ χάσῃ ἓνα τέτοιο θησαυρὸ καὶ δήλωσε ὅτι ἦταν πρόθυμος ὄχι μονάχα νὰ περιμείνῃ ὡς πὸν νὰ γίνῃ καλά, μὰ καὶ νὰ πληρώσῃ ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς θεραπείας τῆς. Ὁ πασᾶς ἀναγκάστηκε νὰ φήσῃ τὰ προσχήματα καὶ νὰ δηλώσῃ ὀρθὰ κοφτὰ στὸ γαμπρὸ ὅτι τὴ Νίτσα δὲν τοῦ τὴ δίνει καὶ νὰ εὐχαριστηθῇ νὰ πάρῃ ἄλλο κορίτσι. Ἐτσι ἡ Νίτσα ἔμεινε ἀπόκτημα τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, πὸν τὴν ἔκανε νόμιμη γυναῖκα του μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ χαρακτῆρα τῆς ἀπὸ τὸ ἴδιο κείμενο πληροφοροῦμεθα ὅτι ἡ Νίτσα ἦταν περήφανη γιὰ τὴν ὁμορφιά μὲ τὴν ὁποία κατέκτησε τὸν ἀφέντη τῆς. Εἶχε ὁμως καὶ εὐσέβεια³ συχνὰ διώριζε στὰ μοναστήρια καὶ τὶς ἐκκλησίες ἀγρυπνίες μὲ ἔξοδά τῆς. Καὶ ἦταν τόσο ἐπίμονη στὴν ὑποστήριξη τῶν Χριστιανῶν, πὸν πολλὰς φορὲς αὐθαδίαζε μπροστὰ στὸν πασᾶ.

Κοντὰ στὸ βασιλικὸ ὁμως ποτιζόταν κι ἡ γλάστρα, ὁ μεθύστακας Θεωρῆς, ἡ σβαρνακιά τοῦ παζαριοῦ, πὸν ἀφ' ὅτου ἔγινε πεθερὸς τοῦ Μουχτάρ πολλοὶ τοῦ ἔκαναν τεμενάδες.

Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ² πὸν συμπληρώνει τὶς πληροφορίες τοῦ κειμένου πὸν ἀπο-

1. Γιάννη Βλαχογιάννη Π. Προτύλαια... σελ. 143 = 144.

2. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ σελ. 442.

δίδεται στο Βηλαρά «... τὸν Ἀναστάσιον Γκίνου κατόπιν διδάσκαλον ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ προσεκάλεσεν ὁ Ἀλῆς ἡμέραν τινα καὶ ἐμνήστευσε μὲ μίαν τσιούβραν τοῦ τὴν κατόπιν περίφημον Νίτσαν τοῦ Δερβίς Χασάν». Τῇ ματαίωσῃ δηλ. τοῦ γάμου τοῦ Ἀνας. Γκίνου ἔφερε, κατὰ τὸν Ἀραβ. ὄχι τὸ ξύπνημα τοῦ ἔρωτα ποῦ κοιμόταν στὴν ψυχὴ τοῦ Μουχτάρ πασιᾶ, ἀλλὰ ἡ φυσικὴ ἀσχήμια τοῦ γαμπροῦ καὶ μάλιστα ἡ ἔλλειψη τῶν αὐτιῶν του ποῦ εἶχαν κοπῆ ἀπὸ ληστές κατὰ τὴν αἰχμαλωσίᾳ του ὅταν τὸν εἶδε σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση ἡ Νίτσα «...ἔδραμε μὲ τὸ νυμφικὸν πρὸς τὸν Ἀλῆ καὶ πεσοῦσα εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ τὴν ἀποβάλῃ τοῦ χαρεμίου του. [Κιόταν ρώτησε ὁ Ἀλῆς «ἄμ τί νὰ κάνωμε τὸ γαμπρό, μίσο μου «δόστου τῇ Λεκοποῦκα, τῇ φιλενάδα μου» εἶπεν ἡ Νίτσα καὶ τῆς δίνω ὅλη μου τὴν προῖκα...¹». Τὸ ἀπόσπασμα ποῦ παραθέσαμε φαίνεται νὰ δικαιολογῇ τὴν παραδόξου, ποῦ ἀκολουθεῖ καὶ ὁ κ. Μαρ. Σιγούρος ὅτι ἡ Νίτσα ζοῦσε στὸ χαρέμι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ὄχι τοῦ Μουχτάρ. Σὲ ἄλλο σημεῖο ὅμως τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ ὁ Ἀραβαντινὸς γράφει ὅτι ἡ Νίτσα ἦτο νόμιμη γυναῖκα τοῦ Μουχτάρ². Τὸν Δερβίς Χασάν ποῦ κατήγετο ἀπὸ τὸ σόι τοῦ Ἀλῆ

ἐπῆρε ἀργότερα.]³ Πιθανώτερο λοιπὸν εἶναι νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ Νίτσα ζοῦσε στὸ χαρέμι τοῦ Μουχτάρ, ὅπως γράφει ὁ Βηλαράς καὶ ὄχι τοῦ Ἀλῆ ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀραβαντινός. Μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Δερβίς Χασάν, ποῦ στὴν πολιορκία τοῦ Ἀλῆ ἐπρόδωσε τὸν ἀφέντη του, ἡ Νίτσα ἔμεινε ἀπροστάτευτη καὶ σιγὰ σιγὰ πέρασαν τὰ χρόνια καὶ μαζί των ἡ ὁμορφιά της ἡ περιλάλητη καὶ πέθανε γριὰ κακόσυρτη, φτωχὴ καὶ ἔρημη μέσα στὸ καλύβι ἐνὸς γύφτου στὰ Γιάννενα. Ἀπίστευτὴ ἡ καταδρομὴ τῆς μοίρας καὶ ὅμως ἀληθινὴ τὴν ὕψωσε θαρρεῖ κενεὶς μοναχὰ γιὰ νὰ κἀνὴ πιὸ αἰσθητὴ τὴν ταπεινώσῃ της! Ἡ ἀπαισιοδοξία τοῦ ποιητοῦ βροῖσκει ἔτσι τὴν εὐκαιρία νὰ ξεσπᾶσῃ σὲ στίχους ἀριστουργηματικούς, ὅπως οἱ γεμάτοι πεσιμισμὸ

«ἔξρω ἡ χαρὰ πόσο κρατεῖ, πῶς γλήγορα τε-
[λειώνει

Δυὸ πρόσκαιρες σταλαγματιές σὲ μιὰ αἰώνια
[δίψα»

Σπάνια θὰ συναντήσῃ κανεὶς παρόμοιους στίχους στὴ νεοελληνικὴ μας ποίηση. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ σεβαστοῦ ποιητοῦ ὅμως, ποῦ μιὰ ἰδέα μᾶς δίνει τὸ πεζογραφικὸ καὶ ποιητικὸ ἀπάνθισμά του, ποῦ ἐκκυλοφόρησε τελευταῖα θὰ μιλήσουμε πλατύτερα σὲ ἄλλο σημεῖωμά μας.

Ἀθῆναι

ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ

1. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ, Ἀθῆναι 1895 σελ. 442.

2. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ σ. 442

3. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ, Ἀθῆναι 1895 σελ. 455.

Η ΝΙΤΣΑ Η ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΣΣΑ

«Γοργόφτερος ὁ λογισμὸς πετάει στὸν περασμένο καιρὸ, τότε ποῦ ὁ Ἀλῆ πασᾶς, τὸ ἀτρόμαχο λιοντάρι στὸ στήθος μου ἀπαλόγεργε περήφανο κεφάλι κιᾶπλωνε τὸ αἱματόβαφτο χέρι νὰ μὲ χαϊδέψει. Τί σπαραγγὸς ἠδονικὸς μὲς στὸ πικρὸ σκοτάδι τί ἐλπίδας ξεφαντώματα καὶ φαντασιᾶς παιγνίδια τοῦ δυνατοῦ ποῦ ἀδύνατο πλάσμα ἔχει ξεπλανέσει!.. Μοῦ ἔδινε ἀχόρταγα φιλιὰ μὲ χεῖλη φλογισμένα. Τῇ νύχτα ἤμουν βασίλισσα καὶ τὴν ἡμέρα σκλάβα τὸν τύραννο κυτιάζοντας δειλὴ καὶ πλανταγμένη θαμπών³ ἢ ἀγάπη τὴν ψυχὴ, καθὼς ὁ ἥλιος τὰ μάτια

Ἐγὼ ἤμουν τὸ λαμπρότερο τοῦ χαρμειοῦ στολίδι
 φεγγοβολοῦσε ἡ ὄψη μου, μαύριζαν τὰ μαλλιά μου
 κι ἤμουν τῆς νιότης ἡ ὁμορφιά κ' ἡ δόξα τῆς ἀγάπης.
 καὶ τώρα γιὰ κακόςυρτη, φτωχή κι ἄρρωστη κι ἔρημη
 πὸν ἀλύπητα μὲ χτύπησε τὸ θέλημα τῆς Μοῖρας.
 Μοῦ ἔδωσες Μοῖρα, τὰ κακὰ καὶ τὰ καλὰ μοῦ πῆρες
 τόσα καλὰ πὸν χάθηκαν, μὰ δὲν λησμονηθῆκαν.
 Πάνω σὲ ψάθα βρωμερὴ στοῦ γύφτου τὸ καλύβι,
 τὸν Χάρο κράζω, ἀπ' τῆ ζωὴ νᾶρθει νὰ μὲ λυτρώσει ...».
 Σάφνου ἀντιλάλησε σκοπὸς ἀργὸς λαχταρισμένος.
 Πέρα στὸ δρόμο στάθηκε πανώρηο παληκάρι
 κ' ἔλεγε λιανοτράγουδο γιὰ τὸν κροφὸ του πόθο :

— «Κάποια ἔρημη καρδιά
 σὲ κροφὸ καρτέρι
 κράζει συντροφιά
 τὸ ἀκριβὸ τῆς ταῖρι ...

Ἔλα μοναχὴ
 νὰ μὲ βρεῖς τὸ βράδυ,
 φλογερὴ ψυχὴ,
 μέσ' στὸ ἀχνὸ σκοτάδι».

Τὸ ἄκουσε ἡ μελλοθάνατη γιὰ καὶ πικρὰ σπαράζει
 — «Ἐνε διαβάτη, πέρασε κι ἔδω μὴν τραγουδήσεις,
 ἄλλη φωνὴ δὲν ἄκουσα γλυκεῖα σὰν τῆ φωνὴ σου
 ποτὲ σὲ ἀγάπη καὶ χαρὰ τῆς γῆς νὰ μὴν πιστέψεις ...
 κι ἄς μὴν τίς στοχαστεῖς ποτέ, κι ἄς μὴν τίς βάλει ὁ νοῦς σου,
 ἡ ἀγάπη ξέρω πόσο ζεῖ κι' ὡς πὸν μπορεῖ νὰ φτάσει,
 ξέρω ἡ χαρὰ πόσο κρατεῖ, πῶς γλήγωρα τελειώνει
 δυὸ πρόσκαιρες σταλαγματιὲς σὲ μιὰν αἰώνια δίψα.
 Τὸ πάθος τὸ ἀμολόγητο ψυχόσαρκα μᾶς δένει
 σύντροφος ἀμετάνοιωτος ὡς πὸν ν' ἀνοίξει ὁ τάφος . . .
 Τὰ λόγια σου, ὦ τραγουδιστή, δὲν θέλω ἐγὼ ν' ἀκούσω.
 Στεγνώσανε τὰ μάτια μου καὶ στέρευε ἡ καρδιά μου
 καὶ τὴν ἁμαρτωλὴ χαρὰ τὴν ἔχω ξεπληρώσει
 τόσο τὸν πόνο γνώρισα, πὸν δὲν νοιώθω ἄλλο πόνο
 κι ὅλα γιὰ μὲ εἶναι ἴσκιοι θολοὶ σὰν πάχη στὸν ἄερα
 μιὰ θύμηση ἐτοιμόσβυστη μονάχα μοῦ ἀπομένει
 γιὰτὶ ἔχω ἀγγελομίλημα μὲ τοὺς οὐράνιους κόσμους
 κι' ὦρα τὴν ὦρα καρτερῶ νὰ ψυχοπαράδώσω».

Ψυχρό, στερονὸ χαμόγελο τὸ στόμα τῆς σφραγίζει
 σὰν θλιβερὸ χαιρέτισμα σ' ἓνα ὄνειρο χαμένο.
 Ἀναταράχτη κ' ἐγειρε νεκρὴ καὶ δὲν ἀκοῦει
 πὸν ἀντιλαλεῖ γλυκότερο τὸ ἐρωτικὸ τραγοῦδι
 καὶ στὸ καλύβι δλόγυρα πρασινοστολισμένος
 ὁ κάμπος εἶναι δλόγλωρος, λαλοῦν, μοσκοβολοῦνε
 ὅλα τ' ἀηδόνια τοῦ Μαγιοῦ κι' ὅλα τοῦ Ἀπριλῆ τ' ἀνθη,
 τοῦ δυόσμου χίνεται ἡ πνοὴ σὰν ἀπὸ θυμιατῆρι
 κι' ἀκρολιγίζον τὰ κλαδιά, σαλεύουν τὰ λουλούδια
 ὅλα σὰ νὰ τὰ μάγεψε τῆς ἀνοιξῆς ἡ χάρη.

ΤΑΚΗ ΤΣΙΑΚΟΥ

ΑΛΚΥΟΝΙΔΕΣ

Κι' ἀπὸ καλοκαῖρι, νά σου,
πιὸ ξανθὸς ἥλιος, κι' ἐσὺ μὴ
προσπερνᾷς τὸ φρέσκο ἄσῃμι
τῆς κοντῆς ἐληᾶς, τοῦ δάσου.

Σὲ τραβῶ ἀπ' τὴ χλόη καὶ πέ το
τὸ τραγοῦδι, τὸ τραγοῦδι,
πρῶτο μου ἀκριβὸ λουλοῦδι
ποὺ σὲ κόλλησα στὸ πέτο.

Λόγος κάποιας ἀνεμώνας
—ὦ ! γαλάζιο φῶς, Ἀθήνα—
σ' ἓνα μῆνα, σ' ἓνα μῆνα
πάει καὶ τοῦτος ὁ χειμῶνας.

Τώρα σὲ κλαριά πλεμμάτια
μιὰ βροχὴ φιλιὰ ἔχει ἀφήκει,
τρῶει στὸ φράχτη ἄσπρο κατσίκι,
τρῶει καὶ σὲ κοιτάει στὰ μάτια.

Πιάνω μιὰν εὐχὴ καὶ βάνω :
παρεθῆρι ἐσὺ τοῦ δρόμου,
χαμαγέλασε καὶ δόμου
χέρι σκάλα νάρθω ἀπάνω.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΓΙΩΣΕΦ ΕΛΙΓΙΑ

Ο Γιωσέφ Έλιγια, ο γιαννιώτης Έλληνοεβραϊός λόγιος, είναι πιά πολύ γνωστός σάν ποιητής. Σέ έφημερίδες, λογοτεχνικά περιοδικά και στό παράρτημα τής Μεγάλης Έλληνικής Έγκυκλοπαίδειας τού «Πυρσοῦ» βρίσκονται σκορπισμένα πολλά ποιήματά του. Ο Γ. Κ. Ζωγραφάκης στή Θεσσαλονίκη τό 1938 τύπωσε μιά συλλογή τών ποιημάτων τού Έλιγια με τόν τίτλο «Ποιήματα». Η έκδοσις έγινε από τόν Έβραϊκό Σύλλογο στή Θεσσαλονίκη «Μπενε Μπερίθ». Όταν έγινε τό φιλολογικό μνημόσυνο τού Έλιγια στίς 24 Σεπτεμβρίου 1931 από τόν ίδιο Έβραϊκό Σύλλογο και στήν ίδια πόλη, στήν αίθουσα τής Νέας Λέσχης, τονίστηκε τό ποιητικό του έργο.

Όστόσο ο Έλιγια δέν είνε μονάχα ποιητής και λογοτέχνης, αλλά είνε και επιστήμονας Έβραϊολόγος. Ήξερε πολύ καλά τήν Έβραϊκή γλώσσα. Η Έλληνική βέβαια ήταν ή μητρική του γλώσσα, και άν ρίξει κανείς μιά ματιά στό ποιητικό του έργο, θά ιδεί πώς χρησιμοποιεί τή γιαννιώτικη γλώσσα, με ιδιωματισμούς, πού μεταχειριζόμαστε κι' εμείς σήμερα στήν κουβέντα μας. Η γλώσσα τού Έλιγια είνε εύπλαστη, γλυκόχη, ζωντανή και τή νιώθεις νά τρέχει κελαρυστή στους στίχους του. Αν ο Κ. Κρυστάλλης είναι μάστορης στή γλώσσα τού χωριού και τού βουνού, ο Έλιγια πρέπει νά παραδεχτούμε ότι έγραψε θανάσια τή γλώσσα πού μιλιέται στα Γιάννινα και τήν ανάδειξε όργανο ζηλευτό, για νά εκφράσει τήν ποιητική του αγωνία.

Η βαθειά γνώση του τής Έβραϊκής γλώσσας τόν έστρεψε σέ έρευνα και μελέτη τής Παλαιάς Διαθήκης. Όταν ζούσε

ο Έλιγια, αυτοί πού μπορούσαν ν' ασχοληθούν με επιστημονική έρευνα τού Έβραϊκού κειμένου τής Π.Δ. στον τόπο μας και νά μελετήσουν τó κείμενο στα Έβραϊκά, ήταν ελάχιστοι· μετριόνταν στα δάχτυλα τού ενός χεριού. Τό πεδίο τής έρευνας, λοιπόν, ήταν σχεδόν έντελώς άνεμετάλλευτο. Και ο Έλιγια άρχισε ν' ασχολείται με τήν Π.Δ. Στο έξωτερικό βέβαια, οι σχετικές μελέτες είχαν φτάσει σέ μεγάλη άκμή τόν περασμένο άκόμα αιώνα και ο Έλιγια πλησίασε τίς ξένες έργασίες με τά Γαλλικά, πού ήξερε πολύ καλά.

Τό επιστημονικό του έργο μπορούμε νά τó ξεχωρίσουμε σέ μελέτες πάνω στα προβλήματα τής Π.Δ. και σέ μεταφράσεις. Οι μελέτες και τά συμπεράσματά του δημοσιεύτηκαν στή Μεγάλη Έγκυκλοπαίδεια τού «Πυρσοῦ» με μορφή άρθρων. Οι μεταφράσεις του είνε δημοσιευμένες και άνέκδοτες. Δημοσιεύτηκαν μεταφράσεις του τού Ασματος Ασματων, Ψαλμών τού Δαβίδ, Δευτερονομίου, Ρούθ, Ίωνά με σχόλια και σημειώσεις, Ησαΐα και Έξόδου κοματιών¹.

Τό μεγάλο του όμως μεταφραστικό έργο, μένει άδημοσίευτο. Είχε άρχισει νά κάνει τή μετάφραση στή δημοτική γλώσσα όλόκληρης τής Π.Δ. από τά Έβραϊκά, με σημειώσεις και σχόλια². Για νά καταπιστεί κανείς μ' ένα τέτοιο έργο, χρειάζεται γερή επιστημονική κατάρτιση και βαθειά γνώση τών κειμένων και τών προβλημάτων πού ξεπηδούν στό κάθε βήμα. Γι' αυτό

1. Έφημερίδα «Πρωτα» 1-8-31, νεκρολογία από τόν Κ. Θ. Δημαρά.

2. «Ν. Έστία» 1-8-31, νεκρολογία από τόν Τέλλο Α(γρα).

ή μετάφραση τῆς Π.Δ. εἶνε ἐπιστημονική ἐργασία καὶ πρέπει νὰ λογαριάζεται γιὰ πρωτότυπη καὶ δημιουργική.

Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Έλιγια εἶνε λυρικό. Τὰ θέματά του τὰ παίρνει ἀπὸ τὸν πλούσιο ἐσωτερικὸ του κόσμο, ἀπὸ τὴ βασανισμένη ζωὴ του, ἀπὸ τὴν Π.Δ., ἀπ' ὅπου μεταχειρίζεται σύμβολα καὶ γεγονότα, γιὰ νὰ ἐκφράσει σκέψεις γιὰ τὸν ἑαυτό του, τὴ φυλή του, τὸν γύρω κόσμο καὶ τὴν ἀνθρώπινη καρδιά. Τὰ Γιάννινα, ὅπου πέρασε τὰ περισσότερα χρόνια του, μὲ τὴ λίμνη, τὸ Κάστρο, τὸ νησί, τὶς φτωχογειτονιές, ὅπου ἔζησε σὰν παιδί, ἐβραϊόπουλο, μιλοῦν στὴν καρδιά του, τοῦ γεννοῦν συγγινήσεις, ἐκφρασμένες σὲ λεπτοὺς αἰσθαντικὸς στίχους, πού παρόμοιοι δὲν ἔχουν γραφεῖ ἀπ' ἄλλους στὸ εἶδος τους. Στὴν ποίησή τοῦ Έλιγια ἐπικρατοῦν οἱ θλιμμένοι τόνοι, ἡ βαρειά στενοχώρια, τὸ ἄγχος, χωρὶς ὅμως νὰ φτάνουν σὲ μαύρη ἀπαισιοδοξία, τέτοια πού νὰ πνίγει τὸν ἄνθρωπο.

Ὁ τόνος τῆς ἀπαισιοδοξίας δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴ σκληρὴ ζωὴ πού τὴν ἔζησε. Ὁρφανεμένος ἀπὸ μικρὸς, ἔμεινε μὲ τὴ μάνα του, πού ἀγαποῦσε τρυφερὰ καὶ συχνὰ τὴ στὰ ποιήματά του. Στὰ Γιάννινα ἔκανε τὸ συναντοῦμε δάσκαλο τῆς Γαλλικῆς γλώσσας. Ἡ κοινωνία τοῦ φέρθηκε πολὺ σκληρὰ κι οἱ Έβραῖοι, συντηρητικοὶ ὅπως ἦταν στὰ Γιάννινα, δὲ θέλησαν νὰ τὸν καταλάβουν, οὔτε τὸν κοίταξαν μὲ συμπάθεια. Στὴν Ἀθήνα φευγάτος ἀπὸ τὰ Γιάννινα, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ βγάξει τὰ ἔξοδά του, ἔκανε πάλι τὸ δάσκαλο τῶν Γαλλικῶν. Ἡ φτώχεια τὸν πίεζε καταθλιπτικά. Στὸ τέλος ἀναγκάστηκε νὰ ζητήσῃ δημόσια θέση καὶ τὸν διόρισαν καθηγητὴ τῶν Γαλλικῶν στὸ Γυμνάσιο τοῦ Κιλκίς. Πῆγε, ἔχοντας τὴν ἐλπίδα νὰ μετατεθεῖ στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ εἶνε κοντὰ στὴ μεγάλη Έβραϊκὴ κοινότητα τῆς πολιτείας αὐτῆς καὶ νὰ μπορεῖ νὰ ἐργάζεται ἐπιστημονικά. Καὶ στὸ Κιλκίς ἡ ζωὴ του πέρασε πολὺ στενάχωρα. Μαθημένος, ὅπως ἦταν στὴν Ἀθήνα, νὰ ἔχει σχέσεις μὲ τοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους, ἀπότομα ἔπεσε στὴν ἐρημιὰ τῆς στενῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς κι ἔνωθε τὸ βάρος τῆς καταθλιπτικῆς στὴν ψυχὴ του. Στὸ ποίη-

μά του τὸ «Κιλκίς» ἀφιερωμένο «Στὴ μακάρια σκιά τοῦ ποιητῆ τῆς Πρέβεζας», τοῦ Καρωτάκη δηλαδή, πού κι αὐτὸς ὅμοια ὑπόφερε ἀπὸ τὴ μοναξιά, δίνει ἀνάγλυφη τὴν εἰκόνα τῆς θλίψης του αὐτῆς, τρεῖς μῆνες πρὶν πεθάνει.

Ὁ σκληρὸς αὐτὸς ἀγώνας, πού ἔκανε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί, δὲν τοῦ χάλασε τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο. Ὅλοι ὅσοι τὸν γνώρισαν, ἔχουν τὴν ἐντύπωση πὸς ἦταν ἓνα μεγάλο παιδί, δίχως κακία, ἢ πάθος μέσα του, μὲ μορφὴ πού στολιζόνταν ἀπὸ πλατὺ γέλιο, ὄλο ἀγάπη καὶ καλωσύνη.

Ὅπως εἶπαμε καὶ πρὶν πάνω, ὁ Έλιγια ἦταν βαθὺς μελετητῆς τῆς Π.Δ. Μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε τοὺς σπουδαστὲς τῆς Βίβλου σὲ χριστιανοὺς πιστοὺς μελετητὲς καὶ σὲ ἐπιστήμονες πού τὴ μελετοῦν γιὰ ἐπιστημονικοὺς λόγους μονάχα. Γιὰ τὸν χριστιανό, τὸν ἀπλό καὶ ἐπιστήμονα ἢ Π.Δ. εἶνε προθάλαμος, ἀπ' ὅπου μπαίνει κανεὶς στὴν πίστη καὶ τὴ μελέτη τῆς Νέας Διαθήκης. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ξεκαθάρισε τὰ πράγματα καὶ χαρακτήρισε τὴν Π.Δ. σὰν παιδαγωγὸ πού μᾶς ὀδηγεῖ στὴν χριστιανικὴ πίστη.¹ Κάθε χριστιανός, λοιπόν, τὴ βλέπει κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρίσμα. Γιὰ τὸν Έλιγια φυσικά, πού εἶνε Έβραῖος, δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι τὴ μελέτησε μ' αὐτὴ τὴν προοπτικὴ. Γιὰ τὸν Έλιγια εἶνε τὸ ἱερὸ βιβλίον τοῦ πολύπαθου λαοῦ, τοῦ Ἰσραὴλ. Τὸ βιβλίον μὲ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ στὴν κάθε σελίδα του, τοὺς ἡρωϊσμοὺς καὶ τὴ δόξα τοῦ Ἰσραὴλ, τὰ παθήματα καὶ τὰ βάσανα τοῦ ἀρχαίου, ἐνδοξοῦ καὶ βαθεῖα μυστικιστικοῦ λαοῦ, πού ἡ ὑπαρξὴ του βρῖσκεται σὲ ἄμεση ἐξάρτηση καὶ σύνδεση μὲ τὸν Θεό, τὸν ζηλωτὴ Κύριο, πού ἀνταποδίδει τὶς ἀμαρτίες τῶν γονιῶν στὰ παιδιά ὡς τὴν τρίτη καὶ τὴν τέταρτη γενιά. Τοῦ δίκαιου Θεοῦ πού εἶνε ἀκόμητος φρουρὸς τῆς ἠθικῆς τάξης καὶ πασχίζει νὰ κρατήσῃ τὸν Ἰσραὴλ πάντα κοντὰ του. Ὁ Έλιγια ζεῖ τὸ δράμα τοῦ λαοῦ του βαθεῖα, ζεῖ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Π.Δ., τριγυρίζει στὸν κόσμο τῶν δραμάτων της, πιστεύει στὸν Ἰσραηλιτικὸ λαό,

στις δυνατότητες πού ἔχει, στὰ ἱστορικά του ἰδεώδη καὶ ἀγανακτεῖ, ὅταν βλέπει τοὺς Ἰσραηλίτες νὰ μὴ προσέχουν τὰ ἔθνικά τους ἰδανικά. Στὴν ὄργη του γράφει στίχους σὰν τοὺς παρακάτω, γιὰ νὰ τοὺς ξυτνήσει.

—Καὶ τώρα ἐμεῖς μπροστὰ στὴ φάτνη ὀλημερίς
μαζὶ μὲ τὴν τροφή τις ἴδιες ἔγνοιες μωρηάζουμε
δίχως γιὰ τίποτε ψηλὸ νὰ ἰδρώνει μας τ' αὐτὴ,
κι οὔτε μὲ τὸ γαϊδούρι τοῦ Προφήτη πιά νὰ
[σφυρτοὶ
μοιάζουμε].¹

Οἱ ὁμορφες μέρες, γιομάτες ἀπὸ τὸν καυτερὸ κι ὀλόλαμπρον ἥλιο τῆς Παλαιστίνης, μορφές σεβάσμιες, γλυκὲς καὶ σεμνὲς γυναικεῖες, ζωντανεύουν ξανά στὴν ποίησή του. Ἡ ἰδανικὴ γυναίκα πού λατρεύει ὁ ποιητὴς, παρουσιάζεται μὲ βιβλικὸ ὄνομα² ἢ μορφὴ καὶ τὰ φερσίματά της ἔχουν τὸν ἀέρα τῶν ὁμορφῶν γυναικῶν τῶν παληῶν, καλῶν καιρῶν τῆς Βίβλου.

Ὅσο ὅμως κι ἂν ὁ Ἑλιγιά μελέτησε τὴ Βίβλο σὰν Ἐθνικοθρησκευτικὸ βιβλίον τοῦ Ἰσραὴλ καὶ μὲ πνεῦμα ἐρευνητικὸ, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐνίωσε τὴν κρυμμένη της προέκταση πρὸς τὸν Χριστιανισμὸ καὶ τὸν γνώρισε κι' αὐτόν. Ὁ Ἑλιγιά γνώρισε τὸν χριστιανισμὸ ἀπὸ τὴ Ν. Διαθήκη, ἀπὸ τὴ λατρεία καὶ τις λαϊκὲς θρησκευτικὲς ἐκδηλώσεις. Τὴ Ν. Δ. τὴ διάβασε. Τὴ λατρεία καὶ τις χριστιανικὲς θρησκευτικὲς ἐκδηλώσεις τις ἔζησε ὁ ἴδιος. Γεννημένος καὶ μεγαλωμένος στὰ Γιάννινα, πῆγε ἀσφαλῶς σ' ἐκκλησίες, ἄκουσε καὶ εἶδε ὅσα γίνονται ἐκεῖ. Μιλώντας μὲ φίλους του χριστιανούς, ἄκουγε συζητήσεις ὀρισμένα πράματα πού εἶχαν σχέση μὲ τὸ Χριστιανισμὸ καὶ στὴ ζωὴ του στὴν πόλη πολλὲς φορὲς εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἰδεῖ λιτανεῖες, τὴν κατάδυση τοῦ Σταυροῦ στὴ λίμνη, τὰ Θεοφάνεια στὶς 6 Ἰανουαρίου καὶ τὴν περιφορὰ τῶν Ἐπιταφίων τὴ Μ. Παρασκευή. Ἡ ζωὴ του δεμένη μὲ χριστιανούς, σὲ χριστιανικὴ πολιτεία, δέχεται, κι ἀθέλητα ἀκόμα, ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ τὴ γνωρίζει, ὅσο μπορεῖ φυσικὰ νὰ τὴ γνωρίσει ἕνας ἀλλόθρησκος.

¹ Ἀπ' ὅσα πῆρε ἡ εὐαίσθητη ψυχὴ τοῦ

ποιητῆ, μετουσιώνει στὴν ποίησή του αὐτὰ πού τοῦ χρειάζονται σὰν ἐκφραστικὰ μέσα, ἀλλὰ ἀκόμα γιὰ νὰ μᾶς δείξει τὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ φανερώσει ἰδέες, σκέψεις του καὶ πίστη βαθύτερη.

*

Ἄγγέλους δὲ συναντοῦμε μονάχα στὸ χριστιανισμὸ. Ἄγγέλους ἔχει καὶ ἡ Π. Δ. Ἀπὸ τις πρώτες σελίδες τῆς συναντοῦμε τὰ πλάσματα αὐτὰ τοῦ Θεοῦ πού πραγματοποιοῦν τὴν τέλεια ὑποταγὴ στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ψυχικὴ καθαρότητα ἔχοντας ἔργο νὰ ὑπηρετοῦν καὶ νὰ ὑμνοῦν τὸν Θεό. Ὡστόσο ἡ παράσταση τῶν ἀγγέλων μὲ ἀνθρώπινη αἰθέρια μορφὴ, γιομάτη ὁμορφιά καὶ χάρη εἶνε ἰδέα πού ὀφείλεται στὴ χριστιανικὴ ἀγιογραφία τῆς Ἀνατολῆς καὶ περισσότερο τῆς Δύσης. Ἡ Π. Δ. δὲν παρομοιάζει ἀνθρώπους μὲ ἀγγέλους καὶ περιορίζει τὸ ρόλο τῶν ἀγγέλων ἀυστηρὰ στὴν ἐκτέλεση σοβαρῶν ἀποστολῶν πού ὁ Θεὸς τοὺς ἀναθέτει. Στὴ χριστιανικὴ λογοτεχνία παρομοιάζονται οἱ ἀνθρωποὶ μὲ ἀγγέλους, ὅταν οἱ λογοτέχνες θέλουν νὰ τονίσουν πιὸ πολὺ τὴν καλωσύνη, τὴ χάρη καὶ τὴν ὁμορφιά. Καὶ στὴν καθημερινὴ μας κουβέντα δὲν εἶνε σπάνιες οἱ παρομοιώσεις αὐτές. Ἔτσι καὶ ὁ Ἑλιγιά μεταχειρίζεται τοὺς ἀγγέλους, ὄχι μὲ τὴν ἀυστηρὴ ἐκδοχὴ τῆς Π. Δ., ἀλλὰ μὲ τὴ δεύτερη, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ περιβάλλον.

Προσκαλεῖ, τ' ἀστρομετώπα ἀγγελούδια τῆς Αὐγῆς² νὰ ξεπροβάλουν ξανά ἀπὸ τὴν Ἐδὲμ καὶ νὰ ψάλουν ὡσανὰ στὴ Ρεβέκα³, τὴν ἰδεατὴ γυναίκα⁴ τὴν ἀγγελωθώρητην⁵ πού ἐνσαρκώνει ὅλες τις ἀρετὲς καὶ τις χάρες τῆς ἀληθινῆς γυναίκας, τῆς ἰδανικῆς μὲ τὴν ἀγγελωθώρητην εἰδή⁶ πού ὁ ποιητὴς λατρεύει. Βλέπει ὄραμα γαλήνιο, ἕνα σπιτάκι, ὅπου κι αὐτὸς ὄνειρεύεται νὰ χτίσει μιὰ φωλιὰ μὲ τὴ γυναίκα πού ἀγαπάει. Ἀπ' ἔξω δυὸ λεῦκες ἀργολυγοῦν στ' ἀπαλὸ φύσημα τοῦ ἀνέμου κι ἀπὸ τὸν ἀστροφώτιστον οὐρανὸ,

Δυὸ Χερουβεὶμ ὀλόλευκα, θωρῶ. πού σ' εὐλο-
[γάνε].⁸

1. Γιωσὲφ Ἑλιγιά «Ποιήματα» Θεσσαλονίκη 1938, συγκεντρωμένα ἀπὸ τὸν Γ. Κ. Ζωγραφάκη.
* Ἰδανικὸ, σελ. 3. Παρακάτω οἱ παραπομπὲς θὰ γίνονται στὴ συλλογὴ αὐτὴ.

2. «Ἄσμα Ἄσμάτων» σελ. 12.
3. «Στὸ σπιτάκι της» σελ. 68.

λέει στη γυναίκα που θα μείνει στο σπιτάκι.

Ἡ ἰδανική γυναίκα προβάλλει στὸν ποιητὴ λαφροπατώντας στὰ χλωρὰ χαλιά τοῦ παραδείσου, αἰθήρια κι ἀγνή. Τὰ σμήνη τῶν ἀγγέλων τὴν κυκλῶνουν καὶ τὴν προσκυνοῦν μὲ βλέμματα σκυμμένα, «λές καὶ τὴν αὐλὴν δὲν τολμοῦν θωριά της ν' ἀντικρύσουν».¹ Αὐτὴ ἐδῶ εἶνε μιὰ πολὺ τολμηρὴ εἰκόνα ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ ἐξάρει τὴν ἰδανικὴ γυναίκα τοῦ ποιητὴ καὶ νὰ τὴν ἀνεβάσει ψηλά. Εἶνε τολμηρὴ γιατί εἶνε πρωτάκουστο νὰ προσκυνοῦν οἱ ἀγγελοὶ θνητὴ γυναίκα «μὲ βλέμματα σκυμμένα».

Στὴ γιορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας βλέπει σὰν σὲ ὄραμα

μέσ' τῆ σιγῆ νὰ ξεπροβάλουν τὰ θεϊκὰ
τὰ σμήνη τῶν ἀγγέλων ἀπ' τὰ ψήλη.²

ζωντανεύοντας ἔτσι μιὰ παλιὰ ἑβραϊκὴ παράδοση, πὼς οἱ Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ τὸ βράδι τῆς γιορτῆς αὐτῆς κάθονται στὸ τραπέζι, μαζί μὲ τοὺς πιστοὺς Ἰσραηλίτες.

Κι ὅταν ἡ καρδιά του κατέχεται ἀπόθλιψη καὶ βλέπει τὸν ἑαυτὸ του ν' ἀργοπλέει στὴ Παμβώτιδα, περιμένει ν' ἀράξει στὸ γιαλὸ μὲ τοὺς κλαυθιοὺς τῶν Σεραφεῖμ καὶ τὸ [θλιμένο δεῖλι].³

Ἀποζητᾶται τὴ χαρὰ ποὺ εἶνε γι' αὐτὸν χαμένη τώρα πιά καὶ τὴν καλεῖ τὴν «ἀγγελοθώρητη» χαρὰ :

Τρελλὴ χαρὰ, τρελλὴ χαρὰ, πὼς ἡ μορφή σου
[στέκει
τῆς νιότης μου Ἄγγελος σὲ μιὰ γωνιά τοῦ Πα-
[ραδείσου!]⁴

Ἐδὲμ, εἶνε τὸ ὄραμα τῆς ἀνθρωπότητος τῶν πανάρχαιων χρόνων. Στὴν Π.Δ. συναντοῦμε κατὰ τὴν Ἄδη, ὅχι παράδεισο. Ὁ Παράδεισος, εἶναι Χριστιανικὸ ὄραμα, ἢ αἰσιόδοξη εὐτυχισμένη ἀπαντοχὴ τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Έλιγια ἔχει στὸ νοῦ του τὴ Χριστιανικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν Παράδεισο. Ὅταν ἀπὸ μακρὰ φαίνεται ἡ Ρεβέκκα νὰ ἔρχεται στὸ πηγάδι, ὅπου περιμένει ὁ Ἐλιέζερ τὴ διαλεχτὴ κόρη ποὺ θὰ γίνεῖ γυναίκα τοῦ μοναχογιοῦ τοῦ ἀφέντη του, στὸ πηλοσάσμα τῆς σεμνῆς κόρης «τοῦ παραδείσου διάπλατα οἱ χρυσόπυλες ξανοίγαν»⁵.

Ἡ χαρὰ τοῦ ποιητὴ ποὺ εἶνε πιά φευγάτη, τοῦ φαίνεται σὰν ἄγγελος νὰ στέκει σὲ μιὰ γωνιά τοῦ Παραδείσου κι ἡ ψυχὴ του πλανιέται στοὺς Παραδείσους τῶν καιρῶν γιὰ ν' ἀπαντήσῃ τὸν δροσόξανθο Σεπτέμβρη, τὸ μῆνα ποὺ θὰ βρεῖ τὴν ἀνάπαυση καὶ τὴ χαρὰ τοῦ ποιητῆ.⁶

Γιὰ τὸν Χριστὸ ὁ Έλιγια ἐκφράζεται μὲ ἀπεριόριστο σεβασμὸ. Ἄναφέρει λόγια ποὺ εἶπε ὁ Χριστός. Θέλοντας νὰ δείξει τὸν πόνο τὸν βαθὺ ποὺ κατέχει τὴν καρδιά του τὸν ἐκφράζει μὲ τὰ λόγια ποὺ εἶπε ὁ Χριστός στὸν Κῆπο τῆς Γεσθημανῆ, πρὶν παραδοθεῖ στοὺς σταυρωτῆς του.

Κι ὁμως ἐγὼ στὸ ἔργο τὸ κελλί, δίχως νὰ ξέρω
[τὸ γιατί
περίλυπος εἰμι ἕως θανάτου.⁷

Ἀρχίζοντας τὸ ποίημά του, ποὺ ἀναφέραμε καὶ πρὶν πάνω, ὅπου προσπαθεῖ νὰ ξυπνήσῃ στοὺς Ἰσραηλίτες τὴν ἰδέα τῆς μεγάλης τους ἀποστολῆς, λέει πὼς πολλὲς φορὲς θυμήθηκε τὰ λόγια τοῦ Μωϋσῆ καὶ τοῦ Χριστοῦ, «τοῦ τρισμάκου κι ἀγνοῦ ἀμνοῦ τοῦ μαρτυρίου» πὼς

«Ὁχι μονάχα μὲ ψωμάκι ὁ ἄνθρωπος θὰ ζεῖ παρὰ καὶ μ' ὅτι φθέγγεται τὸ στόμα τοῦ Κνιοῦ».⁸

Ἐνῶ θὰ ἦταν ἀρχετὸ γιὰ τὸν Έλιγια ν' ἀναφέρει τὰ λόγια τοῦ Μωϋσῆ μονάχα ποὺ εἶνε ἀπὸ τοὺς δοξασμένους ἀρχηγούς τοῦ Ἰσραὴλ, δίνει στὰ λόγια του περισσότερη βαρῦτητα, προσθέτοντας ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς τὰ ἐπανάλαβε. Ὁ Χριστὸς εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ στὴν ἔρημο, ὅταν ὁ σατανᾶς τὸν προκάλεσε καὶ τοῦ εἶπε νὰ διατάξῃ νὰ γίνουν τὰ λιθάκια ψωμιά, γιατί ὁ Χριστὸς νῆστευε στὴν ἔρημο. Τότε ὁ Χριστὸς ἐπανάλαβε τὰ λόγια τοῦ Μωϋσῆ,⁹ «οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνον ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ρήματι Θεοῦ».¹⁰

Βαθεῖα ἐντύπωση ἔκανε στὸν Έλιγια ὁ Γολγοθᾶς. Ὁ Χριστὸς πορεύθηκε τὴ σκληρὴ κι αἵματοποτισμένη πορεία πρὸς τὸ Γολγοθᾶ. Τὸν ἀνέβηκε κι' ἐκεῖ πρόσφερε τὴ θεληματικὴ του θυσία ποὺ χά-

1. Τὸ χαμόγελο τῆς ἀγάπης» σελ. 72-73.

2. «Ὁραμα» σελ. 14.

3. «Ὁλ' ἡ ψυχὴ μου» σελ. 58.

4. «Τὰ τραγούδια τῆς χαρᾶς» σελ. 62.

5. «Ρεβέκκα» σελ. 7.

6. «Σεπτέμβρης» σελ. 57.

7. «Τὸ τραγούδι τοῦ ἀναχωρητῆ» σελ. 33.

8. «Ἰδανικό» σελ. 3.

9. Δευτερονόμιον, Η, 3.

10. Ματθαίου Δ, 4.

ρισε στὸν ἄνθρωπο τὸ λυτρωμό. Ὁ πόνος ὁ φριχτὸς ποὺ ἔνωσε ὁ Ἰησοῦς στὴν πορεία καὶ ἡ ταπεινώση, τὸ φριχτὸ πάθος στὸ Γολγοθᾶ, εἶνε γιὰ τὸν Ἐλιγιά μέσα μὲ τὰ ὁποῖα κι' αὐτὸς ἐκφράζει τὸν πόνο ποὺ δοκιμάζει στὴν πορεία τῆς ζωῆς του.

Ὅταν χάνει τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴ γυναίκα παρηγοριά, ποὺ πίστεψε πὼς θὰ χαρεῖ, βαθειὰ λυπημένος κι' ἀπελπισμένος ξεσπάει σὲ παράπονο :

Τὰ βηματὰ μου σέρνω κι' ἀνεβαῖνω
στοῦ Γολγοθᾶ τὰ ὕψη—καὶ τ' ἀπέντι
τοῦ χωρισμοῦ ρουφῶ κι' ἀργοπεθαῖνω.¹

Ποθεῖ ν' ἀντικρούει ἀπὸ μακριὰ τὸ «Γολγοθᾶ τῆς ἀγάπης»² καὶ δὲν πίστευε πὼς ἡ ὑπαρξή του θὰ μποροῦσε νὰ ρέψει «μὲ τὸ σταυρὸ στὸν ὄμο της».³ Τραγουδάει τὴν ἀγάπη ποὺ νιώθει γιὰ τὴ μάνα του καὶ κλαίει τὸν πόνο, ποὺ τοῦ φέρνει ἡ φτώχεια, τὴ στέρηση καὶ τὸ χωρισμό, ποὺ νιώθουν μάνα καὶ γιὸς. Βλέπει τὸ δρόμο ποὺ ἔκαναν «κι' οἱ δυὸ στὰ χεῖλη τῆς Ἀβύσσου μὲ τὸν πικρὸ Σταυρὸ ἀποσταμένοι».⁴ Ἀπὸ τὸ λόφο τοῦ Γολγοθᾶ, τὸ λόφο τοῦ ὑψέτατου πόνου «σαρκαστικά τοὺς γνέφει ἡ Μοῖρα, τὴ ματωμένη στράτα»⁵.

Πὼς βλέπει ὅμως τὸν Ἰησοῦ ὁ Ἐλιγιά ; Αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ ἰδοῦμε καθαρὰ στὸ ποίημά του ὁ «Ἰησοῦς».⁶ Κόττω ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ποιήματος βάζει τὰ λόγια τοῦ φιλελευθέρου ραββίνου Ἐνελοσν Χάϊμανς ἀπὸ τὸ βιβλίον του «Ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴ σκοπιά». Ὁ Χάϊμανς λέει πὼς «τίποτε μεσ' τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία δὲ μπορεῖ νὰ ἰσοφαρίσει τὴν ἀγάπη ποὺ Αὐτὸς ἔχει ἔμπνευσει, τὴν παρηγοριά ποὺ Αὐτὸς ἔχει σκορπίσει, τὴν Ἀρετὴ ποὺ Αὐτὸς ἔχει ἐνθαρρύνει, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴ χαρὰ ποὺ Αὐτὸς ἔχει χαράξει μέσα στ' ἀνθρώπινα στήθια. . .». Τὸ ποίημα τοῦ Ἐλιγιά ἔχει κάτι ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια. Εἶνε πιθανὸ ὅτι ὁ Ἐλιγιά, ἔγραψε τὸ ποίημα αὐτὸ κάποιον βράδι Μεγάλης Πέμπτης, ἢ Μεγάλης Παρασκευῆς ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν ἐλαφρὸ πόνο ποὺ πλανιέται στὴν ἐα-

ρινὴ ἀτμόσφαιρα τὶς βραδιὲς αὐτὲς καὶ τὸ διάχυτο πνεῦμα τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, ποὺ οἱ χριστιανοὶ συντοπιῆτες του γιόρταζαν τὸ Θεῖο Δράμα.

Ὀνομάζει τὸν Ἰησοῦ «γλυκὸ ἀδελφὸ τῆς Ναζωραίας» καὶ ἔρχεται κι' αὐτὸς «ἀπόψε» εὐλαβικὸς προσκνητῆς, νὰ κλάψει «μπρὸς στὸ αἰμόφυρτο κορμί». Πρὶν ἔρθει πνίγει «ἐντὸς του βάρβαρο πάθη κι' ἄγρια μίση». Νὰ εἶνε αὐτὰ τὰ πάθη καὶ τὰ μίση τῆς φυλῆς του τάχα, ἢ κάθε κακὴ σκέψη ποὺ μπορεῖ νὰ φτάσει στὴν ἀνθρώπινη καρδιὰ γιὰ τὸν πλησίον ; Ἐρχεται ὁ ποιητῆς ἔξαγνισμένος, γιὰ τὴ θὰ κλάψει «μπρὸς στὸ αἰμόφυρτο κορμί, κορμὶ τῆς πλέον ὠραίας ψυχῆς, ποὺ ἔχει ποτὲ στὸν Κόσμο ἐτοῦτο ἀνθοβολήσει».

Ὁ Ἰησοῦς εἶνε ὁ «σεμνὸς κρῖνος τῆς Γαλιλαίας» ποὺ «πρὸς τὸ λευκὸ τὸ φῶς του πόσες φορὲς φτεροῦγισαν τῶν ταπεινῶν οἱ ἐλπίδες !» Ἔτσι βλέπει τὸν Ἰησοῦ σὰν τὸν μεγάλο παρηγορητῆ, ποὺ σκόρπισε γαλήνη καὶ εἰρήνη στὶς βασανισμένες ψυχὰς τῶν ταπεινῶν, ὅπως στὴν προηγούμενη στροφῆ, τὸν εἶδε σὰν τὴν πλέον ὠραία ψυχὴ ποὺ ἔζησε ποτὲ στὸν κόσμον αὐτὸν ἐδῶ.

Γύρω στὸ Σταυρὸ τοῦ Ἰησοῦ βλέπει νὰ ὑψώνονται πλῆθος σταυροί, τῶν δικῶν Του καὶ ξένων, τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν σταυρωτῆδων. Ὁ κόσμος τοῦτος εἶνε γιομάτος πίκρα καὶ φθόνον, γι' αὐτὸ κι ὁ «γλυκὸς Ἰησοῦς» δὲν εἶνε ὁ πρῶτος μῆτε κι ὁ στερνὸς ἐσταυρωμένος. Ὡστόσο ἡ δόξα τοῦ Ἰησοῦ εἶνε «ἄσπιλη μέσ' τῶν θνητῶν τὸ γένος». Καὶ τελειώνει μὲ τὰ λόγια :

Εἶσαι δὲν εἶσαι γιὸς Θεοῦ, μὰ εἶσαι Θεὸς τοῦ
[πόνου ! . .

Δὲ θὰ εἶχε κανεὶς, φυσικά, ἀπὸ τὸν Ἐλιγιά τὴν ἀπαίτηση νὰ παραδεχτεῖ τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὸ τότε δὲ θὰ τοῦ ἔμενε ἄλλο, παρὰ νὰ γίνεи χριστιανὸς κι αὐτὸς· ὥστόσο ἀπὸ τοῦτο τὸ ποίημα του ποὺ εἶνε γιομάτο συγκίνηση καὶ κατάνυξη, μποροῦμε νὰ καταλάβουμε ὅτι, μὲ τὸ δικό του τρόπο, ἔνωσε τὸν Ἰησοῦ βαθειὰ, πόνεσε τὸ δράμα Του, γνώρισε καὶ παραδέχτηκε τὴν τεράστια ἐπίδρασή Του στὶς ἀνθρώπινες καρδιὰς καὶ τὸν δέχεται Θεὸ τῶν πονεμένων, Θεὸ τοῦ πόνου. Τὸν ἀνεβάζει στὸ θρόνον τοῦ Θεοῦ τοῦ πόνου καὶ τὸν

1. Ἄτιτλο σελ. 50

2. «Ἀγάπης Γολγοθᾶς» σελ. 66.

3. «Μητέρα» 25.

4. «Ἰησοῦς» σελ. 1.

νωθεί βαθειά ο ίδιος «τόν γλυκό αδερφό της Ναζωραίας» τόν «κρίνο τὸ σεμνὸ τῆς Γαλιλαίας» τόν «γλυκὸ Ἰησοῦ» νὰ διαφεντεύει τὸν δικό του πόνο καὶ τὸν πόνο ὄλων τῶν ταπεινῶν, νὰ μαλακώνει τὶς ψυχὲς «ἢ πλέον ὠραία ψυχὴ, ποὺ ἔχει ποτὲ στὸν κόσμον ἐτοῦτο ἀνθοβολήσει».

Ὅσο κι ἂν αὐτὸ τὸ ποίημα δὲν εἶνε ὀρθόδοξο χριστιανικό, διαποτίζεται ἀπὸ λυρικό πηγαῖο καὶ μιὰ ἀγάπη γιὰ τὸν πονεμένον Ἰησοῦ, ποὺ μόνον μιὰ ψυχὴ πονεμένη βαθειά, πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀγάπη, θὰ μπορούσε νὰ χαράξει σὲ στίχους. Ἄν κοιτάξουμε τὸ ποίημα τοῦτο ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, πρέπει νὰ θεωρήσουμε τὸν Ἐλιγιά σὰ μιὰ «ἀδελφὴ» ψυχὴ, ψυχὴ ποὺ ὁ πόνος τὴν κέντησε σὲ ἀγάπη γιὰ τὸν Ἰησοῦ. Ὁ Χριστὸς ἔκρουσε τὴ θύρα τῆς ψυχῆς τοῦ Ἐλιγιά μὲ τὸν πόνο κι αὐτὸς ἔγραψε τὸ θαυμασιό τοῦτο κομμάτι γιὰ «τὸν τρισμάκαρον κι ἄγνον ἀμνὸ τοῦ μαρτυρίου» ὅπως τὸν ὀνομάζει ἄλλοῦ¹.

Ὁ Ἐλιγιά χρησιμοποιεῖ ἐκφράσεις ἀπὸ τὴ Λειτουργία καὶ γενικώτερα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ζωὴ.

Μιλáει στὸν ἑαυτὸ του, ποὺ χαμοσέρνει τὴν περηφάνεια τοῦ ἐσωτερικοῦ του ἀνθρώπου καὶ λέει :

Παράτησαν τὰ χέρια σου τῆς Πίστης τὸ δι-
καί τῆς ἀλήθειας τ' ἅγιο τὸ ποτήρι².

Μὲ τὴν παρομοίωση αὐτὴ χρησιμοποιεῖ τὰ ἱερότερα χριστιανικά λειτουργικά σκευή, γιὰ νὰ δείξει τὸ πιδὸ πολῦτιμο κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ του. Κι ὅταν βρῖσκεται σὲ στιγμὲς ἀνίας καὶ τὰ παλῆ ἀναζωντανεύουν μέσα του, ὀράματα, πόθοι, βλέπει δυὸ μάτια γλυκά, νὰ προβάλλουν καὶ νὰ τὸν κοιτάζουν ἀμίλητα, «σὰν προσευχή» ἐνῶ

θλιμένα, ἄχ! πῶς διαβαίνουν πάλι
οἱ θύμισες, σὰ λιτανεῖα³

Στὸν πόνο του βλέπει τὰ ροζιασμένα δάχτυλα τῆς Μοίρας, νὰ περνοῦν χρόνον μὲ τὸν χρόνον, σὰν κομπολόι. Ἡ ζωὴ του κλαίει κάτω ἀπὸ ὠχρὰ καὶ πένθημα καντήλια. Καὶ χρη-

σιμοποιώντας μιὰ εἰκόνα ἀπὸ τὴ λαϊκὴ χριστιανικὴ θρησκευτικότητα, ποὺ τὴν παρατήρησε σὲ σπῖτια γιαννιώτικα, προσθέτει :

Καὶ τ' ἅγιο εἰκόνημα ἀπὸ τὶς παλῆς χαρὲς
μπροστὰ σὲ μαῦρο κρέπι ὀλοντυμένο⁴.

θέλοντας νὰ δώσει ἓνα τόνο σοβαρότητας καὶ βαθύτερου πόνου στὴ θλίψη ποὺ νιώθει. Τὸ εἰκόνημα εἶνε στὴν ἱερὴ γωνία τοῦ Χριστιανικοῦ σπιτιοῦ. Τὸ μαῦρο κρέπι ποὺ βάζουν στὰ εἰκονίσματα, ὅταν τὸ σπῖτι πενθεῖ, δίνει τὸ βάρος τῆς θλίψης καὶ τοῦ πόνου σ' ὅλη τὴν αἰμόσφαιρα τοῦ σπιτιοῦ.

Καὶ ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς ὅπου ὁ Ἰωάννης ὁ Προδρόμος βάφτιζε τοὺς Ἑβραίους, βάφτισμα ποὺ ἔδειχνε τὴ μετάνοιά τους, μένει γιὰ τὸν Ἐλιγιά σύμβολο ψυχικοῦ ξαναζωμοῦ καὶ καλεῖ τὸν ἑαυτὸ του νὰ βαφτιστεῖ στὸν Ἰορδάνη τῆς παλῆς τὸν πίστης καὶ νὰ βγεῖ καινούριος καὶ ανανιωμένος ψυχικά.

Παραπάνω εἶπαμε λίγα λόγια γιὰ τὴν παιδική, ἀφελῆ, γιομάτη ἀγάπη καρδιά τοῦ Ἐλιγιά. Δὲ θὰ ἦταν ἄσκοπο νὰ συνδυάσουμε κι αὐτὸ μὲ τὸ θέμα μας, μιὰ ποὺ κι ἡ ζωὴ του, ἡ τόσο πονεμένη, ἔχει ἓνα τόνο χριστιανικῆς ἐγκαρτέρησης κι ἡ ἀρετὴ του δὲν εἶνε κάτι τὸ τυχαῖο, ἀλλὰ θελημένη, κάτι ποὺ ὁ ἴδιος τὸ ζήτησε, παρακαλώντας

Τῆς κακίας τὸ πνεῦμα καὶ τοῦ μίσους
μέσ' ἀπ' τὴν ψυχὴ ν' ἀπαρηθῶ,
καὶ νὰ στήσω ὀριόχτιστη φαληρὰ
μέσ' τοῦ Ἰδανικοῦ τὴν ἀγκαλιά⁵.

Ὁ τελευταῖος στίχος μᾶς θυμίζει τὴν προσκόλληση τοῦ Ἐλιγιά στὸ ἰδανικό, τὴν κυριαρχία τῆς ἰδέας αὐτῆς στὴν ποίησή του. Εἶνε γι' αὐτὸν τὸ ἰδανικό μὲ «I» ἰπότης «ἀστρομέτωπος» ποὺ

μέσ' ἀπὸ χώρες μακρινὲς κι οὐρανικὲς ἐφάνη
περήφανα πὰ στὸ ἄτι τῆς Ἰδέας τὸ φτερωτὸ
φορώντας τὸ τρισάχτιδο τῆς ἀρετῆς στεφάνι⁶.

Κατόπι λέει στοὺς Ἑβραίους

1. «Ἰδανικό» σελ. 3.

2. «Στὸν ἑαυτὸ μου» σελ. 46.

3. «Ἀνία» σελ. 48.

4. Ἄτιτλο σελ. 61.

5. «Τὰ τραγοῦδια τῆς χαρᾶς» σελ. 62.

6. «Ἰδανικό» σελ. 3.

Καί μεις τὸν ἀντικρύσαμε στὸ διάβα μας
 νὰ ὀρμάει στὸ αἰθέριο του φαρι ^{[μπροστὰ} ὄλος φωτιά ^{[καὶ νιάτα,}
 σὰ λαφιασμένοι ἐτρέξαμε καί, μὲ δειλὴ καρδιά,
 τῆς Πολιτείας ἀδιάντροπα τοῦ φράξαμε τῆ ^{[στράτα.}

Ἀπὸ τότε πιά ἄρχισε ἡ κατάπτωση
 τῆς φυλῆς· μηρυκάζουν τὶς ἴδιες ἔγνιες,
 δὲν ἰδρώνει τ' αὐτὶ τους γιὰ τίποτε ψηλὸ
 καὶ μεγάλο καὶ κατάντησαν νὰ μὴ μοιά-
 ζουν οὔτε μὲ τὸ γαϊδούρι τοῦ Προφήτη.¹
 Τὸ ποίημα τοῦτο «ἀφιερώνεται στὴ φυλὴ
 ποὺ πάει νὰ χάσει τὰ ἱστορικά της ιδεώ-
 δη» ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Έλιγια.

Μὲ μιὰ τολμηρὴ προέκταση, βοηθημέ-
 νοι καὶ ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ
 γένους ποὺ κάνει ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς «τὸ
 ἰδανικὸ» «τὸν ἀντικρύσαμε» καὶ ἀπὸ τὸν
 προσδιορισμὸ «ὄλος φωτιά καὶ νιάτα» θὰ
 μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ ποιητῆς ἐδῶ
 λέγοντας «Ἰδανικὸ» ἔννοεῖ τὸν Χριστό,
 ποὺ ἦρθε νὰ πραγματοποιήσει τοὺς λόθους
 τοῦ Ἰσραὴλ καὶ νὰ φέρει τὸ λυτρωμὸ,
 ἀλλὰ ἀποδοκιμάστηκε ἀπὸ τοὺς συγχρό-
 νους του Ἑβραίους ποὺ «ἀδιάντροπα τοῦ
 ἔφραξαν τῆς πολιτείας τῆ στρατά». Ὅλο
 του αὐτὸ τὸ ποίημα κυριαρχεῖται ἀπὸ μιὰ
 φανερὴ ἀγανάκτηση.

Στὴν ἀναδρομὴ μας αὐτῇ, σταχυολογή-
 σαμε ὅσα Χριστιανικὰ στοιχεῖα βρῖσκουμε
 σκόρπια στὴν ποίηση τοῦ Γιωσέφ Έλιγια.
 Δὲν ἦταν, βέβαια ὁ σκοπὸς μας νὰ δεί-
 ξουμε πὼς ὁ Έλιγια ἦταν Χριστιανός.
 Θελήσαμε μόνον νὰ δείξουμε ὡς πῶς βαθμὸ
 ἐπέδρασε στὸν Έλιγια τὸ Χριστιανικὸ πε-

ριβάλλον καὶ οἱ μελέτες του στὴν
 ποίησή του.

Ὁ Έλιγια πέθανε νέος, στὶς 29 Ἰου-
 λίου 1931, μόλις 30 χρονῶν. Δὲν ξέρομε
 ποῖα θὰ ἦταν ἡ ἐξέλιξή του ἂν ζοῦσε. Πάν-
 τως ἡ συμβολὴ του θὰ ἦταν τεράστια
 στὴ σπουδὴ τῆς Π.Δ., στὴν ἀνάπτυξη νῶν
 Ἑλληνοεβραϊκῶν λογοτεχνικῶν σχέσεων
 καὶ σὲ μιὰ βαθύτερη ἀλληλοκατανόηση καὶ
 γνωριμία τῶν δύο λαῶν. Στὴ σύντομη
 ζωὴ του ἐργάστηκε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸν
 περισσότερο ἀπὸ ἀποδοτικά, γιὰτι εἶχε καὶ
 συναίσθηση βαθειὰ τοῦ ἔργου του αὐτοῦ
 καὶ πίστευε πὼς ἡ μοῦσα τὸν ἐνέπνεε γιὰ
 νὰ τραγουδαίει

μὲ τῆς Ἑλλάδας τὴ μελίρροτη φωνή
 καὶ μὲ τὴ φλογερὴ ψυχὴ τῆς Ἰουδαίας.²

Ὁ πρόωρος καὶ τραγικὸς του θάνατος
 ἦταν πραγματικὴ ἀπώλεια γιὰ τὰ Ἑλλη-
 νικὰ γράμματα καὶ ἔτσι θρηνήθηκε ἀπὸ
 ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων.

Ὅταν πέθανε,

Τὸν ἐπῆραν, σκιές στὸ σκοτάδι γλυστρώντας,
 τὸν ἐπῆραν καὶ πάνε οἱ Ἑβραῖοι . . .

Ὁ Στέφανος Δάφνης ὁμως ἐξακολουθεῖ
 στὸ ποίημά του,

ἂν κι' Ἑβραῖος, πάει νὰ βρεῖ τὸ Χριστὸ
 στῶν ψυχῶν ποὺ τὴ λέν βιβλικὴ τὴ γαλήνη.
 Στὴν κοιλάδα, ποὺ λέν Ἰωσαφάτ, πάει

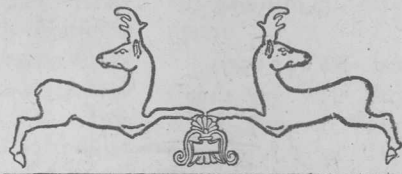
τὸ Χριστὸ ποὺ ἀγαποῦσε πάει τώρα νὰ βρεῖ...³
 [ἢ ψυχὴ του

ΓΙΑΝΝΗΣ ΕΥ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

1. «Ἡσάτας Α, 3.

2. «Μοῦσα ξελογιάστρα» σελ. 35.

3. «Νέα Ἑστία» 15 Αὐγ. 1931.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΤΖΗ-ΠΕΛΛΕΡΕΝ

S P L E E N

—Νανούρισέ με, γαληνό, καλό τῆς νύχτας Πνεῦμα,
ποῦ στ'ἀνθια ἀπόψε τριγυρνᾷς καὶ στὸ φεγγαροφῶς—
κι' ὡς εἶμαι ἀπόψε ἄρρωστος, πικρὸς καὶ θλιβερός,
γίνε σὰν χᾶδι, σὰ φιλι — ὦραϊο γίνε ψέμμα . . .

Γέλα με ! Πέ μου εἶν' ὤμορφος ὁ κόσμος καὶ καλός . . .
Κι' ὅλα καλά, καλόδρομα στῆς μοίρας σ' ἓνα νεῦμα,
πῶς αὔριο ὅλα θαλάξουνε στῆς τύχης μου τὸ ρεῦμα
κι' ὅλος ἐτοῦτος αὔριο θὰ φύγ' ὁ πικραμός . . .

Στὰ σιγηλὰ μεσάνυχτα βαθὺς γαληνεμός,
κι' ὅλα τὰ πάντα ντύθησαν θανάτου ἡσυχία.
Ἐσὸ καρδιά μου ξάγρυπνη μονάχα, σὰν κρουνοὺς

μιᾶς βρύσης, βόγγει ὁ πόνος σου ἀπόψε κι' ἡ πικρία.
Μιὰ πίκρα χθές, καὶ σήμερα κανένας λυτρωμὸς
καὶ σκυθρωπὴ κι' ἡ αὐριανὴ τ' ἀγνώστου ἢ ἀπελπισία . . .

Ἦενυχη νύχτα ! Μιὰ βαθειὰ σοῦ ὑψώνω ἱκεσία :
Μέσ' τὸ γαλήνιο πνεῦμα σου ἔλα νανούρισέ με,
γαλήνεψέ με ! κοίμα μου τὸ νοῦ — θανάτωσέ με ! . .

Ἐκ τῆς ἀνέκδοτης συλλογῆς τοῦ «Κύκνεια»)

Τ Ε Λ Λ Ο Σ Α Γ Ρ Α Σ *

(Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ)

Ἡ νοσηρὴ διάθεση ποὺ ἐμπνέει «Τὰ Βουκολικά καὶ τὰ Ἐγκώμια» καὶ ἡ θλίψη ποὺ λούζει τίς «Καθημερινές» κορυφώνονται, ὅπως εἶπαμε, στὰ νέα «Νέα Ποιήματα» ποὺ δὲ θῆκαν σὲ βιβλίο, μὰ ποὺ εἶναι δημοσιευμένα σὲ περιοδικὰ καὶ κυρίως στὴ «Νέα Ἐστία». Μόνον ποὺ σ' αὐτὰ ἡ ἐγκαρτέρηση τοῦ Ἄγρα γίνεται πιδ φανερὴ. Μὰ ἡ ἐγκαρτέρηση τούτη δὲν εἶναι τὸ ἀναπόφευχτο ἐπιστέγασμα ὑστερ' ἀπὸ μιὰ ζωῆ, γεμάτῃ δράση καὶ περιπέτειες.

«Ποτὲ δὲ μὴ ἄρесе ἡ δράση. Κι' ἔταν τὴν ἔζησα σὲ περιστάσεις, ὁ ἴδιος, καὶ τότε βρήκα πόσον ὑστερη εἶναι ἀπέναντι στὴ σκέψη, στὴ φαντασία, στὸ αἶσθημα, στ' ὄνειρο. Θέλησα νὰ ζήσω τὴ ζωὴ μου - ἀδιάφορο σὲ ποιά πλαίσια - παντοτεινῶ, μὲ τὸ ἰδιαιτέρο, τὸ ἀνεξήγητο ἐκεῖνο αἶσθημα τῆς χαρᾶς γιατί θρέχει, ἢ γιατί καίει ὁ ἥλιος, γιατί μυρίζει ἓνα περιβόλι ἢ γιατί δηματίζει ἐμπρός μας ἓνας συλλογισμένος ἄνθρωπος».

Ὁ ἴδιος ὁ Ἄγρας τὰ λέει αὐτὰ σὲ μιὰ παλιά του συνέντευξη. Καὶ εἶναι ὅπως καταλαβαίνετε, χαρακτηριστικὰ. Ἔτσι, ὁ ἀλησμόνητος ποιητὴς ἔφτασε στὴν ἐγκαρτέρηση ἀφοῦ ἀρνήθηκε τὴ ζωὴ σὰν ὄντοτητα.

Μὰ κι ἄλλοῦ φαίνεται ἡ καρτερία τοῦ ποιητῆ. Ὅ ἀκούσωμε πάλι τὸν ἴδιο. Εἶναι ἓνα γράμμα τοῦ ἀπ' τὶς 15 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1931 ποὺ ἔστειλε στὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο κ. Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλο. Αὐτοῦ ὁ Ἄγρας ἀποκαλύπτεται ὁλόκληρος. Σταχυολογῶ μερικὲς περικοπές, γιατί τὸ γράμμα εἶναι μεγάλο, ἂν κ' ἐξηγεῖ ἀπὸ πολλές πλευρὲς τὴν ψυχροσύνησὶ του:

«Περιορίσα στὴ ζωὴ μου τὰ πάντα. Δὲν ἐπιθυμῶ, οὔτε ἔχω καμὴν ἀπόλαυση πολυέσοδη, οὔτε κὰν δαπανηρὴ. . . Καμὴ φιλοδοξία, καμὴ δίψα κήσεως . . .

«Ἐννόησα ἀπὸ καιρὸ δυ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀφήσω στὸν κόσμον ἄλλο, ἀπὸ μερικές λυρικές κραυγές, διεσπασμένες ἀνάμεσα τους. . . Ἐὰν εἶχα ἐλεύθερο τὸν καιρὸ μου, ἐὰν ἤμποροῦσα νὰ προκαλέσω καὶ νὰ κνηγήσω μιὰ συγκίνηση μὲ ὅλους τοὺς δυνατοὺς καὶ τοὺς φθαρτικούς ἀκόμη τρόπους, —σαρκικῶς, συναισθηματικῶς, ἐγκεφαλικῶς— καὶ ἐπὶ τέλους νὰ τὴν ἀποτυπώσω καρφωμένην στὸ χαρτί, τότε ἀληθινὰ θὰ ἔβαζα τὸν ἑαυτὸ μου στὴ διάθεση τοῦ κόσμου: ἡ μοναδική μου ἐπιθυμία δὲν θὰ ἦταν ἄλλη παρὰ νὰ δώσω στοὺς ὁμοίους μου τίς ὑπέροχτες συγκινήσεις, καίοντις κυριολεκτικῶς τὸν ἑαυτὸ μου μέσα σ' αὐτές, καὶ κρατῶντας γι ἀπόλαυσή μου τὸ γλυκὸ καὶ τρομερὸ θάῤμα τοῦ νὰ γίνω τὸ ὄργανό τους. Δὲν ἤμπορεῖς νὰ φαντασθῆς μὲ πόσο πάθος θὰ ἐδιπόμουν καὶ πόσο αὐτὸ θὰ ἐσυντόμεινε τὴ ζωὴ μου. Ἄλλὰ θ' ἄφηνα, ὡ εἶμαι βέβαιος, σελίδες δημιουργικὲς ποὺ θὰ ἔφερον δάκρυα καὶ οἶγος καὶ ποὺ θὰ ἔκαναν τὸν ἀναγνώστη νὰ χλωμιάζη, ὡσὰν ἀπὸ χημικὴν ἐπίδραση. . .

«Ζῶ τὴ ζωὴ ποὺ ζῶ, θυσιάζομαι στὴ θυσία ποὺ μοῦ ἔλαχε, γιατί ἐγὼ τὸ προτιμῶ, ἐγὼ τὸ θέλω. Τὰ ἐξέτασα ὅλ' αὐτὰ ἐντελῶς ἄσχετα ἀπὸ τὴν ἔννοια οἰασθήποτε θεότηας καὶ κατὰ μείζονα λόγον ἄσχετα πρὸς αἰανθήποτε μετὰ θάνατον ἐπιδοκιμασία. Δὲν πιστεύω ἄλλωστε στὴν μετὰ θάνατον ζωὴν».

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος

Αὐτὰ ἔγραφε τὸ 1931. Μὰ τὰ χρόνια κυλοῦν. Χρόνια γεμάτα ἀπὸ ἀέναη ψυχικὴ πάλη, μὰ καὶ χρόνια ὅπου τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητῆ παίρνει μιὰν ἀνάταση, ἀναζητώντας ἐναγώνια τὴν οὐσία, τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς, μιᾶς ἄλλης ζωῆς. Εἶχε ἔρθει τὸ πλήρωμα τοῦ Χρόνου. Κι ὁ Ἄγρας, ἐξαγνισμένος πιά, βρῖσκει, στίς τελευταῖες του μέρες, τὴ γαλήνη, πλησιάζοντας ὅσο πῆγαινε καὶ περισσότερο τὸ Θεό. Καὶ τὸν πλησίασε.

*

Πλησίασε, αὐτὸς ὁ ἀγνωστικός, τὸ Θεό, στὴ φοβερὴ ὥρα τοῦ θανάτου, μὲ τὸ δέος τοῦ μικροῦ, τοῦ ἀπροστάτευτου παιδιοῦ, ποὺ βλέπει, μὲ τρομαγμένα μάτια, νὰ φεύγει γιὰ πάντα ἢ ζωὴ.

Στὸ νοσοκομεῖο ποὺ τὸν ἐπισκέφτηκα ἀρκετὲς φορὲς, ἀπ' τὸ κρεβάτι τοῦ πόνου, ὁ Ἄγρας, χλωμὸς κι ἀδύνατος, κύτταζε γύρω του μ' ἀγωνία—μὲ τὴν ἀγωνία τοῦ Ἄγνωστου ποὺ μέλλει ν' ἀντικρύσει σὲ λίγο ἢ ψυχῇ. Ὡστόσο, ἡ καρτεριά του, σ' αὐτὲς τίς φοβερὲς ὥρες, ἦταν ἀξιοθαύμαστη. Δεχόταν τὸ μιραῖο ποὺ ἐρχόταν ἀδυσώπητο, μὲ στωϊκότητα, καὶ στὰ τελευταῖα του δράματα, τὰ τόσο ἐφιαλτικά, ἐβλεπε,—ὅπως μοῦ ἔμοιλογήθηκε,—ἀγγέλους κι' ἄκουγε μιὰ θεία μουσική. Τὸ βασανισμένο κορμί, ποὺ εἶχε κιόλας ἀρχίσει νὰ σήπεται, ἦταν πιά ἕνα ἀνώφελο φορτίο—καὶ ἡ ψυχῇ, παραδομένη ἀπὸ τώρα σ' ἄλλους κόσμους, ὄλο καὶ πλησίαζε, τὴν ὕστατη αὐτῆ ὥρα, πρὸς τὸ Θεό. Ἐναθυμιάταν—ὦ ! πόσο θαμπά—τίς συζητήσεις μας μὲ τὸ Μπεράτη, τὸν Παράσχο καὶ μένα γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. «Δὲ μπορεῖ καὶ πρὲς νὰ ὑπάρχει πέρα ἀπὸ τούτη τὴν ἐφήμερη ζωὴ» ψιθύριζαν ἀπεγνωσμένα τὰ μαραμμένα χεῖλη του. Ὡρες τραγικὲς ὅπου ὁ ἀγνωστικός, θέλοντάς καὶ μὴ, πάσκιζε νὰ βρεῖ μιὰ σανίδα σωτηρίας,—σωτηρίας τῆς ψυχῆς του,—στὴν παρηγοριὰ ἐνὸς ἄλλου ἀφθαρτου κόσμου. Ὁ θάνατος συμφιλῶνε, ἔστω καὶ τὴν τελευταία στιγμῇ, τὸν Ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεό. Κι' ἔτσι, κάπως, γαληνε-

μένος, ὁ Ἡπειρώτης τραγουδιστὴς παράδωκε τὴν ὕστατη πνοή του στὸ Δημιουργό του.

*

Ἔνα εὐλαδικὸ μνημόσυνο εἶναι οἱ ὠχρὲς αὐτὲς σελίδες. Ἡ ὥρα αὐτῆ, ὅπου χαράζω τίς τελευταῖες γραμμές, μὲ τυλίγει τρυφερά, ἀπαλά, μὲ τίς ἀέρινες κλωστὲς τῶν ἀναμνήσεων, ὅταν βαθεῖα ποτισμένος ἀπ' τῆς ἀγνῆς μας φιλίας τὸ γλυκὸ πιστό, μοῦ ἀφιέρωνε ὁ ἀείμνηστος ἀδερφικός φίλος τοῦτο τὸ τραγοῦδι, ὅπως ἔγραφε, «στὸ σύντροφο τῶν εἰκοσι χρονῶ» μὲ τὸν τίτλο :

ΓΙΑ ΦΥΣΑΡΜΟΝΙΚΑ ΤΗ ΝΥΧΤΑ

Πᾶμε ἀπ' τὸ σχολεῖο, πᾶμε ἀπ' τὸ στενό,
Ἔλα, σύντροφε τῶν εἰκοσι χρονῶ :
μέσα στίς βραγιές, μέσα στίς μουσικίες,
τραγουδᾶνε οἱ «ἔσωτερικές» . .

Τραγουδᾶνε οἱ ἄπλερες καρδιές
στίς μεσοσχολιάτικες βραδυές.

Τὸ τραγοῦδι λέει γιὰ πεταλοῦδες
καὶ γιὰ κοριτσιίστικες πλεξοῦδες,
λέει καὶ γιὰ οὐρανὸ μὲ τ' ἀνθοκλώνια
καὶ μὲ πλοκαμοὺς τὰ χελιδόνια.

(Πὲς πὼς δὲ θὰ κλαῖς, πὲς καὶ θὰ στὸν πῶ
τὸν παλιὸ σκοπὸ, τὸν ἄπλερο σκοπὸ:
λέει γιὰ πεταλοῦδες, γιὰ τρεχάλες,
γιὰ τὸν ἥλιο μέσα στίς ἀγκάλες).

Τὸ τραγοῦδι στέκει — κι ἀπ' αὐτοῦ
πάει στὸν ἐπιτάφιο τοῦ Χριστοῦ.
Ἄκου ! σὰν ἐκείνες τίς βραδυές,
γιὰ τὸν Ἐπιτάφιο ψαλμοῦδιές !

Ἄκου, τὴν ἀκοῦς μὲ τὰ κορίτσια τ' ἄλλα ;
ἀπὸ τ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα σὰν κουφάλα,
τρέχει τὸ τραγοῦδι καθαρό,
καθαρό σὰν τ' ἄνοστο νερό.

... καὶ μὲς τὴν κορεμμένη τὴ χλόη,
σοῦσουρο γλυκὸ τὸ χελιδονολοῖ,
πλάση μυστικιά, πλάση τρυφερῇ
βόσκει τὴν ἀγάπη τὴ χλωρή.

Τ' εἶν' ἀπ' τὸ τραγοῦδι πιδὸ πολὺ ;

ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ

15 ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

(ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΟΓΙΟ Κ. Α. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ)

Οἱ ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς τοῦ Τέλλου Ἄγρα πού δημοσιεύει ἡ «Ἡπειρ. Ἐστία» εἶναι, ἀναμφισβήτητα, μιὰ προσφορά καὶ μιὰ συμβολὴ στὴν ἔρευνα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἡπειρώτη ποιητῆ. Ἐκείδη ὁμως ἡ ἔκταση τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν θὰ ἀπαιτοῦσε — ἂν δημοσιεύονταν αὐτούσιες — καὶ χῶρον καὶ χρόνον πολύν, ἢ «Η.Ε.», ἀπὸ τοῦ τεύχους αὐτοῦ, θὰ δημοσιεύη μόνον τὶς χαρακτηριστικὰς ἐκείνες περικοπὰς οἱ ὁποῖες θὰ διαφωτίζουν τὸ μελετητὴ καί, ταυτόχρονα, θὰ τὸν ἱκανοποιοῦν αἰσθητικά.

*

Στὴν 5ῃ ἐπιστολῇ του, πού καλύπτει ἕξι πικνογραμμένες σελίδες, ὁ Τέλλος; Ἄγρας, ἀναλίσκεται σὲ διαβεβαιώσεις φιλίας πρὸς τὸν κ. Κώσταν Μιχαηλίδην καί, ἀντικρουόντας τὴν ἀπαισιοδοξίαν τοῦ τελευταίου, συλλαμβάνεται αἰσιοδοξῶντας, αὐτὸς πού τόσο ἀπαισιοδόξα ἔβλεπε τὴ ζωὴ!

στόμα εἶναι — καὶ κόρφος — καὶ φίλι !
κι ἂπ' τὴν κοριτσιίστικη φωνή
ἀνοιξαν καὶ τρέχουν οἱ οὐρανοί.

Ἄκου, τὴν ἀκοῦς μὲ τὰ κορίτσια τ' ἄλλα ;
πὼς ἀνέβηκαν τῆς νότας τους τὴ σκάλα !
Ἄκουσε, καὶ πὲς μου, ἄμα σωπάση,
θάχη νόημα δευτέρον ἢ πλάση ;

(Πὲς πὼς δὲ θὰ κλαῖς, πὲς καὶ θὰ στὸν πῶ,
πάλι θὰ στὸν πῶ τὸν ἄπλερο σκοπὸ :
Τριαντάφυλλα ἔχει τῆς ἡμέρας,
σὰν μεσαπριλιάτικος ἀγέρας).

... Πᾶμε, πᾶμε ἀπ' τ' ἄνεργα τὰ χιόνια,
νὰ συνάξουμε τὰ χελιδόνια.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Παραθέτομε ἐδῶ τὴ πιὸ ἐνδιαφέρουσα περικοπὴ τῆς ἐπιστολῆς του :

«Μὰ τί εἶναι αὐτά, φίλτατε ; Θάνατος ; Τὸ αἰνίγμα, τὸ σκότος, ἡ κρίσις, ὁ τάφος ; Ὁ θάνατος ; Νὰ ζήσωμεν, ἀγαπητέ μου, νὰ ζήσωμεν ! Μὴν μελαγχολεῖτε ! Ἀτενίσσατε πρὸς τὴν ζωὴν' δὲν πιστεύω δυσβάστακτοι θλίψεις, πικρία καὶ πόνοι νὰ σᾶς πιέζουν τὸ παιδικὸν στήθος, ὥστε τόσο προῶρος νὰ ζητήτε τὴν φαινομενικὴν γαλήνην τῶν τάφων. Ζωή, αἶμα, φῶς, κίνηση,

Κίνηση, ὄχι τέλμα ! Πάσχετε ; Δὲν τὸ πιστεύω.

Συχνάκις καταλαμβάνονται τὰ παιδιά ἀπὸ μίαν μελαγχολίαν, νευρασθενικὴν ἴσως, — ὅπως κι' ἐγὼ κάποτε — εἰς τὰ κορίτσια ἰδιάζουσαν, ἢ ὁποῖα τοὺς φέρνει μιὰ γλυκύτητα πρὸς τὸ μνήμα. Φαντάζονται μὲ πάθος καὶ ἠδονὴν ἐκεῖνο, πού αὔριον θὰ ἀναλογισθοῦν μὲ φρίκην καὶ μὲ τρόμον. Ἰσως εἶναι τὸ πρῶτο καλύτερον, διότι συνηθίζω εἰς τὴν ἰδέαν, ἀλλὰ δὲν στερεῖ τόσας εὐχαριστήσεις ; Κι' ἐγὼ ἄλλοτε εἶχα πάθει ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀρρώσθεια κι' ὁμολογῶ, ὅτι τώρα δὲν εἶμαι ἐνθουσιασμένος, ὅταν τὸ συλλογίζωμαι. Συνέθεσα τότε καὶ τὸ ἐπόμενο ἀτεχνο ποίημα, τὸ ὁποῖον παραθέτω ἄνευ ἀπολύτου ἐγωῖσμου.

ΠΑΡΑΠΟΝΟ

Ἦ σὲ βαρέθηκα Ζωή' ὄλο φαρμάκια πίνω
ἐστέρησαν τὰ μάτια μου ἀπὸ δάκρυα πικρά.
Φεύγω γιὰ πάντα. Δὲν μπορῶ μαζί Σου πειᾶ
[νὰ μείνω
τὸ κουρασμένο σῶμα μου ἀνάπαυση ζητᾶ.
Πάρε με, κῦμα γαλανὸ καὶ βγάλε με στὸν
[Ἄδη
Τὰ δακρυσμένα μάτια μου ποθοῦνε τὸ σκοτάδι.

"Α, με ξεγέλασες Ζωή δὲν σ' ἤξευρα ἀκόμη
 Σ' ἔβλεπα δίχως δάκρυα, πίκρες καὶ στεναγ-
 [μούς.
 Κι' ἔλεγα πὼς με πρόσμεναν ἀνθοσπαρμένοι
 [δρόμοι
 κι' ἀπ' τὴ χαρὰ με τράβηξες σὲ πέτρες καὶ
 [γρεμούς.
 Σ' ἔβλεπα πάντα γελαστή. Μὰ ἤσουν ἀπ' ἔξω
 [μόνο.
 κάτω ἀπ' τὸ γέλιο ἐκρυσες λύπη, καϊμό καὶ
 [τόνο.

Δόστε μου τόπο ἤσυχο νεκροὶ εὐτυχημένοι.
 νῆμαι μακρὰ ἀπ' τὸ θόρυβο καὶ ἀπὸ τὴν τα-
 [ραχί.
 γιατί ἀπ' τὸ δρόμο, ποῦκαμεν, εἶναι ξαποστα-
 [μέν η
 καὶ ἀποζητῆ ἔσκουραση ἢ μαύρη μου ἢ ψυχή.
 Θέλω νὰ κοιμηθῶ βαθειὰ σ' ἓνα παράλιο μνημα
 καὶ νὰ γτυπάη ἀμέριμνο στὸ πλάγι μου τὸ κῆμα.
 (1911)

Αὐτὸ εἶναι τὸ ποίημα ποῦ μοῦ ἐνέ-
 πνευσαν αἱ στιγμαὶ τοῦ μαρασμοῦ τῆς με-
 λαγχολίας, τῆς καταπτώσεως. Μωρὲ ζωή!!!
 Ἄναγκάσατε τὸν ἄνεμον τῆς ἀπελπισίας
 καὶ τῆς ἀπαγορευτέσεως. Primum vivere..»

*

Στὴν βη, ἐπίσης μακροσκελῆ ἐπιστολῆ
 του, ἀποκαλύπτεται μιὰ ἀπὸ τὶς δραματι-
 κὲς μεταπτώσεις τῶν θρησκευτικῶν πεποι-
 θήσεων τοῦ νεαροῦ, τότε, ποιητὴ ποῦ κα-
 λαίει μεταξὺ πίστεως καὶ ἀμφιβολίας.

Σταχυολογοῦμε ἀπὸ τὴν ἐπιστολῆ του
 τὶς παρακάτω σκόρπιες περικοπές:

«Ὀλίγας λέξεις ἀκόμη, τοῦλάχιστον
 ἴσως πρὸς ἀποχαιρετισμόν, φίλτατέ μου
 προστάτα τοῦ Θεοῦ.

Εἴσθε κεραυνοβολημένοι ἀπὸ τὴν θρη-
 σκεΐαν, εἴσθε φανατικὸς ὑπὲρ αὐτῆς.
 Ἦθελα κι' ἐγὼ νὰ σᾶς ἐγνώριζα προσω-
 πικῶς.

Εἴσθε ἓνας τέλειος τύπος Χριστιανοῦ,
 εἰλικρινῆς, ἓνας τέλειος θρησκός, συνεννοη-
 μένος πληρέστατα καὶ ἤσυχος με τὴν συ-
 νεΐδισίν σας.

Τὰ συγχαρητήριά μου, θερμὰ καὶ ἀψευ-
 δῆ. Προστατεύετε καλὰ τὸν Θεὸν καὶ θὰ
 σᾶς χρεωστήθῃ εὐγνωμοσύνην. Ποῦ σοῦ ξε-
 τρουπώνουν ὅλοι αὐτοὶ οἱ προστάται! Καὶ
 τί θὰ ἐγίνετο ὁ κακομοίρης ὁ Θεὸς χωρὶς
 αὐτούς!

Μήπως θὰ γίνετε Ἐπίσκοπος; Τότε,
 ἀγαπητέ μου, σᾶς προειδοποιῶ ὅτι ὅλο

ἐχθροὺς θὰ βλέπετε, καὶ φίλους πουθενά!

Εἰς τὴν πίστιν σας, ἐλπίζετε ποτὲ εἰς
 τὸν Θεόν; Ἐγὼ ἔχω λάβει πικρὰν πεῖραν
 αὐτῆς τῆς ἐλπίδος. Ἐλάτε νὰ σᾶς διδάξω
 σὰν ἓνας παπποῦς.

Τί μοῦ λέτε γιὰ τὰ ἀκατανόητα; Ἄχ,
 ἔσεῖς οἱ φιλόθρησκοι! Τὸ μόνον σας στή-
 ριγμα εἶναι αὐτό. Τὸ ἀκατανόητον, τὸ
 ἄγνωστον.

Ἐλάτε νὰ σᾶς πῶ καὶ γιὰ τὸ ἀκατανό-
 ητον, ποῦ νομίζατε πὼς με φιμώνετε
 μ' αὐτό. Προσέξατε λίγο.

α) Ἡ Κατήχησις λέγει ὅτι κριτῆς τῶν
 καλῶν καὶ κακῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου
 εἶναι ἡ συνείδησις.

β) Ἡ ἠθικὴ συνείδησις ἐξανίσταται
 ὅταν ἴδωμεν ἓνα ἄνθρωπον πράττοντα κα-
 κόν. Ὡστε ἡ ἠθικὴ μας συνείδησις εἶναι
 εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ τὸ κακόν, ὅπερ ἡμεῖς
 καὶ οἱ ἄλλοι πράττουσιν. Ἦ: Ὅ,τι ἡ ἡμε-
 τέρα συνείδησις κρίνει κακόν, σημαίνει ὅτι
 κακόν εἶναι τοῦτο πράγματι.

γ) Ἀλλά, διατὶ ὅταν ἡ ἡμετέρα συνεί-
 δησις βλέπει κακόν πραττόμενον ὑπὸ τῆς
 φύσεως, καὶ τὸ θεωρεῖ πάλιν κακόν, καὶ
 ὀργίζεται κι' ἐξανίσταται, διατὶ τότε νὰ
 τὴν ἐξαναγκάσωμεν νὰ μὴ τὸ θεωρήσῃ
 κακόν, ἐνῶ προηγουμένως τὴν παρεδέχθη-
 μεν ὡς ἀψευδῆ καὶ ἀδέκαστον καὶ ἀτεγ-
 τον κριτήν;

Διατὶ νῦν νὰ ἐκζητῶμεν καταφυγὴν
 εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ ὅτι ἐνταῦθα ἡ συ-
 νεΐδισις ψευδεταί; Ὅριστε, ἐτέθη τὸ ζή-
 τημα. Ἀπαντήσατε λοιπόν! Πρὸς Θεοῦ,
 πρὸς διαβόλου, πρὸς οὔτινος θέλετε τέλος
 —ἀπάντησιν, ὄχι ἀφορισμόν. Τὸν ἀφορι-
 σμόν ὅταν γίνετε ἱεράρχης.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐγὼ ἔχω ἰδέας,
 τὰς ὁποίας κανεὶς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ μοῦ
 ἀνατρέψῃ, ἔστω καὶ με ἕξοχον ῥητορικὴν
 δυνατότητα. Ἀρκεῖ νὰ τοὺς δείξω τὸ
 ἀπέραντον κοιμητήριον τῆς πασχούσης ἀν-
 θρωπότητος. Ἐκεῖ διαφαίνεται γιγαντιαία
 ἡ Θεΐα Καλωσύνη.

Δὲν θέλω νὰ σᾶς καταστήσω ὁμοϊδεά-
 την. Θὰ τὸ εἶχα αἰώνιαν τύψιν. Ἐξάγειν
 ἄνθρωπον ἐκ τῆς γαληνίας πλάνης πρὸς τὸ
 εἶπαι εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ἀληθείας, οὐδὲν
 ἐγκληματικώτερον. Ἐγὼ ἐξήχθην μόνος.
 Τὸ καταπεπονημένον πνεῦμα μου ἐξήγα-

γεν αὐτὸ ἑαυτό. Καὶ πόσον ὑπέφερα ! Ἄλ-
λως τε αὐτὸ τὸ λέγω κάπου.

... τὸ φῶς σου ἄς εἶναι ψεύτικο·

Ἡ Εἰρήνη ἄς εἶναι πλάνη . . .

Φθάνει νὰ μὴν εἶν' ἄγρια

φουρτοῦνα ἀληθινή . . .

Ἐτελειώσαμεν. Δὲν ἔχω πλέον ἄλ-
λο τί νὰ σᾶς γράψω. Ἄν θέλετε νὰ μοῦ
μεταστρέψετε τὰς ἰδέας μου, θαυματουργή-
σητε. Ὁ Θεὸς δὲν μὲ λογαριάζει καὶ
μὲ ἀφήνει νὰ τὸν κατηγορῶ. Ἐκτός ἂν
ὁ ἴδιος μοῦ ἐμπνέει ὅπλα διὰ νὰ κτυπῶ.
Διὰ τοῦ ἰδικοῦ μου πνεύματος προσβάλλει
αὐτὸς ἑαυτόν ; Ἦσυχεῖτε. Ὁ Θεὸς θέλει
νὰ μείνω ὅπως εἶμαι, θέλει νὰ μὲ κατα-
ποντίξῃ, καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἀλάσσει τὰ
πράγματα. Εἶναι φοβερὰ αὐτά, τὰ ὅποια
ὑποφέρω . . .

*

Ἡ 7ῃ ὀκτασέλιδη ἐπιστολὴ τοῦ Τέλλου
Ἀγρα μὲ ἡμερομηνίαν 29 Ἰουλίου 1914
ἀναφέρεται στὴν προσπάθεια νὰ διακριθῇ
στὶς σπουδές του καὶ ἐκδηλῶναι τὸν ἄκρατο
φιλογερμανισμό του πού, στὶς ποῖο κάτω
περικολῆς τῆς ἐπιστολῆς του, ἔσπευσε μὲ
τὴν ἀναφώνησιν : Es lebe Deutschland !
Πόσο διαφοροετική, ἀλήθεια, θα ἦταν
ἡ γνώμη τοῦ ποιητῆ ὅταν οἱ Γερμανοὶ ἤλ-
θαν στὴν Ἑλλάδα ὡς κατακτηταί . . .

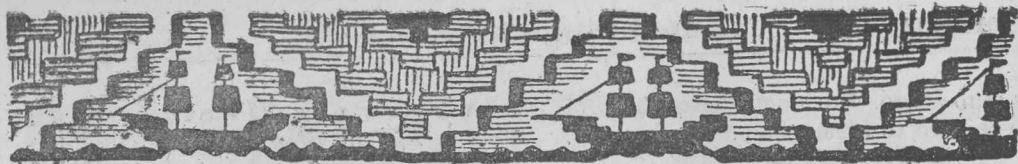
«Μὲ τίνος μέρος εἴσθε κατὰ τὸν παρόντα
πόλεμον ; Εἶμαι ἀπροκαλύπτως καὶ μόνον
ὑπὲρ τῆς Γερμανίας. Es lebe Deutsch-
land!!! Ζητῶ·ραυγάζει ὁ Ἑλληνισμὸς
διὰ τὰς Γαλλικὰς νίκας καὶ ὅμως ἐν Παρι-
σίοις Βουλγαρικὸς Σύλλογος, ὑπὸ τὰ Γαλ-
λικά ὄμματα συνέλεγεν ἐράνους ἀνενόηλη-
τος. Χειροκροτεῖ διὰ τὰς νίκας τῆς Μεγ.
Βρετανίας ὁ Ἑλληνικὸς λαός, τῆς προαι-
ωνίας ὑποδουλωτικῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς
τὴν Κρήτην, εἰς τὴν Κύπρον, καὶ νὰ δίδῃ
τὴν Ρωμυλίαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἐπευ-
φημεῖ τὸν Ρωσικὸν Κολοσσόν, τὸν ὑπε-
ρασιπτινὸν τοῦ ἐχθροῦ μας Σλαυῖσμοῦ, τὸν
τείνοντα νὰ διαλύσῃ τὸ μεγαλύτερον Ἐθνι-
κόν μας ὄνειρον. — Ἀγαπῶμεν τὴν Σερ-
βίαν, ἡ ὁποία τελείως ἠδιαφόρησεν, ἡ φιλ-
τάτη Σύμμαχος, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ κατα-
λάβῃ τὸ Ἑλληνικώτατον Μοναστήριον,
καὶ τόσα ἀκόμη, διὰ τὰ ὅποια σιωπῶμεν,

— ἐν ᾧ διὰ τὴν Ἡπειροὺν κλαί-
ομεν. Εἰς τὸν Βουλγαρικὸν πόλεμον μᾶς
ἀπηνήθη τὴν βοήθειάν της εἰς τὸ Πέτσο-
βον, ὅπου τόσοι Ἕλληνες κατεσφάγησαν.
— Καὶ ἡ Γερμανία ; Δὲν ἔδωκεν — ἢ τὸ
ἐλσημονήσαμεν τόσον γρήγορα, δὲν ἐπέμει-
νεν αὐτὴ νὰ δοθῇ ἄθικτος καὶ ἀπείρακτος
ἡ Καβάλλα εἰς τὴν Ἑλλάδα ; Ποίος τὴν
ἐβοήθησεν ; Κανείς ! Μόνη της ! Ἡ μή-
πως τὴν ἐβοήθησεν ἡ Ρωσσία, ἡ ζηλοτύπως
βλέπουσα — καὶ ἄς τὸ κρύπτῃ — νὰ αὐξά-
νηται ἡ Ἑλλάς εἰς βάρος τοῦ προστατευο-
μένου της Σλαυῖσμοῦ ; »

*

Στὴν 8ῃ ἐπιστολῇ, πού δὲν παρουσιάζει
ἄλλο ἐνδιαφέρον, φαίνεται ὅλη ἡ ἀπο-
στροφή τοῦ λεπτοφυοῦς καὶ ὀργανικὰ ἀδυ-
νάμου ποιητῆ πρὸς τὸν χειμῶνα γίνεται δὲ
λόγος γιὰ δυὸ σχετικὰ διηγήματά του μὲ
τίτλο « Ὅταν πέφτουν τὰ φύλλα » καὶ « Ὅ-
ταν σβύνη τὸ φῶς ».

Λέγει, λοιπόν, πρὸς τοὺς δ υ ν α τ ο ῦ ς
πού χαίρονται τὴν παγερῇ αὐτῇ ἐποχῇ :
« Ἄ, ὁ χειμωνιάς σας, ὁ χειμωνιάς σας !
Ποῦ τὸν ὀνομάζετε ὠραίαν ἐποχὴν ! Τί
ὄμορφα εἶναι νὰ πνέῃ πηγυμένους ἄνεμος
ἀπὸ τὰ χιονισμένα βουνά, νὰ παγώνουν τὰ
χέρια, νὰ τρέμῃ τὸ σῶμα, τὸ χιονόνερο νὰ
κτυπᾷ στὸ πρόσωπο, νὰ τρυπᾷ ὡς μέσα
στὰ κόκκαλα ; Τὸν ὀνόμασαν ἐποχὴν τῆς
ἐργασίας ! Σὰν νὰ ὀνόμαζαν τὸ χιόνι ἐπο-
χὴν τῆς θερμότητος. Ἄμ κυριολεκτικῶς καὶ
συμβολικῶς, ποῖα εἶναι ἡ πιὸ νεκρὰ ὄρι,
παρὰ ἡ ὄρα, — τὰ ἀτελείωτα εἰκοσιτετρά-
ωρα — πού τὰ νέφη καταβαίνουν καὶ ἀρά-
ζουν μελάνοπτέρυγα, σκυθρωπά, ἄγρια,
σὰν ἀποσταμένα πουλιά, καὶ ἡ καλυβούλα
εἶναι κατάκλειστη, πόρτες καὶ παράθυρα
κλειστά, καὶ τὸ χωράφι εἶναι ἔρημον, καὶ
τὸ μαγγάνι ἀδρανεῖ, καὶ μόνον ὁ βορριάς,
αὐτὸ τὸ « αἰχμηρὸν » ψύχος, σηκώνει τὴν
σκόνην ὀλόκληρα μέτρα ὑψηλά, καὶ σφυρίζει
μέσα ἀπὸ τὶς ἐλιές σὰν ἐχιδνα ; Καλο-
καῖρι ! Οὔτε ἀνοιξή, οὔτε φθινόπωρον.
Καλοκαῖρι, ἡ γλυκύτερα ἐποχὴ, ἀπέναντι
τῆς τερατωδεστερας, ἡ ἄβροττέρα ἀπέναντι
τῆς φορικωδεστερας, ἡ θερμότης πρὸ τοῦ
ψύχους, πρὸ τοῦ σκότους τὸ φῶς. »

ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΑΠΟ ΜΙΚΡΟΣ ΣΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Σ Α Ν Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

ΑΥΤΟ τὸ ἀνάγνωσμα, πὸν προσφέρω στοὺς συμπατριῶτες μου διὰ μέσου τῆς ἀγαπητῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας», περιμένε ἀδημοσίευτο, ὅπως καὶ ἄλλα γραφτὰ μου, μιὰ πενταετία. Γιὰ νὰ κατατοπίσω τὸν ἀναγνώστη ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ χαρακτῆρα του, ἐξηγῶ πὼς πρόκειται γιὰ σχολικὲς ἀναμνήσεις, προορισμένες κυριώτερον γιὰ μεγάλια παιδιὰ, κατὰ προτίμησιν τῆς ἐπαρχίας, μὰ καὶ γιὰ ὅποιον ἄλλον. Τὴν ἰδέαν μου τὴν ἔδωκε ἓνας καλὸς φίλος, στὰ γραφεῖα κάποιου περιοδικοῦ, καὶ τὰ πρῶτα κομμάτια γράφτηκαν παραγγελμένα ἀπ' αὐτό. Μολονότι δὲν ἔγινε τρόπος νὰ δημοσιευτοῦν ἐκεῖ, θεώρησα σκόπιμον νὰ μὴν τ' ἀφήσω στὴ μέση καὶ τὰ συνέχισα, στὸν ἴδιο βέβαια τόνο, ἀποκλείοντας ὕλικὸ τοῦ κύκλου πὸν μποροῦσε ν' ἀντιβαίνει στὸν εὐρύτερον παιδαγωγικὸ σκοπὸ αὐτῆς τῆς σειρᾶς. Ἐδῶσα δηλαδὴ προτεραιότητα στὰ μισοῖστορικά—μισοανεκδοτικὰ στοιχεῖα καὶ διατήρησα μονάχα ὅσο ἔπρεπε τὴ λογοτεχνικὴν ἐπένδυσή τους.

Ἐφόσον λοιπὸν δὲν πρόκειται γιὰ ἔργο φαντασίας, ἀλλὰ γιὰ ἓνα εἶδος ἡμερολόγιου ἀπὸ μνήμης, εἶναι φυσικὸ νὰ μνημονεύονται δλοένα πραγματικὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα, μὲ τὰ ὀνοματὰ τους. Προσπάθησα νὰ τὰ θυμηθῶ καὶ νὰ τ' ἀποδώσω πιστὰ, παρ' ὅλο πὸν τὸ μνημονικὸ ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια μπορεῖ καμιά φορὰ νὰ λαθεύει. Χρειαζέται ἄραγε νὰ τονίσω—γιὰ ὅσους τυχόν θὰ μπορούσαν νὰ φανταστοῦν κατὰ τέτοιον—πὼς γράφοντας αὐτὸ τὸ κείμενον δὲν εἶχα στὸ νου μου νὰ θίξω κανέναν, οὔτε ζωντανὸ οὔτε πεθαμένο; Ἡ μόνη μου πρόθεσις ἦταν νὰ δείξω πῶς ἀπάνω κάτω λειτουργοῦσαν τὰ σχολεῖα τῆς ἐποχῆς μου καὶ τί δυσκολίες συναντούσαμε στὴ μόρφωσή μας ἐμεῖς τὰ φτωχὰ χωριατόπουλα. Τὰ ἔγραψα μὲ ἄκακη (ὄχι καὶ ἄκριτη ὅμως) νοσταλγία, ξαναζωντανεύοντας ἔτσι ἓνα κομμάτι τῆς ζωῆς μου. Ὅπου φωτίζω σημεῖα πὸν μοιάζουν κάπως μὲ σκιές, τὸ ἔκαμα γιὰ τὴν ψυχολογικὴ ἀλήθειαν καὶ μὲ δλη τὴν καλὴ θέλησιν πὸν πρέπει νὰ διακρίνεται ἓνα συγγραφέα.

Ἀθήνα, ἀρχὴς τοῦ 53.

1. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΟΛΙΟ ΜΟΥ

○ ΠΡΩΤΟΣ ΜΟΥ δάσκαλος ἦταν ὁ πατέρας. Αὐτὸς μοῦ πρωτόδειξε τυπωμένα τὰ γράμματα, ἀρχίζοντας βέβαια ἀπ' τὰ πιὸ εὐκόλα, καὶ μ' ἔμαθε νὰ τὰ προφέρω, νὰ τὰ συλλαβίζω. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ τοῦ χρωστάω περισσότερο εἶναι πὼς πῆρε μὲ τὸ δουλευτάρικο, τριχωτὸ χέρι του τὸ δικό μου τὸ ἄμαθο, τὸ δισταχτικὸ καὶ μὲ δίδαξε πὼς νὰ γράφω. Καθὼς ὁ ἴδιος, παρ' ὅλη τὴ λιγιστὴ μόρφωσή του, ἔγραφε προσεχτικὰ καὶ κανονικὰ, μ' ἕναν τύπο δικό του, εὐανάγνωστο κι ἐλκυστικὸ, πῆρα ἀπ' αὐτὸν τὴ συνήθεια τοῦ λεπτοῦ καὶ ὠραίου γραψίματος, ἔτσι ποῦ μὲ τὸν καιρὸ νὰ γίνω σχεδὸν καλλιγράφος καὶ ν' ἀκούσω γι' αὐτὸ ὄχι λίγους ἐπαίνους στὴ ζωὴ μου. Μὰ γιὰ τὴν καλλιγραφία τοῦ πολυσπουδαγμένου γιοῦ εὐθύνονταν ὁ λιγογράματος πατέρας, μὲ τὶς δυὸ ἢ τρεῖς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ.

Δὲ μάθαιναν πολλὰ γράμματα στὸν καιρὸ του· πολλοὶ μάλιστα, τῆς ἴδιας ἡλικίας μ' αὐτόν, δὲν ἤξεραν οὔτε νὰ βάλουν τὴν ὑπογραφή τους. Κι ὅταν τοὺς πῆραν ἀργότερα στὸ στρατιωτικὸ ἢ ὅποτε παρουσιάζονταν στὸ δικαστήριον, δήλωναν σὰν τὸ φυσικώτερον πράγμα : ἀγράμματος. Τὸ καταλάβαιναν καὶ μόνοι τους πὼς αὐτὸ δὲν ἦταν σωστὸ, ἴσως νὰ ντρέπονταν κιόλας κατὰ βάθος, μὰ δὲ μπορούσαν πιά νὰ τὸ διορθώσουν. Κι ἂν ἡ ἀμορφωσιά τους ἔμοιαζε μ' ἕνα εἶδος ἀναπηρία, ἦταν πολλοὶ γύρω τους ποῦ ἔπασχαν ἀπὸ τὸ ἴδιο σακατλίκι. Στὸ κάτω κάτω παρηγοριόνταν μονάχοι τους λέγοντας : «Δὲ βαριέσαι ! Σάματι θὰ γίνω γὼ παπὰς ἢ γραμματικὸς ;». Σ' αὐτὲς τὶς δυὸ κατηγορίες ἦταν ἀπαραίτητα τὰ γράμματα· οἱ ἄλλοι μπορούσαν νὰ κάμουν καὶ χωρὶς αὐτά.

Τόριχναν ἔξω λοιπὸν ἐπαναλαβαίνοντας διασκεδαστικὰ τὸ εὐθύμο στιχάκι, ποῦ τὸ ἔεραν ἀκόμα κι' οἱ γυναῖκες καὶ τόλεγαν σὰν παροιμία ἢ σὰν ξόρκι :

Ἄλφα βήτα,
κόψι πῆτα,
φάι κι ἰσύ,
δό μ' κὶ μένα !

Ὡς ἐκεῖ ἔφταναν οἱ πνευματικὲς γνώσεις τῶν περισσότερων, ἀντρῶν καὶ γυναικῶν. Σὲ μερικὸς εἶχε μείνει, σὰ μακρινὴ ἀνάμνηση παλαιᾶς διδαχτικῆς μεθόδου, τότε ποῦ τὰ μάθαιναν ἀπόξω κι ἀνακατωτά, καὶ τὸ ἐξῆς μνημοτεχνικὸ, σὰν εἶδος κινέζικα :

Ἄλφα—ὦ
βήτα—ψῆ
γάμα—χί. . .

Οἱ δασκάλοι τότε ἦταν σπάνιο δείγμα, κι ἂν ἔβγαине κάπου κάπου κανένας, δὲ θάρχονταν νὰ φάει ψωμί στὰ δικά μας τὰ φτωχοχώρια, σ' ἐκεῖνο τὸ ἔρμον κανὶ ἀνάμεσα Τζουμέρκου καὶ Ξεροβουνιοῦ, ποῦ ἔχει κατακάτσει φαίνεται ἀπὸ παμπάλαια γεωλογικὴ καθίζηση, γιὰ νὰ τυραννιοῦνται ἀπὸ γεννητὰτῃ φτώχεια οἱ κάτοικοι του. Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ δίδασκαν οἱ παπάδες, σὰν οἰκογενειακὸ τους προνόμιον, σὰ μυστικὸ τοῦ συναφιοῦ τους, στοὺς γιούς των ποῦ θὰ κληρονο-

μοῦσαν τὸ ἐπάγγελμα, στοιχεῖα ἀπ' τὸ Χτώηχι καὶ τὸ ψαλτήρι ποὺ τάχαν μάθει μὲ κόπο κι' οἱ ἴδιοι, ὑπηρετώντας κανέναν καλόγερο κοντινοῦ μοναστηριοῦ. Ὁ πρῶτος κοινοτικὸς δάσκαλος ποὺ ξέπεσε στὰ μέρη μας (τὰ χωριά μας δὲν εἶχαν ξαγοραστέϊ ἀκόμα ἀπ' τὸν Ἀφέντη) ἦταν κάποιος Τσαποδόνης, ποὺ ἀξίζει νὰ ποῦμε γι' αὐτὸν μερικά.

Ὁ Τσαποδόνης δὲ λέγονταν ἔτσι πραγματικά, μὰ χρωστοῦσε τὸ παρατσούκλι στὰ δόντια του, μεγάλα τάχα σὰν τσαπιά. Θὰ ἦταν κακόθωρος, φαίνεται, νομίζω πὼς εἶχε καὶ κάποια κουτσαμάρα, ἔτσι ποὺ προκαλοῦσε τὴν ἀποστροφή καὶ τὸν τρόμο στ' ἀνυπόταχτα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παιδιὰ. Ἐπειδὴ δὲν εἶχαν διαθέσιμο χτίριο γιὰ σχολιό, τὰ μάζευε σ' ἓνα παρακλήσι, ἀπ' αὐτὰ ποὺ λειτουργιοῦνται μιὰ φορὰ τὸ χρόνο στὴ μνήμη τοῦ ἁγίου τους, κι' ἐκεῖ προσπιθοῦσε «γὰ τοὺς γιομίσει τὸ κεφάλι» μὲ κρανίσιες βέργιες, μὲ τσουνκίδες στὰ χέρια, μὲ γονατίσματα ἀπάνω σὲ χαλίκια, μὲ κλεισίματα μὲς τὴν ἐκκλησιὰ καὶ ἄλλα μεσαιωνικὰ μαρτύρια. Οἱ πιὸ πολλοὶ δὲν ἄντεχαν καὶ μὲ πρώτη εὐκαιρία τὸ σκάγαν, γιὰ λίγο ἢ γιὰ πάντα. Πιὸ τυχεροὶ ἦταν ὅσοι ἔκαναν ὑπομονὴ στὸ δάσιμο, στίς κλωτσιῆς καὶ στὰ βρισίδια τοῦ μανιακοῦ δασκάλου τους, τοῦ διαστραμμένου Τσαποδόνη, ὥστε πρόφταιναν πρὶν φύγουν νὰ ἔχουν μάθει νὰ χαράζουν «δυὸ κλίτσες» στὸ χαρτί καὶ νὰ ξέρουν νὰ κάνουν ἓνα λογαριασμὸ τῆς προκοπῆς.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τῇ φυσικῇ φυγοπονίᾳ τῶν ἀκαλλιέργητων μαθητῶν καὶ τὴν τάση τους γι' ἀνταρσία μπροστὰ στὸν τύραννο παιδαγωγό, ποὺ ἦ συναίσθηση τῆς δυσμορφίας του τὸν ἔκανε ἀκόμα χειρότερο, αὐτὲς ὅλες τὶς κακὲς προϋποθέσεις τὶς διευκόλυνε ἀρκετὰ κι' ἡ ἀνοχὴ τῶν μανάδων μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ σπιτιοῦ. «Δὲν τόχω γὼ τὸ παιδί μου νὰ μοῦ τὸ σκανιάσει ὁ ἀντίχριστος» ἔλεγαν οἱ νοικοκυράδες μὲ μίσος γιὰ τὸ δάσκαλο. Δὲν τὰ πονοῦσαν μονάχα, τὰ χρειάζονταν κιόλας. Τὰ εἶχαν βοηθοὺς στίς δουλιές τους, στὰ γίδια, στὰ χωράφια παντοῦ. Οἱ ἄντρες ἔλειπαν, δούλευαν, καὶ τὰ παιδιὰ ἦταν χρήσιμα ἀπὸ ἕξη ἐφτὰ χρονῶν. Τὶς καλοκαιρινὲς διακοπὲς ἀντικαθιστοῦσαν τοὺς μεγάλους. Ἄλλὰ καὶ τὶς καθημερινὲς δὲν τ' ἄφηναν ἔτσι τὶς διαθέσιμες ὥρες. Ὅταν λοιπὸν οἱ μεγάλοι ἔβλεπαν πὼς προτιμοῦσαν καὶ τὰ ἴδια νὰ λείψουν ἀπὸ τὸ βάσανο τοῦ σχολιοῦ, τάκοβαν ἀπὸ κεῖ μιὰ ὥρα ἀρχύτερα γιὰ νὰ γίνουν γιδάρηδες ἢ τεχνίτες ἢ σκαφτιάδες, σὰν τοὺς πατεράδες τους.

Ὁ πατέρας μου, ἀντίθετα πρὸς ὅλους σχεδὸν τοὺς ἄλλους χωριανούς, εἶχε ἀπὸ φυσικοῦ του μεράκι γιὰ γράμματα καὶ δὲν ἔχανε εὐκαιρία νὰ κάνει συντροφιά πρὸς ὡπα ἀνώτερά του, προπαντὸς γραμματισμένους.

Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν κι' ὁ δάσκαλος ὁ Καράμπαλης, ποὺ ὑπηρετοῦσε στὸ γειτονικὸ χωριό, ἂν καὶ καταγόταν ἀπ' ἄλλοῦ, πέρα ἀπ' τὸ ποτάμι. Δὲν ξέρω πὼς εἶχε ριζώσει ἐκεῖ κι' ἔμεινε ὡς τὰ τέλη σχεδὸν τῆς ζωῆς του, συνταυτισμένος μὲ τὰ λαδάσκια, μὲ τοὺς σπληνιάρηδες, ὅπως παραγκωμιάζαν οἱ δικοὶ μας τοὺς κατοίκους αὐτοῦ τοῦ χωριοῦ, ἐπειδὴ εἶχε βρουτσίλια, μέρη πολὺ νοτερά, καὶ τοὺς ἔπιαναν συχνὰ θέρμες, κιτρινίζαν ἀπ' τὴν ἀδυναμία. Κρουφοὶ ὅπως ἦταν, γεμάτοι κρυψίνοια καὶ ἀντιζηλία μεταξὺ τους, εἶχαν ἰσόβιες διαφορὲς καὶ ὁ δάσκαλος, κοντὰ στὴν

κύρια ὑπηρεσία του, πρόσφερε κι ἄλλην, ὄχι λιγώτερο σπουδαία γι' αὐτούς : νὰ συντάσσει μηνύσεις. Ἦξερε καὶ τὶς σκάρωνε μιὰ χαρὰ, ἔτσι πού νὰ μὴ μπορεῖς νὰ ξεφύγης ἀπὸ τὶς πλεχτάνες τῆς δικονομίας του. Ἐπειδὴ τὸν εἶχαν ὅλοι ἀνάγκη, καταφεύγοντας σ' αὐτὸν μὲ κάθε μυστικότητα, προσποιώνταν πὼς δὲν ἤξεραν ποιὸς ἦταν ὁ συντάχτης τῆς μήνυσης τοῦ ἀντίδικού τους καὶ δὲν τὸν πείραζαν αὐτόν, τὸν εἶχαν σὰν ἓνα εἶδος οὐδέτερο ἔδαφος, βγάζοντας τὰ μάτια μεταξὺ τους καὶ μὴ ἀπολείποντας ποτὲ ἀπὸ δικαστήρια. Νομίζω μάλιστα πὼς ὁ δάσκαλός τους, ἀπασχολημένος νὰ πλουτίζει τὶς γνώσεις του μὲ τὰ πολὺπλοκα τῆς δικονομίας, πού ἔβρισκε κιόλας κάποια κρυφὴ ἡδονὴ σ' αὐτά, δὲν εἶχε καιρὸ, δὲν τὸν τραβοῦσε νὰ καταγίνεται μὲ τὴ δασκαλική.

Ἀπ' τὶς πολλὲς φορὲς πού ἔρχονταν ὁ Καράμπαλης (Θεὸς σωθῆστον!) μουσαφίρης στὸ σπίτι μας καὶ κουβέντιαζαν μὲ τὸν πατέρα μου δίπλα στὴ γωνιά, κάποτε ὁ τελευταῖος ἔφερε τὴν κουβέντα γύρω σ' ἐμένα, πού στεκόμουν περίεργος καὶ ἄκουγα μὲ σεβασμό, πρωτότοκος τῆς φαμίλιας, πεντέξη χρονῶν. Ὁ Καράμπαλης, κτρινοπρόσωπος κι αὐτὸς σὰν τοὺς ξενοχωριανούς του, μὲ κοίταζε μ' ἐκεῖνο τὸ κρῦο του βλέμμα πίσω ἀπ' τὰ γυαλιὰ καὶ γιὰ νὰ φανεῖ, καταλαβαίνω, ὑποχρεωτικὸς μὲ κάλεσε κοντὰ του. Πλησίασα ὅλο δισταγμούς, μ' ἐκεῖνο τὸ μίγμα συστολῆς καὶ καμώματος πού ἔχουν τὰ παιδιὰ.

Ὁ Καράμπαλης ἔβγαλε ἀπ' τὴν τσέπη του ἓνα μολύβι καὶ χαρτί, πῆρε ἀπ' τὴ «θουρίδα» μας ἓνα παλιὸ μεταφρασμένο Βαγγέλιο μὲ πέτσινο ντύμα γιὰ ν' ἀκουμπάει καὶ ἄρχισε τὴ μύησή του στὰ θαυμαστὰ τῆς παιδείας.

— Τὸ βλέπεις αὐτὸ πού ζωγράφισα ἐδῶ ; Σὰν τί μοιάζει ; Δὲ σοῦ πάει στὸ νού, ἔ ; Νὰ στὸ πῶ ἐγώ. Εἶναι σὰν ἀγκίστρι, σὰν αὐτὸ πού ψαρεύουν στὸ ποτάμι, τὰ ξέρεις. (Δὲν τάξερα καθόλου, γιατί ὁ Ἄραχθος μᾶς ἔρχονταν λίγο μακριὰ καὶ δὲν ψάρευε κανένας ἀπ' τοὺς δικούς μου). Αὐτὸ λοιπὸν —συνέχισε ὁ Καράμπαλης— εἶναι τὸ ι, τὸ γιώτα.

Δὲν τολμοῦσα ὅμως νὰ τὸν ρωτήσω πὶδὴ ἦταν ἀπ' τὰ δυὸ : τὸ ι ἢ τὸ γιώτα ; Ἐπειτα σχεδίασε ἓνα στρογγυλάδι.

— Αὐτὸ πάλι μὲ τί μοιάζει ; (Πάλι δὲν ἤξερα, τὰ εἶχα σὰ χαμένα). Αὐτὸ εἶναι σὰν τὴν κουλούρα πού ζυμώνει ἡ μάνα σου (καὶ μοῦ ἔδειξε πραγματικὰ πού ζυμωνόταν στὸ σκαφίδι). Λέγεται ο, ὄμικρον. Τὰ δυὸ μαζὶ κάνουν ἴο. Κατάλαβες ; Ξεροκατάπια ἀπ' τὴν ἀμηχανία μου.

— Πρόσεξε τώρα, συμπλήρωσε ἀμείλιχτος ὁ ζόρικος μουσαφίρης μας. Θὰ σοῦ φκιάσω μιὰ κουλούρα κι ἓνα ἀγκίστρι μαζὶ. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἄλφα. Ἐχομε λοιπὸν καὶ λέμε : ἴο, ἴα . . . Πές τα κι ἐσύ. Ἐλα, μὴ ντρέπεσαι.

Τὸ κεφάλι μου εἶχε γίνει σὰν καζάνι, δὲ μπορούσα νὰ σταθῶ στὰ πόδια ἀπ' τὴν ταραχὴ μου. Στ' αὐτιά μου σφυροκοποῦσαν ἀκατανόητοι ἦχοι : ἴο - ἴα. Ἀνάθεμα τὰ γράμματα !

Φαίνεται πὼς ὁ Καράμπαλης μὲ λυπήθηκε, ἢ βαρέθηκε ἴσως, καὶ μ' ἄφησε κείνη τὴ φορὰ.

Ὅταν σὲ κάμποσο διάστημα ἦρθε ἡ ἐποχὴ νὰ μὲ στείλουν στὸ δάσκαλο, δὲν

ἤθελα νὰ πάω στὴν ἀρχή. Δάσκαλό μου θὰ εἶχα τὸν ἴδιο τὸν Καράμπαλη, γιατί ἀπὸ ἔλλειψη δικοῦ μας θὰ πήγαινα στὸ διπλανὸ χωριό, πού τὸ σκολεῖό του δὲν ἦταν καὶ τόσο μακρὸν ἀπ' τὸ σπίτι μου. Μὲ χίλια βάσανα μὲ κατάφεραν νὰ πάω, γιατί φοβόμουν τὰ σκυλιὰ στὸ δρόμο, φοβόμουν καὶ τὸ λόγγο πού θὰ περνοῦσα. Κι ἂν δέχτηκα, ἦταν γιατί θάχα συντροφιά τῆ Λάμπρω τῆς Ζωίτσας, πρώτη μου ξαδέρφη πού θάμενε στὸ σπίτι μας, ἐπειδὴ τὸ δικό της βρισκόταν σὲ μεγάλη ἀπόσταση γιὰ νὰ πηγαινοέρχεται. Κι ἦταν τότε ἡ πρώτη κοπέλα πού ἀποφάσιζε νὰ πάει σὲ σκολεῖό, καὶ μάλιστα σὲ ξένο χωριό. Ἡ παρακίνησή ἴσως νὰ προερχόταν ἀπ' τὸν πατέρα μου, γιατί ὁ δικός της ἔλειπε τότε στὰ ξένα.

Ἡ Λάμπρω, μεγαλύτερή μου στὰ χρόνια, ἦταν καὶ πιὸ προχωρημένη στὰ γράμματα. Ἐγώ, μὲ ὅλη τὴν προπαίδεια τοῦ πατέρα μου (πού ταξιδεύονταν κι αὐτὸς κατὰ διαλείμματα), θ' ἀκολουθοῦσα τῆ μικρότερη τάξη : τὴν πρώτη κατωτέρα.

Ἀπὸ τότε λοιπὸν ξυπνάγαμε μπονώρα, παίρναμε τὸ μεσημεριανὸ μαζί μας, τρώγοντας καὶ κάτιτι γιὰ νὰ μὴ «μᾶς ἔρθει νέκρα» ὡς τότε καὶ ξεκινάγαμε μαζί μὲ τῆ Λάμπρω περνώοντας ροῦγες καὶ κουλούρια καὶ δασότοπο ὥσπου νὰ φτάσουμε πέρα στὸ σκολεῖό. Τὸ σκολεῖό δὲν ἦταν ἄλλο ἀπὸ ἓνα χαγιάτι ἐκκλησιᾶς. Δὲ θυμᾶμαι πιά ἂν εἶχαν καθόλου θρανία, μὰ ἐμεῖς οἱ μικροὶ καθόμασταν ἀπόξω στὰ πεζούλια καὶ χαζεύαμε. Κανένας δὲν ἀσχολοῦνταν μ' ἐμᾶς, ὁ δάσκαλος δὲ μᾶς ἔδινε καμιὰ σημασία. Οὔτε μᾶς διάβαζε οὔτε μᾶς ἔβγαζε μάθημα. Θαρρῶ μάλιστα πὼς οὔτε μᾶς εἶχε καθόλου στὸ λογαριασμό του, δηλαδὴ περασμένους στὸν κατάλογο, πού δὲν ἐκφωνοῦνταν ποτέ. Καμιὰ φορὰ περνοῦσε ἀπὸ κοντὰ μας κανένας μεγάλος (καὶ σ' ἐκείνη τὴν ἡλικία ἡ διαφορὰ τῶν ἐτῶν δείχνει τεράστια) γιὰ νὰ μᾶς πετάξει κάνα πείραγμα ἀπ' τὸ ὕψος τοῦ ἀναστήματός του :

— Τί κάνετ' αὐτοῦ, μωρὲ κουκουτσέλια ;

Καὶ ἤμασταν ἀλήθεια σὰν ἀλλάλητα κοτόπουλα, προορισμένοι νὰ θαυμάζουμε τὰ παιγνίδια τῶν μεγάλων, τὰ τρεξίματα καὶ τὰ κυνηγητά τους, πού αὐτοὶ σὰν ἀληθινοὶ κοκόροι μὲ γενναῖο λειρὶ ἔδιναν μάχες μεταξύ τους καὶ παράβγαιναν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον σὲ θαρραλέους ἀγῶνες. Ἐμεῖς ζαρώναμε στὴν ἄκρη μας καὶ τοὺς κοιτάζαμε μ' ἀνοιχτὸ στόμα.

Κοιτάζαμε τὸ Σταῦρο τοῦ Λαμπράκη Χήρα, πρῶτάρη ἀπάνω στὸ βουνό, πού τὸν φώναζαν οἱ συνομήλικοί του «τσάπ ! τσάπ !», σὰ νάταν τσάπος, τράγος μαθὲς κι ὄχι μαθητής, πὼς ἀνέβαινε τὰ σκαλοπάτια στὴν ἄκρη τῶν ποδιῶν του καὶ κρυφότηραγε ἀπὸ τὰ σπασμένα τζάμια μέσα στὸν ὄντα, νὰ ἰδεῖ ἂν ξύπνησε ὁ δάσκαλος ἀπ' τὸ μεσημεριάτικο ὕπνο, καὶ τούριγνε πετραδάκια κρυμμένος νὰ τὸν ξαφνιασῆ στὸν ὕπνο του, ἐνῶ κι ὁ ἴδιος κι' ὄλοι ἄλλοι ἀποκάτω, ἠθικοὶ συνένοχοί του, ἦταν ἔτοιμοι νὰ τὸ βάλουν στὰ ποδάρια μὲ ἀλαλαγμούς.

Ἔτσι περνοῦσαν οἱ μέρες μας, μὲ χωρατὰ πιὸ πολὺ παρὰ μὲ μαθήματα,

Θυμᾶμαι κάποτε πού ἤμασταν ἀπόξω στὴ λάκα, κοντὰ στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησιᾶς, ἐκεῖ πού γινόταν ὁ χορὸς καὶ τὸ πανηγύρι κάθε Ἄηλιός, ἀφοῦ ψελνόταν τὴν πρώτη μέρα ἡ λειτουργία ἀπάνω στὸ βουνό. Εἶχε γίνῃ κάποια φασαρία κι ὁ δάσκαλος βγήκε νὰ μαλώσει, νὰ «μπατσαλιάσει» τὸ πολὺ, τὸ Γληγόρη Κωσταγιώργο, παληκαρόπουλο ἀπ' τὸ μαχαλά μας, πού εἶχε δειρεῖ ἓναν ἄλλον. Μὰ

καθὼς ἔτρεξε ὁ Καράμπαλης νὰ πιάσει τὸν ἔνοχο, κάπως ἔκανε, κεῖ στὸ χλοῖσμένο γλιστερὸ χῶμα, καὶ γλιστράει ἄξαφνα καὶ πέφτει καταγῆς. Βάνουν τὰ γέλια τὰ παιδιὰ, ὁ δάσκαλος σκυλιάζει ἄπ' τὸ κακό του.

— Ποῦ θὰ μοῦ πᾶς, ἔλα δῶ ! φοβερίζει τὸ Γληγόρη, καθὼς πολεμάει νὰ σηκωθεῖ λασπωμένος.

Μὰ ἐκεῖνος δὲν εἶναι κουτὸς νὰ κάτση νὰ πιαστεῖ γιὰ νὰ τὸν κλείσει ὁ Καράμπαλης στὴ φυλακὴ του.

Μὲ τίς ἑλαφρὲς σεγκουοῦλες του (γιατὶ ντυνόταν ἀπὸ τῶρα σὰ βλαχάκι), μὲ τίς σβέλτες πατοῦσες του, ποὺ δὲν τίς βάραινε ἀπὸ κάτω ποδεσιά, ρίχνοντας πίσω μιὰ ὕστερη ματιὰ καὶ βλέποντας πῶς εἶχε καταντήσει τὸ δάσκαλο ἄθελά του, περήφανος ἐξάλλου γιὰ νὰ δεχτεῖ μετάνοια καὶ τιμωρία, ἔβαλε ὅλη του τὴ φόρα, γίνηκε ἄνεμος, ἔβγαλε φτερὰ καὶ στάθηκε μόνο πέρα στὸ κονάκι του, ἴσως κιόλας οὔτε κεῖ, παρὰ ψηλὰ στὴν Τζούμα, νὰ πιάσει ἀπὸ τὰ τῶρα τὸ κλαρί, νὰ κάμει γιατάκι του τὸ γράβο, ἐκεῖ ποὺ ἤχοῦσαν πρόσχαρα τὰ κυπροκούδουνα ἀπ' τὰ γιδοπρόβατα του.

Ἔχετε γειά, γράμματα, ψηφιά τοῦ διατάνου ! Δὲ θὰ σκάσουμε μεῖς τὴ χολή μας, δὲ θὰ τὸ πάρουμε κρυφὸ μαράζι.

Τσοπανάκος ἤμουνα,
φλογερίτσα λάληγα. . .

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

— Ἐπιασα ἴναν κλιέφτ' ἰὸν ἀφήνου, δὲ μ' ἀφὴν'

(γιὰ ὅσους ἐπιχειροῦν νὰ ξεφορτωθοῦν ἀπὸ κάτι γιὰ τὴν ἀπόκτησι τοῦ ὁποίου ἐμόχθησαν καὶ τὸ ὁποῖον τελικὰ ἀπεδείχθη ἐπιζήμιον).

— Εἰς σπίτι κριμασμένον σκοινὶ δὲν ἀναβάνουν.

(γιὰ ὅσους ἀνοίγουν συζήτησι μπροστὰ σὲ ἐνόχους ἢ ὑπόπτους γιὰ κάτι),

— Εἰς τάβλα ποὺ δὲν ἔστρουσις, τὸ χέρι μὴν ἀπλώνεις

(γιὰ ὅσους ἀναμιγνύονται σὲ ξένες περιουσιακὰς κ.λ.τ. ὑποθέσεις)

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΙΩΑΝΝΟΪΚΙΤΣΑΡΑ, Ἐκπαιδευτικοῦ

ΜΑΝΑ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ

ΕΠ' ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΕΟΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνο ψυχολογικὸ ὄν, ἀλλ' εἶναι καὶ ἱστορικό. Λόγω τῆς ψυχοφυσικῆς του συστάσεως, ἄν καὶ ἔχη τὴ διαρκῆ τάση πρὸς τελειοποίηση, γιὰ νὰ γίνῃ π ρ α γ μ α τ ι κ ἂ ν θ ρ ω π ο ς¹ καὶ νὰ φθάσῃ ἐκεῖ, πού ἡ φ ῦ σ η τ ο ὕ² τὸν π ρ ο ο ρ ῖ ζ ε ι, χρειάζεται νὰ μορφωθῇ καὶ νὰ διαπαιδαγωγηθῇ. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει, ὅτι τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ὅλης ζωῆς τὸ ἀποτελοῦν ἡ μόρφωση καὶ ἡ ἀγωγή καὶ ὅτι «τὸ μεγάλο μυστικὸ τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴ μόρφωση καὶ τὴν ἀγωγή», ὅπως χαρακτηριστικὰ παρατηρεῖ ὁ Kant. Ἔτσι, ἡ ἀγωγή εἶναι ὑπάλληλος τῆς μορφώσεως καὶ μαζὶ οἰκοδομοῦν τὸ παλάτι, πού λέγεται Πολιτισμός³. Χωρὶς αὐτὲς τὶς δύο, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ Πολιτισμός καὶ Ἐξέλιξη. Μαζὶ συντελοῦν στὴ «μορφικῆ» λειτουργία τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία γίνεται ὄχι μόνον μὲ τὸ ἄτομον καὶ γιὰ τὸ ἄτομον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ σύνολον καὶ γιὰ τὸ σύνολον, καὶ μὲ τὸ Ἔθνος καὶ γιὰ τὸ Ἔθνος, καὶ γενικὰ μὲ τὸ «Εἶδος» καὶ γιὰ ἀνωτέρους σκοποὺς τῆς Ζωῆς.

Τὸ ἄτομο χωρὶς τὴν Κοινωνία δὲν δύ-

νεται νὰ ἀνέλθῃ καὶ νὰ τελειοποιηθῇ. Καὶ ἡ Κοινωνία πάλι, χωρὶς τὴν ἀνύψωση καὶ τελειοποίηση τοῦ ἀτόμου, δὲν ἔχει τὴ δύναμη καὶ τὴν εὐχέρεια νὰ ἀτενίσῃ καὶ νὰ φθάσῃ στὴν τελειοποίησίν της. Γι' αὐτὸ, τὸ ἄτομο καὶ ἡ Κοινωνία, εἶναι ἀξίες ἀλληλένδετες, διατελοῦν σὲ διαρκῆ συνάρτηση καὶ ἀλληλεπίδραση καὶ ἀποτελοῦν τὴν πορεία καὶ τὴν κατεύθυνση τοῦ ὅλου προβλήματος τῆς Ἀγωγῆς, πού ἔχει τὴν ἴδια ἡλικία μὲ τὸν ἄνθρωπο. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ τῆς Ἀγωγῆς παρουσιάζεται συνολικό, δλοκληρωτικό καὶ γιὰ τὴν ἐπιτυχῆ λύση του, ἀπαιτεῖται συντονισμὸς ὄλων τῶν παραγόντων της. Γιατί, δὲν εἶναι ἡ σχολικὴ παιδεία ὁ μόνος παράγον ἀγωγῆς. Αὐτὸ εἶναι μιὰ παλαιὰ ἀντίληψη. Πρὸ, παράλληλα καὶ μετὰ τοῦ σχολείου ἐπιδρῶν πιὸ ἀποτελεσματικὰ ἴσως ὠρισμένοι παράγοντες, ὅπως εἶναι : ἡ οἰκογένεια, ἡ ἐκκλησία, οἱ διάφορες παιδικῆς καὶ νεανικῆς ὀργανώσεις καὶ ἡ στρατιωτικὴ ζωῆ.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ εἶναι τὸ φυσικὸ κύταρο πού συνεχίζει τὸ ἔργον τοῦ Δημιουργοῦ.⁴ Ἡ ἀρχὴ της εἶναι θεία καὶ ἱερά, γιὰτὶ σ' αὐτὴ ἐναπόκειται ἡ διαιώνησις τοῦ εἴδους. Εἶναι ἐκ φύσεως προωρισμένη νὰ ἀσκήσῃ ἀγωγή. Αὐτὴ εἶναι ὁ εἰδικώτερος Παιδαγωγός. Εἶναι ὁ φυσικὸς πυρήνας μὲ τὸν ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται ἡ πιὸ σταθερὴ ἀγωγή. Καὶ ἂν οἱ γονεῖς δὲν εἶναι μορφωμένοι, ἔχουν κάτι πού πηγάζει ἀπὸ τὸν δεσμὸν τοῦ αἵματος καὶ τὸ ὁποῖον οἱ διδάσκαλοι δὲν τὸ ἔχουν. Ἔχουν τὴ στοργή,

1. Πλάτων (Π. Ραζέλ. Σωφρον. σ. 114): «Ἄ ν θ ρ ω π ὀ ς ἐστὶ ζῆλον ἡμερον, παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς, θεϊότατον, ἡμερώτατον τε ζῆλον γίνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφέν, ἀγριώτατον ὀπίσα γῆ φύει». β) Μένανδρος : «Ὡς χαρίεν ἐστ' ἄνθρωπος, ἐὰν ἄνθρωπος ἦ».

2. Πίνδαρος : «Γένοιο οἶος ἐστὶ».

3. Ἄλ. Καρρέλ («Ἄνθρωπος ὁ ἄγνωστος. Μετ. Ν. Τζαρτζ, σ. 236): «Ὁ Πολιτισμὸς ἔχει σκοπὸ τὴν πρόοδο, ὄχι τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν μηχανῶν, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου».

4. Π. Κοροντζῆς : Παραδόσεις Παιδαγωγικῶν.

πού δημιουργεί τὸ στοργικὸ περιβάλλον, μέσα στὸ ὁποῖο γεννιοῦνται, τρέφονται καὶ ζοῦν ὅλη τὴν ἱεραχία τῶν ἀξιῶν τὰ παιδιὰ. Τὸ ἔνστικτο τῆς μητρότητος καὶ τῆς πατρότητος, ἀποτελεῖ τὴ μεγαλύτερη δύναμη τῆς άγωγῆς, καὶ αὐτὸ ὀδηγεῖ τὴ μάνα καὶ τὸν πατέρα νὰ ἀντικρῦζον στὸ πρόσωπο τοῦ παιδιοῦ τὴν ἀθανασία. "Ο,τι τὸ παιδί συνηθίσει στὴν οικογενειακὴ του ζωὴ, δὲν τὸ λησμονεῖ. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «καὶ γὰρ τὸ εἶθισμένον, ὡσπερ πεφυκὸς ἤδη γίγνεται ὅμοιον γάρ τι τὸ ἔθος τῆ φύσει». Ὁ Πλάτων ὀνομάζει τὴν οικογενειακὴ άγωγή «τροφὴ» ὃ δὲ Ξενοφῶν παρατηρεῖ ὅτι : «Τὰ γὰρ καλάτε κάγαθά οὐ διὰ τὰς ὠραιότητας, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀρετὰς εἰς τὸν βίον τῆς οικογενείας ἐπαύξεται. . . ». Ἔτσι λοιπὸν ἡ οικογένεια παρουσιάζεται ὡς ἀναντικατάστατος μορφωτικὸς παράγων τῆς άγωγῆς¹. Ἐπ' αὐτοῦ ὃ Πυθαγόρας ἔλεγε : «Δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ σεβασμιώτερον ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός. . . »². Ἡ ἐπιδρασίς των ἀρχίζει ἀπὸ τὴ σύλληψη τοῦ ἐμβρυοῦ καὶ διαρκεῖ μέχρι τῆς κρύας πλάκας τοῦ τάφου. Ὁ πατέρας ἔμμεσα καὶ ἡ μητέρα ἄμεσα. Τὸ παιδί χρειάζεται ἀγάπη. Ἀγάπη θερμὴ, ὀλοκληρωμένη, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ζωῆς του. Τὸ παιδί πρέπει ν' ἀγαπιεῖται, γιὰ νὰ μάθῃ νὰ ἠγαπᾷ. Τὸ παιδί πὸν αἰσθάνεται, πὸς τὸ ἀγαποῦν, ζητᾷ νὰ ὑπακούσῃ, νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτοὺς πὸν ἀγαπᾷ. Ποιὸς ὅμως εἶναι ὃ ἐνδεδειγμένος γι' αὐτὸ ; Ποιὸς ἔχει τὴ φυσικὴ ἱκανότητα ; Ποιὰ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀγάπης, πῆς στοργῆς, πὸν ἀποτελεῖ τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς άγωγῆς ; — «Ποιὸς ἄλλος ἀπὸ τὴν μητέρα ; » λέγει ὃ Παλαμᾶς. — «Τὰ ἐννέα δέκατα τῶν ὡς μεγάλων δοξασθέντων ἀνθρώπων εἰς τὰς μητέρας των ὀφείλουν τὸν πυρῆνα τοῦ μεγαλείου των. . . »³

Καὶ πράγματι ! Ἡ ΜΑΝΑ εἶναι !

ΜΑΝΑ τὴ λένε κάθε ἀρχή, ἔχει δὲν ἔχει ψυχὴ. ΜΑΝΑ εἶναι ὃ κόσμος, ΜΑΝΑ ἡ γῆ πὸν τὴν ποδοπατοῦμε καὶ αὐτὴ

δὲν παύει ν' ἀποδίδῃ καρποὺς καὶ ἄνθη⁴, ὅλα γιὰ ΜΑΝΑ⁵ ὀμιλοῦν ! . .

— Γιατί ;

Γιατί εἶναι γλυκύτατη ! Εἶναι γεμάτη στοργή ! Εἶναι οὐρανόπλαστη. Ἀπλὴ καὶ φυσικὴ, σὰν τὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Ὅλο ἀγάπη καὶ φροντίδα. Περιστέρα Αὐτὴ, κυριασάκι καὶ χαμομηλίτσα τὸ παιδί, πὸν τοῦ ἀνοίγει καὶ τοῦ μεγαλώνει τὴν καρδιά, γιὰ νὰ χωρέσῃ ὅλα τὰ μάγια τοῦ κόσμου. Ἡ μάνα ἡ αἰῶνια μήτρα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸ παιδί ὃ δροσερὸς τῆς καρπός.⁶

Ἡ Μάνα ! «Σὰν ποιὸς νὰ ὃ ἄκουσε μὲ στῆθος κρῦο, ὄνομα θεῖο ; » Καμμιά λέξη δὲν ἔχει τὸ βάρος τῆς, τὸ ὕψος τῆς, τὸ βάθος τῆς καὶ τὴ γλύκα. «Μάνα ! » Τὸ παιδάκι, ὃ μεγάλος καὶ ὃ γέρος . . . Ὁ λεβέντης, ὃ ἀρρωστημένος . . . Ὁ ξενητεμένος . . . Ὁ πληγωμένος. Ἀκούμητη στὸ χροὸς τῆς ! Τί γλυκὰ μάτια, τί μελῖρωνα χεῖλη ! Χαρὰ ἀπέραντη ! Ἡ καρδιά τῆς εἶναι μιὰ ἄβυσσος, πὸν στὸ βάθος τῆς βρῖσκεται πάντοτε ἡ συγγνώμη⁷, καὶ ἀνοιγμένη, ὅσο καὶ ἡ Πλάση. Εἶναι ὃ ἥλιος τοῦ σπιτιοῦ, πασίχαρη. Τὸ μαγικὸ βασίλειο τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ χρυσοῦ, πὸν ὃ πόνος γλυκαίνει καὶ τὸ δάκρυ στεγνώνει σὲ βελουδένιο τάπητα. Γέλιο⁸ εἶναι, κίνημα, πράξη. Ὁμορφιά πὸν δὲ χάνει ποτέ !

Γιὰ θυμηθεῖτε . . . Ἐλάτε, γιὰ λίγο, στὰ πρώτα σας χρόνια. Καὶ κατὸπι διαβαίνετε ἀγάλη—ἀγάλη ὡς τὰ ὕστερά σας. Τὰ βλέπετε ; Τ' ἀκοῦτε ; Ἡ φωνὴ τῆς εἶναι ! «Χρυσὸ μου . . . ἀγγελούδι μου . . . μάτια μου . . . Χαρὰ μου . . . φῶς μου...»

Πὸς εἶναι γευμένη στὸ λίκνο ! Τί καλά ! Δροσοσταλίδες στὴ δίψα σας τὰ δάκρυά τῆς τὰ καυτὰ. Ζωογόνο ἀέρι στὴν ἀνάσα σας τὸ ὄνειρό τῆς τὸ ἀπαλό, δίπλα στὸ προσκεφάλι σας. Τροφὴ τὸ γλυκὸ, τὸ

4. Δ. Καμπούρογλου : Θεούφαλα σ. 44.

5. Ἱαπωνικὴ Παροιμία : Ἐπειδὴ ὃ Θεὸς δὲν ἠθέλε νὰ τὰ κάμῃ ὅλα μόνος του, ἔπλασε τὴ μητέρα.

6. Ἱ. Κιτσαρᾶς : Στὴ Χριστιανὴ καὶ Ἑλληνίδα μάνα (Ἐφημ. Ἐθν. Ἀγών 2.2.52).

7. Μπαλζάκ : La femme de 30 ans p. 217.

8. Σαίξπηρ (Πανδ. Καν. Β. σ. 256) : Εὐθυμὴ καρδιά ὅλη μέρα ἀκούραστη τὸ δρόμο κάμει,— Ἡ θλιμμένη καὶ τὸ μίλλι χωρὶς κόπο δὲν τὸ φθάνει.

1. Κίτσου-Κιτσαρᾶ-Κωσταδήμα : «Ὁ νέος Ἑλληὴν διδάσκαλος» σελ. 100

2. Ἐδ. Συρέ. Μέγ. μύσαι. Πυθαγ. (Μετ. Κ. Κτίστη II σ.74).

3. Χρονογράφημα : «Εἰς κυβερνήτης».

ἄυλο νανούρισμά της: «Ὑπνε πού παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα πάρε και τοῦτο, μικρὸ —μικρὸ σοῦ τόδωκα, μεγάλο φέρε μού το». Καί τὰ γλυκά και τρουφερά και ὀλόθερμα φιλιὰ, σάν τὴν ἄνοιξιὰτικὴ δροσιὰ στὰ λουλούδια, σφραγίζουν τῆς ζωῆς σας τὸ μεγάλωμα. Καί ὅλα, ὅλα εἶναι μεταξένια ἀπλωμένα φτερά γιὰ τὸ ἀνέβασμά σας! Καί τὸ στήθος της παραμένει τὸ κέντρον τοῦ κόσμου γιὰ τὸ παιδί. Νά, λοιπόν γιατί εἶναι τὸ πρόσωπο, πού πῶ ἀμέσα και δετικά, πλαισιώνει τὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς στὴ νηπιακὴ ἡλικία! Θρέφει τὸ σῶμα τοῦ παιδιοῦ, λύνει και πλουτίζει τὴ γλώσσα, καλλιεργεῖ τὸ πνεῦμα¹, ποτίζει τὴν ψυχὴ του, ἐπιζητεῖ τὴν ἀνάπτυξη δεξιότητων και ἱκανοτήτων και τὸ ὁδηγεῖ στὴ συμμετοχὴ τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς. Καί τὸ παιδί; Κοντὰ στὴ μάνα αἰσθάνεται τὴν ὑπαρξὴ του ἀλώβητη και μόνο ἡ παρουσία της συμπληρώνει τὸ Ἐγὼ του². Χωρὶς τὴ μάνα ἡ ζωὴ του εἶναι κενὴ και χαώδης. Ἡ μορφὴ τῆς ψυχῆς του ἄρροθμος... Ἡ ὑπόστασις του σκοτεινὴ... Ὁ κόσμος του φυλακισμένος και ἡ κινήσὴ του μηδέν³...

Ἔτσι καταγοεῖται ἡ σημασία και ἡ σπουδαιότης τοῦ δεσμοῦ των, πού εἶναι ἐνσωτικώδης και καμμιά γλώσσα δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ τὸν παραστήσῃ. Μὲ τὸν δεσμὸν αὐτὸν ποδηγετεῖ τὸ νήπιο στὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς του, τοῦ παρέχει τὴν πρώτη και πῶ σπουδαία γνωριμία τοῦ κόσμου, τοῦ διαμορφώνει τὸν χαρακτήρα τῆς ψυχῆς του και τοῦ χαράσσει τὴν ἑαρμογίαν και τὸν «ρυθμό», μὲ ἡρεμία και ὑπομονή, μὲ ἀπειρὴ ἀγάπη και φωτεινὴ διορατικότητα. Καρτερικὴ και μὲ πρωτότητα κατεργάζεται τὴν εὐρυθμίαν και εὐταξίαν τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ. Ἡ συμπεριφορὰ της προσδιορίζει τὸ «γίγνεσθαι» τοῦ παιδιοῦ και ἡ καθ' ὅλα καλὴ ἢ κακὴ ψυχοσύνθεσί της ἀποτελεῖ τὴν ἀνεξίτηλη σφραγίδα τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως τοῦ παιδιοῦ. Διαρθρω-

νει τὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ μὲ τὰ γνωρίσματα τῆς τάξεως και τοῦ ρυθμοῦ και μάλιστα ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τοῦ θηλασμοῦ. Ρυθμικὰ τὸ χορεῖει στὰ γόνατά της, πού εἶναι τὸ πρῶτο και μεγάλο σκαλί, πού ἀνεβαίνει και τοῦ λέει τὰ καλὰ παραμύθια⁴, πού ριζώνει στὴν καρδιά του τῆς ζωῆς τὴν ἀλήθεια. Καί λέγει χουσαῖ, και σπέρνει καλὰ στὴν ἄσπαρτη ψυχὴ του μὲ ἀλέτρι πότε τὸ «ἄχ!» και πότε τὸ «εὖγε!». Στ' ἀντίκρουσμα, στὸ μίλημα μὲ τ' ἀμίλητα πλάσματα, σύνδεσμος εἶναι ἡ Μάνα. Κάθε της νεῦμα, και μιὰ φαντασία! Κάθε της λόγος και μιὰ ὑμνωδία. Τὸ ὁδηγεῖ στὸ εἰκόνημα, μὲ χέρι γερό, και τοῦ μαθαίνει νὰ ὑμνῇ τοῦ Πατέρα τὰ θεῖα. Καί τὸ παρουσιάζει στὴν Πρῶτὴ τὴ Μάνα. Καί τὸ βλέπει τὸ Πρῶτο Παιδί. Καί στὸ φῶς τοῦ κριοῦ, στίς δειλὲς τοῦ καντηλιοῦ τίς ματιές, στὴ σιωπὴ και μαγείαν πού ἀπλώνει ὀλογύρω τ' ἀναμμένο λιβάνι, ἀνεβαίνει ἀπὸ τὰ χεῖλη του ἡ θεορῆ προσευχὴ στὸ Οὐράνιο Βασίλειο. Πρῶτα Αὐτὴ εὐχαριστεῖ, παρακαλεῖ και δοξάζει, και στερνά αὐτὸ ἀκολουθεῖ, γιὰ τὸν πατέρα πού αὐτὴ τὸν ἐμπνέει, γιὰ τὸ σπίτι του, τὸ χωριὸ του, τὴν πόλη του, τὴν Ἑλλάδα και τὸν κόσμο. Κάθε της πράξη ποτίζει τὸ αἷμα του μὲ τοῦ Ὑμνου τὴ λαχάρα: «Ἅγιος ὁ Θεός...» και «Χαῖρε, ὦ χεῖρε Ἐλευθεριά».

Μὲ τὴ γλωσσικὴ προσπάθεια και τὸν μητρικὸ δεσμὸ, ἐνεργεῖ ἔτσι, ὥστε νὰ μεταλαμπαδεύεται τὸ φῶς τῶν γενεῶν πού παρήλθαν⁵, νὰ ἀναπτύσσεται ὁ φυλετικὸς δεσμός και νὰ καλλιεργῆται ἡ Ἐθνικότης του. Μεταγγίζει τὰ πρῶτα και πῶ γόνιμα στοιχεῖα ἀπὸ τίς παραδόσεις και δοξασίες, τὰ ἦθη και ἔθιμα και γενικὰ τίς ἐθνικὲς ἀρχές. Σφουρηλατεῖ διαφέροντα και κατευθύνσεις πρὸς τὴν πολιτιστικὴν και ἐθνικὴν ὑπόστασιν τῆς φυλῆς της, δημιουργεῖ τὴν

4. Γ. Δροσίνη: Κι ὅταν ἱστορῶ ὁ παπποῦς τὰ τέρατα, πού ἔπλασαν και πίστεψαν οἱ αἰῶνες, τὰ παιδιὰ θὰ τρέμουν γιὰ τοὺς Δράκοντες, θὰ καρδιοχτυποῦν γιὰ τίς Γοργόνες.

5. Πλάτων (Κοῖτων 51 Α Παπύο. σ. 44): Μητρὸς τε και Πατρὸς τε και τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἡ Πατρίς... τοῖς νοῦν ἔχουσι.

1. Ἐρβεστ (Β. Οἶκον. Σὺλλ. σ. 16): Μία καλὴ μήτηρ ἔχει ἀξίαν ἑκατὸν διδασκάλων.

2. Κ. Δημητροπούλου: Ἐξελικτικὴ Ψυχολογία.

3. Ἅγιος Ἀὔγουστινος: Δόστε μου καλὲς μητέρες και θὰ σὰς ἀλλάξω τὴν ὄψη τοῦ κόσμου.

πιὸ ἀσφαλῆ συνοχὴ παρελθόντος καὶ μέλλοντος καὶ κατεργάζεται τὴν αἰώνια τῆς φυλῆς τῆς ἀνθήση. Ὁ πρῶτος σπόρος τῶν φυλετικῶν κατευθύνσεων καλλιεργείται ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας. Οἱ θρησκευτικὲς καὶ ἔθνικες ἐκδηλώσεις τῆς Μάνας¹ προκαλοῦν τὰ πρῶτα καὶ θεμελιώδη βιώματα στὴν ψυχὴ τοῦ νηπίου, πὺ ἀργότερα μὲ τὴν ἐνίσχυση πάλι τῆς ἀγωγῆς θὰ θεμελιωθῇ τὸ ἐθνικοθρησκευτικὸν ἰδεώδες τοῦ ἀτόμου, τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν Πιστεύω.

Ἡ Μάνα τάσσεται ἀπὸ τὴ θεία δημιουργία ὡς πρῶτος καὶ φυσικὸς Παιδαγωγός, ἐξουδετερώνει τὴν ἀδυναμία τοῦ νηπίου, ἀποτελεῖ τὴν ἀδιαπέραστη ἀσπίδα τοῦ ἀπὸ κάθε διαστρέβλωση καὶ τὸν πρῶτον καὶ πιὸ ἀσφαλῆ ὁδηγὸ πρὸς τὴν εὐτυχία τῆς ζωῆς του.

Τὶ ὥρες εἶναι ἐκεῖνες, πὺ πιασμένον στὸ χέρι της, στὴν ποδιά της τὸ παιδί, ὁδηγεῖται στὸ σχολεῖο καὶ λέγει τὸν κρυφὸ της καὺμὸ στὸ δάσκαλο : Θέλω νὰ ἰδῶ τὸ παιδί μου ἀνθρώπο ! Αὐτὸ τῆς φτάνει.. Naί ! Nὰ ἰδῆ τὸ παιδί της ἀνθρώπο, καὶ ἄς μὴν ἔχη διαβάσει τὸν Θεόφραστον, πὺ λέγει : «Τὸ νὰ εἶσαι ἀνθρώπος, κερμίσαι ἀπὸ τὸ διαμάντι τῶν ἀρετῶν, εἶναι ὑπέροχη ἀρετὴ. Εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἴσως ἡ μόνη πὺ ἐμπνέει στὸν ἀνθρώπο ἡ θρησκεία καὶ περιλαμβάνει σχεδὸν ὅλες τὶς ἄλλες». Naί ! Ἐπιθυμεῖ νὰ ἰδῆ τὸ παιδί της στρατιώτῃ ! Nὰ καμαρώσῃ τὴ νιότη καὶ τὴ λεβεντιά του. N' ἀκουστῇ τὸνομά του ! Nὰ γίνῃ — μὲ τὴ γλῶσσα τῆς Παιδαγωγικῆς — προσωπικότης ἐλεύθερη καὶ αὐτόνομη μὲ κοινωνικὸ δυναμισμό², μὲ τὴν ἀρμονικὴ ἔνωση τοῦ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ ΕἶΝΑΙ του, τὴ δημιουργία ἰσχυρῆς καὶ ἀγαθῆς βουλήσεως, ἀντάξιον κληρονόμος καὶ συνεχιστῆς τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ, πὺ τοῦ κληροδότησαν οἱ πρόγονοί του, πρῶγμα πὺ συμπίπτει στὸ ἀκέραιον μὲ τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, Αὐτὸ εἶναι τὸ

σταυροδρόμι τοῦ σκοποῦ τῆς Ἀγωγῆς καὶ τῆς καρδιάς τῆς Μάνας. Τῆς καρδιάς πὺ εἶναι θρόνος ! Τῆς ψυχῆς της πὺ εἶναι βρύση ἀκένωτη ἀπὸ βάλσαμο, ἀπὸ τὸ ἄφθαρτο τῆς Πίστewος μίνα, ἀπὸ τοῦ Ναζωραίου τὰ νάματα !

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ παιδιοῦ της γίνεται σκιά καὶ τὸ ἀκολουθᾷ στὸ πλάϊ του. Τρέμει, μὴ λάξη καὶ μπουμπουκιάσουν οἱ ἀνθοὶ τοῦ καλοῦ τῆς καρδιάς του καὶ τοὺς τινάξῃ ὁ παγωμένος βορηᾶς τοῦ κακοῦ, σὰν τῆς ἀνθισμένης μυγδαλιάς τὰ λουλούδια ὁ Γενάρης. Πῶς φτερουγίζει καὶ χτυπάει ἡ καρδιά της, δίπλα στὸ κρεββάτι τοῦ πόνου. . . Στὸ κάθε παραμίλημα, Αὐτὴ ξαγρυπνάει. Στὸν κάθε κίνδυνον τοῦ παιδιοῦ της, φίδια φαρμακερὰ τὴ ζώνουν. Καὶ τί κρῖμα. . . Πόσες φορὲς ἀπὸ τὸ ἴδιον τοῦ παιδιοῦ της τὸ χέρι δὲν τῆς μπῆκε στὴν καρδιά της τὸ μαχαίρι³. . . Τὸ πικρὸ του τὸ στόμα, τὸ κακό του τὸ μάτι, τὸ στραβὸ του περπάτημα, πῶς τῆς ζάρωσαν ἀκαιρα τοῦ μετώπου τὴν Ὀλύμπια ὄψη, καὶ τῆς ἄσπρισαν τ' ἀπαλά της μαλλιά. . . Καὶ ἀκόμη, δὲν ξεστόμισε λέξη πικρῆ. Καὶ γυμνῆ μεσ' στ' ἀγκάθια, φορτωμένη στ' ἀνέβασμα τοῦ φρικτοῦ Γολγοθᾶ. . . ἔκλαψε μόνο. . . γιὰ τὸ παιδί της πικρά. Ἄφησε, ναί, δάκρυα νὰ χυθοῦν, ποῦηταν αἶμα, σταγόνες χοντρές τῆς καρδιάς της σὰν τὴν φίλησαν χεῖλη Ἰούδα. . . Σὰν τὴν σκέπασαν νύχτες Δεκέμβη. . . Μένει ἡ MANA. . . Εἶναι πάλι ὠραία καὶ προσμένει μ' ἀνοιχτὴ τὴν ἀγκάλη. Κι ὅταν φθάσῃ τὸ παιδί σὲ ἀπόγνωση, στὴν καρδιά της γυρίζει ν' ἀγγίξῃ ἡ καρδιά του Στὴν ἀγάπη της νὰ βρῆ τὴ συγγνώμη. Στὴ στοργῆ της νὰ βρῆ σωτηρία. Στὴν ψυχὴ της νὰ πάρῃ τὴ δύναμη, πὺ τὴ δίνει τὸ χέρι τοῦ Πλάστη.

Κι' ἂν πονάη σφραδασμένη, γιὰ τὸ γυῖο πὺ τῆς ξεκούμπησε τὴν καρδιά της ; Τότε : «Κυλάει ὁ νιὸς καὶ ἡ καρδιά κυλάει καὶ τὴν ἀκούει νὰ κλαίῃ καὶ νὰ μιλήῃ. — Μιλάει ἡ μάνα στὸ παιδί καὶ λέει : — Ἐχτύπησες ἀγόρι μου ; . . καὶ κλαίει. . .»⁴.

1. Πιθαγόρας (Ἐδ. Σωρέ. Μέγ. Μύστα Πυθ. Μετ. Κ. Κτίστη. Σειρ. II σ. 75) : Ἡ ἀγάπη τὴν ὁποία ἔχει κανεὶς διὰ τὴν πατρίδα του προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην πὺ ἠσθάνθη διὰ τὴν μητέρα του κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. *

2. Π. Ἀντωνοπούλου : Πρὸς τοὺς μέλλοντας διδασκάλους καὶ τοὺς κοινωνικοὺς ἡγέτας.

3. Θαλῆς (Στοβ. Γ. 1. 1728) : Οἷους ἂν ἐράνους ἐνέγκῃς τοῖς γονεῦσι, τούτους αὐτοὺς ἐν τῷ γήρα παρὰ τῶν τέκνων προσδέχου.

4. Jean Richerpin (1849 - 1926) Μετ. Ἄγγ. Βλάχου.

Τραγική είρωνεία του άσώτου της γυιού... Θά του δώσει κατάρτα και μόνο, άν της πούν πώς άρνιέται την Πίστη, την Πατρίδα, σαν μιá άλλη Θεανώ. . .

Και ύστερα από αυτά καταδεικνύεται πόσο έγκληματική αποβαίνει η άστοργία εκείνων των «μοντέρνων» μητέρων, που οι σειρήνες της άθείας σφύριξαν στ' αυτιά τους: «Άφήστε το καθήκον σας κατά μέρος και στη θέση του βάλτε το έγω σας. Και στόν καινούργιον αυτόν Θεό σας, θυσιάστε όλους και όλα. Και τα ίδια τα παιδιά σας. Προς τί να θυσιάξεσθε γι' αυτά;» Έκείνων, που το φίδι του ύλισμοϋ δηλητηριάζει στο διάβα του τα ιδανικά και τις αξίες και προσπαθεί να ξεριζώσει τον ίερό της οικογενείας θεσμό με σύνθημα: «Ξένιασθη ζωή από φροντίδες και παιδιά» . . . και άδιαφορούν για τόν πραγματικό προορισμό των και θεωρούν το έργο της άνατροφής του παιδιού των ύποτιμητικό και γι' αυτό το άναθέτουν στην Παραμάνα . . . Αυτά είναι τα νυσταγμένα της ζωής παιδιά . . . Είναι τα μαραμένα λουλούδια, τα άσπρα άνθη, τα διφασμένα της ζωής ποτάμια, τα άβουλα και άρωστημένα όντα.

Γιατί, δέν γνώρισαν τη θέρμη της άγάπης στη ζωή των, δέν παρακινήθηκαν προς αισθησιακές έντυπώσεις και προς γνωριμία των άτικειμένων,¹ αλλά έζησαν και παραδάρθηκαν στα ψυχρά και παγωμένα της άστοργίας κύματα και δέν ζεστάθηκαν, κι έμειναν ξένα στα άνοστα φίλτρα της παραμάνας. Και μάλιστα, άν —κατά τα ρεύματα της εποχής— η παραμάνα είναι ξένης ένθιμότητος, για την πιό εύκολη εκμάθηση της ξένης γλώσσης . . . Έκει παρανοείται άπόλυτα και ύποτιμάται η διάσπαση της ένότητος, που προκαλείται στην ψυχή του νηπίου . . . Γιατί στην ψυχή του σπείρονται ξενικά κίνητρα, συγκρούονται με τα φυλετικά γνωρίσματα του οικογενειακού περιβάλλοντος, διασπούν την ένθιμη ένότητα της ψυχής του,

τό στεροούν από γήσια ιδανικά και τό κάνουν άδιάφορο προς τα ένθιμικά και θρησκευτικά βιώματα.

Αυτός είναι και ο λόγος, που πρώτα πρέπει να καλλιεργηθή στην ψυχή του παιδιού κατά την πρώτη κυρίως παιδική ηλικία η φυλετική ένότης και κατόπι να καταβληθή προσπάθεια για την εκμάθηση της ξένης γλώσσης. Γι' αυτό έχει ανάγκη από τη μάνα! Από τη μάνα του, που τό νομά της διαφεντεύει στο γλέντι, στο χάρου τ' άντίκροσμα και που ξερει τ' άπάτητα της καρδιάς του μονοπάτια. Έχει ανάγκη από τη μάνα του, γιατί έρχεται με πλήρη άδυναμία στη ζωή. Είναι η ψυχή του ώπλισμένη με τάσεις, που προκαλούν τη σωματική ανάπτυξη, προωθούν την πνευματική εξέλιξη και κατευθύνουν προς τό φαινόμενο της ζωής, αλλά έχει ανάγκη και της άνθροποκομίας, που κατάλληλος και πρώτος γι' αυτή είναι η Μάνα. Η Μάνα, που στόν κόσμο όλα γι' Αυτή ομιλούν! Κι έχουν στόν κόσμο όλα μιá γλώσσα. Μιá είν' η άρχή τους, κι ο δρόμος τους ένας. Ένας ο Θρόνος με βασίλειο ένα: Μάνα και ο κόσμος, Μάνα και ο δρόμος, Μάνα και ο Θρόνος. Άρχή η Παναγία, Θρόνος ο Χριστός, Μάνα η Έλένη, η Έμμέλεια, η Άνθοϋσα κι η Νόννα, των άγιων μητέρες.

Και ψυχή;

Ψυχή η έστία, που πρέπει να θερμαίνη κανείς, και όχι τό δοχείο που πρέπει να γεμίξη.

Και γλώσσα;

Γλώσσα η Ελλάδα. Με «Τάν η επί τās», με χορό του θανάτου στις κορφές του Ζαλόγγου και στής Πίνδου τ' άνώματα δύσβατα όρη, με τραγουδι «. . . ξέρουνε και να πεθαίνουν, να μη ζοϋνε στη σκλαβιά...» και έρωδο «η Ελλάδα ποτε δέν πεθαίνει» κάνει δρόμο στην Έλλάδα η Μάνα, να τραβήξη όλο εμπρός, πάντα εμπρός.

Κάθε κτίσμα, κάθε έργο μεγάλο, σαν διαβάσης πώς είναι του «τάδε», θά σε κάμη να ειπής: Καλότχη η Μάνα που είχε τέτοιο παιδί! Και γι' αυτό ο προορισμός της είναι άνώτερος από κάθε άλλον έπιστημονικό η καλλιτεχνικό προορισμό, γιατί είναι άνώτερη άθροπίνη δημιουργ-

1. Άρχαιον ρητόν (Πλουτάρχ. Πολιτ. παραγ. 809 D Παπύρ. σ. 66): «Φιλώ τέκν' άλλα Πατριδ' έμην μάλλον φιλώ».

2. Κ. Δημητρόπουλος: Έξελεκτική ψυχολογία.

για τὸ πλάσιμο τῆς Ψυχῆς. Κι ἔχουν δίκιο, πὸν λένε, ὅτι οἱ ρίζες τοῦ κοινωνικοῦ κακοῦ τροφοδοτοῦνται ἀπὸ τὴν οἰκογένεια, καὶ γι' αὐτὸ ἡ Μάνα εἶναι ὑπεύθυνη. Αὐτὴ θὰ ἐμφυσήσῃ καὶ θὰ ἐμνεύσῃ στὰ παιδιά της τὴν ἀγάπη καὶ τὴ δικαιοσύνη καὶ θὰ θέσῃ τὴ βάση κάθε κοινωνικῆς προόδου. Αὐτὴ εἶναι ὁ κυριώτερος παράγων τῆς προόδου, ὄχι μόνο γατὶ ἀδιάκοπα προσπαθεῖ νὰ τελειοποιήσῃ τὰ γύρω της, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ αὐτὴ εἶναι ὁ πιὸ σπουδαῖος συντελεστὴς τῆς ἀγωγῆς καὶ θὰ μείνῃ, ὅσο καὶ ἂν τελειοποιηθῇ τὸ σχολεῖον¹. Γιατὶ ἀκόμα στὸ σχολεῖο, στὸ Λύκειο, στὶς τάξεις γίνεται ἡ διδασκαλία ἐνῶ στὸ μητρικὸ σπίτι λαμβάνεται ἡ ἀγωγή (Ern. Renan) καὶ τὴν παρέχει ἡ Μάνα, πὸν «Θέ μου ἡ ἀγάπη του, ἅς εἶναι πιὸ βαθειά, πιὸ γλυκειά γιὰ τὴ Μάνα! . . .». Γιατὶ τὴ Μάνα, πὸν ζῆ, γιὰ τὴ Μάνα, πὸν πάει. . . Ἔνα εἶναι :
 Ὡ Θεέ, τοῦ παντός καὶ τοῦ κόσμου, Ἐσὸν Πλαστοργέ, τὴ Μανούλα μου φύλαγε νά-
 ναι καλά, ὦ Πατέρα τρανέ !

1. Ζωὴ Φράγκου : Ἡ μητέρα καὶ τὸ παιδί.

Γιατὶ, αὐτὴ εἶναι χαρά², δύναμη, φῶς καὶ ἀπ' Αὐτὴ στὰ τρία πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του μαθαίνει ὁ ἄνθρωπος πιὸ πολλά, παρὰ στὰ τρία χρόνια τῶν Ἀκαδημαϊκῶν του σπουδῶν (Paul Natorp). Γιατὶ, Αὐτὴ εἶναι Ζωή³, καὶ ἂν ἀκολουθήσῃ μὲ σεβασμὸ τὴ φύση τοῦ παιδιοῦ της, καὶ ἂν συνδεθῇ πρῶτα ἢ ἴδια μ' Ἐκεῖνον καὶ συνδέσῃ καὶ τὸ παιδί της ὕστερα μ' Αὐτόν, μπορεῖ νὰ εἶναι βεβαία, πὸς ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ της θ' ἀναπτυχθῇ χωρὶς χάσματα καὶ μ' ἐμπιστοσύνη νὰ περιμένῃ εὐχρημοὺς καὶ καλοὺς καρπούς, ἄριστα ἀποτελέσματα, ἀφοῦ θὰ ἐνθυμῆται πάντα τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου : «Ἐγὼ ἐφύτευσα, ὁ Ἀπολλὸς ἐπότισε, ὁ Θεὸς ἠύξησε».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΙΤΣΑΡΑΣ

2. Wagner : Ἡ χαρὰ εἶναι μιὰ ἱερὴ φλόγα, πὸν πρέπει νὰ τρέφῃ κανεὶς καὶ ἡ ὀποία οἴχνην στὴ ζωὴ ἕνα λαμπερὸ φῶς.

3. Montessori : Ἡ ζωὴ τῆς θελήσεως εἶναι ζωὴ τῆς ἐνεργείας.

ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΣΤΕΝΩΤΕΡΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

(ΤΟ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ)

Γ' (Τελευταίον)

Ἐλογάριαστα εἶναι τὰ βιβλία — Ἄναγνωστικά προπαντός — πού ἴσια μὲ σήμερα γνώρισε τὸ λαϊκὸ μας σχολεῖο. Ἄλλη τόση κι ἡ ποικιλία τους στὸ περιεχόμενο μὰ καὶ στὴ μορφή. Κίβλα τους στάθηκαν πλάι στὸν Ἄτλαντα δάσκαλο θεματοφύλακες πολλῶν μορφωτικῶν στοιχείων γιὰ νὰ προικίσουν τίς στρατιές τοῦ παιδοκόσμου πού κάθε φορὰ κάνει τὴ σχολικὴ του θητεία.

Γεννιέται ὁμως τὸ ἐρώτημα : Μποροῦμε νὰ εἴμαστε ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίο τῶν μικρότερων ἰδιαίτερα τάξεων τοῦ Δημοτικῶν Σχολείων ; Τὸ βιβλίο αὐτὸ στάθηκε ἱκανὸ νὰ κρατήσῃ τὸν παλμό, τῆς παιδικῆς ψυχῆς ; Ἄνταποκρίθηκε σὲ καμμιὰ ἐσάψυχη δύναμη τοῦ παιδιοῦ νὰ θέλῃ νὰ διαβάσῃ καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ μιὰ τὸν ψυχικὸ του κόσμο, σὲ σημεῖο πού νὰ τοῦ καταστήτῃ ἀνάγκη πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ καὶ μαζί μὲ τὴν οἰκειοποίησή του ὕστερα νάρχιζῃ νὰ μυήται καὶ στὸν ἔρωτα πρὸς κάθε παιδικὸ βιβλίο, τὴν πρωταρχικὴ αὐτὴ ζύμη γιὰ κάθε μελλοντικὴ ἐπίδοση καὶ ἐξέλιξή του ;

Ἀπὸ τὴ σχολικὴ μας πείρα διαπιστώσαμε τὰ ἑξῆς : Σὰν πρωτοπαίρνει τὸ βιβλίο του τὸ παιδί τὸ φυλλομετρεῖ γιὰ νὰ σταθῇ μόνο καὶ μόνο στὴν εἰκονογράφησή του. Οἱ εἰκόνες του, ἀλήθεια, τὸ τραβοῦν πολὺ. Κιὰς μὴν εἶναι πάντα καὶ παιδικές. Κάπου - κάπου διαβάζει καὶ τίς ἐπιγραφές τῶν κεφαλαίων. Τόσο ἦταν. Γιὰ παραπέρα μὴν ἔχετε περισσότερες ἀπαιτήσεις. Θὰ διαβάσῃ τὸ κάθε κεφάλαιο ἀναγκαστικὰ ὅταν τὸ ὀρίσῃ ὁ δάσκαλος γιὰ μάθημα τῆς ἡμέρας.

*

Γιατί λοιπὸν αὐτὴ ἡ προτίμηση στὶς εἰκόνες τοῦ βιβλίου κι ἡ ἐπίμονη ἀποστροφὴ στὰ ἀναγνωστικὰ κεφάλαια ; Νὰ ὀφείλεται

ἀποκλειστικὰ στὸ διαφορετικὸ εἶδος τῆς ἐργασίας, ἢ καὶ τὸ ἴδιο περιεχόμενο μὲ τὰ στεγανὰ τέχνη του τὸ ἀποξενώνει ;

Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ἓνα πρᾶγμα εἶναι βέβαιο.

Τὸ παιδί ἔχει τὸ δικό του κόσμο, τὸ δικό του τὸ φόντο, τὴ δική του ἀτμόσφαιρα, τὴ δική του ζωὴ, τὴ δική του τέλος φυσιογνωμία. Βλέπει τὸ καθετὶ μὲ τὰ δικά του μάτια, αἰσθάνεται τὴ γύρω ζωὴ μὲ τὸ δικό του αἰσθητήριο καὶ ζῆ μὲ τὸν τρόπο του. Ἐχει γιὰ ὅλα τὸ δικό του μέτρο, κατὰ τὴν ἰδιόμορφη ψυχολογία του. Ὅ,τι λοιπὸν τυχαίνει νὰ εἶναι παιδικό, τοῦ εἶναι καὶ οἰκεῖο. Κι ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὴν πραγματικὴ ζωὴ, τὴ δική του προπαντός, πού τίς πιὸ πολλές φορὲς τὴν παισιώνει ἢ γύρω φύση, μέσα στὴν ὁποία κινεῖται καὶ δρᾷ, αὐτὸ καὶ τὸ ἐνδιαφέρει.

Εἶναι αὐτονόητο τώρα ὅτι ὅσο πιὸ γνώριμα πρὸς αὐτὸ εἶναι τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀσχολίας του, τόσο περισσότερο πετυχαίνουν καὶ τὸ σκοπὸ τους. Καὶ εἰδικώτερα γιὰ τὸ ἰδιαίτερο πρόβλημά μας, τὸ σχολικὸ ἀναγνωστικὸ : Ὅσο πιὸ πολὺ τὸ περιεχόμενό του τὰ καταφέρει νὰ γίνεταί ὁ γνησιώτερος ἐνσάρκωτης τοῦ παιδιοῦ πνεύματος μὲ τὸ ἰδιαίτερο χρῶμα του ἀπὸ τόπο σὲ τόπο καὶ τὸ διαφορετικὸ παλμὸ τῆς ἐπὶ μέρους ζωῆς, τόσο περισσότερο σκλαβώνει καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ.

*

Πῶς λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι συνταγμένο τὸ σχολικὸ αὐτὸ Ἄναγνωστικὸ ; Καὶ πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἴδιο σὲ ὅλα τῆς χώρας μας τὰ διαμερίσματα ;

Κι ἡ ἀπλὴ ἀκόμα διατύπωση τοῦ δευτέρου αὐτοῦ ἐρωτήματος ἀσφαλῶς σπείρει τὴν ἀμφιβολία στὴν ἀναγνωστικὴ παντοκρατορία

πού ως τὰ τώρα κρατοῦσε τὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ Ἐναγγωστικὸ τῆς τάξεως. Γιατί, ὅσο-δήποτε πετυχημένο κι ἂν βρεθῆ αὐτό, δὲ μπορεῖ νὰ ικανοποιήσῃ τίς τεράστιες ἀπαιτήσεις τῶν ἴδιων μὲν παιδιῶν ὡς πρὸς τὴν ἡλικία, μὲ ἐλαφρὲς βέβαια κι ἐδῶ διακυμάνσεις, πού τὰ μορφοποιοῦν ὁμῶς διάφορες συνθήκες, τοπικῆς, κοινωνικῆς, κληματολογικῆς, ἑδαφολογικῆς κλπ.

Καὶ πόσο διαφορετικὴ εἶναι ἡ ζωὴ στοῦ κάθε ἰδιαιτέρο τυπικὸ διαμέρισμα μὲ τὴν ἐναλλασσόμενη ποικιλία τῶν γεωλογικοφυσικῶν καὶ ἱστορικολαογγωστικῶν πολιτισμικῶν ἐπιδράσεων δὲν εἶναι δύσκολο νὰ διαπιστώσουμε. Κάθε τοπικὸ διαμέρισμα μὲ τὰ ξέχωρα γνωρισματά του, πού ἡ συνάρτησή τους μὲ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ χαράζει καὶ τὴ μοίρα τους.

Καὶ γιὰ νὰ ἐντοπιστοῦμε στοῦ θέμα μας. Κάθε Γεωγραφικὴ περιοχὴ, ἀποτελεῖ γιὰ τὸ παιδί καὶ ἓναν ξέχωρο κόσμο. Ἐναν κόσμο μὲ τὰ δικά του χαρακτηριστικὰ, ὅπως καὶ σὲ προηγούμενο σημείωμά μας ἐκθέσαμε. Κίβλα αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ (θρύλοι καὶ παραμύθια, ἱστορία καὶ μνημεῖα, παραδόσεις καὶ ἐθιμογραφία, παιγνίδια, τραγούδια καὶ μοιρολόγια, χλωρίδα καὶ πανίδα κλπ.) συνθέτουν τὴ στενότερη πατρίδα του μὲ τὴν ὁποία εἶναι σφιχτοδεμένος, καὶ κάθε φορὰ χρειάζεται κι ἓνα ἐκφραστικὸ μέσο γιὰ τὰ ἰδιαιτερά της μυστικά.

Ἐκφραστικὸ μέσο τῆς στενότερης Πατρίδος θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ ἀξιώσουμε γιὰ λογαριασμό τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀπὸ ὅσους κατανοοῦν τὴ μεγάλη σκοπιμότητα, ἀλλὰ κιέχουν τὴν ἐνθετὴ δύναμη ν' ἀνταποκριθοῦν

σὲ μιὰ τόσο κεφαλαίωδῃ ἀπαιτήσῃ τῶν παιδιῶν.

Γιατί δὲ φτάνει νὰ γράφῃ κανένας παιδικὰ ἀναγνώσματα. Ἐκεῖνο πού πάνω ἀπὸ αὐτὰ ἔχει ἀνάγκη τὸ παιδί εἶναι ἓνα γνήσιο παιδικὸ πνεῦμα, ἡ παιδιοσύνη του. Δηλαδή τὸ βιβλίον του, ἢ καλύτερα τὸ πατριδογνωστικὸ του βιβλίον, γιὰ νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ περιοχὴ σὲ περιοχὴ πρέπει νὰ διανθίζεται μ' ὅ,τι λαχταράει ἡ παιδικὴ ψυχὴ. Ἐνα κρᾶμα ἀπὸ ζωντανὲς εἰκόνες, ἀνακοινώσεις ἐπίκαιρες, ἀπλὰ διηγήματα, παραμυθία καὶ ποιήματα, αἰνίγματα καὶ παιγνιδάκια, ρυθμικὴ γυμναστικὴ μάσκήσεις—μύθους καὶ διάφορα αὐτοσχέδια παιδικὰ ἔργα, μὲ παιδικότητα ἑλαφρὰ γραμμένα, τὸ καθένα στῆ φυσικὴ του θέση, καὶ ὀργανικὰ δεμένα, τραβοῦν πολὺ τὸ παιδί.

Μικρὸ δεῖγμα μιανῆς τέτοιας προσπάθειας ἄς θεωρηθῇ καὶ τὸ ἐλεύθερο Ἐναγγωστικὸ μας «Τὰ Χρυσάνθεμα» (Δ. Δάνου—Θ. Δέρβου) πού κυκλοφόρησε τὴν περασμένη χρονιά.

Στὸ ἐπεξεργαζόμενο ὁμῶς ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους ἐπίσημο ἀναλυτικὸ πρόγραμμα, εἴμαστε βέβαιοι ὅτι καὶ στοῦ Ἐναγγωστικὸ θὰ μπηῖ ἡ σφραγίδα τῆς παιδικότητος. Γιὰ νὰ γίνῃ σχολικὸ, ὁ σωστὸς ἄξονας ἐνιαίας συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας στηριγμένης στοῦ δικό μας Ἑλληνικὸ κλίμα καὶ εἰδικώτερα τῆς στενότερης πατρίδος τοῦ κάθε παιδιοῦ, διαφορετικὸ γιὰ τὰ διάφορα διαμερίσματα τοῦ τόπου μας.

Κι ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν περισσώτερων αὐτῶν ἀναγγωστικῶν πού θὰ κοσμοῦν τίς μαθητικῆς μας βιβλιοθήκες θὰ τραγᾷ τὸ παιδί κάθε φορὰ τοὺς πολύτιμους θησαυροὺς του.

TAKHΣ ΔΑΝΟΣ

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΓΕΩΡΓ. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΙ ΔΑΣΙΚΑΙ ΟΔΟΙ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

(ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΑΥΤΩΝ)

Εἶναι γνωστόν, ὅτι, ἀπὸ τῆς πρὸ τεσσαρακονταετίας ἀπελευθερώσεως τῆς Ἡπείρου ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, οἱ Ζαγορίσιοι εἶχον ὡς ὄνειρον τὴν δι' ἀμαξιτῶν ὁδῶν σύνδεσιν τῆς ὠραίας των Πατρίδος, τοῦ Ζαγορίου, μὲ τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν ἀνένκαθεν ἡ Πρωτεύουσα τῆς Ἡπείρου ὡς καὶ ἡ πλησιεστέρα, δι' αὐτοὺς ἀγορά. Καὶ θὰ εἶχον οὗτοι πραγματοποιήσει τοῦτο ἀμέσως καὶ δι' ἰδίων μέσων, ἐὰν δὲν ἐπέηρχετο ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος, ὅστις ἐπέφερε σοβαρὰς μεταβολὰς εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης, ἐπληξεν οικονομικῶς τοὺς ἀπανταχοῦ αὐτῆς ἐγκατεσπαραμένους Ζαγορίσιους καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸν μαρασμὸν τοῦ Ζαγορίου.

Παρὰ ταῦτα οἱ Ζαγορίσιοι δὲν ἐγκατέλειψαν τὰς προσπάθειάς των καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1917 ἵδρυσαν ἐν Ἰωαννίνοις τὴν «Ἐνωσιν τῶν Ζαγορισίων», ὁμοίαν δὲ Ἐνωσιν ἵδρυσαν καὶ ἐν Ἀθήναις μὲ σκοπὸν τὸν συντονισμὸν τῶν ἐνεργειῶν των καὶ ἐλίτευσιν τοῦ σκοποῦ.

Παρὰ ὅμως τὰς προσπάθειάς ἀπάντων οὐδὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα ἐπετεύχθη καθ' ὅτι τὸ Κράτος πτωχὸν καὶ οἱ ἀρμόδιοι τοῦ Κέντρου ἀδιάφοροι, ὡς συνήθως, ἀπέφυγον νὰ βοηθήσωσιν.

Κατὰ τὸ 1927, ἐνθαρρύνει τοῦ τότε Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἡπείρου κ. Μανρομάτη καὶ τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας Κοινοτήτων ἰδρύθησαν οἱ «Σύνδεσμοι Κοινοτήτων» ἐν Ζαγορίῳ μὲ σκοπὸν τὴν ὀδικὴν σύνδεσιν των μετὰ τῶν Ἰωαννίνων. Καὶ ἐπετεύχθη τότε, μὲ πόρους τῶν Κοινοτήτων καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Ταμείου, καὶ κατόπιν συνταχθεῖσῶν μελετῶν

κλπ. ὑπὸ τῶν μηχανικῶν κ.κ. Μελιγκάνου καὶ Κούρεντα νὰ διανοίξωσιν α) ὁ Σύνδεσμος Κοινοτήτων Ἀνατολικοῦ Ζαγορίου ὡς δασικὴν ὁδὸν διακλάδωσιν ἐκ τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων—Μετσόβου ἀπὸ Μπαλντούμαν—Κομπέραγα πρὸς Γρεβενήτιον—Φλαμπουράριον—Βωβοῦσαν. Τὸ ἔργον τοῦ Σύνδεσμου αὐτοῦ ἀνακοπὴν ὑπὸ τοῦ δευτέρου παγκόσμιου πολέμου συνεχίσθη μετὰ τὸ 1949 διὰ χρημάτων τοῦ κονδυλίου «Πρόνοια-Ἔργασια», τῶν Κοινοτήτων, ἀτόκου δανείου ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος καὶ προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων. Ὑπάρχει δὲ βάσιμος ἐλπίς, ὅτι αὕτη ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος θὰ περατωθῇ.

β) Ὁ Σύνδεσμος Τύμφης, ἀφοῦ μὲ τὴν βοήθειαν καὶ τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Ταμείου ἔφθασεν ἡ ὁδὸς, περὶ τὸ 1930, εἰς Ἀσπραγγέλου διέθεσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν πόρων τῶν κοινοτήτων του ὅτε κατὰ τὸ 1937, ἡ ὁδὸς διηνοίχθη μέχρι Καπεσόβου χιλιόμε. 26. Κατὰ τὸ 1939 ἐπέτυχεν οὗτος δάνειον 2.000.000 δραχ. παρὰ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ὁδοῦ μέχρι Σκαμνελίου καὶ Γυφτοκάμπου. Καὶ θὰ εἶχε τοῦτο ἐπιτευχθῆ τότε, ἐὰν δὲν ἐπῆρχοντο ἡ ἰταλικὴ εἰσβολὴ εἰς Ἀλβανίαν, αἱ ἐπιστρατεύσεις καὶ τέλος ὁ ἐλληνοϊταλικὸς πόλεμος, ὅστις τελικῶς ἔματαιώσε τὸ ἔργον.

Πάντως καὶ μέχρι Καπεσόβου ἡ ὁδὸς αὕτη ἐξυπηρέτησε μεγάλως τὰς μαχομένας εἰς Πίνδον ἐθνικὰς δυνάμεις κατὰ τὸ 1940 καὶ συνέβαλεν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην Νίκην. Κατὰ τὸ 1950 συνεχίσθη ἡ διάνοιξις πρὸς Τσεπέλοβον ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Στρα-

τοῦ, ὑπὸ τῶν κατοίκων, διὰ προσωπικῆς ἐργασίας, διὰ κόνδυλιου «Πρόνοια—Ἐργασία» καὶ διὰ κοινοτικῶν πόρων. Τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ 1951 ἐνθαρρύνει τοῦ κ. Γεωργίου Βάντζιου, Δ/ντοῦ Ἐθνικῆς Τραπεζίης καὶ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Δημοσίων Ἔργων κ. Ἰσιδώρου Μαντᾶ οἱ κάτοικοι Τσεπελόβου καὶ Σκαμνελίου ἀνέλαβον νέαν ἐξόρμησιν πρὸς συνέχισιν τοῦ ἔργου πρὸς τὰ δάση Τσεπελόβου—Σκαμνελίου—Βρυσχωρίου καὶ Λαΐσσης—Βωβούσης.

Συνεκροτήθη ἐν Ἰωαννίνοις ἐπιτροπὴ ὁδοποιίας Τσεπελόβου—Γυφτοκάμπου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Γ. Βάντζιου, ἣτις καὶ προέβη εἰς τὴν ὁργάνωσιν τοῦ ἔργου διορίσασα ὑποεπιτροπὰς ἐν Τσεπελόβῳ καὶ Σκαμνελίῳ. Οἱ κάτοικοι ἐνθουσιωδῶς προσέφερον τὴν προσωπικὴν των ἐργασίαν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ὑπέβαλε πρὸς τοὺς ἀρμοδίους πλῆθος ὑπομνημάτων, ἐπετεύχθη δὲ ἡ σύγκλησις, πρωτοβουλία τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος, διασκέψεως ἐν Ἀθήναις τὴν 14ην Νοεμβρίου 1951, εἰς ἣν κληθεῖς παρέστη καὶ ὁ Νομάρχης Ἰωαννίνων καὶ καθ' ἣν ἀπεφασίσθη ἡ χρηματοδότησις τῶν δασικῶν ὁδῶν ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος καὶ τοῦ Ταμείου Δασῶν. Ἐπιμονῇ τοῦ κ. Νομάρχου, ἰδρύεται ὁ Ἀ' Δασικὸς Σύνδεσμος Κοινοτήτων Ζαγορίου καὶ ἀνασυνιστᾶται ὁ Σύνδεσμος Κοινοτήτων Ἀνατολικῆς Ζαγορίου, ἀρχίζει δὲ ἀμέσως ἡ διανοίξις τῶν δασικῶν ὁδῶν μὲ γοργὸν ρυθμὸν κατὰ τὸ 1952 καὶ μὲ τὴν βοήθειάν τοῦ Ἐθνικοῦ στρατοῦ.

γ) Ἡ ὁδὸς Κήπων — Νεγᾶδων — Φραγκάδων, καθαρῶς δασική, εἶχε μελετηθῆ καὶ χαραχθῆ ὑπὸ τῆς Δασικῆς Ὑπηρεσίας, εἶχε δὲ προπολεμικῶς ἐπιτευχθῆ ἡ διανοίξις ἐνὸς μικροῦ τμήματος ἐκ 2½ περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ Κήπων πρὸς Ἅγιον. Δυστυχῶς ἡ ἔλλειψις ἐνισχύσεως τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων Κοινοτήτων καὶ ἡ ἀδιαφορία τοῦ Κέντρου πρὸς τὸ ἀπομακρυνόμενον Ζαγόριον, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μὴ δοθῶσιν πιστώσεις καὶ τὸ ἔργον ἐσταμάτησε. Καὶ ἐχρειάσθη ἡ σύσκεψις τοῦ Νοεμβρίου 1951 ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ σύστασις τοῦ Ἀ' Δασικοῦ Συνδέσμου, διὰ νὰ συνε-

χισθῆ ἡ ὁδὸς αὐτή, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς Δασικῆς Ὑπηρεσίας, ἣτις καὶ ἐφθάσεν εἰς Ἅγιον Χριστόφορον Φραγκάδων 15 χλμ., μὲ βεβαίαν πλέον τὴν προοπτικὴν τῆς διανοίξεώς της μέχρι Γυφτοκάμπου, διὰ Μακρύνου (ἔτερα 20 χλμ.).

δ) Ἡ δασικὴ ὁδὸς Δικόρφου, διηνοίχθη προπολεμικῶς δαπάναις τῶν κατοίκων, οἵτινες καὶ ἀραβόσιτον ἐκ Ρουμανίας ἀπέστειλον, ἀντὶ χρημάτων, λόγῳ σχετικῆς ἀπαγορεύσεως τῆς Ρουμανικῆς Κυβερνήσεως, ὅστις ἐκποιηθεῖς, διετέθη ὑπὲρ τῆς διανοίξεως τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Λυκοστόμου πρὸς Μοῆν Στουπαίνης.

Τὸ πολυδάπανον ὅμως τῆς διανοίξεως ἠνάγκασε τὰς ἐν λόγῳ Κοινότητας νὰ ἐπιδιώξωσι τὸ 1950 τὴν σύνδεσίν των δι' ἐπεκτάσεως τῆς ὁδοῦ Ἀσπραγγέλων—Ἐλάτης πρὸς Δικόρφον, ὅπερ καὶ ἐγένετο συνεχιζομένης νῦν τῆς διανοίξεως πρὸς Καλωτὰν καὶ πέραν μέχρι Καμπέραγα διὰ πόρων τῶν Κοινοτήτων, προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων καὶ τῆς «Πρόνοιας - Ἐργασίας». Νῦν δὲ θὰ βοηθηθῶσι καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀ' Δασικοῦ Συνδέσμου Κοινοτήτων, εἰς ὃν αἱ ἀνωτέρω Κοινότητες ἀνήκουν.

ε) Ἡ ὁδὸς Βίτσης — Πεδιωνῶν καθαρῶς Τουριστικῆ ἀποτελεῖ ἐτέραν διακλάδωσιν τῆς ὁδοῦ Ἀσπραγγέλων πραγματοποιηθεῖσα προπολεμικῶς δαπάναις τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Ταμείου καὶ τῶν οἰκείων Κοινοτήτων. Ἡ ὁδὸς αὐτή, κατὰ τὸ 1952, ἐπέξετάθη μέχρις Ἐλαφοτόπου δαπάναις τῶν κατοίκων, Κοινοτήτων καὶ κόνδυλιου «Πρόνοια - Ἐργασία» (τῆς ὁδοῦ αὐτῆς ἐν ὄλῳ 20 χλμ.).

στ) Τέλος ἡ ὁδὸς Καλλιθέας — Ἀρίστης — Παπίγκου Τουριστικὴ καὶ αὐτὴ ἀποτελεῖ πραγματικὸν ἄθλον προπολεμικῶς τῶν δύο αὐτῶν Κοινοτήτων, αἵτινες διήνοιξαν μὲ ἰδίους πόρους τὴν ὁδὸν μέχρις Ἀρίστης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1950 οἱ φιλοπρόοδοι κάτοικοι τοῦ Παπίγκου συνεχίζουν τὴν διανοίξιν πρὸς τὸ γραφικὸν χωρίον των μὲ ἰδίους πόρους καὶ μὲ τὴν «Πρόνοιαν - Ἐργασίαν».

Διὰ τὴν στεροφὴν ὅμως τοῦ ἐνδιαφερόντος ὅλων πρὸς τὸ Ζαγόριον εἰργάσθησαν ἀναμφισβητήτως πολλοί, ἐκ τῶν πρώτων δὲ ἡ Ἐνωσις Ζαγοριῶν Ἰωαννίνων, ἣτις

τελοῦσα ἀπὸ τοῦ 1947 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπερόχου Ζαγορίου κ. Κων. Λιοῦμα, δικηγόρου, μεγάλως ἐκινήθη, διὰ τὴν καταστήση γνωστὰς τὰς ἀνάγκας τοῦ Ζαγορίου ὡς καὶ τοὺς ἀμυθῦτους αὐτοῦ θησαυροὺς καὶ τὰς ἀπεριγράπτους καλλονὰς εἰς τοὺς ἰθύνοντας καὶ τὸ εὐρὸν κοινόν, ὥστε νῦν, μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν κατοίκων του, τῶν Κοινοτήτων, τῶν Συνδέσμων, τοῦ κ. Νομάρχου, τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρυμάτος νὰ συντελεῖται πράγματι ἡ τόσον ποθητὴ ἐκμετάλλευσίς τοῦ ἀπεράντου δασικοῦ πλοῦτου καὶ ἡ ἀναγέννησις τοῦ Ζαγορίου.

Β'. ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΑΣΙΚΩΝ ΟΔΩΝ

Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν ἀρμοδίων Δασικῶν Ἀρχῶν προκύπτει ὅτι τὸ Ζαγόριον διαθέτει περὶ τὰς 550.000 στρεμμάτων δασικῶν ἐκτάσεων πεύκης, ἐλάτης, δρυός, ὄξυας κλπ., ἥτοι τὸ ἡμισυ τῆς ἐκτάσεώς του καλύπτεται ὑπὸ δασῶν. Τὰ δάση ταῦτα κατανημημένα εἰς τρία δασικά συγκροτήματα α) Τύμφης (Γυφτοκάμπου), β) Ριζιανῶν (Κοζιανῶν), γ) Βάριδα (Ἀν. Ζαγορίου) διαθέτουσι, μετὰ μίαν ουστηματικὴν ἐκμετάλλευσιν, ἐτησίως α) ἄνω τῶν 15.000 κ.μ. ξυλείας β) ἄνω τῶν 2.000.000 ὄκ. ξυλανθράκων καὶ γ) ἄνω τῶν 10.000.000 ὄκ. καυσξύλων πρὸς ἐμπορίαν ἐκτὸς τῶν, διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων, καταναλισκομένων. Τὰ προϊόντα αὐτὰ ἀποτιμώμενα σήμερον δίδουσι τοῦλάχιστον 20 δισεκατομμ. δραχμῶν ἐτησίως. Ὁ τεράστιος αὐτὸς δασικὸς πλοῦτος, ἔμενεν, ἐπὶ δεκαετηρίδας πολλάς, ἀνεκμετάλλετος ἑλλείψει συγκοινωνίας, διότι ἡ δι' ὑποξυγίων μεταφορὰ τοῦ ἀπὸ 5—20 ὥρων ἀποστάσεως ὕψωνε τόσον πολὺ τὸ κόστος του, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ οὗτος, καὶ ἰδίᾳ ἡ ξυλεία, τὴν ξένην τοιαύτην. Ἦδη μὲ τὴν διάνοξιν τῶν δασικῶν ὁδῶν ἤρξατο ἡ ζήτησις τῶν ἀνωτέρω προϊόντων τοῦ Ζαγορίου καὶ ἡ αὔξησις τῆς τιμῆς των.

Οὕτω διὰ τὴν ξυλείαν ἀπὸ 40 χιλ. προσεφέρθησαν 200 καὶ 250 χιλ. δρχ. κατὰ κυβικὸν μέτρον. Μετὰ τὰς δασικὰς ὁδοὺς θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ μεταφορὰ καὶ διὰ θείας ἢ διὰ μηχανῆς ξυλείας εἰς τὰς ἐν Ἐλ-

λάδι ἀγορὰς καὶ ὁ συναγωνισμὸς τῆς ξένης τοιαύτης, ἥτις χωρὶς νὰ εἶναι ἀνωτέρα εἰς ποιότητα τῆς ἐγχωρίας, μᾶς ἀποροφᾷ καὶ μεγάλας ποσότητας πολυτίμου συναλλαγματος ἐτησίως.

Διὰ τῆς ἐκμεταλλείσεως τῶν δασῶν θὰ δοθῇ ἐργασία εἰς χιλιάδας νέους καὶ οἰκογενειάρχας, οἵτινες μένοντες, νῦν ἄνεργοι δυστυχοῦσιν. Αἱ ὁδοὶ αὐταὶ προορίζονται ἐπίσης νὰ ἐξυπηρετήσωσιν καὶ τὰς μεταφορὰς τῶν πολλῶν καὶ ἐκλεκτῶν γεωργικῶν, δενδροκομικῶν, κηνητροφικῶν κλπ. προϊόντων τοῦ Ζαγορίου, ὡς καὶ τὸν Τουρισμὸν, ὅστις μεγάλως δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ, νὰ ἀυξήσωσιν τὸ εἰσόδημα τῶν κατοίκων καὶ νὰ μειώσωσιν ἀναλόγως τὸ κόστος τῆς ζωῆς ἐκ τῶν μεταφερομένων ἔξωθι προϊόντων.

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν σπουδαιῶν αὐτῶν Δασικῶν ἀρτηριῶν δὲν ἀπαιτοῦνται παρὰ ὀλίγα ἑκατοντάδες ἑκατομμυρίων δραχμῶν (περὶ τὸ ἓν δισεκατομμ. περίπου). Τὰ ὀλίγα δὲ αὐτὰ ἑκατομμύρια ἐφ' ἀπαξ διατιθέμενα θ' ἀποδίδωσιν ἐτησίως πολλαπλάσια αὐτῶν (ἄνω τῶν 20 δισεκατομμ.).

Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ νὰ ἐξευρεθῶσιν τὰ χρήματα αὐτὰ ἐγκαίρως, ὥστε, κατὰ τὸ ἀρξάμενον 1953, ν' ἀποπερατωθῶσιν αἱ ὁδοὶ αὐταί, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῶν διηνοιχθῇ, ἵνα μὴν ἀπωλεσθῇ καὶ ἡ περίοδος τοῦ 1953 ὅπως ἀπωλέσθησαν ἀμέτρητοι τοιαῦται πρὸ αὐτοῦ, καὶ μετ' αὐτῶν τὰ ὠραία δισεκατομμύρια δραχμῶν.

Τὰ χρήματα αὐτὰ πρέπει νὰ ἐξευρεθῶσιν παρὰ τῶν Κοινοτήτων, παρὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρυμάτος, διὰ νέου δανείου τῶν Συνδέσμων καὶ τοῦ Κράτους.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰς Κοινότητας αὐταὶ πᾶν ὅτι ἐξοικονομοῦσι τὸ διαθέτουσιν ὑπὲρ τῆς ὁδοποιίας παραγωγρίζουσαι τὰς ἀνάγκας των. Ἄλλ' ἢ μὴ ὀλοκληρωτικὴ διανομὴ τῶν ὁδῶν δὲν ἐπέφερεν εἰσέτι σοβαρὰ ἔσοδα εἰς ἀπάσας τὰς Κοινοτήτας, ἀλλὰ μόνον εἰς ὀλίγας εὐεργηθείσας ὑπὸ τῶν ἀρτηριῶν.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα τοῦτο ἴσως φανῇ πρόθυμον νὰ δανείσῃ ἐκ νέου ἄλλ' ἢ ἀνάγκη τῆς ἐπι-

στροφῆς ἐγκαίρως τοῦ δανείου καὶ ἡ ὑποχρέωσις τῶν Κοινοτήτων νὰ φανῶσιν αὐτὰι συνεπεῖς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις των, ἐπιτάσσει, ὅπως οἱ Σύνδεσμοι συνάπτωσι δάνεια μετὰ περισκέψεως. Τὸ Δημόσιον ὅμως δύναται καὶ πρέπει νὰ συνεισφέρει διότι ἔχει καὶ αὐτὸ δικαιώματα ἐπὶ τῶν δασικῶν ὁδῶν καὶ μέγιστα ἐξ αὐτῶν ὄφελῃ.

Γ'. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἐπὶ τῶν δασικῶν συγκροτημάτων τοῦ Ζαγορίου τὸ Δημόσιον εἶναι ὁ μεγαλύτερος μέτοχος : α) Δι' εἰσπράξεως τοῦ συνόλου τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων ἐκ τῶν δημοσίων δασῶν Λαίτης καὶ Βρυσοχωρίου οὐχὶ εὐκαταφρονήτων. β) Δι' εἰσπράξεως φόρου ἐκ τῶν Κοινοτικῶν δασῶν 38.000 δραχ. κατὰ κυβικὸν μέτρον ξυλείας καὶ ἀναλόγως ἐκ τῶν ξυλανθράκων καὶ καυσοξύλων. Ὡσαύτως, κατὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν δασῶν, τοῦ Τουρισμοῦ κλπ. τὸ Δημόσιον θὰ εἰσπράξῃ ἀνάλογα ποσὰ ἐξ ἐκδόσεως ἀδειῶν ἐξασκήσεως ἐπαγγέλματος, ἐκ φόρων βενζίνης, ἐλαστικῶν, οἰκονομίας συναλλάγματος κλπ. Συνεπῶς τὸ Δημόσιον ἔχει μέγιστον συμφέρον νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁδῶν αὐτῶν. Μέχρι τοῦδε, παρὰ τὰς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὑποβαλλομένας σχετικὰς ἐκθέσεις, καὶ προτάσεις τῆς Δασικῆς Ὑπηρεσίας Ζαγορίου καὶ Ἰωαννίνων ὡς καὶ τῶν Ὁργανώσεων, τὸ Κέντρον ἐκόφρευε ἢ ὀσάκις ἐξηναγκάζετο νὰ διαθέτῃ κάτι ἔσπευδε τὴν ἐπομένην ν' ἀνακαλέσῃ τὴν πίστωσιν καὶ οὕτω παρήρχοντο τὰ ἔτη ἄπρακτα. Τώρα ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνωσιν αἱ ὁδοί. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας διέθεσε 200 ἑκατομμ. ἐκ τοῦ Ταμείου Δασῶν ὑπὲρ τῶν ὁδῶν ἔναντι 900 ἑκατομμ. τῶν Κοινοτήτων (μετὰ τοῦ Δανείου). Εἶναι ἀνάγκη καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος νὰ ἔλθῃ ἄρωγόν μὲ μεγαλύτερον ποσόν, τὸ αὐτὸ Ὑπουργεῖον διότι ἐὰν δὲν ἐπιχορηγηθῶσι

οἱ Σύνδεσμοι Κοινοτήτων Ζαγορίου δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ συνεχίσωσι τὰ ἔργα δι' ἰδίων πόρων, διότι δὲν ἔχουσιν εἰσέτι πραγματοποιήσει σοβαρὰς εἰσπράξεις καὶ ὑπάρχει φόβος νὰ ὀπισθοδρομήσωσι τὰ ἔργα.

Τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας πρέπει ἀκόμη νὰ ἄρῃ τὸ Ἐνοικιοστάσιον Βοσκῶν ἐκ Ζαγορίου, διότι ἐνῶ τοῦτο στερεὶ πολυτίμων πόρων τὰς Κοινοτήτας, συντελεῖ ἀντιθέτως εἰς τὸν πλουτισμὸν ὀλίγων μεγαλοκτηνοτρόφων. Οἱ κτηνοτρόφοι οὗτοι ὄφελουῦνται ἐκ τῆς εὐκόλου μεταφορᾶς τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων των, διὰ τῶν διανοιγομένων ὁδῶν, χωρὶς καὶ νὰ συνεισφέρωσι ἀναλόγως. Ἐπιβεβλημένη λοιπὸν ἡ ἄρσις τοῦ ἐνοικιοστασίου βοσκῶν. Τὸ Ὑπουργεῖον Δημοσίων Ἔργων, πρέπει ν' ἀποστείλῃ τὴν ὀφειλομένην πίστωσιν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς Γεφύρας «Κόκορη» τὸ ταχύτερον, διότι αὕτη ἀποτελεῖ νῦν μέγιστον ἐμπόδιον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Ζαγορίου καὶ νὰ κατασκευάσῃ τὰ ἀναγκαῖα τεχνικὰ ἔργα.

Καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Προνόιας δέον νὰ συνεχίσῃ τὴν λίαν πολυτιμὸν συνδρομὴν του, διὰ τοῦ κοινδουλίου «Πρόνοια - Ἐργασία», καθοριζομένου ἀπ' εὐθείας ἐξ Ἀθηνῶν σοβαροῦ ποσοῦ ὑπὲρ τῶν Δασικῶν ὁδῶν.

Αἱ δασικαὶ ὁδοὶ Ζαγορίου εἶναι παραγωγικὰ ἔργα ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος, διότι ἀπαιτοῦσιν ὀλίγα κεφάλαια καὶ ὀλίγον χρόνον πρὸς ἐκτέλεσίν των, διὰ ν' ἀποδίδωσιν ἐτησίως πολλαπλάσια τῶν διατεθησομένων, νὰ ὀφελήσωσι μέγਾਲως τὴν Ἐθνικὴν μας Οἰκονομίαν καὶ νὰ χαρίσωσι τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν εἰς ἓνα ἐκλεκτὸν τμήμα τῆς ἑλληνικῆς Πατρίδος τὸ ἱστορικὸν Ζαγόριον καὶ τὴν Ἠπειρον γενικώτερον. Καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, τῆς κατασκευῆς τῶν ὁδῶν, ἅς κινήθῃ κάθε φιλότιμος Ζαγορίσιος καὶ Ἠπειρώτης ὡς καὶ κάθε φιλοπόροδος Ἕλλην.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΓΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΤΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ

Αυτόν τὸ μῆνα συμπληρώθηκαν δυὸ χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ πέθανε ὁ ποιητὴς Γ. Δροσίνης. Τὸ περιοδικὸ μας, τιμῶντας τὴ μνήμη τοῦ πολύτροπου καὶ ἀκάματου σμιλευτοῦ τοῦ νεοελληνικοῦ στίχου, ἀφιερώνει τὸ πενιχρὸ αὐτὸ σημείωμα. Σὰν θεμιάμα εὐλαβικὸ στὴν εἰκόνα τοῦ ἐμπνευσμένου βάρδου ἄς θεωρηθῇ καὶ τὸ ποίημα, ποὺ δημοσιεύεται σ' ἄλλη σελίδα τοῦ τεύχους αὐτοῦ. Τὸ ἔργο τοῦ Δροσίνη εἶναι τόσο ποικίλο καὶ τόσο ἐπιβλητικὸ, ὥστε χρειάζονται πολυσέλιδες μελέτες ἀπὸ εἰδικούς, γιὰ νὰ ἀξιολογηθῇ. Συνεχιστὴς τοῦ καθαροῦ λυρισμοῦ, μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐθνικῆς ζωῆς καὶ ἱστορίας, ὠραιοπαθῆς καὶ φυσιολάτρης, δονούμενος ἀπὸ θερμὸ πατριωτισμὸ, θρησκευτικὴ κατάνυξη καὶ ἔρωτα πρὸς τὴς ἀγνὲς οἰκογενειακὲς μας παραδόσεις, ψάλτης τῶν ὑψηλοτέρων ἰδανικῶν (τοῦ ἠρωτισμοῦ, τῆς φιλαλληλίας, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ψυχικῆς εὐγενείας), καθαρὸς στὶς ἰδέες του, ὅπως ὁ διάφανος Ἑλληνικὸς οὐρανός, χωρὶς σκοτεινότητες καὶ ἐκζητήσεις τοῦ πνεύματος, (ποὺ ἄλλοι ὁμότεχοί του ἐπιτηδεύονται, γιὰ ν' ἀποχτήσουν σπουδαιοφάνεια), λιτὸς στὴν ἔκφρασή του καὶ ἄριστος στὰ μέτρα του, μὲ μιὰ λέξη Κ λ α σ σ ι κ ὀ ς, ὁ Δροσίνης δικαιοματικὰ κατέχει ξεχωριστὴ θέση στὸ νεοελληνικὸ Παρνασσό. Ἄς μὴ γυρεύουμε πάντοτε βάθος στὴν ποίηση τοῦ Δροσίνη, μολονότι ὁ ὕγιης στοχασμὸς καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἐνατένιση τῆς ζωῆς δὲν λείπουν. Πολλὰ ἀπὸ τὰ σύντομα ποιήματά του ἔχουν τέτοια συμπύκνωση νοημάτων, ὥστε εἶναι ἀπόσταγμα σοφίας. Ὡστόσο ὁ Δροσίνης εἶναι κυρίως τραγουδιστὴς, ποιητὴς τοῦ «ἐλάσσοος τόνου», —γιὰ νὰ μεταχειρισθῶ ἕναν συμβατικὸ ὄρο—, δὲν στιχουργεῖ μὲ γνώμονα τὴν αὐστηρὴ νοητικὴ ἐργασία, ἀλλὰ μὲ κίνητρο τὸ συναίσθημα, τῆς καρδιάς τὸν παλμό. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει, ὅτι παραβλέπει τὸ λογικὸ εἶρμό. Κάθε ἄλλο... Σ' ὅλα τὰ τραγούδια του φαίνεται ἡ παρουσία τοῦ λογικοῦ. Κί' ἐδῶ ἴσα—ἴσα ἔγκειται ἡ τέχνη τοῦ Δροσίνη: Νὰ συνταιριαζῇ ἄρμονικὰ τὴν ἰδέα, τὸ συναίσθημα καὶ τὴ μορφή. Πόσο δύσκολο εἶναι αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμα δὲν μποροῦν νὰ νοιώσουν ὅσοι ἐρασιτεχνικὰ ἀσχολοῦνται μὲ

τὴν Τέχνη. Ἄν λοιπὸν ἡ ποίηση τοῦ Δροσίνη δὲν ἔχει νὰ μᾶς χάριση τὸ ρίγος τῆς ὑψηλῆς τέχνης (μὲ τὸ βάθος τῶν ἐνοιῶν καὶ τὴν πρωτοτυπία τῶν ἐκφραστικῶν μέσων), ὅμως μπορεῖ νὰ μᾶς ἀποζημιώσῃ μὲ τὴν πλαστικότητα καὶ ποικιλία τῶν εἰκόνων, τὴ συμμετρία τοῦ στίχου, τὴν εὐγένεια καὶ λεπτότητα τῶν συναίσθημάτων, τὴν ἐνάργεια τῶν νοημάτων, τὴν αἰσιόδοξη ἀντίληψη τῆς ζωῆς. Ἐνας ἄλλος τόνος κυρίαρχος στὴν ποίηση τοῦ Δροσίνη εἶναι ἡ φυσιολατρικὴ διάθεση τοῦ ποιητοῦ, ποὺ τοῦ ἐμπνέει σειρά ὀλόκληρη ἀπὸ ποιήματα καὶ πεζογραφήματα ἢ ἐκδρομικὲς ἐντυπώσεις. Ἡ ἀγροτικὴ ζωὴ καὶ ὁ ναυτικὸς βίος τοῦ νεοελληνικοῦ βρισκουν δυνατὴ ἀπήχηση στὸ ἔργο του. Γι' αὐτὸ ἡ ὠφελιμότης τῆς σπουδῆς τῶν ἔργων τοῦ Δροσίνη ἀπὸ τὸ μαθητικὸ μας κόσμο καὶ ἡ χρησιμοποίησή κειμένων τοῦ Δροσίνη γιὰ σκοποὺς διδασκτικὸς ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη σημασία. Γιατί στοῦ Δροσίνη τὰ ἔργα καθρεφτίζονται γνήσια καὶ ἀνόθευτα οἱ βασικοὶ χαρακτήρες τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅσοι δέχονται ὡς ἀναγκαῖα τὴν τοποθέτηση τῆς λογοτεχνικῆς μας παραγωγῆς πᾶνω στὶς ἐθνικὲς, θρησκευτικὲς καὶ οἰκογενειακὲς μας παραδόσεις, μακριὰ ἀπὸ ξένα πρότυπα, ὅσοι θεωροῦν τὴν ποίηση σὰν προῖον καλλιεργημένου πνεύματος καὶ λεπτῆς εὐαισθησίας, (καὶ ὄχι σὰν κακόρρυθμο συνδυασμὸ στρεβλωμένης σκέψης καὶ θολοῦ συναισθήματος), ὅσοι γυρεύουν στὴν ποίηση τὴ γαλήνευση τῶν παθῶν καὶ τὸν ἐξευγενισμό τῆς ψυχῆς, δὲν μποροῦν πρὸς νὰ τιμοῦν τὴ μνήμη τοῦ Δροσίνη, ποὺ μὲ τὸ πολύμορφο ἔργο του γέμισε μιὰ ἐποχὴ στὴν ἱστορία τοῦ νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ. Αἰωνία τοῦ ἡ μνήμη.

Γ.Ι.Π.

Η ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ

Ἐπάρχουν στὴν Ἀθήνα σοβαρὰ φιλολογικὰ περιοδικά... (ὄνομα καὶ μὴ χωριό), ποὺ ὑποτίθεται ὅτι κρίνουν ἀμερόληπτα καὶ ἀντικειμενικὰ τὰ πνευματικὰ γεγονότα τοῦ τόπου μας καὶ ἀποδίδουν «ἀ τ ο ὀ Κ α ἰ σ α ρ ο ς Κ α ἰ σ α ρ ω...»
Ἐ! Λοιπὸν! Μερικὰ ἀπ' αὐτά, μολονότι τακτικὰ τοὺς στέλλεται δωρεάν ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», ἐκτὸς μιᾶς ξηρῆς ἀιγραφῆς, γιὰ τὴν κυκλοφορία τοῦ πε-

ριοδικού μας, ἀπέφυγαν ὡς τώρα νὰ σχολιάσουν κάπως πλατύτερα τὴν πνευματική μας προσπάθεια. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δὲν καταδέχονται, μεγάλοι αὐτοὶ καὶ ἐμβριθέστατοι Δαλαϊλάμες τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, νὰ χαμηλώσουν τὴν ματιὰ τους σὲ μᾶς τοὺς ταπεινοὺς ἐπαρχιώτες, ποὺ μὲ αὐθάδεια ζητᾶμε μιά θεσοῦλα μέσα στὸ ἐργαστήρι τοῦ πνεύματος. Μήπως πρέπει νάχωμε ἕν δ υ μ α γ ἄ μ ο υ, γιὰ νὰ μᾶς ἀνοιχτῆ ἡ πόρτα; Δὲν ζητιανεύομε συμπάθειες καὶ ἔπαινους, γιὰτὶ αὐτὸ δὲν ἀρμόζει σὲ πνευματικούς ἀνθρώπους. Ἀπλῶς σημειώνομε πῶς γράφεται ἡ φιλολογικὴ ἱστορία στὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ εἶναι ἕνας ἀκόμη λόγος, ποὺ ἐπιβάλλει τὴ συνειδητοποίηση καὶ τὸ συντονισμό ὄλων τῶν πνευματικῶν προσπαθειῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, γιὰτὶ μόνον ἔτσι ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ χτυπηθῆ ὁ ὑδροκέφαλος τοῦ Κέντρου, ποὺ, ὅπως σ' ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, ἔτσι καὶ στὸν πνευματικὸ θέλει νάχη τὴν ἀποκλειστικότητα καὶ τὸ μονοπώλιο.

Γ.Ι.Π.

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ;

Ἐπανερχόμεθα στὸ ζήτημα τῆς Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης, ποὺ τοῦ κάκου περιμένει τὴ λύση του. Ἐχει κατὰ κόρον τονισθῆ τὸν τελευταῖο καιρὸ, ὅτι καμμιὰ ἀνασυγκρότηση δὲν εἶναι νοητὴ χωρὶς πνευματικὴ θεμελίωση. Λαοί, ποὺ ξέρουν ἀπὸ ποῦ νάρχισουν τὴν ἀνοικοδόμησὴ τους, κατάλαβαν καλὰ τὴν σημασία τῆς πα. ἀπάνω ἀρχῆς, Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τὴν κατεστραμμένη Γερμανία, ποὺ πρῶτα καταπίσθηκε μὲ τὴν ἀνέγερσιν τῶν ἐρειπωμένων σχολείων, μουσείων καὶ βιβλιοθηκῶν τῆς. Ἐμεῖς τί κάνομε ἐδῶ στὴν ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα, τὴν καθέδρα τῶν μεγάλων τοῦ Γένους διδασκάλων; Ὅχι τὰ χρόνια μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ κατακτητοῦ δὲν μπορούμε νὰ ἀποχτήσωμε μιά αἴθουσα τῆς προκοπῆς καὶ λίγα ντουλάπια γιὰ νὰ ξαναλειτουργήσῃ ἡ Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη, ἰδρυμένη προπολεμικὰ μὲ εἰδικὸ νόμο, ποὺ δὲν ἔπαυσε νὰ ἰσχύῃ, ὅπως ὁ φίλος δικηγόρος κ. Κ. Τζιόβας πρὸ καιροῦ μὲ δημοσίευσμά του στὸν «Ἐθνικὸν Ἀγῶνα» παρατήρησε. Κάνομε πάλι ἔκκληση σ' ὄλους τοὺς ἀρμόδιους (Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο, κ. Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας, κ.κ. Βουλευτὰς, κ. Δήμαρχο Ἰωαννιτῶν κλ.) νὰ συντονίσουν τίς προσπάθειές των γιὰ τὸ ἀνοικτῆ τῆς Βιβλιοθήκης μας, ποὺ εἶναι ἡ ἀναγκαία προϋπόθεση κάθε πνευματικῆς προόδου στὸν τόπο μας. Ἄς μᾶς γίνῃ παράδειγμα γιὰ μίμησιν ὁ Δήμος τῆς Λαμίας, ποὺ ψήφισε ὡς πρώτη

δότης κονδύλιο 10.000.000 δραχμῶν γιὰ τὴ Βιβλιοθήκη τῆς πόλης αὐτῆς. Δὲν θὰ μπορούσε κι ἐδῶ νὰ ἀναληφθῆ μιά παρόμοια πρωτοβουλία; Ἡ τὸ πνεῦμα θεωρεῖται ἀμελητέα ποσότης; Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνάμε, ὅτι κάθε δαπάνη, ποὺ ἀποβλέπει στὴ θεραπεία πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ, δὲν ἀποτελεῖ σπατάλη, ἀλλὰ τὴν καλύτερη τοποθέτηση τῶν κεφαλαίων μας... Ἄλλωστε κοῦκ ἐπ' ἄρτῳ μόνον ζῆσεται ἄνθρωπος».

Γ.Ι.Π.

ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Στὰ πεπραγμένα τοῦ Δήμου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ποὺ δημοσιεύθηκαν τελευταία στὸν ἐγγύριο τύπο, καὶ στὸ κεφάλαιον «πνευματικὴ ἀνάτασις», ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς: «... καὶ δὲν ἐπράξαμεν τίποτε διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάτασιν τῆς πόλεως, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ἔτερον σκέλος τῶν βλέψεων καὶ ἐπιδιώξεων τῆς παρούσης Δημοτικῆς ἀρχῆς» Ἡ εἰλικρινὴς αὐτὴ ὁμολογία—γιὰτὶ πραγματικὰ τίποτε δὲν ἔγινε ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς πνευματικῆς ἀνατάσεως εἰς τὴν πόλιν μας—τιμᾶ βέβαια τὸν κ. Δήμαρχον, γεννᾶ ὅμως καὶ γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο βαρύτερες ὑποχρεώσεις γιὰ τὸ μέλλον. Γιατὶ δὲν ἀρκεῖ κανεὶς νὰ ὁμολογῆ τὸ λάθος του ἀλλὰ πρέπει νὰ स्पείδῃ καὶ νὰ τὸ ἐπανορθώσῃ. Οὔτε καὶ βρίσκομε ὡς σοβαρὴ τὴ δικαιολογία ὅτι ἡ οικονομικὴ ἀδυναμία τοῦ Δήμου ἐμπόδισε τὴν ἐκδίωξιν ἐνδιαφερόντος γιὰ τὰ πνευματικὰ μας ζητήματα. Ὅταν ὑπάρχει θέλησις θαύματα μποροῦν νὰ γίνουν καὶ χωρὶς οικονομικὰ μέσα ἀκόμα. Καὶ θὰ ἦταν περισσότερο εἰλικρινὴς ὁ κ. Δήμαρχος ἂν ἔγραφε πῶς τὰ πνευματικὰ ζητήματα θεωρήθηκαν ὡς δευτερευούσης σημασίας πράγματα—ἔτσι συμβαίνει, δυστυχῶς, κατὰ κανόνα στὸν τόπο μας—καὶ γι' αὐτὸ δὲν προσέχτηκαν. Ἄς ἐλπίσωμε πῶς στὸ μέλλον δὲν θὰ τηρηθῆ αὐτὸς ὁ κανὼν στὴν ἐξιολόγησιν τῶν ἐκδηλώσεων τῆς δραστηριότητος τοῦ Δήμου καὶ πῶς στὸ κεφάλαιον τῆς πνευματικῆς ἀνατάσεως θὰ παρουσιασθῆ ἕνας ἀπολογισμὸς πλοῦσιος.

Ι.Ν.

ΕΠΙΣΓΟΛΑΙ

Τὰ μνημεῖα τῶν Ἰωαννίνων

Ἀγαπητὴ «Ἠπειρωτικὴ Ἔστια»

Στὸ τεῦχος Δεκεμβρίου τῆς «Ἡ.Ε.» (σελ. 859—60) με ἀξίεπαίνο ζῆλο ὁ ἀξιότιμος κ.Κ. Φωτόπουλος διατυπώνει μερικὲς

παρατηρήσεις γιὰ τὴν ἐρειπιώδη κατάσταση τῶν ἱστορικῶν μνημείων τῶν Ἰωνανίνων. Εἶναι σωστά ἢ περίπου σωστά τὰ ὅσα λέγει.

Ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ ἀπαντήσω σὲ κάποια φράση του, ποῦ διατυπώθηκε μὲ ἀρκετὴ μαθητικὴ σπουδὴ: «Λέμε, γράφει, πῶς ἔχουμε *τουρισμό*, *Ἐφόρους ἀρχαιοτήτων κτλ.*, ὅμως κανένας ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους αὐτοὺς δὲν ἐδειξε ἐνδιαφέρο γιὰ τὴν περίσωση τῶν λειψάνων...

Σκάβουμε νὰ βροῦμε ἄλλα ποῦ ἢ στοργικὴ γῆ τῆς Ἡπείρου μᾶς κρύβει κι' ἀφήνουμε ἐκεῖνα, ποῦ ἔχουμε, γιὰ νὰ ρημάξουν».

Γνωρίζει ἀράγε ὁ κ. Κ.Φ. ὅτι οἱ Ἐφοροὶ ἀρχαιοτήτων δὲν διαθέτουν κατὰ βούληση καὶ ἀπεριόριστα χρηματικὰ ποσά; Καὶ ὅτι τὸ ἔλλ. Κράτος εἶναι τόσο πτωχό, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ ἐπαρκεῖ καὶ γιὰ τὴν στερέωση δευτερευούσης σημασίας μνημείων ὅπως τὸ Φετυχιέ; Ὑπάρχουν χιλιάδες μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν Βυζ. χρόνων, κατὰ πολὺ σπουδαιότερα σὲ καλλιτεχνικὸ καὶ ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον, ποῦ περιμένουν καὶ διακαίονται νὰ ἔχουν τὴν προτεραιότητα συντηρήσεως, παρ' ὅσο ὁ τάφος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, καὶ τὸ ἀκαλλιαισθητὸ πρῶστοψο τοῦ Φετυχιέ;

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε στὸν κ. Κ.Φ. ὅτι κατὰ τὴν τριετῆ ὑπηρεσία μου διετέθησαν γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ 197.000.000 δρχ; Καὶ δὲν νομίζει ὁ ἐπιστολογράφος σας ὅτι εἶναι προτιμότερο τὰ 40.000.000 δρ. ποῦ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ τάφου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, νὰ διατεθοῦν γιὰ τὴν στερέωση π.χ. τῶν ἐξαιρετικῶν Βυζ. μνημείων τῆς Μολυβδοσκεπαστοῦ, τοῦ Τουρκοπάλουκου, τῆς Ἄρτας κλπ;

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν ἀνασκαφῶν κάνουμε γνωστὸ στὸν κ. Κ.Φ. ὅτι ἡ σχετικὴ δαπάνη δὲν διαθέτεται ἀπ' τὸ Κράτος, ἀλλὰ ἀπὸ ὄργανισμὸ μὴ Κρατικὸ, τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, ποῦ κύριος σκοπὸς ἔχει τὴν σκαφικὴ ἔρευνα καὶ τὴν προαγωγὴν γενικὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς Ἐπιστήμης.

Γιὰ τὴ σημασία τῶν ἀνασκαφῶν περιοριζόμεστε μονάχα νὰ ὑπενθυμίσωμε στὸν κ. Κ.Φ. ὅτι ἐθνικὲς διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ συναφῆ ἐθνολογικὰ ζητήματα περιμένουν τὴν ὑποστήριξή τους ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα.

Ἀσφαλῶς ἡ κριτικὴ εἶναι δικαίωμα κάθε ἐλευθέρου πολίτου. Ἀλλὰ, ὅταν δὲν εἶναι μετρημένη, συνετὴ καὶ ζυγισμένη, κινδυνεύει νὰ θεωρηθῆ ἄκαρπη πολυπραγμοσύνη.

Μὲ ὑπόληψη

Σ. Ι. Δάλαρης

Ἐπιμελητῆς Ἀρχαιοτήτων

Ἡ ἱστορικὴ Μονὴ Μακραλέξη κινδυνεύει

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια»,

Ὁ ἀκάματος ἐργάτης τοῦ πνεύματος καὶ σεβαστὸς μοι Καθηγητῆς τῶν Θρησκευτικῶν κ. Γεώργιος Οἰκονόμου, γράφων εἰς τὴν «Ἡπειρωτικὴν Ἔστιαν» τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου ἐξ ἑ. τὴν συνέχισαν τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ σημειώματος «Ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου» μὸ κάμνει τὴν τιμὴν νὰ μνημονεύσῃ τὸ ὄνομά μου. ὡς ἀγωνιζομένου νὰ διατηρηθῆ τὸ σπουδαῖον τοῦ 7ου μ.Χ. αἰῶνος Βυζαντινῶν Μνημείων, ἢ εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἱστορικῆς Μουργκάνας κειμένη Ἱερὰ Μονὴ Μακραλέξη, ἥτις κινδυνεύει, ὡς ἐκ τῶν ἐπ' ἐσχάτων δημιουργηθεισῶν ἐκεῖ συνθηκῶν νὰ καταρρεύσῃ.

Δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ γράψω τὴν Ἱστορίαν τοῦ πανάρχαιου τῆς τῶν Βυζαντινῶν προγόνων μας εὐσεβείας Ἱεροῦ, διότι σελίδες αὐτῆς εἶναι γνωσταί, τί καὶ πόσα προσέφερον ἀπὸ θρησκευτικῆς, ἐθνικῆς καὶ ἀλτροῦστικῆς ἀπόψεως, ἰδίως κατὰ τὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς, ὥστε δὲν εἶναι ἀναγκαῖον ἐκ μόνης τῆς ἱστορίας αὐτῆς νὰ κεντρισθῆ τὸ ἐνδιαφέρον ἀρμοδίων καὶ μὴ ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ πάροδος τῆς ζωῆς. τὰ πλῆγματα τοῦ χρόνου καὶ αἱ πρόσφατοι φθοραὶ, ἅς ὑπέστη ἀπὸ τὸ Πυροβολικόν μας, ἐκτοπίσαν τοὺς συμμορίτας, οἵτινες εἶχον καταστήσῃ κατὰ τὸν συμμοριτοπόλεμον τὴν Μονὴν καὶ τὴν Μουργκάναν ὀρμητήριον, εἶναι ἱκανὰ στοιχεῖα νὰ πείσουν, ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ διασωθῆ ἡ κινδυνεύουσα αὕτη Μονή, διότι εἶναι σῆμερον καὶ παντέρημος, μὴ ἔχουσα οὔτε ἀπλοῦν φύλακα, λόγῳ τῆς προηγηθείσης ἐκεῖ ἐσχάτως ἀνθρωποσφαγῆς μὲ τὸν συμμοριτοπόλεμον τῆς Μουργκάνας. Σήμερον δὲν γίνεται πλέον λόγος περὶ τῶν ἀνυπάρκτων πολλῶν κελλιῶν τῆς Μονῆς καὶ ἄλλων κτιρίων αὐτῆς, διότι ἔχουν καταρρεύσει ἀπὸ τὰ εἰρημένα γεγονότα.

Ἀνάγκη νὰ διασωθῆ ὁ ὠραίος Βυζαντινὸς Ναὸς μὲ τὰς σπανίας ζωγραφικῆς τέχνης τοιχογραφίας του, μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ μεσαῖον Τρούλλον, ὅστις καὶ οὐτος ἔπαθε ζημίαν τινά, ὡς καὶ ὁ Νάρθηξ, ἀπὸ πολεμικὰ γεγονότα, καὶ νὰ διατηρηθῆ τὸ τῆς ὠραίας Βυζαντινῆς τέχνης ἀρχαῖον αὐτὸ κτίριον, μὲ τοὺς θαυμασίους φωταγωγοὺς τοῦ Τρούλλου, τοὺς ἰδιορρυθμοὺς ὑαλοπινάκας καὶ τὰς τῶν θαυμαστάς τῆς Βυζαντινῆς τέχνης διακοσμῆσεις τοῦ κτιρίου, ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς. Κραυγὴν πόνου καὶ οδύνης ῥίπτομεν, ἡμεῖς, οἵτινες καλῶς γνωρίζομεν τὰ κατὰ τὴν εὐκλεὰ αὐτῆν Ἱερὰν Μονὴν καὶ ἐπιστάμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων ὑπὲρ τῆς διασώσεώς της, ἀλλὰ καὶ προσφεύγομεν καὶ εἰς τὰ εὐσεβῆ αἰ-

σθήματα τῶν τόσων εὐπόρων καὶ μὴ, περιοίκων τῶν Κοινοτήτων Λάβδανης, Ἀετόπετρας, Δημόκορης, Καστάνιανης, Ἀγίας Μαρίνης, Λειά, Κουρμαδίου, Λίστης κλπ. ἵνα σχηματίσωσι μίαν Ἐπιτροπὴν πρὸς διαφώτισιν τῶν ἀρμοδίων τοῦ Κέντρου, περὶ τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ Βυζαντινοῦ μνημείου, ἀλλὰ καὶ μὲ ὀλίγα χρηματικά ποσὰ νὰ φροντίσωσι νὰ προλάβωσι καταστροφὴν. Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς κατὰ τὸ 1778, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἱερὰν ταύτην Μονήν, ἐξήνεγκε τὴν φοβερὰν προφητείαν του ὅτι ἡ Μονὴ αὐτὴ θὰ πέσῃ εἰς ἀσημότητα προηγουμένως ἀλλὰ καὶ θὰ κινδυνεύσῃ νὰ διαλυθῇ ὅταν οἱ ἄνθρωποι θὰ γίνουν πολὺ ὕλισται καὶ ἀδιάφοροι θρησκευτικῶς. Εἶθε ἡ φοβερὰ αὐτὴ Προφητεία νὰ μὴ ἀφορᾷ τὴν σύγχρονον γενεάν μας, ἡ ὁποία τοῦλάχιστον φαίνεται ὅτι ἔχεται τῶν Πατρῶων καὶ δὲν εἶναι Θρησκευτικῶς ἀδιάφορος. Ἄς μὴ θελήσῃ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς νὰ ἐπαληθεύσῃ τὴν φρικτὴν αὐτὴν προφητείαν τοῦ Ἁγίου Κοσμά καὶ συνδέσῃ τὸ ὄνομά τῆς μὲ τὸ φοβερὸν αὐτὸ ἀνοσιούρημα. Ἡ τελευταία ἀπαλοτριώσις διὰ τοῦ ἀπὸ 18/9/1952 Δ/τος (Φ.Ε.Κ. 289 τοῦ 1962 Τ. Πρώτον) ἀπαστερεῖ τὴν Ἱερὰν Μονὴν παντὸς πόρου νὰ θελήσῃ ἀφ' ἑαυτῆς νὰ διαφυλαχθῇ. Ἐπιβάλλεται ὑπὲρ ποτὲ ἄλλοτε, ἡ συγκρότησις μιᾶς Ἐπιτροπῆς περιοίκων διὰ τὴν διάσωσιν τοῦ σπανίου αὐτοῦ Βυζαντινοῦ μας Μνημείου.

Δημ. Οἰκονόμου
Δικηγόρος

Αἱ προτομαὶ καὶ οἱ πρόσκοποι

Ἄγαπητὴ «Ἠπειρωτικὴ Ἔστια»,
Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 8 τεύχος σου δημοσιεύεις σημεῖωμα τοῦ κ. Δ. Σ. καὶ ἐπιστολὴν τοῦ κ. Σ. Μουσελίνῃ, σχετικῶς μὲ τὸ καθήκον τῶν Ἠπειρωτῶν πρὸς τὰς συγχρόνους πνευματικὰς ἀξίας τοῦ τόπου μας.

Ἐπὶ τούτων ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσωμεν ὑμῖν ὅτι ἡ Τοπικὴ Ἐφορεῖα Προσκόπων Ἰωαννίνων ἔχει ἀποφασίσῃ, ὅπως ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἐράνου τὸν ὁποῖον ἐνήργησε τὴν 28.10.52 πρὸς ἀνέγερσιν ἀνδριάντος τοῦ ἀειμνήστου ἐθνικοῦ ἥρωος Κ. Δαβάκη, πρωτοστατήσῃ εἰς τὴν κίνησιν διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ τοποθέτησιν προτομῶν ἐν τῇ πόλει μας ὄλων τῶν Ἠπειρωτῶν εἰ ὅποιοι κατὰ τὴν τελευταίαν Ἐορτίαν ἐτίμησαν τὸ ὄνομα τῶν Ἰωαννίνων, ποιοῦσα ἕναρξιν τῶν προσπαθειῶν τῆς τοῦτων διὰ τῆς κατασκευῆς καὶ τοποθετήσεως τῆς προτομῆς τοῦ μεγάλου Ἠπειρώτου λογοτέχνου Χρ. Χριστοβασίλη καὶ τῆς τοποθετήσεως τοῦ ἀνδριάντος τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἰ. Γου-

τέτου ὁ ὁποῖος ἤδη κατεσκευάσθη ἐξ ἐράνου διενεργηθέντος ἐν Ἀθήναις ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἐξεχουσῶν Ἠπειρωτικῶν Προσωπικοτήτων.

Μετὰ Προσκοπικῶν χαριετιμῶν
Ὁ Τοπικὸς Ἐφορὸς Ἰωαννίνων
Κίμων Κυριαζῆς

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙ ΤΗΣ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ»

Δ. Δοδίδης, Kuwait (Περσικὸς Κόλπος).
— «... Γιά μᾶς ἐδῶ στίς ἐρημιᾶς τῆς Ἀσίας εἶναι ἡ καλλίτερη πορηγοριά, μᾶς δίδει κουράγιο καὶ ἐλπίδα νὰ ἀξιώθοῦμε νὰ γυρίσομε μιά μέρα στὴν πολυβασανισμένη μας Ἠπειρο... ».

Ἀθ. Τραχίλης, ἰατρός - ὀφθαλμολόγος, τ. Γερουσιαστῆς, πρόεδρος Ἰανηπειρωτικῆς Ἀδελφότητος Ἀθηνῶν. — «... Σὰς στέλλω... Τοῦτο εἶναι ἐλάχιστον δεῖγμα τῆς ἀπέριου ἐκτιμήσεως διὰ τὸ μέγιστον ἔργον τὸ ὁποῖον ἀνελάβετε καὶ τὸ ὁποῖον φέρετε εἰς οἶσιον ἰεράς... εὐχόμεθα ὅπως μὲ τὴν αὐτὴν δύναμιν, ἐξακολουθεῖτε νὰ φωτίζετε... ὀλόκληρον τὸν Ἑλληνοσύν... ».

Γ. Σκούρας, δικηγόρος, Χαλκίδα. — «... Ἐμεῖνα κυριολεκτικὰ κατάπληκτος... φαίνεται ὅτι τὰ Ἰωάννινα εἶναι ἡ μόνη ἐποχικὴ πόλις διὰ σοβαρὰς πνευματικὰς ἐπιδιώξεις... ».

Ἀθ. Γκιόλιας, εἰρηνοδίκης, Μομεμβασία. — «... συγχαίρω τοὺς ἐκδότας καὶ συγγραφεῖς τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἱστορικοῦ καὶ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ διὰ τὴν εὐγενῆ τῶν προσπάθειά περὶ τὴν ἰδιαιτέραν μας προσφιλεῖ πατρίδα... ».

Νίκος Κοσμάς, δημοδιδάσκαλος, Λαγκαδᾶ. — «... Τὰ Γιάννινα... δὲ μπορούσαν παρὰ καὶ τώρα, νάσαι πρῶτα... γιὰ τὴ μάχη αὐτὴ ποὺ τολμήσατε εἰσθε ἀξίεπαινοι... ἔμεῖς οἱ ξενιτευμένοι Ἠπειρώτες, εἴμαστε στὸ πλάϊ σας... ».

Γ. Σκαρλάτος, φοιτητῆς, ἐναύθα. — «... κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἀποτελεῖ πραγματικὸν πνευματικὸν σταθμὸν... διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνοδὸν τοῦ τόπου μας... ».

Σ. Μοτάκης, καθηγητῆς, Χανιά. — «... ὅς θυμαζόμενος ποὺ καταρθώνετε νὰ ἐκδίδετε ἀνελλιπῶς ἕνα τόσο ὠραῖο καὶ ὀγκῶδες περιοδικό... ».

Ἰ. Κολιτσιάρας, καθηγητῆς θεολόγος, Ἀθήναι. — «... ὅς συγχαίρω θερμῶς διὰ τὸ ὠραῖον περιοδικὸν ποὺ ἐκδίδετε καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς τόσον εἰς τὰ γράμματα διαπρεπούσης Ἠπειρο... ».

Χρ. Κολιτσιάρας, δημοσιογράφος. — «... μοιάζει ὅταν ἐνα τεράστιο φωτεινὸν προβολέα στημένον στίς ὑψηλότερες κορυφῆς τῆς Πίνδου μας, ποὺ μὲ τίς ἀκτίνες του θερμαίνει καὶ

ὀδηγεῖ οὐ ἔργα πολιτισμοῦ καὶ προόδου τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑπειρώτες ...».

Τάκης Ρινόπουλος, Παραμυθιά. — «... σὲ κάθε τευχὸς γίνεταί πιδ ἀνώτερη σὲ ποιότητα... ἡ σταυροφορία πού ἀνολόβατε γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀνύψωση τοῦ τόπου μας ἄρξισε κι' ὄλας νὰ καρποφορῇ...».

Ἄντ. Ζῶτος, συνταγματάρχης, Ἀθήνα. — «... οἶσ συγχαίρω διὰ τὴν κατοβληθεῖσαν καὶ κατὰ βολλομένην προσπάθειάν σας ὡστε τὸ Περιοδικὸν τοῦτο νὰ ἀποτελῇ τὸ καλλιτερον πνευματικὸν ἐντρύφημα».

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Τηλέμαχου Ἀλαβέρα: *Τ' ἀργίμια τοῦ ἄλλου δάσους*, Ἐκδοση ΟΣΥΜ (Θεσσαλονίκη), Ἰούνιος 1952).

Στοχαστικὰ ἀφηγήματα καὶ περιγραφὲς ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ συμμοριτοπόλεμου εἶναι τὰ πέντε μερικότερα κομμάτια τοῦ βιβλίου τοῦ Τηλέμαχου Ἀλαβέρα, πού γιὰ γενικὸ τοῦ τίτλου ἔχει τὸν τίτλο τοῦ τελευταίου ἀπ' αὐτὰ «Τ' ἀργίμια τοῦ ἄλλου δάσους». Τὰ ἄλλα τέσσερα ἐπιγράφονται: *Συζητήσεις*, *Στὰ σκοτάδια τῆς Τσοῦκα Ρῶσσο*, *Πάσχα στὴν Κατάρρα*, *Πέρα ἀπ' τὸ σημεῖο στηρίγματος*.

*

Ἡ πάλη τοῦ ἀνθρώπου: μὲ τὸν ἑαυτὸ του (ιδέες, συναισθήματα, σκέψεις, προωθητικὲς ἢ ἀπωστικὲς), μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὰ ψυχρὰ καὶ ἀδιάφορα γιὰ τὶς μοῖρες τῶν ζωντανῶν τοῦ κόσμου, μὲ τὸ συνάνθρωπο, στὰ περιγράμματα μιᾶς σύγκρουσης χωρὶς οἰκτο καὶ σταματεμό, μέσα σὲ μιὰν ἀτύσφαιρα ἀσίγαστου καὶ ἀμειλίχου μίσους, τὸ ὁποῖο μεταβάλλει τὰ λογικὰ ὄντα σ' ἐνσυνείδητα θηρία πού σκοτώνουν ὄχι μοναχὰ ἀπὸ αἰσθημα αὐτοσυντήρησης ὅπως «Τ' ἀργίμια τοῦ ἄλλου δάσους». Αὐτὰ εἶναι τὰ θέματα γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα πλέκει ὁ σ. τὰ ἀφηγήματά του.

*

Μὲ προσωπικὸ ὄψος, μὲ δύναμη, μὲ χαρίσματα περιγραφικὰ, μᾶς δίνει ὁ σ. ἀνάγλυφα τὰ πρόσωπα, τὰ πράγματα, τὶς καταστάσεις, καὶ μᾶς παρασέρνει προσηκτικῶς στὰ βιώματά του, στὰ περιγίγγρατά του, στὰ πρόσωπα πού τὸν περιβάλλουν, στὸν κόσμο τοῦ γενικά, ὅπως καὶ ὅπου τὸν ἔζησε τὶς σκληρὲς ἐκείνες μέρες, ἐσωτερικὰ καὶ ἱστορικὰ, μὲ τὶς χαρὲς του καὶ τὶς φρίκες του.

Ζωηρὰ υποβάλλουν καὶ ἀποτυπώνονται στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη πολλὰ κομμάτια ἀπὸ τὰ θέματά του, καὶ ἰδιαιτέρως τὸ τελευταῖο ἀφήγημα, πού δείχνουν ὄλα τὸ σ. ἕνα δόκιμο καὶ δυνατὸ χειριστὴ τῆς πέννας. Δ.Σ.

Κοσμᾶ Ἀντωνοπούλου, Δικηγόρου — Ἐπάρχου Παιωνίου. «*Ἡ Ἐπαρχία*» (Ἑλλάδα δὲν εἶναι μοναχὰ ἡ Ἀθήνα). Ἀθήναι 1949.

Ἡ ἐπαρχία, ἡ ὁποία τροφοδοτεῖ τὸ ἔθνος μὲ ὄλα τὰ καλὰ καὶ ἀγνὰ ὑλικά καὶ πνευματικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν ζωὴν του καὶ τὴν πολιτικὴν του ἀνοδον, εἶναι ἀνάγκη στοὺς σημερινούς καιροὺς νὰ τῆς ἰδιαιτέρως προσοχῆς ἀπὸ τοὺς ἡγέτας καὶ ἀπὸ τοὺς καλοὺς ἐκείνους Ἑλληνας, πού ἔταξαν τὸν ἑαυτὸ τους εἰς τὴν ἐξυπυρέτησιν τοῦ ἔθνικου συνόλου.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἀντωνοπούλου ἔρχεται νὰ βοηθήσῃ σημαντικὰ κάθε προσπάθεια πολιτιστικῆς ἐξελίξεως τῆς ἐπαρχίας καὶ κάθε ἕναν, πού πονεῖ ἀληθινὰ τὸν τόπο καὶ θέλει νὰ συμβάλῃ στὴν ἐθνικὴν μας ἀναγέννησι.

Ὁ κ. Ἀντωνοπούλου ἐξῆσε εἰς τὴν Ἐπαρχίαν, ἐργάζεται ἐπὶ ἔτη γι' αὐτήν, καὶ στὸ βιβλίον αὐτὸ ἀσχολεῖται μὲ τὰ ὑλικά καὶ πνευματικὰ προβλήματα τῆς, σημαίνει τοὺς κώδωνας πολλῶν κινδύνων, διαμαρτύρεται γιὰ τὴν ἀστοργίαν τῶν ὑπευθύνων, ἐξαιρεῖ τὶς ἀρετὲς τῶν Ἐπαρχιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν καὶ ἀναμένουν τὸν πονητικὸ σύμβουλο, τὸν συμπαιθῆ βοηθῶ, τὸν ἐντιμο καὶ φιλόπονο κρατικὸ λειτουργό, τὸν σοφὸν ἐπιστήμονα καὶ τὸν ἐνθουσιώδη Διδάσκαλο, πού μὲ πραγματικὴ ἀγάπη θὰ σταθοῦν κοντὰ του.

Ὁ συγγραφεὺς κατ' ἀρχὴν ἐκφράζει τὸν πόθο του γιὰ μιὰ ἐθνικὴ ἀναγέννησι, ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς ἀστυφιλίας, δίνει ὀρθὲς σκέψεις γιὰ μιὰ ἀγροτικὴ πολιτικὴ, μελετᾷ τὴν ὑγιεινὴν τοῦ χωριοῦ, στρέφει πολὺ τὴν προσοχὴν του στοὺς Νέους τῆς Ἐπαρχίας, στὸν Διδάσκαλον, στὸν Παπὰ τοῦ χωριοῦ, στὸν Κοινοτικὸν Γεωπόνον καὶ στὰ κοινοτικὰ συμβούλια, ἀντ' ἀκούζει τὰ προβλήματα τῆς χωρικῆς γυναικας, διατυπώνει λύσεις γιὰ τὴν ὑλικὴ ἀνοικοδόμησι (κοινοτικοὶ δρόμοι, συγχωροινία, δενδροφυτεύσεις, κοινοτικὰ ἔργα, ἀγροτικὴ ἀσφάλεια, ἀπτήμονες ἀγρότες, κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις ἀγροτῶν), καὶ φιαίνει ἕνα σχέδιο, σὲ πολλὰ πραγματοποιήσιμο, γιὰ τὴν πνευματικὴ μόρφωση καὶ ψυχαγωγία τοῦ χωριοῦ (ὀμιλίες, ἐκδρομὲς, ραδιόφωνον, δημοτικὰ τραγούδια, θέατρο, κινηματογράφος, λαϊκὰ πανεπιστήμια, ἐθνικὴ διαφύλαξις). Σὲ κάθε θέμα του ἀποδεικνύει καὶ διακηρύττει μ' ἀληθινὸ πόνο ὅτι «Ἑλλάδα δὲν εἶναι μοναχὰ ἡ Ἀθήνα».

Ὁ ἀναγνώστης διαβλέπει τὴν βαθεῖα ἐπιστημονικὴ μόρφωσι τοῦ συγγραφέως, πλούσιον ἐθνικὸ φρόνημα, χριστιανικὴ πίστι καὶ ἀληθινὴ ἀγάπη στὴν Ἐπαρχία.

Οἱ Χριστιανικὲς ἀξίες, ἡ σοφία τῶν προγόνων μας, ἡ ἐθνικὴ μας παράδοσις καὶ τὰ διδάγματα ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς μας ἀγῶνας ἀποτελοῦν τὶς βασικὲς ἀρχὲς στὸ βιβλίον αὐτὸ γιὰ τὴν λύσι κάθε προβλήματος τῆς Ἐπαρχίας.

Ἀξίζει νὰ μελετηθῇ ἡ ἐργασία τοῦ κ. Ἀντωνοπούλου μὲ προσοχὴ ἀπὸ κάθε κρατικὸν ὑπάλληλο, πού ἔργο του εἶναι ἡ ἐξυπυρέτησις

τῆς Ἐπαρχίας, ἀπὸ τοὺς κοινοτικούς ἄρχοντας, ἀπὸ κάθε διανοούμενο τῆς Ἐπαρχίας, καὶ ἰδιαίτερος ἀπὸ τὸν διδάσκαλο τοῦ χωριοῦ.

Ὁ συγγραφεὺς ἐκτίμησε πολὺ τὸ διδασκαλικὸν λειτουργημα καὶ περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὸν Ἕλληνα Διδάσκαλο ἀφιερώνοντας τὸ βιβλίον του σ' αὐτόν, ὡς «τὸν Ἐθνοφύλακα καὶ πρωτοπόρον τῆς Ἐθνικῆς Ἀναγεννήσεως».

Ὁ Διδάσκαλος βοηθεῖται πολὺ γιὰ τὸ ἐξωσχολικὸ του ἔργο ἀπὸ τὴν ἀξιόλογη αὐτὴ μελέτη καὶ ὠθεῖται γιὰ πλουσιώτερη καὶ καρποφωρότερη δρᾶσι. Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀποτελέσει θέμα παιδαγωγικοῦ συνεδρίου ἢ ἀνάλυσις καὶ ἢ συζήτησις ἐπὶ τοῦ περιεχομένου. Πρέπει δὲ ἐδῶ νὰ τονίσωμε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ τελεσφορήσῃ ἡ σχολικὴ ἀγωγή, ἐὰν δὲν βελτιωθῇ ἡθικῶς καὶ ὕλικῶς ἡ κοινωνικὴ ζωὴ, στὴν ὁποία ζῆ ὁ μαθητὴς, διότι τὰ καλὰ ἢ κακὰ παραδείγματα τοῦ βίου στὴν οἰκογένεια στὸ χωριὸ ἢ στὴν πόλι διδάσκουν εὐγλωττότερα ἀπὸ κάθε διδασκαλία.

Ἡ γλῶσσα τοῦ βιβλίου εἶναι ἐλκυστικὴ, καθαρὴ καὶ κατανοητὴ μὲ πολλὰς ὥρατες λογοτεχνικὰς ἐκφράσεις καὶ με ἐπιστημονικὰς διατυπώσεις φιλοσοφικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ ἡθικοῦ περιεχομένου.

Συγχαίρομε τὸν κ. Ἀντωνόπουλον γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴν μελέτη του καὶ ἐκφράζομε τὴν εὐγνωμοσύνην μας γιὰ τὴν τόσην ἐκτίμησίν του πρὸς τὸ λειτούργημά μας.

K. I. ΚΙΤΣΟΣ

Γ. Α. Καλυδόπουλου : *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἡπειρος (Ἡ χθελιστὴ — ἡ σημερινὴ — ἡ αὐριανή)*
Ἀθήνα Δεκέμβριος 1950.

Ὁ Γ. Καλυδόπουλος, εἶναι σχεδὸν Ἡπειρωτὴς. Ὁ πατέρας του, προσοχόταν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἦρθε στὰ Γιάννινα στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, Πρόεδρος Δικαστῆς, καὶ ἀπὸ τότε ἡ οἰκογένεια ἐγκαταστάθηκε μόνιμα ἐδῶ. Ὁ Γ. Καλυδόπουλος, ἂν δὲν γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅλη του πάντως τὴ μόρφωση τὴν πήρε στὰ Γιαννιώτικα Σχολεῖα καὶ τὴ Ζωσιμαία. Διακριμένως ἀνότατος ὑπάλληλος τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης, εἶνε τώρα ἓνας ἀπὸ τοὺς Ὑποδιευθυντὰς τοῦ Κεντρικοῦ τῆς Καταστάσεως. Συγγραφεὺς ὁ ἴδιος δεκάδος σχεδὸν ἀπὸ τὸ 1925 γεωργοοικονομικῶν, συνεταιριστικῶν καὶ ἄλλων μελετῶν καὶ ἐργασιῶν, τυπωμένων στὰ Γιάννινα, τὸ Ἀργεῖο καὶ τὴν Ἀθήνα, εἶναι ἔνθερος ὑποστηρικτὴς, κάθε ἔντυπου ποῦ ἀναφέρεται στὴν Ἡπειρο.

*

Τὸ τελευταῖο του αὐτοῦ βιβλίον, «σκοπὸν ἔχει — καθὼς ὁ ἴδιος γράφει στὸν πρόλογόν του — ὅπως, παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος... κινήθῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀγορῶν καὶ δι' τῶν συνεταιρισμένων... διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀνάδειξιν τοῦ χωριοῦ, τοῦ ἐγκαταλειμμένου αὐτοῦ κυττάρου τῆς ὅλης ἑλληνικῆς κοινωνίας...».

Μὲ σαφήνεια, μὲ ἀκριβεία, μὲ στοργή, μὲ ἀφθονάτατα καὶ ἐξακριβωμένα στατιστικὰ στοιχεία, ἀναπτύσσεται ἀπὸ τὸ συγγραφεὴ πολὺ πλεονα τὸ θέμα (Γεωργία, Κτηνοτροφία, Δάση, Ἀλεία — Δημοσιὰ ὑγεία — Ἐκπαίδευσις — Συγκοινωνία — Οἰκισμὸς — Φωτισμὸς καὶ Ὑδρευσις — Ψυχαγωγία) καὶ προτείνονται τὰ κατάλληλα μέτρα μὲ θετικότητα καὶ πειθῶ, (Ἐπαναπατρισμὸς — Ἀνάγκη συστάσεως Ὁργανισμοῦ κ.τ.λ.).

Δ.Σ.

ΓΕ ΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ

1. — Ὑπὸ τοῦ ὑπευργεῖου Κοινωνικῆς Προνοίας ἐλήφθη ἀποφασίς ὅπως αἱ ὀπολείομαι ἐργασίαι τοῦ Σανατορίου Ἰωαννίνων χρηματοδοτηθοῦν ἐξ ὀλοκλήρου ἐντὸς τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου εἰς τρόπον ὥστε τὸ Σανατόριον νὰ ἄρχισῃ λειτουργοῦν κατὰ τὸν Ἰανουάριον.

2. — Ἀπεβίωσεν εἰς Ἰωάννινα εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν ὁ ἐπί σεῖραν ἐτῶν διατελέσας Διευθυντὴς τοῦ Ὑγειονομικοῦ Κέντρου Ἰωαννίνων ἱατρὸς Παῦλος Πουτέσης.

3. — Ὑπὸ τοῦ Δημάρχου Ἰωαννινῶν κ. Θεοδωρίδης ἀπεστάλη εἰς Κύπρον ἐντὸς ἀμφορέως χάμα ἐκ Μπιζανίου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τελέσεως μνημοσύνου εἰς Λεμεσόων Κύπρου ὑπὲρ τοῦ φονευθέντος εἰς Μπιζάνιον ἐβελοντοῦ καὶ Κυπρίου Χο. Σιάζου, βουλευτοῦ καὶ Δημάρχου τῆς ὡς ἄνω πόλεως.

4. — Ὡς ἀνεκινώθη ἐντὸς τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου ἀπεπατῶνται τὰ ὑπὸ τοῦ ἐράνου τῶν Βασιλέων ἀνεγειρόμενα δημοτικὰ σχολεῖα εἰς Ριάχοβον, Σακελλαρίου (Κουτρουλάδες), Μικρὸ Μπισοδίου καὶ Ἀργουχωρίου.

5. — Μὲ προθυμίαν καὶ παραδειγματικὴν τάξιν ἐτελέσθη εἰς Ἰωάννινα ἡ ἀσκῆσις τῆς παθητικῆς ἀεραμόνης, σημειώσασα ἐπιτυχίαν.

— Τὸ πέριξ τῶν Ἰωαννίνων λεκανοπέδιον, λόγω τῆς συνεχοῦς καταρακτώδους βροχῆς, ἐπλημμύρισεν μὲ κίνδυνον νὰ ὑποστῇ ζημίας ἡ κολλιέργεια.

— Ἡ Γεωργικὴ ὕπηρεσία Πρεβέζης ἐζήτησε δι' ἐγγράφου τῆς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐκτελουμένων εἰς τὴν Πεδιάδα Ἄρτης τεχνικῶν ἔργων καὶ ἐπὶ τῶν ποροχθίων πεδίων ἐκτάσεως τοῦ ποταμοῦ Λοῦρου τῶν κειμένων εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην αὐτοῦ καὶ ἐκατέρωθεν τῆς δημοσίας ὁδοῦ πρὸς Πρέβεζαν.

— Εἰς τὸ Κρατικὸν Νοσοκομεῖον Ἄρτης ἀνέλοβε τὰ καθήκοντά τῆς ἡ μικροβιολόγος ἱατρὸς κ. Πόπη Κορμέντζα.

— Μεγάλῃ ἑλληνικῆς ζωοτροφῶν παρατηρεῖται εἰς τὰ ὄρεα καὶ πεδινὰ χωρία τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων.

6. — Συνεπεῖα τῶν πολλῶν βροχῶν ἐπλημμύρησεν ὁ Ἄραχθος εἰς τὸν κάμπον τῆς Ἄρτης.

— Ἀφίχθη εἰς Ἰωάννινα ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν κ. Τουμπόζ, πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ οἰκισμοῦ Βορειοηπειρωτῶν Ριζιανῆς.

— Ἀποπερατώθησαν τὰ ὑπὸ τοῦ ἐράνου τῶν Βασιλέων κατασκευασθέντα δημοτικὰ σχολεῖα Παλαιοσελίου, Πάδων, Ἐλευθέρου, Δισιτράτου· Κοιλίτης καὶ Τεριαχόβου· Παγωνίου.

7.— Μετεφέρθησαν εἰς Ἰωάννινα τὰ διατεθέντα ὑπὸ τῆς ΚΕΑΡ 200 δέματα πρὸς διανομὴν εἰς τοὺς ἀπόρους τῆς πόλεως.

— Εἰς Κορμάνον Ἄρτης ἐτελέθησαν παρουσία τῶν ἐπισήμων τὰ ἐγκαίνια τοῦ διδακτηρίου.

8.— Ἀνεκοινώθη ὁ διορισμὸς τοῦ κ. Κλ. Τσιτσάρα ὡς Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἡπείρου.

— Παρὰ τὸ 33ον χιλιόμετρον τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων - Μετσόβων ἐγένετο πολύνεκρον αὐτοκινητιστικὸν δυστύχημα Στρατιωτικὸν αὐτοκίνητον ἀνετράπη καὶ κατέπεσεν εἰς χαράδραν βάθους 15 μέτρων φονευθέντων 7 στρατιωτῶν καὶ τραυματισθέντων σοβαρῶς ἑτέρων δεκατεσσάρων.

— Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ Σουηδὸς οἰοσηπαιολόγος κ. Κνώτ Λίντεμπεργκ καὶ ἐπεσκέφη τὸ σπήλαιον Περάματος.

9.— Εἰς Ἰωάννινα ἀνέλοβε τὰ καθήκοντά του ὁ νέος ἀντιεπισαγγελεὺς Πρωτοδικῶν κ. Μάμαλος, τοῦ κ. Στεφανάρη μετατιθεμένου εἰς Βέρροϊαν.

— Αἱ περιφερειακὰ Ἐφορεῖα Ἰωαννίνων καὶ Θεσπρωτίας τοῦ Σώματος Ἑλλήνων ὀδηγῶν συνεχνευθήσαν, μετ' ἀπομακρύνοντες τὸν κ. Γ. Ματσόπουλον.

— Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητὴς Στοιχειώδους Ἐκπαίδεως κ. Φωτεινόπουλος διὰ τῶν ἴδρυσιν μονίμων παιδικῶν κατασκηνώσεων.

10.— Ἦρχισεν ἡ λειτουργία μορφωτικῶν γεωργικῶν συλλόγων εἰς τὰς κοινότητας Κατωϊκῶν καὶ Κλαζιάδων Ἰωαννίνων.

11.— Συνεοτήθη ἐν Ἡπείρῳ μετ' ἔδραν τὰ Ἰωάννινα Πανηπειρωτικὴ ὁμοσπονδία ἀναπήρων καὶ θυμάτων. Εἰς ταύτην συμμετέχουν ἅπαναι οἱ ἀναπηρικοὶ ὀργανώσεις Ἡπείρου.

12.— Ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου Κληροδοτημάτων τοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν ἐνεκρίθη ὁ συμβιβασμὸς τῶν Νοσοκομείων Ἰωαννίνων καὶ Θεσσαλονίκης μετὰ τοῦ Κουτατζογλείου κληροδοτήματος. Διαχειριστὴς τῶν ἐισπράξεων τοῦ Νοσοκομείου Ἰωαννίνων ὄρισθη ὁ κ. Λιβαδεύς.

— Μελετᾶται ἡ ἐπέκτασις τοῦ Ι.Κ.Α. εἰς Φιλιάτες, Ἠγουμενίτσαν, Παραμυθιάν, Μέτσοβον, Κόνιτσαν, Φιλιπιάδα καὶ Πέτα Ἄρτης.

14.— Εἰς Νεγάδες Ζαγορίου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Νομάρχου Ἰωαννίνων συνεκροτήθη σύσκεψις καθ' ἣν ἐξετάσθη ἡ μηχανοποίησις τῆς παραγωγῆς καὶ ἐπεξεργασίας τῆς ξυλείας καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ δασικοῦ δικτύου.

15.— Ἦρχισεν εἰς Ἰωάννινα ἡ λειτουργία τοῦ Μικροῦ Πολιτεχνείου, ἐγκατασταθέντος εἰς Παλαιὰν Ζωσιμαίαν Σχολήν.

16.— Ὁ διενεργηθεὶς εἰς Ἰωάννινα ἔρανος

τῆς «Φανέλλας τοῦ Στρατιώτου» ἀπέδωσε τὸ ποσὸν τῶν 42.273.000 δρχ., εἰς Πρέβεζαν 8.552.000 δρχ. καὶ εἰς Ἄρταν 17.732.000 δρχ.

17.— Ὑπὸ τοῦ Ἐράνου τῆς Βασιλείσεως θὰ ἐπισκευασθῶν ἕτεροι 800 πυρῆνες οἰκισμῶν συμμοριοπλήκτων εἰς Νομὸν Ἰωαννίνων.

18.— Συνεπεία τῶν βροχῶν καὶ τῆς κακοκαιρίας εἰς Θεσπρωτίαν προξενήθησαν σημεῖα ζημίας εἰς τὴν καλλιέργειαν.

19.— Εἰς Ἄρταν ἀπεφασίσθη ἡ ἴδρυσις δύο μονίμων μαθητικῶν κατασκηνώσεων εἰς Δροσοπηγὴν Ἄρτης καὶ Ἀγίους Ἀποστόλους. Πρεβέζης διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν μαθητῶν τοῦ Νομοῦ. Μόνιμοι κατασκηνώσεις θὰ ἱδρυθοῦν καὶ εἰς τὰς περιφερείας Παγωνίου, Κονίτης, Ζαγορίου, Τζουμέρκων, Ζαλόγγου καὶ Ἀμβρακίας.

21.— Ὑπὸ τμημάτων Στρατοῦ ἐγένοντο δειροφυτεύσεις κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων - Πρεβέζης.

23.— Εἰς Λούρον ἐπερατώθη ἡ διάνοξις τῆς μεγάλης σήραγγος. Τὸ γεγονός ἐωρτάσθη εἰς τὸ ἐργαστήριον, λόγω δὲ τῆς ταχείας προόδου τῶν ἐργασιῶν θεωρεῖται βέβαιον διὰ τὸ ὑδροηλεκτρικὸν ἐργοστάσιον θὰ τεθῆ εἰς λειτουργίαν ἐνωρίτερον τοῦ προβλεπομένου χρόνου.

25.— Εἰς Ἰωάννινα ἀφίχθησαν 26 μέλη τῆς Περιγητικῆς Λέσχης καὶ τοῦ Φυσιολατρικοῦ Ὁμίλου Ἀθηνῶν μετοβάντα καὶ εἰς Κόνιτσαν.

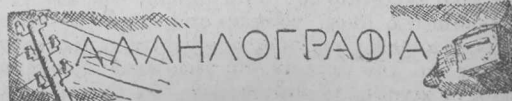
27.— Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ Ἡπειρωτὴς γραμματεὺς τῆς ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικῆς Ποσειάδος κ. Μιλτ. Μούτσος.

28.— Βάσει τοῦ συμβιβασμοῦ τοῦ ἐπιτευχθέντος μετὰ τῶν Νοσοκομείων Ἰωαννίνων καὶ Θεσσαλονίκης μετὰ τοῦ Κουτατζογλείου κληροδοτήματος εἰς τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον Ἰωαννίνων περιέρχεται ἀκίνητος περιουσία ὀξίς 8 δισεκατομ. δρχμῶν.

29.— Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ νέος Ἀνωτερος Διοικητὴς Χωροφυλακῆς Ἡπείρου συσταγματάρχης κ. Βαρδουλᾶκης καὶ ἀνέλοβε τὰ καθήκοντά του.

30.— Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ νέος Γενικὸς Διοικητὴς Ἡπείρου κ. Κλεομένης Τσιτσάρας καὶ ἀνέλοβε τὰ καθήκοντά του.

— Εἰς Χουλιαράδες ἤρχισεν ἡ ἀναδάσυσις μεγάλης ἐκτάσεως ἐκ μέρους τοῦ Δασορχείου Δωδώνης. Ἐπίσης ἤρχισεν λειτουργοῦν τὸ πρῶτον κατηχητικὸν Σχολεῖον μετ' ἀπομακρύνοντες τὸν κ. Ἄντων. Μαστοράκη ἀπόφοιτον Ζ. Π. Ἀκαδημίας.

Χρ. Μηλ. Θεσσαλονίκη.— Συνεργασία σὰς δημοσιεύεται, περιμένουμε τὰ δημοτικὰ τραγούτ

δια τῆς συλλογῆς σας. Ἡ μουσικὴ ἀποτύπωση γενικὰ γιὰ τὴν ὥρα μᾶς εἶναι δύσκολη ἀργότερα ἴσως τὸ ἐπιδιώξουμε, Ἄγγ. Παπακ., Ἀθήνα.— Εὐχαριστοῦμε θερμὰ, θὰ δημοσιεύσουμε, ἐγράψαμε.— **Τ. Παπ.** Ἀθήνα. Πήραμε συνεργασία σας.— **Ν. Πρωτοσ.** (Θράκη γην Ἐθρῶν) Ἀλεξανδρούπολη, Συγχαρητήρια γιὰ τὰ θαυματούχιστα κριτικά σας σημειώματα στὴ «Φωνή». Τὸ θεατρικὸ σας ἔργο θὰ δημοσιευθῆ ἀργότερα.— **Ἀλ. Δειβ.**, Ἀθήνας. Ὅπως θὰ ἰδῆτε ἀρχίσαμε τὴ δημοσίευση καὶ τὴν κατανομή. Γράφουμε ἰδιαίτερος.— **Εὐ. Κρουσκ.** Κόνιτσα, εὐχαριστοῦμε πολὺ γιὰ τὸ θετικὸ σας ἐνδιαφέρον. Μὲ πρώτην ἐνκαιρίαν θὰ σᾶς γράψωμε ἰδιαίτερος.— **Ἀ. Παπαχ.** Ἀθήνα. Πήραμε ὅλη τὴν συνεργασία σας εὐχαριστοῦμε θερμὰ γιὰ ὅλα. Γιὰ τὸ καθαρὰ στοιχειοθετικὸ λάθος, γίνεται ἡ προσήκουσα διόρθωση.— **Γ. Σκαρλά.** Ἐνταῦθα. Δημοσιεύεται, εὐχαριστοῦμε.— **Β. Μπέχ.** Τέροβο. Εὐχαριστοῦμε πολὺ, θὰ δημοσιευθῆ.— **Γ. Κολιτ.** Ἀθήνα. Εὐχαριστοῦμε θερμὰ περιμένουμε συνεργασία σας.— **Χρ. Κολ.**, Ἀθήνα. Πήραμε τὴν συνεργασία σας, σᾶς γράφουμε γιὰ ὅλα ἰδιαίτερος.— **Σοφ. Ἐξαρ.** Ἀθήνα. Πήραμε, εὐχαριστοῦμε.— **Ταν. Τσ.** Ἀθήνα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα γράφουμε.— **Ν. Πατα.** Ἀθήνα. Μελέτη σας ἐλήφθη, εὐχαριστοῦμε θερμὰ, γράφουμε ἰδιαίτερος γιὰ ὅλα.— **Τάν. Ρινοπ.** Πάρμα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν συνεργασία σας. Ὅπως βλέπετε στὸ παρὸν τεύχος, σᾶς πρόλαβε ἄλλος συνεργάτης μας. Περιμέναμε τίποτε ἄλλο.— **Ἀν. Εὐθ.** Κόνιτσα, Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ συνεργασία ποὺ μᾶς στείλατε. Εὐχαριστοῦμε. Περιμένουμε καὶ ἄλλο.— «Κάποιον ἀναγνώστη μας». Χουλιαράδες. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὶς πληροφορίες καὶ τὸ ἐνδιαφέρον σας. Ξαναγράψτε μας.— **Ρ.Θ. Peabody**, mass. Τὸ «Τραγοῦδι του νεκροῦ ἀδελφοῦ», θὰ δοθῆ στὴν Ἐπιτροπὴ γιὰ τὰ περαιτέρω. Ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ ἀναφέρετε μᾶς ἐνδιαφέρουν πολὺ καὶ θὰ πρέπει νὰ τὰ ἰδοῦμε. Εὐχαριστοῦμε θερμῶς. Γράφουμε ἰδιαίτερος.— **Π. Σπαν.** Θεσσαλονίκη. Γιὰ τὰ εὐγενικά σας λόγια εὐχαριστοῦμε θερμὰ. Ὁραϊότητα αὐτὸ ποὺ μᾶς στείλατε. Θὰ περιμένουμε πάντοτε τὶς συνεργασίες σας.— **Δ. Γεωργ.** Ἀντιστρέτηγον ἐκ. Μεσολλόγι. Γιὰ τὶς εὐχές σας εὐχαριστοῦμε θερμῶς καὶ ἀντεπευχόμενοι τὰ ἄριστα. Μὲ τὸ 8ο τεύχος κλείνουμε τὸν Α' τόμον καὶ ἀρχίζουμε τὸν Β'.— **Τασ. Γαλδ.** Σέρρας. Συνεργασία σας ἐλήφθη, εὐχαριστοῦμε.— **Ἀγλ. Δεβ.** Ἐνταῦθα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν ἐκλεκτὴν συνεργασία σας. Δυστυχῶς ἐλήφθη ὅταν εἶχε ἐγκριθῆ ἄλλη μελέτη σχετικὴ, ποὺ δημοσιεύεται στὸ παρὸν τεύχος. Περιμένουμε νὰ μᾶς στείλετε καὶ ἄλλο.— **Γεωρ. Χριστογ.** Ἀθήναι. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὶς εὐχές καὶ τὰ καλὰ λόγια σας. Καὶ τὸ νέο σας ποίημα «Γῆ τῶν πατέρων» καλὸ καὶ θὰ δημοσιευθῆ.— **Καίτ. Κώνστ.** Ἀθήναι. Τὸ διήγημά σας «Ἡ Κατάρρα» δείχνει ὅτι διαθέτετε ἕνα γερὸ πεζογραφικὸ ταλέντο. Γι' αὐτὸ δὲν θὰ ἐλάμα νὰ σᾶς παρουσιάσουμε μ' αὐτὸ ποὺ μᾶς στείλατε. Περιμένουμε καὶ καλύτερο δικό σας.

— **Κων. Παντ.** μαθητὴν, ἐνταῦθα. Τὰ νέα σας ποιήματα δεῖχνουν σημαντικὴ ἐξέλιξη. Χρειαζέται ὅμως καὶ ἄλλη προσπάθεια. Δημοσιεύουμε ἐδῶ τὸ ἕνα ἀπ' τὰ σταλθέντα :

«ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΟ ΒΡΑΔΥ»

Εἶν' ἔξωρη, ἀπόμακρη ἱστορία, ἀδούλευτο, ξεκοῦρδοστο βιολί, ποὺ δοξασίω ζητᾷ μικρὴ χαϊδὴ νὰ ξαναπαίξῃ κάποια μελωδία.

Ἀχνόθαμα στὴ μνήμη τυπωμένα μὲ χιόνια μία ἄναστρον βραδυά, λόγια γλυκά, πολὺγλώσσα φωτιά μὲ κέφι καὶ φαϊδρότητα δεμένα.

Ἐνα κριπ - κράπ κομπολογιὸ ἀκούω, γιὰ «βασιλιάδες» κάποιος νὰ μιλή καὶ φουρνιλιῶ, φουσκώνοντας, στοφῆ σὲ γέλια καὶ σκιρτήματα ἐναίωια. . .

Καὶ πέφτουν οἱ νιφάδες πεισματώμενα στὸ δρόμο, μὲ τὸ σούρουπο, πλατὺ, συνθέοντας σ' ἀπόχρωση λεπτῆ, ζωὴ π' ἀφέθηκε στὰ περασμένα. . .

Ἀριστ. Τσιλ. φοιτητὴν. Ἄρτα. Σεμὸν κπὶ μετρημένο τὸ γράμμα σας. Τὸ ποίημά σας «Ἡπειρώτισσες» δείχνει πὼς ἔχετε ταλέντο. Δουλέψτε ὅμως ἀκόμη καὶ θὰ φτάσετε σύντομα σὲ καλὰ ἀποτελέσματα. Προσέξτε ἐπίσης στὴ χρῆση ὀρισμένων λέξεων, ὅπως «εὐωδιακῆς» κλπ. καὶ ἀποφεύγετε τὴν ἀτονὴ ἐκθεση τῶν ἰδεῶν τῶν ποιημάτων σας. Δημοσιεύουμε ἐδῶ τὰ δύο πρῶτα τετραστιχὰ τοῦ ποιήματός σας γιὰ νὰ πεισθῆτε :

ΗΠΕΙΡΩΤΙΣΣΕΣ

Ψυχὲς μεγαλοδύναμες, ἀγνές, παλληκαρίσιες πίστες, τιμῆς καὶ λευτεριάς φυλάχτες στοργικῆς τῆς στρατῆς, ποὺ διαβήκατε στὶς ράχες τῆς βουνίσιες φουτρώσαν μακροκλώναρες δάφνες εὐωδιακῆς.

Κάποιους καιροὺς Σουλιώτισσες μὲ τ' ἄρματα ὀρθώσατε τ' ἀνάστημα τῆς μαοῦρ τῆ σκλαβιά καὶ θούλους ἀναστήσατε στὸ Ζάλογο πιασμένες σάν εἶπατε τραγουδιότῃ στὸν κόσμο «ἔχε γεία».

Κων. Τζιοβ. μαθητὴν Κατσικᾶ. Γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια εὐχαριστοῦμε. Τὸ ποίημά σας πρωτόλειο. Μὴ βιάζεστε. Εἶσθε νεὸς ἀκόμη καὶ πρέπει νὰ διαβάσετε πρῶτα πολὺ. Καὶ πρό παντός νὰ διαβάσετε τὰ μαθήματά σας γιατί σημειώσαμε ἀρκετὰ λάθη τόσο στὸ γράμμα σας ὅσο καὶ στὸ ποίημά σας.— **Σωκρ. Γεωργ.** Πλατανοῦσαν. Δυστυχῶς καὶ τὸ νέο σας ποίημα δὲν μᾶς ἱκανοποίησε. Τὴν ἐργασία σας γιὰ τὰ μνημεῖα τῆς Πατρίδος σας νὰ τὴν συνεχίσετε καὶ ἐὰν εἶναι ἀξιόλογη ἀσφαλῶς θὰ δημοσιευθῆ.— **Νικ. Κοσμ. Λαγκαδᾶ.** Σταλέντα δὲν μᾶς ἱκανοποίησαν. Ἀπὸ σᾶς ἔχομε μεγαλύτερες ἀξιιώσεις. Περιμένουμε. Γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας γιὰ τὴν «**Η.Ε.**» σᾶς εὐχαριστοῦμε θερμὰ.— **Φωτ. Βαλ.**, . . . Οἱ στίχοι σας δείχνουν ἄνθρωπο μὲ ταλέντο καὶ καλλιτεργημένον πνευματικὰ. Τὸ «**Βραδυνό**» σας μὲ λίγη περισσότερη προσοχὴ θὰ γινόταν ἕνα καλὸ ποίημα. Τὸ δημοσιεύουμε ἐδῶ γιὰ νὰ δῆτε τὶς ἀδυναμίες του.

Τοῦ ἡλίου πετάξαν τὰ ποιλὰ κι' ἤρθε βαρὺ τὸ βράδυ. οἱ πελαργοὶ πετάξανε γοργὰ πρὸς τὶς φωλιές κι' ἡ βουβαμάρα πλάκωσε μαζί μὲ τὸ σκοτάδι— παραδοθῆκαν στὸ βορριά γυμνὲς οἱ μυγαλιές.

Τὸ γέλοιο σβύστηκε θλιβὰ στὴν ἀδεια κάμαρά μου
καὶ πλάγιασαν στῆς μνήμης μου τὸ μνημα οἱ
βαλτοπελάγη ἀκύμαντα πνίξανε τὴ χαρά μου—
ἀπόψε νεκρώθηκαν μέσα μου κ' οἱ καημοί.
[στοχασμοί.]

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΒΙΒΛΙΑ : Γιάννη Α. Σαραλή: «*Νεοελληνική Μετρική*» Ἀθήναι: 1952 Roger Millieux: «*Ἀδαμάντιος Κοραῖς—Victor Hugo*» (ἐκδοσις Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου), Ἀθήναι 1953. Γ. Κοτζούλα: «*Φυγὴ στὴ φύση*» (ποιήματα) 1952. Max Cheler: «*Μόρφωσις καὶ γνώσις*» Μετάφρασις Βασ. Κ. Ἐξάρχου, Ἀθήναι 1953. Μ. Οικονόμου: «*Ἀπ' τὸ βυθὸ τῆς θάλασσας*», Ἀθήναι 1950.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ : «*Κυπριακὰ Γράμματα*» 211ον, Ἰανουαρίου 1953, Λευκωσία. «*Κιβωτός*» 13ον, Ἰαν., Ἀθήναι. «*Νέο Σχολεῖο*» 29ον., Ἰαν., Ἀθήναι. «*Ἀκτίνες*» 134ον Ἰαν., Ἀθήναι. «*Μορφές*» 75ον, Θεσσαλονίκη. «*Ἐκλογή*» 87ον, Ἰαν, Ἀθήναι. «*Ἑλλ. Χρονικά*» 41 - 44, Ἀθηναί. «*Πνευματικὴ Ζωὴ*» 11ον., Ἀθήναι. «*Κρητικὴ Ἔστια*» 33 - 34 (ἀφιέρωμα 1ον), Ν]βριος—Δ]βριος 1952, Χανιά.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ : «*Β. Ἡπειρος*», «*Ἐθν. Ἀγών*», «*Κῆρυξ*», «*Ἡπειρ. Ἀγών*»—Ἰωάννινα. «*Στρατ. Νέα*»—Ἀθήναι. «*Ἡπειρ. Μέλλον*»—Ἀθήναι. «*Θεσπρ. Βῆμα*»—Ἡγουμενίτσα. «*Ἐλευθ. Λόγος*»—Ἄρτα. «*Θεσπρ. Νέα*»—Ἀθήναι.

Ὁ Νεομάρτυρας Ἀη-Γεώργης

Παράκληση

Ὁ συνταξιούχος δικαστικός, συμπολίτης Βασίλης Γ. Κασούνης, ποῦ ἐμπιστεύθηκε σπανιότατο χειρῶ- γεώργιου τὴν πρώτη ἰσοκ και ἀνεκδοτῆ, ἀραιότατη τρίχρωμη χαλκογραφημένη εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, Συναξάρι και Λόγο Ἐγκομιστικῶ, συνταγμένα, ἀπὸ τὸ 1838 (χρονιὰ ποῦ μαρτύρησε ὁ Ἀη-Γεώργης μας) ἴσαμε τὰ 1840, ἀπὸ Ἱερομόναχο Χρὺσα ν θ ο Λ α ἱ ν ά, πρὶν Γιαννιώτῃ κι ἀργότερα «Κοντζιότη».

Παρακαλεῖται θερμότητα, ὅποιος μπορεῖ νά δώσῃ πληροφορίες γιὰ τὸν ἀγνωστο αὐτὸ και εὐλαβέστατο ὀνογράφου και κήρυκα τοῦ Νεομάρτυρά μας, νά τῆ στείλῃ στὸν ὑποφαινόμενο, (λεωφ. Γεωργίου Β. 29 Γιάννινα).

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

Ἀναγκαῖς διορθώσεις Ἀ' τόμου

Σελ. 812, στ. 1η, στιχ. 10. Λούσα; Σελ. 822, στὸ ἄρθρο «Γιάννινα ἢ Γιάννινα»; ὅπου στὶς λέξεις Γιάννινα, Γιαννίνα, Γιάννινο, Γιαννίν', τὸ δεύτερο ἰ εἶναι ἀνάστροφο μὲ περισπωμένη, νά διορθωθῇ σὲ ἰ ὄρθιο ἀπλῶ. Σελ. 863, στ. 1η, στιχ. 12 (ἀπὸ τὰ κάτω), ἀντὶ «τὸν ἀπεθαμένο» γράφε «τὸ θαμένο», στ. 2η στιχ. 5, ἀντὶ «ξενεῦεται» γράφε «ξεντόνεται», στιχ. 28, «μοιραία». Σελ. 79η, στ. 1η, στιχ. 19 κειμένου, νά ἀπαλειφθῇ ἡ λέξη «χῶρες».

Οἱ μεταφράσεις ξένων κειμένων

Παρακαλοῦμεν τοὺς συνεργάτας μας ποῦ ἀσχο- λοῦνται μὲ τίς μεταφράσεις ξένων λογοτεχνικῶν κλπ. κειμένων ὅπως μαζὺ μὲ τὴ μετάφραση, στέλνουν—ἐρ- ὄσον γιὰ τὸς εἶναι ἀδύνατο—καὶ τὸ πρωτότυπο κει- μενο γιατί εἶναι, δυστυχῶς, ἀδύνατο νά ἔχωμε στὴ βιβλιοθήκη μας τὰ ξένα βιβλία.

Η «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» ΠΩΛΕΙΤΑΙ :

Εἰς Ἀθήνας : 1. Εἰς τὸν Γενικὸν ἀντιπρόσωπον Βασ. Ν. Γρηγοριάδη,
(Ἐκδοτικὸν Οἶκον) ὁδὸς Χαρ. Τρικούπη 2.

2. Εἰς τὸν κ. Κωστῆν Σπυρόπουλον, Πολυκλείτου 14.

3. Εἰς ὅλα τὰ Κεντρικὰ Βιβλιοπωλεῖα.

Εἰς Θεσ/νίκη : 1. Κεντρικὸν Πρακτορεῖον ἐφημερίδων Πάνου Ἀναστο-
πούλου Φρ. Ρούσβελτ 21.

Εἰς Πάτρας : 1. «Γωνιὰ τοῦ Βιβλίου» Ἀγ. Νικολάου 16